



ศึกษาภาวะผู้นำของพระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) ที่มีต่อการพัฒนา
สังคมและองค์กรสงฆ์จังหวัดหนองคาย

A STUDY OF THE LEADERSHIP OF PHRADHAMMONGKHONRANGSRI
(KHAMBO ARUNO) TOWARDS THE SOCIAL DEVELOPMENT OF THE AND
BUDDHIST ORGANIZATION IN NONGKHAI PROVINCE

นายสนั่น บำรุงภักดี

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑



ศึกษาภาวะผู้นำของพระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) ที่มีต่อการพัฒนา
สังคมและองค์กรสงฆ์จังหวัดหนองคาย

นายสนั่น บำรุงภักดี

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)



A Study of the Leadership of Phradhammongkhonrungsri
(Khqambo Aruno) in Social Developing and Buddhist
Organizations in Nongkhai Province

Mr. Sanan Bamrungphakdee

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
the Requirements for the Degree of
Master of Arts
Buddhist Studies

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E. 2018

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)



บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์
เรื่อง "ศึกษากาเวณีน้าของพระธรรมมคธวังซี (คำบ่อ อรุโณ) ที่มีต่อการพัฒนาสังคมและองค์การ
องค์กรจังหวัดหนองคาย" เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา ตามหลักคุณธรรมคุณธรรมทางบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, คร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, คร.)

ประธานกรรมการ

(ผศ.ดร. พงษ์หวาด ปิ๋วระภา)

กรรมการ

(พระราชนนท์ วิสารโท, ผศ.ดร.)

กรรมการ

(พระครูจิรธรรมธิช, ผศ.ดร.)

กรรมการ

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระราชนนท์ วิสารโท, ผศ.ดร.
พระครูจิรธรรมธิช, ผศ.ดร.

ประธานกรรมการ
กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(นายสนั่น ป่ารุ่งกิติ)

- ชื่อวิทยานิพนธ์** : ศึกษาภาวะผู้นำของพระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) ที่มีต่อการพัฒนาสังคมและองค์กรสงฆ์จังหวัดหนองคาย
- ผู้วิจัย** : นายสนั่น บำรุงศักดิ์
- ปริญญา** : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)
- คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์**
- : พระราเชนทร์ วิสารโท, ผศ.ดร., บธ.บ. (วิทยาการจัดการทั่วไป), ศน.ม. (พุทธศาสนศึกษา), Ph.D. (Pali & Buddhist Studies)
 - : พระครูจิรธรรมธัช, ผศ.ดร. ป.ธ. ๔, พธ.บ. (พระพุทธศาสนา) พธ.ม. (พระพุทธศาสนา), Ph.D. (Buddhist Studies)
- วันสำเร็จการศึกษา** : ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาองค์ความรู้และความเป็นผู้นำในคัมภีร์พระพุทธศาสนา (๒) เพื่อศึกษาบทบาทภาวะของผู้นำในแต่ละด้านของพระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) ที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค ๘ และ (๓) เพื่อศึกษาผลการวิเคราะห์บทบาทภาวะความเป็นผู้นำของพระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) ที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค ๘ ที่มีต่อการพัฒนาสังคมและองค์กรคณะสงฆ์ จังหวัดหนองคาย โดยการศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพและมีการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม เพื่อนำมาประกอบวิทยานิพนธ์ให้สมบูรณ์ และนำเสนอผลการศึกษาโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ ผลการวิจัยครั้งนี้พบว่า

บทบาทภาวะความเป็นผู้นำของพระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) พบว่าท่านใช้หลักธรรมภาวะผู้นำที่ตีกล่าวคือ รู้จักหลักอริยปทัศ ๓ หลักพรหมวิหาร ๔ สังคหวัตถุ ๔ พละ ๕ สาราณียธรรม ๖ ทิศหก อปริหานิยธรรม ๗ และหลักสัปบุริสธรรม ๗ ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ๖ ด้าน คือ ๑. ด้านการปกครอง ๒. ด้านการศาสนศึกษา ๓. ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ๔. ด้านการเผยแผ่ ๕. ด้านการสาธารณูปการ และ ๖. ด้านการสาธารณสงเคราะห์ ซึ่งสรุปภารกิจลงได้ ๓ ด้าน คือ ด้านวัตถุ ด้านจิตใจและด้านสังคม

(๑) ในด้านวัตถุ พบว่า พระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) เป็นผู้มียบทบาทภาวะผู้นำด้านวัตถุ โดยท่านได้ช่วยเหลือสงเคราะห์แก่วัดต่างๆ ในเขตปกครอง ตลอดจนจกนิกขุสามเณรและประชาชนที่ได้รับความเดือดร้อน เท่าที่พระสงฆ์องค์หนึ่งพึงปฏิบัติต่อพุทธบริษัทด้วยกันได้ โดยวัตถุประสงค์สำคัญ คือ บรรเทาความทุกข์ทางกาย แก่ผู้ไปขอความช่วยเหลือจากท่าน ท่านจึงสงเคราะห์เต็มกำลังความสามารถ และเป็นแบบอย่างในฐานะผู้นำที่ดีต่อคนอื่น ตัวอย่างที่ท่านสงเคราะห์เช่น การสร้างอาคารเสนาสนะต่างๆ

(๒) ในด้านจิตใจพบว่า พระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) เป็นผู้มียบทบาทภาวะผู้นำด้านจิตใจ เพื่อปลูกฝังศีลธรรมสู่พุทธศาสนิกชน ที่แสวงหาความพ้นทุกข์ โดยท่านได้จัดอบรม แสดงธรรม บรรยายธรรม แจกเอกสาร แจกแผ่นบันทึกเสียงเทศน์ เป็นต้นไปสู่วัดต่างๆ เพื่อนำไปแสดงแก่ประชาชนและให้ประชาชนเข้าถึงหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา นอกจากนั้น ยังแสดงธรรมผ่านทาง

สถานีวิทยุ F.M. ๙๗.๗๕ MHz วัดโพธิ์ชัย พระอารามหลวงและสถานีต่างๆจังหวัดหนองคาย และก็ยังได้จัดกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น วันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา โดยมีการปฏิบัติธรรมเพื่อเฉลิมพระเกียรติ การนั่งสมาธิ เจริญเมตตา และการท่องบ่นสาธยายพระไตรปิฎก เป็นต้น อันเป็นแนวทางให้พุทธศาสนิกชนมีกิจกรรมร่วมกัน และรู้จักคุณค่าในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข ปราศจากการเบียดเบียนหรือประทุษร้ายต่อคนอื่น

(๓) ในด้านสังคม พบว่า พระธรรมมงคลรังสี (คำบ่อ อรุโณ) เป็นผู้มืบทบาทภาวะผู้นำด้านสังคม กล่าวคือ (ก) ในฝ่ายคณะสงฆ์ ท่านได้จัดประชุมปรึกษาหารือกับพระสงฆ์เนื่องๆ เช่น การลงอุโบสถสามัคคีร่วมกัน เป็นต้น (ข) ฝ่ายคฤหัสถ์ ท่านได้ให้คำปรึกษาในฐานะของพระสงฆ์ที่เป็นหมอรักษาโรคทางจิตใจ และร่วมมือปฏิบัติกันทุกภาคส่วน การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างองค์กรสงฆ์กับบุคคล หรือระหว่างประชาชนด้วยกัน เป็นต้น ซึ่งผู้ใกล้ชิดในกรณีพิพาทเหล่านี้ จะต้องได้รับการยอมรับกับทุกฝ่าย การเจรจาจึงจะประสบผลสำเร็จ

Thesis Title : A Study of The Leadership of Phradhammongkhonrungsri (Khqambo Aruno) in developing the Society and Buddhist Organizations in Nongkhai Province

Researcher : Mr. Sanan Bamrungphakdee

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee

: Phrarachane **Visārado**, Asst.Prof. Dr. B.A. (General Management), M.A. (Buddhist Studies), Ph.D. (Pali & Buddhist studies)

: Phrakrujiradhammathat, Asst. Prof. Dr., Pali IV, B.A. (Buddhist Studies), M.A. (Buddhist Studies), Ph.D. (Buddhist Studies)

Date of Graduation : March 1, 2019

Abstract

The three purposes of this thesis were; 1) to study the body of knowledge and the leadership in Buddhist texts, 2) to study the roles of leadership for each aspect Phradhammamongkhonrangsri (Khambo Aruno), the 8th Ecclesiastical Regional Governor’s Advisor and 3) to study the results of analyzing the roles of leadership of Phramongkhondhammarangsri (Khambo Aruno), the 8th Ecclesiastical Regional Governor’s Advisor towards the social development and Sangha’s Organization in Nongkhai Province. This research was the qualitative research collecting the data from the field interview in order to compile to make it more complement and to report the result of the research with the descriptive analysis. The results the results were as follows:

The roles of leadership of Phradhammamongkhonrangsri (Khambo Aruno) were found that he applied the principle of Dhamma of the good leadership , that is, to know how to apply the Principle of the Threefold Dominant Supremacy, the four Sublime States of Mind. The Four Bases of Sympathy, the Five Strength Forces, the Six Virtues for Fraternal Living, the Six Directions, the Seven Conditions of Welfare, and the Seven qualities of Gentleman for the administration of Six Sangha’s activities, namely, 1) in the aspect of administration, 2) in the aspect of religious education, 3) the aspect of the educational assistance 4) the aspect of dissemination 5) the aspect of unity and the aspect of the public assistance, all these included into the three burdens, that is, the material aspect, spiritual aspect and the social aspect.

(1) For the aspect of material aspect, it was found that Phradhammongkonrangsri, (Khambo Aruno) posses the role of leadership in the material aspect by his assistance to various temples in the territory of administration including the monks, novices and people who get the troubles rather than one monk should practice towards the Buddhist assembles by having the important objects, that is, to relieve the physical suffering to one who request for assistance from him. He gives an assistance with his full ability and to be good model as the good leadership for others: the models that he uses are as to build many dwellings.

(2) For the spiritual aspect, it was found that Phradhammongkonrangsri (Khambo Arunot) posses the role of spiritual leadership in order to implant the morality for the Buddhists who search for the way of cessation of suffering such as training preaching Dhamma, explaining Dhamma, distributing the documents and distributing the tape of preaching Dhamma etc. and sending all materials as mentioned to various temples in order to spread out Dhamma to all the Buddhists. In addition, he preached Dhamma through the radio station kin F.M.97.75.MHz of Wat Phochai, the Royal temple and diversities of the Radio station in Nongkhai Province and various activities are managed in the Buddhist Holidays such as Visakha Day and Makha day etc. by practicing Dhamma in order to glorify the king's dignity, to practice meditation, loving-kindness, and to recite Tipitaka etc. in order to be the guideline for the Buddhists to practice Dhamma together and to know the value in carrying out their happy life without troubling the others.

(3) For the social aspect, it was found that Phradhammongkonrangsri (Khambo Aruno) posses the role of leadership in the social aspect, that is, (a) for the Sanghas, he always organizes the meeting with Sanghas such as to perform the activities in the Consecrated Assembly Hall together (b) for the layman, he has advised people as the Buddhist monk who has been the spiritual treater and participated with all sectors. He solved the conflict between the Sangha's assembly and the Buddhists or among people together. Besides these, he still tries his best to release the case of dispute with good agreement.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์นี้ สำเร็จด้วยดีด้วยความเมตตาอนุเคราะห์ของบุคคลที่เกี่ยวข้องต่อไปนี้ในส่วน คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณท่าน พระราชนรินทร์ วิสารโท ผศ.ดร. และพระครูจิตรธรรมธัช, ผศ.ดร. คณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ซึ่งได้กรุณาให้คำแนะนำปรึกษา ชี้แนะและตรวจสอบงานวิทยานิพนธ์ตั้งแต่เริ่มดำเนินการจนแล้วเสร็จอย่างไม่รู้สึกเหน็ดเหนื่อย เอาใจใส่อย่างใกล้ชิดเสมอ จนวิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จได้ด้วยดี

ขออนุโมทนาขอบคุณเจ้าหน้าที่ ครู คณาจารย์และผู้เกี่ยวข้องประจำ มจร.วิทยาเขต หนองคาย ที่ได้กรุณาชี้แนะข้อมูลที่เป็นประโยชน์ด้านการบริหารปกครอง ขอบคุณ ผศ.ดร.อริย์ธัช เลิศรวมโชค เจ้าหน้าที่ของศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตหนองคาย ที่ได้กรุณาในการตรวจรูปแบบ วิทยานิพนธ์ และแนะนำเพิ่มเติมในงานวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ ตลอดถึงเจ้าหน้าที่และบุคลากรห้องสมุด วิทยาเขตหนองคาย ที่ได้เอื้อเฟื้อตำรา วิทยานิพนธ์ หนังสือ และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในการ ค้นคว้าข้อมูลต่างๆ ที่ลืมนึกได้นั้นคือ พระปลัดธีระวัฒน์ สมจิตโต เพื่อนๆ ร่วมรุ่นทุกท่าน

ขอสำนึกในเมตตาธรรมที่พระสังฆาธิการตั้งแต่ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะ จังหวัดหนองคาย,เจ้าคณะอำเภอในจังหวัดหนองคาย และรองเจ้าคณะอำเภอในจังหวัดหนองคาย ที่เมตตาให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์ และขออนุโมทนาขอบคุณ ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดหนองคาย,วัฒนธรรมจังหวัดหนองคาย และพุทธศาสนิกชนผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์ครั้งนี้

ขอมอบงานวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เพื่อเป็นวิทยาทาน และเป็นอนุสรณ์แด่บุพการี คือ บิดา และมารดา ผู้ที่ให้กำเนิดแก่ผู้วิจัยได้เจริญเติบโตจนกระทั่งได้มีโอกาสศึกษาเล่าเรียนในระดับปริญญาโท ที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

สุดท้าย คุณประโยชน์ที่เกิดจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ขอน้อมถวายบูชาคุณแด่พระรัตนตรัย ซึ่งได้ พลิกผันชีวิตใหม่ให้แก่ผู้วิจัย จากท้องนาแปรผันมาสู่การได้รับโอกาสทางการศึกษา ด้วยสำนึก “สัมฤทธิ์นี้ด้วยคุณพระพุทธศาสนา”

นายสนั่น บำรุงภักดี
๑ มีนาคม ๒๕๖๒

สารบัญ

| เรื่อง | หน้า |
|--|-----------|
| บทคัดย่อภาษาไทย | ก |
| บทคัดย่อภาษาอังกฤษ | ค |
| กิตติกรรมประกาศ | จ |
| สารบัญ | ฉ |
| สารบัญตาราง | ณ |
| คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ | ญ |
| | |
| บทที่ ๑ บทนำ | ๑ |
| ๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา | ๑ |
| ๑.๒ คำถามวิจัย | ๓ |
| ๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย | ๔ |
| ๑.๔ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย | ๔ |
| ๑.๕ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง | ๕ |
| ๑.๖ ขอบเขตของการวิจัย | ๑๔ |
| ๑.๗ วิธีการดำเนินการวิจัย | ๑๔ |
| ๑.๘ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย | ๑๗ |
| | |
| บทที่ ๒ ภาวะผู้นำในคัมภีร์พระพุทธศาสนา | ๑๘ |
| ๒.๑ กำเนิดแนวคิดเกี่ยวกับผู้นำในคัมภีร์พระพุทธศาสนา | ๑๘ |
| ๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำในพระพุทธศาสนา | ๒๔ |
| ๒.๒.๑ ความหมายของผู้นำ | ๒๕ |
| ๒.๒.๒ ความหมายของภาวะผู้นำ | ๒๖ |
| ๒.๒.๓ คุณสมบัติสำคัญแห่งภาวะผู้นำ | ๒๘ |
| ๒.๒.๔ บุคลิกแห่งผู้นำ | ๒๙ |
| ๒.๒.๕ พระสูตรที่สนับสนุนแนวคิดภาวะผู้นำ | ๓๑ |
| ๒.๒.๖ หลักธรรมทั่วไปของภาวะผู้นำในพระพุทธศาสนา | ๓๓ |
| ๒.๒.๗ หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่สนับสนุนภาวะผู้นำ | ๓๙ |
| ๒.๒.๘ หลักธรรมที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาภาวะผู้นำ | ๔๔ |
| ๒.๓ ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับภาวะผู้นำตามทฤษฎีสมัยใหม่ | ๔๖ |
| ๒.๓.๑ ความหมายและคุณสมบัติของผู้นำตามทฤษฎีสมัยใหม่ | ๔๖ |
| ๒.๓.๒ ทฤษฎีผู้นำและหลักการสำคัญของผู้นำ | ๔๗ |
| ๒.๓.๓ องค์ประกอบของบทบาทผู้นำ | ๕๐ |

| | |
|--|------------|
| ๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป | ๑๐๗ |
| บรรณานุกรม | ๑๐๘ |
| ภาคผนวก | ๑๑๖ |
| ภาคผนวก ก ประวัติของพระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) | ๑๑๗ |
| ภาคผนวก ข หนังสือของความอนุเคราะห์ | ๑๒๐ |
| ภาคผนวก ค แบบสัมภาษณ์ | ๑๓๗ |
| ภาคผนวก ง ภาพประกอบการสัมภาษณ์งานวิจัย | ๑๔๑ |
| ประวัติผู้วิจัย | ๑๕๕ |

สารบัญตาราง

| เรื่อง | หน้า |
|--|------|
| ตารางที่ ๒.๑ แสดงวิวัฒนาการของทฤษฎีผู้นำในแต่ละยุคตามลำดับถึงปัจจุบัน | ๔๘ |
| ตารางที่ ๒.๒ สรุปทฤษฎีผู้นำทั้ง ๔ แบบวิเคราะห์ | ๕๐ |
| ตารางที่ ๒.๓ แสดงบทบาทหน้าที่และเป้าหมาย | ๕๒ |
| ตารางที่ ๓.๑ แสดงโครงสร้างการบริหารงานคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน | ๕๙ |
| ตารางที่ ๔.๑ การประยุกต์ใช้ภาวะผู้นำ ๖ ของพระธรรมมงคลรังษี (คำป้อ อรุโณ) ในกิจการคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน | ๑๐๑ |

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ใช้อ้างอิงจากคัมภีร์พระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๐๐ และพระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ รูปแบบการอ้างอิงจะขึ้นต้นด้วยอักษรย่อชื่อของคัมภีร์แล้วตามด้วย เล่ม / ข้อ / หน้า ตามลำดับ เช่น วิ.มหา. (บาลี) ๑/๑๙๖/๑๕๑, วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๙๖/๒๑๐. หมายถึง วินัยปิฎก มหาคคปาติ ภาษาบาลี เล่ม ๑ ข้อ ๑๙๖ หน้า ๑๕๑ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๐๐ และวินัยปิฎก มหาวรรค ภาษาไทย เล่ม ๑ ข้อ ๑๙๖ หน้า ๒๑๐ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙

พระวินัยปิฎก

| | | | | |
|----------|-------|---|-------------------|-----------|
| วิ. มหา. | (ไทย) | = | วินัยปิฎก มหาวรรค | (ภาษาไทย) |
| วิ.ม. | (ไทย) | = | วินัยปิฎก มหาวรรค | (ภาษาไทย) |

พระสุตตันตปิฎก

| | | | | |
|-----------|-------|---|--------------------------------------|-----------|
| ที.สี. | (ไทย) | = | สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค | (ภาษาไทย) |
| ที.ม. | (ไทย) | = | สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค | (ภาษาไทย) |
| ที.ปา. | (ไทย) | = | สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค | (ภาษาไทย) |
| ม.มู. | (ไทย) | = | สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ | (ภาษาไทย) |
| สํ.ส. | (ไทย) | = | สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค | (ภาษาไทย) |
| สํ.นิ. | (ไทย) | = | สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย นิทานวรรค | (ภาษาไทย) |
| สํ.สพ. | (ไทย) | = | สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค | (ภาษาไทย) |
| สํ.ม. | (ไทย) | = | สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค | (ภาษาไทย) |
| อง.เอก. | (ไทย) | = | สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย เอกกนิบาต | (ภาษาไทย) |
| อง.ทุก. | (ไทย) | = | สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต | (ภาษาไทย) |
| อง.ติก. | (ไทย) | = | สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต | (ภาษาไทย) |
| อง.จตุกก. | (ไทย) | = | สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต | (ภาษาไทย) |
| อง.ปญจก. | (ไทย) | = | สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปญจกนิบาต | (ภาษาไทย) |
| อง.ฉก. | (ไทย) | = | สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ฉกนิบาต | (ภาษาไทย) |
| อง.สตก. | (ไทย) | = | สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต | (ภาษาไทย) |
| อง.อฏฐก. | (ไทย) | = | สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย อฏฐกนิบาต | (ภาษาไทย) |
| อง.ทสก. | (ไทย) | = | สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต | (ภาษาไทย) |
| ขุ.ขุ. | (ไทย) | = | สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ | (ภาษาไทย) |
| ขุ.ธ. | (ไทย) | = | สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท | (ภาษาไทย) |
| ขุ.อุ. | (ไทย) | = | สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน | (ภาษาไทย) |
| ขุ.อิติ. | (ไทย) | = | สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ | (ภาษาไทย) |
| ขุ.เปต. | (ไทย) | = | สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย เปตวัตถุ | (ภาษาไทย) |

| | | | | |
|--------|-------|---|---------------------------------------|-----------|
| ช.ม. | (ไทย) | = | สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย มหานิเทศ | (ภาษาไทย) |
| ช.จ. | (ไทย) | = | สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย จุฬนิเทศ | (ภาษาไทย) |
| ช.ปฎิ. | (ไทย) | = | สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ปฏิสัสมิทาวรรค | (ภาษาไทย) |

พระอภิธรรมปิฎก

| | | | | |
|---------|-------|---|--------------------------|-----------|
| อภิ.วิ. | (ไทย) | = | อภิธรรมปิฎก วิภังค์ | (ภาษาไทย) |
| อภิ.ปุ. | (ไทย) | = | อภิธรรมปิฎก ปุคคลบัญญัติ | (ภาษาไทย) |

อรรถกถาพระไตรปิฎก

| | | | | |
|------------|--------|---|---|------------|
| ช.ป.อ. | (บาลี) | = | ขุททกนิกาย สหุทธมปกาสินี ปฏิสมภิทามคคอฎฐกถา | (ภาษาบาลี) |
| ช.อิตติ.อ. | (บาลี) | = | ขุททกนิกาย ปรมตถทีปนี อิติวุตตกอฎฐกถา | (ภาษาบาลี) |
| อภิ.สง.อ. | (บาลี) | = | อภิธมมปิฎก รมมสงคณิ อฎฐสาลินีอฎฐกถา | (ภาษาบาลี) |

การใช้หมายเลขย่อ

การใช้หมายเลขอ้างอิงพระไตรปิฎกภาษาไทย จะแจ้งเล่มที่ / ข้อที่ / หน้าที่ / ตามลำดับ เช่น วิ. มหา. (ไทย) ๔/๘/๑๒ -๑๔. หมายถึง วินัยปิฎก มหาวรรค เล่มที่ ๔ / ข้อที่ ๘ / หน้าที่ ๑๒-๑๔ (ภาษาไทย).

การใช้หมายเลขอ้างอิงอรรถกถาพระไตรปิฎกภาษาบาลี จะแจ้งเล่มที่ / หน้าที่ เช่น อภิ.สง.อ. (บาลี) ๔๖/๒๕๕. หมายถึง อภิธมมปิฎก รมมสงคณิ อฎฐสาลินีอฎฐกถา เล่มที่ ๔๖/หน้าที่ ๒๕๕ (ภาษาบาลี).

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ภาวะผู้นำ (Leadership) เป็นสิ่งที่ต้องการของทุกองค์กร ทั้งภาครัฐ และเอกชน รวมทั้งภาวะผู้นำ แม้ในองค์กรสงฆ์ เพราะถ้าองค์กรใดมีผู้นำที่เพียบพร้อมด้วยภาวะผู้นำ จะทำให้หน่วยงานหรือองค์กรนั้นประสบความสำเร็จ ความเจริญก้าวหน้า ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาได้วางหลักธรรมสำหรับผู้นำไว้ทุกระดับชั้น เช่น ในนิทานชาดก ที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ ว่าด้วยข้อวัตรหรือปฏิบัติทางการดำเนินชีวิตแบบผู้นำของพระโพธิสัตว์ ดังตัวอย่างเช่น การศึกษาภาวะผู้นำในแง่ของคุณธรรมจากตัวละครในดัตติตติชาดกพบว่า ชาดกเรื่องนี้ ตัวละคร คือ ช้าง ลิง และนกกระทา เป็นเพื่อนกันและให้เกียรติแก่กันเคารพในสิทธิของคน ซึ่งจัดเป็นการบริหารตนและบริหารคนไปในขณะเดียวกัน คือ รู้จักทำหน้าที่ที่ดีต่อเพื่อน และให้คำแนะนำในทางที่ถูกต้อง ไม่เสียหาย เพราะว่าคุณธรรมข้อว่าด้วยเคารพนี้ ย่อมทำให้เป็นคนน่ารัก น่าเอ็นดู น่าเกรงใจ ได้รับความสุขกาย สบายใจ ผิพรรณผ่องใส ไม่เดือดร้อน ไม่มีเวรหรือภัย สามารถถ่ายทอดความดีของตนไปสู่คนอื่นได้ง่าย ทำให้ผู้อื่นอยากช่วยเหลือเพิ่มเติมความดีให้ มีสติ ไม่ประมาท มีปัญญา รู้จริงและทำให้จริง ไปเกิดใหม่ก็เกิดในตระกูลสูง และทำให้สามารถเข้าถึงมรรคผลได้ง่าย เพราะการวะธรรม^๑ ตัวอย่างที่สองที่ปรากฏในสุวณณสังขราชกุมารชาดก เป็นชาดกที่มีสื่อการสอนด้านจริยธรรมสำหรับการดำรงตน (บริหารตน) ด้วยศีล ๕ และศีล ๘ การปฏิบัติต่อบิดามารดาของบุตรธิดา การเลี้ยงดูครอบครัว ญาติพี่น้อง ซึ่งแสดงออกถึงความสัมพันธ์ในการรับผิดชอบต่อหน้าที่ในด้านการบริหารคน (ตามหลักทศ ๖) อย่างเด่นชัด^๒ สิ่งเหล่านี้ จัดเป็นคุณธรรมที่บ่งบอกถึงภาวะผู้นำในทางพระพุทธศาสนาทั้งสิ้นของพระโพธิสัตว์ก่อนที่พระองค์จะได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมโพธิญาณเป็นพระพุทธเจ้าพระนามว่าโคตรมะนี้ เมื่อกล่าวถึงพระพุทธศาสนา ย่อมแผ่ไพศาลไปในทิศต่างๆ แม้ในประเทศไทยก็ได้เจริญรุ่งเรืองมาโดยลำดับ กล่าวคือ ตั้งแต่สมัยสุโขทัย สมัยอยุธยา และรัตนโกสินทร์ ล้วนมีบทบาทต่อวิถีชีวิตจิตใจของคนไทยทุกด้าน เข้าถึงจิตใจของประชาชนอย่างแท้จริงพระพุทธศาสนาให้ทุกสิ่งทุกอย่างแก่ชีวิตคนไทยและสังคมไทย เปรียบประดุจประทีปส่องทาง ปัจจุบันประเทศไทยเป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาของโลก สังคมไทยประชาชนส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนาประมาณร้อยละ ๙๐ ของพลเมืองทั้งประเทศ บรรดาประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกต่างก็ยอมรับความจริงในข้อนี้

^๑ สุรพงษ์ จันลัม, “ศึกษาวิเคราะห์คุณธรรมจากชาดก ตามที่ปรากฏในสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานระดับชั้นมัธยมศึกษา พุทธศักราช ๒๕๔๔”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗). หน้า ก.

^๒ ธิตินัดดา จินาจันทร์, “กลวิธีการใช้ภาษาในการสร้างเรื่องชาดก : กรณีศึกษาจากสุวณณสังขราชกุมารชาดก”, *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๓). หน้า ก.

ในสังคมไทยให้ความสำคัญต่อพระสงฆ์ เนื่องจากเห็นว่า เป็นผู้ที่มีฐานะพิเศษทางสังคม ได้รับการยอมรับนับถือ สังคมไทยให้ความสำคัญเพื่อและแสดงความเคารพอ่อนน้อมต่อพระสงฆ์เมื่อได้พบเห็น ยิ่งพระสงฆ์ที่มีวัตรปฏิบัติเป็นแบบอย่างที่ดีของพุทธศาสนิกชน ยิ่งทำให้พระพุทธศาสนา รุ่งเรืองยิ่งขึ้นไป หากพระสงฆ์ประพฤติตรงกันข้าม คือ ประพฤติเสียหายก็จะทำให้ศาสนามีความเศร้าหมองและประชาชนก็จะเสื่อมคลายศรัทธา เมื่อพระสงฆ์ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ย่อมทำให้เกิดประโยชน์ต่อประชาชนและหมู่คณะสงฆ์นั้น นอกจากนั้น พระสงฆ์ ยังมีบาททางภาวะผู้นำสำหรับการดำเนินชีวิตให้มีความเจริญรุ่งเรืองเรื่อยมา ถือได้ว่าเป็นแกนกลางที่ได้ช่วยนำสื่อแสงแห่งพระธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา มาช่วยพัฒนาจิตใจของประชาชนให้เป็นคนดีมีศีลธรรม ให้คำแนะนำช่วยเหลือในการแก้ปัญหาชีวิตประจำวัน เหตุผลเหล่านี้ เป็นส่วนหนึ่งที่แสดงให้เห็นความสำคัญและความสัมพันธ์ของพระภิกษุสงฆ์ที่มีต่อการดำรงชีวิตประจำวันของคนไทย การได้ศึกษาประวัติพระสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ทราบบทบาทสำคัญ ที่ท่านได้สร้างคุณประโยชน์แก่ชุมชน สังคม ประเทศชาติ พระพุทธศาสนาเป็นการนำเสนอให้รู้จักธรรมะและพระดี ทั้งนี้ เป็นการช่วยยกระดับจิตใจให้พุทธบริษัทมีความเบิกบานใจ เกิดกำลังและแสงสว่างที่จะปฏิบัติตาม^๓

ด้วยเหตุนี้ จึงกล่าวได้ว่า สถาบันสงฆ์ เป็นสถาบันหนึ่งที่มีบทบาทเป็นผู้นำ และความสำคัญต่อวิถีชีวิตของคนไทย นับตั้งแต่พระพุทธศาสนาเริ่มเข้าสู่ดินแดนแหลมทองอันเป็นประเทศไทยปัจจุบัน ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชนเป็นไปอย่างใกล้ชิดและมั่นคงตลอดมา ความสัมพันธ์อันมั่นคงนี้ ได้ขยายตัวต่อวิถีชีวิตของคนไทย โดยเฉพาะชาวชนบทยิ่งจะเห็นได้ชัดว่าพระพุทธศาสนา มีความเกี่ยวข้องกับชีวิตประชาชนเป็นอย่างมาก ทั้งในชุมชนหมู่บ้านและในตำบลนั้นๆ เพราะว่า วัดเป็นที่พักผ่อนใจ เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมต่างๆ การประชุมหารือ ตลอดจนประเพณีต่างๆ ก็มีพระสงฆ์เป็นที่พึ่งทางใจของประชาชน ด้วยเหตุนี้เอง พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา จึงมีภาวะผู้นำที่สำคัญในการพัฒนาประชาชน ใน ๓ ด้าน ได้แก่ (๑) ด้านวัตถุ (๒) ด้านจิตใจ (๓) ด้านสังคม เช่น การพัฒนาด้านวัตถุอันหมายถึงพัฒนาปัจจัยที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิต ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่มที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค นอกจากนั้น พระสงฆ์ยังมีบทบาทในการเข้าไปส่งเสริมในด้านการจัดตั้งกองทุนต่างๆ เช่น ธนาคารข้าว สหกรณ์ การจัดการศึกษาแก่เยาวชน^๔

การปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน มักจะประสบกับปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในองค์กรอันเกิดจากตัวบุคคลกรบ้าง ข้อกฎหมายบ้างและบริบทอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องทางสังคมสงฆ์ซึ่งส่งผลให้องค์กรสงฆ์เกิดความเสื่อมเสียจากพฤติกรรมอันไม่พึงประสงค์นั้น หากพิจารณาสาเหตุอย่างหนึ่ง จะเห็นว่า เกิดจากการขาดคุณสมบัติในบทบาทหน้าที่ของผู้ที่ได้ชื่อว่า “ผู้นำ” แห่งองค์กรสงฆ์ เมื่อพิจารณาถึงความจำเป็นในภาวะผู้นำ ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในแต่ละองค์กร ซึ่งมีสาเหตุสำคัญมาจากหัวหน้างานขาดวุฒิ

^๓ พระมหาดมรงค์ศักดิ์ โสภณสิทธิ (โสภณ), “ศึกษาบทบาทการเผยแผ่พุทธธรรมของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ฝุสสุธมโม)”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๖

^๔ เรืองฤทธิ์ พลนามอินทร์, “บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาตามแนวพุทธศาสนาในจังหวัดอุดรธานี”, *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๐), หน้า ๓.

ภาวะผู้นำ ย่อมทำให้เห็นว่า บทบาทและหน้าที่ของผู้หน้าที่พึงประสงค์ทางพระพุทธศาสนา ย่อมมีความจำเป็นและมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการที่จะพัฒนาองค์กรสงฆ์และสมาชิกให้เจริญก้าวหน้าไปได้

พระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) ที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค ๘ เป็นพระสงฆ์อีกรูปหนึ่งที่มีภาวะผู้นำในด้านต่างๆ คือ เป็นผู้นำด้านการพัฒนาทางวัตถุ ทางสังคมและทางจิตใจ โดยมีผลงานเป็นที่ประจักษ์ต่อประชาชนในหลายด้านได้เป็นอย่างดี เป็นพระนักพัฒนาและนักเผยแผ่หลักธรรมอีกรูปหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งมีบทบาทของภาวะผู้นำในด้านการพัฒนา การจัดการศึกษาและการเผยแผ่ มีศิลาจารวัตรที่ดีงาม ด้านปฏิบัติตามพระธรรมวินัย จัดเป็นพระเถระที่น่าเลื่อมใสศรัทธา มีความอ่อนน้อมถ่อมตนอหยาศัยไมตรีจิตมีลักษณะ ยิ้มแย้มแจ่มใสอยู่เสมอ ในด้านวัตรปฏิบัติถูกต้องตามหลักธรรมวินัย เปี่ยมด้วยความเมตตาธรรม มีความเชี่ยวชาญด้านเทศนาโดยเฉพาะทำนองปฐกฉาวิสัยชนา และสามารถอธิบายธรรมะให้ เป็นที่เข้าใจง่ายแก่บุคคลทุกระดับชั้น ซึ่งเป็นที่พึงใจและนำไปให้เกิดศรัทธาแก่ผู้ที่ได้สดับตรับฟังเป็นอย่างยิ่ง มีความรู้ ความสามารถในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา นอกจากนั้น ท่านยังมีบทบาทของภาวะผู้นำ ในการปกครองคณะสงฆ์ การศึกษาการศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่แก่ประชาชน การสาธารณูปการ การสาธารณสงเคราะห์และการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในเขตปกครองของตนเองได้เป็นอย่างดีอีกด้วย

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาภาวะผู้นำในคัมภีร์พระพุทธศาสนา บทบาทภาวะผู้นำของพระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) และวิเคราะห์บทบาทภาวะผู้นำใน ภารกิจ ๖ ด้าน ได้แก่ด้านการปกครอง ด้านศาสนศึกษา ด้านศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่ ด้านสาธารณสงเคราะห์ และด้านสาธารณูปการ ของพระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) ต่อการพัฒนาองค์กรสงฆ์ จังหวัดหนองคาย อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาภาวะผู้นำ ในองค์กรคณะสงฆ์ และพุทธศาสนิกชนในจังหวัดหนองคายสืบต่อไป

๑.๒ คำถามวิจัย

๑.๒.๑ การศึกษาภาวะผู้นำในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทมีประโยชน์ในด้านการบริหารและพัฒนาผู้นำในด้านใดบ้าง

๑.๒.๒ การศึกษาภาวะผู้นำของพระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) จะเป็นการศึกษาผู้นำในด้านอะไร เพื่อที่จะเป็นแบบแผนในการพัฒนาการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดหนองคายได้อย่างไร

๑.๒.๓ การศึกษาภาวะผู้นำในภารกิจ ๖ ด้านของพระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) ที่มีต่อการพัฒนาสังคมและองค์กรสงฆ์จังหวัดหนองคายจะสร้างรูปแบบของการพัฒนากิจการคณะสงฆ์จังหวัดหนองคายให้เกิดรูปแบบของผู้นำที่ชัดเจนได้อย่างไร

๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๓.๑ เพื่อศึกษาภาวะผู้นำในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๑.๓.๒ เพื่อศึกษาภาวะผู้นำของพระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ)
- ๑.๓.๓ เพื่อศึกษาภาวะผู้นำในภารกิจ ๖ ด้านของพระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) ที่มีต่อการพัฒนาสังคมและองค์กรสงฆ์จังหวัดหนองคาย

๑.๔ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

ภาวะผู้นำ หมายถึง ภาวะการแสดงออกของผู้ที่เป็นหัวหน้าหมู่คณะ ซึ่งจะต้องรับผิดชอบต่อการปฏิบัติงานขององค์กร การแบ่งความรับผิดชอบในหน้าที่และการแก้ปัญหาอีกทั้งการส่งเสริมให้มีการพัฒนาการของกลุ่ม เพื่อมุ่งสู่ความสำเร็จแห่งองค์กร ในงานวิจัยนี้ หมายถึง ภาวะผู้นำของพระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดหนองคาย

พุทธศาสนิกชน หมายถึง ประชาชนที่นับถือพระพุทธศาสนาในเขต จังหวัดหนองคาย ที่มีความสัมพันธ์ในด้านต่างๆ ทั้ง ๖ ด้าน ภาวะผู้นำของพระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดหนองคาย

ภาวะผู้นำในการพัฒนาด้านวัตถุ หมายถึง การแสดงบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาถาวรวัตถุและศาสนวัตถุทางพระพุทธศาสนา ของพระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) ในจังหวัดหนองคาย

ภาวะผู้นำในการพัฒนาด้านสังคม หมายถึง การแสดงบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาด้านสาธารณประโยชน์ และสังคมสงเคราะห์ของพระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) ที่มีต่อพุทธศาสนิกชนในพื้นที่จังหวัดหนองคาย

ภาวะผู้นำในการพัฒนาด้านจิตใจ หมายถึง การแสดงบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาด้านสมณะและวิปัสสนากรรมฐาน การอบรมด้านจริยธรรม และการแสดงพระธรรมเทศนาของพระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) ที่มีต่อพุทธศาสนิกชนในพื้นที่และนอกพื้นที่จังหวัดหนองคาย

ภาวะผู้นำในภารกิจ ๖ ด้าน หมายถึง การแสดงบทบาทการเป็นผู้นำรวมถึงการบริหารองค์กรคณะสงฆ์ ด้วยความรับผิดชอบต่อหน้าที่และการงาน การแก้ปัญหา การส่งเสริมองค์กรหรือผู้ตามในภารกิจ ๖ ด้าน คือ ด้านการปกครอง ด้านศาสนศึกษา ด้านศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่ ด้านสาธารณสงเคราะห์ และด้านสาธารณูปการ

๑.๕ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สำหรับการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องผู้วิจัย ได้แบ่งกลุ่มเอกสาร ออกเป็น ๒ ประเภท และนำเสนอเท่าที่เป็นตัวอย่างพอสังเขป ต่อไปนี้

๑.๕.๑ ด้านเอกสาร

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ พุทธวิธีในการสอน ว่าพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้า ไม่ว่าจะแสดงที่ใดและแก่ใครย่อมมีจุดหมายเป็นแนวเดียวกันคือ มุ่งให้เกิดความรู้เข้าใจในสภาพของสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ให้มีทัศนคติและปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นอย่างถูกต้องในทางที่เป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนและบุคคลอื่น แต่เนื้อเรื่องและวิธีการสอนย่อมแตกต่างกันไปตามอุปนิสัย ความถนัดและความสนใจของผู้ฟังสุดแต่เรื่องใดวิธีใด จะช่วยให้เขาเข้าใจธรรมได้ดี พุทธวิธีในการสอนเป็นความยิ่งใหญ่และพระปรีชาสามารถของพระพุทธเจ้าในการถ่ายทอด พระองค์ทรงมีหลักสอน แยกแยะกลุ่มเป้าหมาย สีลาการสอน เทคนิคการสอน กลวิธีและกุศโลบายประกอบการสอนต่าง ๆ ได้อย่างยอดเยี่ยมจนได้รับการยกย่องว่าเป็นนักการสอนที่ยิ่งใหญ่ที่สุด^๕

พระมหาสุรศักดิ์ สุรสกุโก ได้กล่าวถึงการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ไว้ในหนังสือ “การบริหารกิจการคณะสงฆ์วัดแคนอก อ.เมือง จ.นนทบุรี” สรุปความได้ว่า สมัยก่อนนิยมใช้คำว่า การปกครองคณะสงฆ์ แต่ปัจจุบันใช้คำว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์ ซึ่งมีความสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งและการดำรงอยู่อย่างมั่นคงของพระพุทธศาสนา เป็นการปกครอง เพื่อบังคับบัญชาดูแลผู้ใต้บังคับบัญชาให้อยู่ในการปกครองให้เรียบร้อยดีงาม ส่วนการบริหารจะเป็นไปเพื่อการบริหารจัดการ ในการที่จะดำเนินงานนั้นๆ ให้สำเร็จ ในการบริหารนั้น พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต) ได้ให้ความหมายของการบริหารตามแนวพระพุทธศาสนาว่า พุทธวิธีการบริหารควรยึดหลักธรรมาธิปไตยเป็นสำคัญโดยผู้บริหารเองจะต้องประพฤติธรรมและใช้ธรรมเป็นหลักในการบริหาร และต้องคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้งโดยพึงสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ถ้าเห็นจะได้ประโยชน์สุขที่ยิ่งใหญ่กว่าเพราะเสียสละประโยชน์สุขเล็กน้อย บุคคลควรสละประโยชน์สุขเล็กน้อย เพื่อเห็นแก่ประโยชน์สุขที่ยิ่งใหญ่” ดังนั้น เมื่อก้าวถึงการปกครองคณะสงฆ์หรือการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จึงต้องเห็นพระธรรมวินัยเป็นหลัก เพราะพระธรรมวินัย เป็นทั้งโครงสร้างและการจัดสภาพสังคมสงฆ์ให้เกิดความเรียบร้อย และเป็นการพัฒนาบุคลากรในสังคมด้วยทุกคนจะรู้จักหน้าที่ของตนเอง^๖

กมล รอดคล้าย ได้กล่าวถึงภาวะผู้นำไว้ในหนังสือ “คู่มือการบริหารศูนย์ฯ ในวัด” สรุปความได้ว่า ภาวะผู้นำที่ดีพึงรู้จักหลักของการบริหาร ซึ่งประกอบด้วยลักษณะ ๒ ประการ คือ มีวัตถุประสงค์และมีความร่วมมือร่วมใจกันกล่าวถึง ฉะนั้น หลักของการบริหารจึงหมายถึง ผู้ที่ใช้ภาวะ

^๕ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธวิธีในการสอน**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๓), หน้า ๒๐.

^๖ พระมหาสุรศักดิ์ สุรสกุโก, **การบริหารกิจการคณะสงฆ์วัดแคนอก อ. เมือง จ. นนทบุรี**, วิทยาลัยสงฆ์บาฬีพุทธโฆส, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๒-๓.

ผู้นำในการทำงานกับบุคคลหรือกลุ่มบุคคล เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของหน่วยงาน การใช้อำนาจที่มีอยู่จัดดำเนินงานของสถาบันนั้น ให้ดำเนินการไปสู่จุดหมายที่ต้องการ การบริหาร อาจหมายถึง กิจกรรมต่าง ๆ ที่บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปร่วมกันดำเนินการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ อย่างเป็นใดอย่างหนึ่ง หรือหลายอย่างร่วมกัน และยังหมายถึง การนำทรัพยากรมาใช้ดำเนินงานตามกระบวนการจัดการให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

เฉลิมพล โสภอินทร์ ได้กล่าวถึงการบริหารงานของคณะสงฆ์ ไว้ในหนังสือ “ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาและการปกครองคณะสงฆ์ไทย” สรุปความได้ว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์ หรือ การปกครองคณะสงฆ์โดยหลัก คือการปกครองตามพระธรรมวินัยและใช้กฎหมายหรืออำนาจรัฐเป็นหลักสนับสนุน คราวใดเมื่อเกิดความไม่เรียบร้อยขึ้นในคณะสงฆ์จนเป็นเหตุขัดข้อง และจำเป็นต้องพึ่งรัฐจึงได้อาศัยอำนาจรัฐมาช่วยจัดการแก้ปัญหาในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช เมื่อครั้งพระพุทธศาสนาได้เจริญรุ่งเรืองมากในประเทศอินเดียนั้น คณะสงฆ์และทางศาสนาได้ดำเนินมาในลักษณะเช่นนี้ โดยเฉพาะเมื่อกล่าวถึงประเทศไทย ครั้งในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงถวายอำนาจรัฐช่วยจัดระบบการปกครองขึ้นเป็นครั้งแรก ด้วยการที่ทรงตราพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์รัตนโกสินทร์ศก ๑๒๑ ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ได้ทรงตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ โดยยกเลิกฉบับแรกนั้นก็เพื่อจัดระบบการปกครองคณะสงฆ์ใหม่ให้มีรูปแบบคล้ายกับการปกครองของฝ่ายอาณาจักร ครั้นถึงรัชกาลปัจจุบันได้ทรงตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ซึ่งเป็นการแก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ใช้อยู่ให้เหมาะสมยิ่งขึ้นพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ทั้งสองฉบับนี้เป็นฉบับที่ใช้อยู่ในปัจจุบันที่ถือว่า เป็นรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ และเป็นหลักจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ด้วยและต่อมาก็ได้กำหนดให้มีเถรสมาคม ออกข้อบังคับ วางระเบียบ ออกคำสั่งมีมติและออกประกาศ โดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมายและพระธรรมวินัย

เฟรด อี. ฟิตเลอร์ มาร์ติน เอ็ม เซเมอร์ส และ ลินดา มาฮาร์ ได้กล่าวถึงผลกระทบของผู้นำที่มีต่อองค์กรไว้ในหนังสือ “ค้นหาความเป็นผู้นำ” สรุปความได้ว่า ปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งซึ่งส่งผลกระทบต่อความอยู่รอดขององค์กรใดๆ คือ คุณภาพของผู้นำ คุณภาพ ของการเป็นผู้นำ ซึ่งเป็นสิ่งที่กำหนดความสำเร็จหรือความล้มเหลวขององค์กรหนึ่ง ๆ นี้ได้แก่ คำพูดที่เป็นจริงเสมอไม่ว่าองค์กรนั้น จะยิ่งใหญ่ระดับชาติ ดังนั้น เมื่อใดก็ตาม หากผู้นำสูงสุดในองค์กร ตลอดจนผู้นำในทุกระดับขององค์กรใดองค์กรหนึ่ง ขาดคุณภาพของการเป็นผู้นำที่ดีแล้วผู้นำนั้นก็ขาดเป้าหมายการพัฒนา การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมองค์กรไปสู่ความคิดสร้างสรรค์แบบใหม่^๗ การสร้างองค์กรแห่งการเรียนรู้ ๔ เพื่อประยุกต์การบริหารงานให้เกิดความก้าวหน้าแก่องค์กร นั้นย่อมาความหมายว่า องค์กรที่เคยอยู่มานานนับเป็นสิบๆ ปี มีชื่อเสียงโด่งดังมาตลอด เมื่อองค์กรหยุดการพัฒนาตามกระแสการ

^๗ เฟรด อี. ฟิตเลอร์, มาร์ติน เอ็ม เซเมอร์ส และ ลินดา มาฮาร์, ค้นหาความเป็นผู้นำ, แปลโดยชูชัย สมितिไกร, (กรุงเทพมหานคร : ซีเอ็ดดูเคชั่น, ๒๕๓๑), หน้า ๑๕.

เปลี่ยนแปลงของโลกาภิวัตน์แล้ว องค์กรนั้นจะหยุดนิ่ง ซึ่งก็เท่ากับความล่มสลายขององค์กรในที่สุดเช่นกัน

ประเวศ วะสี ได้กล่าวถึงภาวะผู้นำของพระสงฆ์ที่มีต่อสังคมไทยไว้ในหนังสือ “บทบาทวัดและพระสงฆ์ในอนาคต” สรุปความได้ว่า พระสงฆ์ มีหน้าที่ซึ่งมีความผูกพันในการพัฒนาสังคม ๒ ด้านด้วยกัน คือ (๑) ความสัมพันธ์ระหว่างคณะสงฆ์ด้วยกันเอง ซึ่งเห็นได้จากพระวินัยบัญญัติให้คณะสงฆ์จะต้องทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น อุโบสถ การปวารณา กฐิน เป็นต้น (๒) ความสัมพันธ์กับสังคมในพื้นที่ เช่น การเผยแผ่ธรรมะแก่ประชาชน การช่วยเหลือด้วยปัจจัย ๔ เมื่อเกิดปัญหาทางบ้านเมือง เช่น อุทกภัย อัคคีภัย วาตภัย เป็นต้น ซึ่งพระสงฆ์ได้ให้การสนับสนุนในส่วนนี้เป็นอย่างดีขึ้นอยู่กับศักยภาพของพระสงฆ์แต่ละรูปที่พึงกระทำได้^๙

สนิท ศรีสำแดง ได้กล่าวถึงการเผยแผ่พระศาสนา มีเป้าหมายหลัก คือ การสร้างสันติภาพให้แก่ชาวโลก พระสงฆ์ คือ สื่อแห่งสันติภาพของโลกเพราะพระสงฆ์ (อริยสงฆ์) เป็นผู้สงบทั้งทางกายทางวาจาและทางใจ เป็นแบบอย่างของผู้มีสันติปราศจากความเห็นแก่ตัวการทำงานของพระสงฆ์เป็นการทำงานเพื่อให้ มิใช่เพื่อเอา จึงไม่แฝงไว้ด้วยความขัดแย้ง^๙

Franklin Covey ได้กล่าวถึงบทบาทการเป็นผู้นำ ๔ ประการ ไว้ในหนังสือ “The Four Roles Leadership” ซึ่งเป็นแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับผู้นำทางตะวันตก หนังสือนี้ได้รวบรวมเนื้อหาบทบาทหน้าที่ของผู้นำที่สำคัญ ๔ ประการ คือ การกำหนดทิศทาง การจัดการระบบการทำงาน การกระจายอำนาจให้ผู้ใต้บังคับบัญชา และแบบอย่างการเป็นผู้นำที่ดี ตามแนวคิดทางตะวันตก เพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ และพัฒนาผู้นำในองค์กรต่างๆ ให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลที่จะสามารถนำองค์กรไปสู่เป้าหมายที่ได้ตั้งไว้อย่างสมบูรณ์แบบ^{๑๐}

Fiedler ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับ “ผู้นำ” ว่า บุคคลใดบุคคลหนึ่งในกลุ่มที่เป็นผู้ควบคุมและประสานงานให้กิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่มดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย^{๑๑}

^๙ ประเวศ วะสี, *บทบาทวัดและพระสงฆ์ในอนาคต*, (กรุงเทพมหานคร : กรมศาสนา, ๒๕๒๕), หน้า ๒๑ - ๒๔.

^๙ สนิท ศรีสำแดง, *พระพุทธศาสนา : กระบวนทัศน์ใหม่*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๘๖.

^{๑๐} Franklin Covey, *The Four Roles Leadership*, (USA: Frankin Covey Co., Ltd., 1999), pp. 8-11.

^{๑๑} F.E. Fiedler, *A Theory of Leadership Effectiveness*, (New York : McGraw Hill Book, 1967), p. 8.

Normand L. Frigon ได้ให้ความหมายของผู้ผู้นำไว้ว่า หมายถึง บุคคลที่มีความสามารถในการบังคับบัญชาผู้อื่น และประสานงานให้ผู้อื่นทำกิจการให้บรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ด้วยความเต็มใจ”^{๑๒}

Raymond J. Burby ได้ให้ความหมายไว้ว่า “ผู้นำ” คือ บุคคลที่สามารถชักจูงให้คนอื่นปฏิบัติตามด้วยความเต็มใจ ทำให้ผู้ตามมีความเชื่อมั่นในตัวเองและสามารถช่วยคลี่คลายความตึงเครียดต่าง ๆ ลงได้ และนำกลุ่มให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งเอาไว้^{๑๓}

๑.๕.๒ ประเภทงานวิจัย

พระมหาสุริยันต์ จันทนาโม (จันทะนาม) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาบทบาทและผลงานในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์สมภพ โชติปญโญ” สรุปความได้ว่าการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยมีพระสงฆ์เป็นกำลังสำคัญนั้น ในอดีตพระสงฆ์เป็นผู้มีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตของประชาชนในสังคมเป็นอย่างมาก พระสงฆ์เป็นสถาบันหลักของชาติ จัดการศึกษาสั่งสอนกุลบุตร กุลธิดา นำพาพุทธศาสนิกชนปฏิบัติธรรม พัฒนาสังคมให้ร่มเย็น แต่ในปัจจุบันภารกิจที่พระสงฆ์เคยทำมาถูกลดบทบาทลง องค์กรและสถาบันทางสังคมต่างๆ ได้เข้ามาทำหน้าที่แทนพระสงฆ์ เช่นการจัดการศึกษา เป็นต้น เมื่อบทบาทในการเผยแผ่พุทธธรรมลดลง พระสงฆ์ส่วนใหญ่ทำหน้าที่เพียงเป็นผู้นำทางพิธีกรรมทำวัตร สวดมนต์ รับกิจนิมนต์ในงานต่างๆ เป็นต้น การเผยแผ่พุทธธรรมอันเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์^{๑๔}

พระมหาบุญเลิศ ธมมทสสี ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง เรื่อง “ศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชาวิทยาคม” ผลการศึกษาพบว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระเถระทั้งหลายมีลักษณะเด่นแตกต่างกันและมีลักษณะเหมือนกัน หลวงพ่อคุณลักษณะเด่น คือ การใช้สื่อสัญลักษณ์ คือ วัตถุมงคล คาถาอาคม ตะกรุด และการเคาะศิระแทนการประพรมน้ำพุทธมนต์ในสังคมปัจจุบัน จึงมีคนทุกระดับเข้าไปหาท่านมิได้ขาด เป็นพระที่ประชาชนเคารพศรัทธาเป็นอย่าง

^{๑๒} Normand L. Frigon, Sr. & Harry K. Jackson, Jr. **The Leader : Developing the Skills & Personal Qualities You Need to Lead Effectively**, (New York : American Management Association, 1996),p.53.

^{๑๓} Burdy J. Raymond, **Fundamental of Leadership Readings**, (Massachusetts Addison : Wesley Publishing Co., 1972), p. 43.

^{๑๔} พระมหาสุริยันต์ จันทนาโม (จันทะนาม), “ศึกษาบทบาทและผลงานในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์สมภพ โชติปญโญ”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๒.

มาก โดยเฉพาะคำพูดท่านจะเป็นเอกลักษณ์จึงเป็นที่สนใจกันเป็นอย่างมากท่านจึงมีโอกาสเผยแพร่พระพุทธศาสนาแก่คนทุกระดับ^{๑๕}

พระมหาศรีธัญญา ปณฺญาธโร ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง “ การศึกษาหลักการและวิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสุธรรมยานเถระ (ครูบาอินทจักรรักษา)” สรุปผลการศึกษาว่าครูบาอินทจักรรักษาเป็นพระสงฆ์ที่ถือหลักการเผยแพร่พระพุทธศาสนาคือหลักการวิปัสสนากรรมฐาน ทุกอิริยาบถที่ท่านแสดงออกมาเป็นเสมือนท่านกำลังสื่อวิธีการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน สู่พุทธบริษัท โดยท่านครูบาอินทจักรรักษาจะเห็นได้ว่า ถ้าคำสอนใดผิดไปจากหลักการที่ว่ามา ท่านครูบาจะออกมาชี้แจงแก้ไข ตอบโต้ คำสอนที่ผิดเหล่านั้น โดยมีหลักสำคัญที่ยึดถือสรุปเป็นประเด็นสำคัญได้ ๕ ประการ ได้แก่ (๑) หลักสติปัญญา (๒) หลักไตรสิกขา (๓) หลักตระหนักถึงศักยภาพของผู้ฟัง (๔) หลักธรรมาธิปไตย (๕) หลักสร้างปัญญา หลักสำคัญที่ครูบาอินทจักรรักษา ยึดถือ ๕ ประการนี้ อยู่ในกรอบของหลักการทางพระพุทธศาสนาที่แสดงไว้ในงานวิจัย หลักทางพระพุทธศาสนาที่ท่านครูบาอินทจักรรักษา ยึดถือ จึงสงเคราะห์เข้าในหลักที่สำคัญคือ หลักให้เกิดประโยชน์แก่มหาชนเป็นสำคัญ การเผยแพร่พระพุทธศาสนาของครูบาอินทจักรรักษาประสบความสำเร็จ เพราะท่านเป็นพระภิกษุที่ยึดมั่นในหลักการและวิธีการที่ถูกต้อง^{๑๖}

พระวิเชียร สืหาบุตร ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง “ บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม : ศึกษากรณีพระธรรมมหาวิธานุวัตร วัดไร่ขิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม” ผลการวิจัยสรุปได้ว่า พระธรรมมหาวิธานุวัตร เป็นพระสงฆ์ที่มีบทบาทเกื้อกูลต่อการพัฒนาสังคม โดยมีบทบาทด้านการปกครอง การศึกษาและการศึกษาสงเคราะห์ การเผยแพร่สาธารณูปการ และสาธารณสงเคราะห์การฟื้นฟูและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและการทำนุบำรุงสิ่งแวดล้อมและแก้ปัญหาเฉพาะหน้า จนเป็นที่ยอมรับของสังคมโดยทั่วไปซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อม บทบาทของท่านกล่าวโดยสรุปที่เด่นแล้วมี ๓ ลักษณะคือ (๑) การให้การสนับสนุน (๒) การให้แง่คิดเตือนสติทางสังคม และ (๓) การสร้างความรู้ความเข้าใจซึ่งเกื้อกูลต่อการพัฒนาสังคมไทยได้เป็นอย่างดี^{๑๗}

พระวุฒิกิรณ วุฑฒิกิรณ ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง “ ศึกษาเทคนิคและวิธีการเผยแพร่พุทธธรรมของพระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)” สรุปผลการศึกษาได้ว่า เนื้อหาพุทธธรรมของพระราชวรมุนี จะเด่น คือ มีเนื้อเรื่องบรรยายธรรมเป็นลำดับขั้น เป็นขั้นตอน แต่ละประเด็นจะมีความรู้

^{๑๕} พระมหาบุญเลิศ ธมฺมทสฺสี, “ศึกษาวิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระราชวิทยาคม (คุณปริสุทโธ)”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๓.

^{๑๖} พระมหาศรีธัญญา ปณฺญาธโร, “การศึกษาหลักการและวิธีการในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสุธรรมยานเถระ(ครูบาอินทจักรรักษา)”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า บทคัดย่อ.

^{๑๗} พระวิเชียร สืหาบุตร, “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม : ศึกษากรณีพระธรรมมหาวิธานุวัตร วัดไร่ขิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม”, *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๗), หน้า บทคัดย่อ.

ใหม่ๆ ให้ขบคิดอยู่เสมอ โดยใช้ภาษาร่วมสมัยฟังเข้าใจง่าย อธิบายพุทธธรรมได้ลุ่มลึก ชัดเจน โดยสามารถสรุปประเภทเนื้อหาของพุทธธรรมที่ท่านนำเสนอได้ ๔ ประเภท ได้แก่ (๑) เนื้อหาประเภทพัฒนาจิตใจเพื่อชีวิตที่ดีงาม (๒) เนื้อหาประเภทบูรณาการและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (๓) เนื้อหาประเภทพระธรรมเทศนา (๔) เนื้อหาประเภทวิชาการ^{๑๘}

พระปลัดสามารถ ธมฺมธโร (ชีวะพุกฤษ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ปัญญา อินฺทปญฺโญ)” สรุปผลการศึกษาได้ว่าพระภิกษุสงฆ์ในพุทธศาสนาอยู่ในฐานะเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ เป็นที่พึ่งเป็นผู้อบรมสั่งสอนหลักธรรมทางศาสนาแก่พุทธศาสนิกชน เพื่อให้สังคมอยู่อย่างสงบสุข และในบางโอกาสก็ให้การสนับสนุนช่วยเหลือสงเคราะห์ชุมชนในด้านต่างๆ ด้วย โดยอยู่ภายใต้กรอบอันดีงามของศาสนา จากบทบาทหน้าที่ที่กล่าวมาข้างต้นนี้ พระภิกษุสงฆ์ในพุทธศาสนาต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การศึกษาและคุณภาพชีวิต จึงจำเป็นต้องปรับตัวให้สอดคล้องและเท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมสมัยใหม่อยู่เสมอซึ่งความสามารถในการดำเนินภารกิจต่างๆ ของพระภิกษุสงฆ์ดังกล่าวข้างต้นจัดได้ว่าเป็นภารกิจตามคุณลักษณะของงานประชาสัมพันธ์ที่สำคัญ ทั้งนี้ ในสมัยปัจจุบัน การเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีกุศโลบายในการเผยแผ่ได้หลายวิธี เช่น การปฏิบัติตนให้น่าเลื่อมใสของพระสงฆ์ การเป็นผู้รอบรู้ในหลักธรรมะ การแสดงธรรมได้ลึกซึ้งการพัฒนาชุมชน การสนับสนุนด้านการศึกษา การสงเคราะห์ประชาชนในด้านต่างๆ การจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การจัดบรรพชาสามเณร การจัดบวชชีพราหมณ์ถือศีล ๘ การจัดอบรมค่ายคุณธรรมจริยธรรม การจัดแสดงนิทรรศการทางพระพุทธศาสนาต่างๆ ซึ่งทั้งหมดนี้ ล้วนเป็นกระบวนการประชาสัมพันธ์ชักชวนให้ประชาชนหันมาเข้าวัด ใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนาได้มาเรียนรู้หลักธรรม จูงใจให้พุทธศาสนิกชนน้อมนำหลักธรรมไปประพฤติปฏิบัติขัดเกลาจิตใจให้สูงขึ้นเป็นลำดับไป เพื่อให้เข้าถึงแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาในที่สุด^{๑๙}

มนตรี ธีรธรรมพิพัฒน์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “จริยธรรมกับภาวะผู้นำ : ศึกษาทัศนะของนักวิชาการรัฐศาสตร์ในมหาวิทยาลัยแห่งประเทศไทยที่มีต่อผู้นำทางการเมือง” สรุปผลการศึกษาพบว่า ลักษณะผู้นำที่พึงประสงค์ คือผู้นำแบบประชาธิปไตย วิธีการให้ได้มาซึ่งผู้นำที่มีความชอบธรรมคือวิธีการแบบประชาธิปไตย และจริยธรรมของผู้นำจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยโครงสร้าง ระบบกลไกวิธีการปกครองที่ถูกต้องชอบธรรม จริยธรรมเป็นหลักควบคุมพฤติกรรมของผู้นำในการบริหารงาน

^{๑๘} พระวุฒิกรณ์ วุฑฒิกโร, “ศึกษาเทคนิคและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระราชาวรมณี (ประยูรธมฺมจิตโต)”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๓- ๔.

^{๑๙} พระปลัดสามารถ ธมฺมธโร (ชีวะพุกฤษ), “บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ปัญญา อินฺทปญฺโญ)”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๓.

ดังนั้น จริยธรรมกับภาวะผู้นำจึงเป็นการรวมหลักด้านคุณภาพทางด้านจิตใจและศักยภาพในการบริหาร^{๒๐}

สุชาติ โจมเสนาะ ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง “การศึกษาภาวะผู้นำที่ประกอบด้วยจริยธรรม : กรณีศึกษาชีวิตและผลงานของ ศาสตราจารย์ ดร.ปวย อึ้งภากรณ์” สรุปผลการศึกษาว่า เป็นผู้ที่ได้รับ การยอมรับว่ามีลักษณะผู้นำที่พึงประสงค์สำคัญ ๓ ประการ คือ เป็นผู้ที่มีสติปัญญาเป็นเลิศ เป็นผู้ สามารถควบคุมอารมณ์ได้เป็นเยี่ยม และเป็นผู้ได้รับการยอมรับว่ามีคุณธรรมสูง จากการศึกษา ทบทวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทำให้ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับภาวะผู้นำของพระสงฆ์และภาวะผู้นำ ตามแนวคิดของทฤษฎีสมัยใหม่ของนักวิชาการต่างๆ ซึ่งสามารถเอาความรู้ไปเป็นกรอบแนวคิดใน การศึกษาเรื่องภาวะผู้นำได้เป็นอย่างดี^{๒๑}

พระบัณฑิต ญาณธีโร (สุธีระตฤชณา) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ภาวะผู้นำของพระธรรม โโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์” ผลการวิจัยพบว่า ภาวะผู้นำตาม ทฤษฎีตะวันตกที่เหมาะสมในยุคโลกาภิวัตน์ ได้แก่ ทฤษฎีผู้นำเชิงปฏิรูป และภาวะผู้นำตามหลักธรรม ทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ หลักปาปนิกรธรรม ๓ หลักอคติ ๔ หลักพรหมวิหารธรรม ๔ หลักสังคห วัตถุธรรม ๔ หลักสัพปุริสธรรม ๗ หลักทศพิธราชธรรม ๑๐ หลักราชสังคหวัตถุ ๔ หลักสาราณียธรรม ๖ หลักสังคาลกุศตรและ หลักอภิธานียธรรม ๗ ภาวะผู้นำของพระธรรมโกศาจารย์ ในการบริหาร กิจการคณะสงฆ์ภาค ๒ ทั้ง ๖ ด้านที่โดดเด่น ได้แก่ การมีวิสัยทัศน์และการสร้างแรงบันดาลใจ สอดคล้องกับภาวะผู้นำตามทฤษฎีตะวันตก ได้แก่ ทฤษฎีผู้นำเชิงปฏิรูป และภาวะผู้นำตามหลักธรรม ทางพระพุทธศาสนา คือ หลักปาปนิกรธรรม ๓ และยังมีหลักธรรมของผู้นำที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ หลักสัพปุ ริสธรรม ๗ หลักพรหมวิหารธรรม ๔ และหลักสังคหวัตถุธรรม ๔ ผู้นำองค์กรคณะสงฆ์ไทยสามารถนำ ภาวะผู้นำของพระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้แก่ การมีวิสัยทัศน์และการสร้างแรงบันดาลใจ ซึ่งเป็นภาวะผู้นำที่สอดคล้องกับหลักธรรมที่เกี่ยวกับผู้นำในทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ หลักปาปนิ กรธรรม ๓ หลักสัพปุริสธรรม ๗ หลักพรหมวิหารธรรม ๔ และหลักสังคหวัตถุธรรม ๔ มาประยุกต์ใช้ในการ บริหารกิจการ คณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน ผู้นำคณะสงฆ์ไทยในระดับต่าง ๆ ควรมีภาวะผู้นำดังกล่าว เพื่อที่จะสร้างวิสัยทัศน์ และสร้างแรงบันดาลใจให้แก่คณะสงฆ์ ได้มีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของ คณะสงฆ์ให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี เพื่อความเจริญรุ่งเรืองแห่งพระพุทธศาสนาสืบไป^{๒๒}

^{๒๐} มนตรี ธีรธรรมพิพัฒน์, “ จริยธรรมกับภาวะผู้นำ : ศึกษาทัศนะของนักวิชาการรัฐศาสตร์ใน มหาวิทยาลัยแห่งประเทศไทยที่มีต่อผู้นำทางการเมือง”, *วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๐), หน้า ก.

^{๒๑} สุชาติ โจมเสนาะ, “การศึกษาภาวะผู้นำที่ประกอบด้วยจริยธรรม : กรณีศึกษาชีวิตและผลงานของ ศาสตราจารย์ ดร.ปวย อึ้งภากรณ์”, *วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๕), หน้า ก.

^{๒๒} พระบัณฑิต ญาณธีโร (สุธีระตฤชณา), “ภาวะผู้นำของพระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ใน การบริหารกิจการคณะสงฆ์”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ก.

พระครูสังฆรักษ์ณรงค์ฤทธิ์ ฐานวโร (ตะนะวัน) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ศึกษาภาวะผู้นำของพระราชธรรมโสภณ (จำปี จนฺทมโม) เจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด” ผลการวิจัยพบว่า ผู้นำหรือผู้บริหารที่มีความรู้ ความสามารถ ชักนำให้ผู้อื่นปฏิบัติตามได้ตั้งใจประสงค์และเกิดความพึงพอใจ เชื่อว่า ผู้มีภาวะนำ พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงภาวะผู้นำไว้ว่าผู้นำต้องมีคุณสมบัติทั้งภายในและภายนอก คือ มีวิสัยทัศน์ ชำนาญงานและเป็นผู้มีอัธยาศัยดี เป็นที่วางใจของผู้อื่น มีบุคลิกน่าเชื่อถือ สง่างาม และต้องรู้จักนำหลักธรรมไปบูรณาการใช้อย่างเหมาะสม หลักธรรมเหล่านั้น ได้แก่ หลักอริปไตย ๓ รู้ระบอบการบริหารงานที่เหมาะสมแก่องค์กรและชุมชน, พรหมวิหาร ๔ รู้จักใช้พระเดชและพระคุณ, สังคหวัตถุ ๔ รู้จักหลักการผูกมิตรไมตรีต่อคนอื่นได้ดี, พละ ๕ รู้จักบริหารตนเองอย่างชาญฉลาดและมีความมั่นคงทางสติปัญญาและอารมณ์ ตลอดจนหลักธรรมอื่นๆ ที่มาสนับสนุนความเป็นผู้นำ ได้แก่ (๑) สาราณียธรรม ๖ รู้หลักการบริหารตนและบริหารงานไปพร้อมกัน (๒) หลักทศ ๖ รู้หลักบทบาทและหน้าที่ทางสังคม (๓) หลักอภิธานียธรรม ๗ รู้หลักบริหารงานอย่างมีประสิทธิภาพโดยคำนึงถึงประโยชน์องค์กรต้องมาก่อน (๔) หลักสัปปุริสธรรม ๗ รู้หลักบริหารตนและองค์กรอย่างรู้เท่าทันและเป็นการป้องกันความเสียหายอันจะเกิดขึ้นแก่องค์กร และพึงเว้นจากหลักธรรมที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาภาวะผู้นำอีก ๓ หมวด คือ (๑) อุกุศลมูล ๓ แนวคิดในใจที่ต่อต้านความดี (๒) อัตตาธิปไตย การใช้เผด็จการเบ็ดเสร็จสำหรับบริหารจัดการ และ (๔) อคติ ๔ การวางตนไม่เหมาะสม ส่วนแนวคิดทฤษฎีภาวะผู้นำตามทฤษฎีสมัยใหม่มีมาก แต่แนวคิดทฤษฎีผู้นำเชิงปฏิรูปมีลักษณะที่โดดเด่นกว่าทฤษฎี เพราะเป็นการบูรณาการทฤษฎีต่าง ๆ เข้าด้วยกัน อันทำให้ผู้นำมีลักษณะที่ส่งเสริมองค์กรได้มากกว่าและทำงานร่วมกับบุคคลอื่นในหลากหลายมิติ ทฤษฎีภาวะผู้นำทั้งสองหากนำมาบูรณาการอย่างเหมาะสมย่อมก่อให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุดต่อองค์กร และสังคมบทบาทภาวะผู้นำของพระราชธรรมโสภณ (จำปี จนฺทมโม) พบว่า ท่านใช้หลักธรรมภาวะผู้นำที่ดี กล่าวคือ รู้จักการใช้หลักอริปไตย ๓ หลักพรหมวิหาร ๔ ในด้านการปกครอง การใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในด้านการศึกษา สงเคราะห์ สาธารณสงเคราะห์ และการสาธารณูปการ ใช้หลักพละ ๕ ในด้านการศึกษาและการเผยแผ่ นอกจากนี้ ยังได้ใช้หลักธรรมคือ สาราณียธรรม ๖ ที่สนับสนุนภาวะผู้นำ ในด้านการปกครอง ส่งผลให้เกิดความเสมอภาคในองค์กร, การใช้หลักทศ ๖ ในด้านการปกครอง การศึกษาและการเผยแผ่ ทำให้มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อผู้ใต้บังคับบัญชา, การใช้หลักอภิธานียธรรม ๗ ในด้านการปกครอง ส่งผลให้การบริหารคนและงานของคณะสงฆ์มีความสะดวกราบรื่น, การใช้หลักสัปปุริสธรรม ๗ เป็นการบูรณาการความรู้ ศักยภาพ และความฉลาดในการบริหารอย่างมืออาชีพเพื่อประโยชน์ขององค์กร นอกจากนี้ ยังพบว่า พระราชธรรมโสภณ (จำปี จนฺทมโม) มีภาวะผู้นำที่สามารถพัฒนาสังคมและองค์กรสงฆ์จังหวัดร้อยเอ็ดได้ดี กล่าวคือ ท่านมีภาวะผู้นำที่ดี ๓ ด้าน ได้แก่ (๑) ด้านวัตถุ - ท่านสงเคราะห์แก่วัดต่างๆ ในเขตปกครอง (๒) ด้านจิตใจ - ท่านปลูกฝังศีลธรรมและจริยธรรมแก่พุทธศาสนิกชน (๓) ด้านสังคม - ท่านประชุมปรึกษาหารือกับคณะสงฆ์และส่งเสริมกิจกรรมฝ่ายคฤหัสถ์อยู่เสมอ ทำให้ศาสนกิจสำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี เป็นที่เคารพรักของผู้ใต้บังคับบัญชาและก่อให้เกิด

ศรัทธาปสาทะแก่พุทธศาสนิกชน ปัจจัยหนึ่งซึ่งช่วยเสริมภาวะผู้นำของท่าน คือ ท่านเป็นพระเถระที่มีภูมิรู้ภูมิธรรมและมีตำแหน่งเป็นเจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ดด้วยนั่นเอง^{๒๓}

พระมหาสุระพงษ์ สุรวโส (สีหมอก) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในการบริหารการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาพระครูโพธิวิริคุณ วัดโพธิการาม ตำบลโพนสูง อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด” ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบภาวะผู้นำของพระครูโพธิวิริคุณ มีรูปแบบภาวะผู้นำเป็นแบบประสาน คือ (๑) ลักษณะพฤติกรรมโดยทั่วไปของท่านมีอัธยาศัยดี มีความเป็นกันเอง กับทุกคน สร้างความอบอุ่นในการทำงาน (๒) เน้นการปรึกษาหารือกับชุมชนก่อนการจัดงานเสมอ (๓) การติดต่อประสานงานแต่ละครั้ง ส่วนใหญ่ติดต่อลงไปยังหัวหน้างาน แต่ถ้าหากเป็นงานเร่งด่วน ก็จะใช้การติดต่อไปยังลูกน้องโดยตรง (๔) การสั่งงานคำนึงถึงเรื่องผลของงานมากกว่าเวลา และพร้อมยืดหยุ่นเพื่อให้งานเดินไปได้ (๕) ด้านความผูกพันกับเพื่อนร่วมงาน ให้ความเป็นกันเองไม่ถือตัว ให้โอกาสและสนับสนุนคนทำงานเสมอ (๖) การประเมินผลการทำงานของลูกน้องจะพิจารณาจากความมุ่งมั่นตั้งใจ (๗) การประเมินบุคคลจะพิจารณาในด้านการทำงานเป็นทีม (๘) เรียนรู้จากข้อบกพร่องและนำไปปรับปรุง (๙) เมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้นจะหาทางแก้ไขและป้องกัน (๑๐) การให้ทุกคนมีส่วนร่วม แม้ในโอกาสที่ไม่เหมาะสมกลายเป็นข้อดีของรูปแบบภาวะผู้นำเป็นแบบประสาน ขณะที่การบริหารการพัฒนาชุมชนตามแนวทางของพระครูโพธิวิริคุณ มีดังนี้ (๑) ด้านสังคม พบว่าท่านนำแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ มาไว้ในวัด ชุมชนได้ใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่ โดยใช้ลานวัดเป็นลานกีฬา (๒) ด้านเศรษฐกิจ พบว่าท่านส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนอย่างเด่นชัด เช่น การมีสถาบันการเงินชุมชนกลุ่ม เลี้ยงผึ้ง กลุ่มทำตุ๊กตา (๓) ด้านการเมืองพบว่าท่านได้สนับสนุนให้คนในชุมชนแสดงความคิดเห็นได้โดยเสรี เปิดโอกาสให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของตน (๔) ด้านวัฒนธรรม พบว่าท่านส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรมสม่ำเสมอ จนเป็นศูนย์กลางการติดต่อประสานงานทางศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดร้อยเอ็ด (๕) ด้านสาธารณูปโภคและระบบนิเวศพบว่าท่านได้สนับสนุนให้สร้างอาคารเพื่อเป็นศูนย์สาธารณสุข และประสานงานกับภาครัฐ ให้มีเจ้าหน้าที่มาดูแล (๖) ด้านสิ่งแวดล้อม พบว่าส่งเสริมกิจกรรมพัฒนาชุมชน จัดสิ่งแวดล้อมให้ร่มรื่นปัญหาและอุปสรรคในการบริหารการพัฒนาชุมชน (๑) การบริหารคน เช่นการมอบหมายงาน ที่ไม่เหมาะสมกับคน(๒) การบริหารเงิน ขาดความชัดเจนในรายละเอียดซึ่งอาจส่งผลกระทบต่องาน เช่น การขาดการยอมรับ การถูกรุขรหา เป็นต้น^{๒๔}

^{๒๓} พระครูสังฆรักษ์ณรงค์ฤทธิ์ สุานวโร(ตนะวัน), “ศึกษาภาวะผู้นำของพระราชาธรรมโสภณ (จำปี จนฺทโม) เจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด” *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า บทคัดย่อ.

^{๒๔} พระมหาสุระพงษ์ สุรวโส (สีหมอก), “ภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในการบริหารการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาพระครูโพธิวิริคุณ วัดโพธิการาม ตำบลโพนสูง อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด” *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต* (การบริหารการพัฒนาสังคม), (บัณฑิตวิทยาลัย : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๕), หน้า บทคัดย่อ.

๑.๖ ขอบเขตของการวิจัย

สำหรับขอบเขตของการวิจัยนั้น ผู้วิจัย แบ่งออกเป็น ๒ ด้าน ได้แก่

๑.๖.๑ การศึกษาวิจัยด้านเอกสาร (Documentary Research)

(๑) ศึกษาจากแหล่งข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) โดยศึกษาข้อมูลในพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๙, และพระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๐.

(๒) ศึกษาจากแหล่งข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) โดยศึกษาข้อมูลจากตำรา หนังสือ วารสาร เอกสาร สิ่งตีพิมพ์ และอินเทอร์เน็ต ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

๑.๖.๒ การศึกษาจากภาคสนาม

ข้อมูลภาคสนามผู้วิจัย ได้เลือกพื้นที่ศึกษา คือ จังหวัดหนองคายโดยแบ่งออกเป็น ๙ อำเภอ โดยมีกลุ่มเป้าหมายได้มาโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ที่ศึกษา และใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างเป็นเครื่องมือ เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล มีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

| | |
|------------------------------------|-----------------|
| (๑) เจ้าคณะจังหวัดหนองคาย | จำนวน ๑ รูป |
| (๒) ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดหนองคาย | จำนวน ๓ รูป |
| (๓) เจ้าคณะอำเภอ | จำนวน ๕ รูป |
| (๔) รองเจ้าคณะอำเภอ | จำนวน ๕ รูป |
| (๕) พุทธศาสนิกชน | จำนวน ๑๑ คน |
| รวม | จำนวน ๒๕ รูป/คน |

กลุ่มเป้าหมายได้มาโดยวิธีการเลือกอย่างง่าย (Simple random sampling)

๑.๗ วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และเก็บข้อมูลการวิจัยภาคสนาม เพื่อนำมาเขียนเพิ่มเติมเนื้อหาวิทยานิพนธ์ที่เชื่อมโยงไปถึงประเด็นที่เกี่ยวข้องกัน ตลอดจนการใช้แนวทางการสัมภาษณ์เชิงลึกที่มีโครงสร้าง มีลำดับขั้นตอนต่อไปนี้

๑.๗.๑ ชั้นรวบรวมข้อมูล

(๑) ข้อมูลจากเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากแหล่งปฐมภูมิ และทุติยภูมิ

(๒) ศึกษาและเรียบเรียงข้อมูลที่ได้มาทั้งหมด โดยแบ่งออกเป็น ๕ บท เพื่อสะดวกในการค้นคว้า ข้อมูล

๑.๗.๒ ชั้นนำมาสรุปวิเคราะห์

โดยการนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษามาสรุปวิเคราะห์ นำหลักธรรมที่เกี่ยวข้องและเอกสารที่เกี่ยวข้องมาอธิบายประกอบในแต่ละตอน เพื่อให้เนื้อหา มีความชัดเจนและหนักแน่นยิ่งขึ้น เพื่อให้มองเห็นภาพรวมของงานวิจัยทั้งหมด ดังนี้

๑. ข้อมูลเชิงคุณภาพ วิเคราะห์ดังนี้

(๑) ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร ใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสารเนื้อหา (Content Analysis) นำเสนอข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนา

(๒) ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ (Interview) และการจัดสนทนากลุ่ม (Focus group) ใช้วิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic induction) โดยนำข้อมูลมาเรียบเรียงและจำแนกอย่างเป็นระบบ จากนั้นนำมาตีความหมาย เชื่อมโยงความสัมพันธ์และสร้างข้อสรุปจากข้อมูลต่างๆ ที่รวบรวมได้ โดยทำไปพร้อมๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งนี้เพื่อจะได้ศึกษาประเด็นต่างๆ ได้ลึกซึ้ง เมื่อประเด็นใดวิเคราะห์แล้วไม่มีความชัดเจนก็จะตามไปเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในประเด็นต่างๆ เหล่านั้น เพื่อตอบคำถามหลัก

๒.๑ การตรวจสอบข้อมูล ใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลเชิงคุณภาพ ดังนี้

๒.๑.๑ ทำการตรวจสอบข้อมูลในระหว่างการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นการตรวจสอบในสนาม โดยใช้วิธีการตรวจสอบ ด้านวิธีรวบรวมข้อมูล ทั้งจากการศึกษาเอกสาร และการสัมภาษณ์ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความถูกต้อง

๒.๑.๒ ทำการตรวจสอบข้อมูลเรื่องเดียวกันจากแหล่งข้อมูลที่ต่างกันเป็นการตรวจสอบด้านข้อมูล เพื่อทำการตรวจสอบว่าเมื่อบุคคลที่ให้ข้อมูลเปลี่ยนไปข้อมูลจะยังคงเหมือนเดิมหรือไม่

๒.๑.๓ ตรวจสอบข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้วิเคราะห์แล้วไปให้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลและสามารถปรับแก้ไขข้อมูลให้ถูกต้องได้

๒.๒ นำข้อมูลมาจัดระบบ โดยการข้อมูลให้เป็นหมวดหมู่

๒.๓ จัดข้อมูลให้เป็นข้อมูลเชิงคุณภาพเพื่อการวิเคราะห์เชิงพรรณนา นำเสนอในประเด็นที่เชื่อมโยงกับกรอบแนวคิดการวิจัย เสร็จแล้ว จึงนำเสนอผลการศึกษารวมทั้งข้อเสนอแนะ การศึกษาวิจัยเพิ่มเติมในอนาคตต่อไปต่อมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑.๗.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์ (Interview) ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้แก่ เจ้าคณะจังหวัด ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ และพุทธศาสนิกชน ดังนั้นเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยในครั้งนี้ คือ ชุดคำถามในการสัมภาษณ์ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

๑.๗.๔ การสร้างเครื่องมือในการวิจัย

๑. แบบสัมภาษณ์ ในการวิจัยมีขั้นตอนดังนี้

(๑) ศึกษาทฤษฎีและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับกรอบแนวคิดการวิจัย จากนั้นได้ร่างชุดคำถามที่จะใช้ในการสัมภาษณ์

(๒) ขอคำปรึกษาแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับรูปแบบชุดคำถามการสนทนาเฉพาะกลุ่มและแบบสัมภาษณ์เชิงลึก

(๓) ปรับแก้ไขข้อคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์

(๔) นำชุดคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูล

๒. การวิเคราะห์เอกสาร ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) นำเสนอเชิงพรรณนาตามกรอบแนวคิดการวิจัย

๑.๗.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษา ๒ ประเด็น คือ

(๑) การศึกษาข้อมูลในพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๙, และพระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๐. ตำรา หนังสือ วารสาร เอกสาร สิ่งตีพิมพ์ อินเทอร์เน็ต และที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

(๒) การไปสัมภาษณ์ ผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจงเฉพาะผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการวัด ได้แก่ เจ้าคณะจังหวัด ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ และพุทธศาสนิกชน จำนวน ๒๕ รูป / คน

การวางระบบการเก็บข้อมูลจากการเก็บข้อมูลทั้ง ๒ ด้าน การเก็บข้อมูลดังกล่าวมาเป็นระบบ D – COS คือ Data Coding System เป็นระบบเชิงคุณภาพ คือ

๑. การตีความหมายเกี่ยวกับหลักธรรม
๒. การอธิบายข้อมูลจากการสัมภาษณ์
๓. การอธิบายหลักการเป็นผู้นำของพระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ)
๔. การอธิบายการพัฒนาสังคม และองค์กรสงฆ์จังหวัดหนองคาย

๑.๗.๖ การวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อรวบรวมข้อมูลและเก็บข้อมูลมาจัดระบบข้อ ๑-๔ แล้วผู้วิจัยได้นำ แบบสอบถามที่ได้ สอบถามที่ได้สอบถามโดยแบ่งเป็นประเด็นตามคำถามของการวิจัยที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์และ กรอบการวิจัยโดยใช้ระบบ IDEB (บุญทัน ดอกไธสง. ๒๕๕๐ : หลักการนำเสนอข้อมูลเชิงคุณภาพและ ปริมาณ) หรือ ระบบ ๑-๒-๓-๔ เพื่อนำมาวิเคราะห์ในแต่ละประเด็นตามหลักของเนื้อหาสาระที่ได้มา จากการสัมภาษณ์โดยทำการวิเคราะห์ บทบาทการเป็นผู้นำที่มีต่อการพัฒนาสังคม และองค์กรสงฆ์ จังหวัดหนองคาย

๑.๘ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๘.๑ ทำให้ต้องรู้ความรู้อะไรและทราบถึงภาวะผู้นำในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

๑.๘.๒ ทำให้ทราบถึงบทบาทภาวะผู้นำในแต่ละด้านของพระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุ โณ) ที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค ๘

๑.๘.๓ ทำให้ได้ผลการวิเคราะห์บทบาทภาวะผู้นำของพระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุ โณ) ที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค ๘ ที่มีเพื่อการพัฒนาสังคมและองค์กรสงฆ์จังหวัดหนองคาย

บทที่ ๒

ภาวะผู้นำในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

ภาวะผู้นำ ถือว่าเป็นสิ่งที่จำเป็นและมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งยวด ต่อการบริหารจัดการ ในสถานการณ์จากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้เพราะว่าในยุคสมัยใดเมื่อผู้นำองค์กรหรือสถาบัน ดำรงตนอยู่ในคุณธรรมและจริยธรรมอันดีงาม ย่อมทำให้ยุคนั้นเจริญรุ่งเรือง มีความก้าวหน้าในด้านต่างๆ นำความสุขสถาพรมาสู่องค์กรและสมาชิกขององค์กร แต่หากผู้นำไรศักยภาพหรือขาดภาวะผู้นำที่ควรจะเป็นแล้วยุคนั้นย่อมประสบกับความเสื่อมความเดือดร้อน องค์กรและสมาชิกในองค์กรย่อมระส่ำระสาย ไม่สามัคคีปรองดองกัน พระพุทธศาสนาจึงมุ่งขัดเกลาอบรมบุคลากรหรือสมาชิกในของ องค์กรให้มีความพร้อมอยู่เสมอ และพร้อมที่จะทำงานเพื่ออุทิศตนและมีความเสียสละประโยชน์สุขให้ แก่มหาชนเหมือนกับพระพุทธองค์ และเหล่าพระอรหันต์สาวกที่เสียสละประโยชน์ สุขส่วนตนเพื่อ ประโยชน์สุขของคนส่วนมาก แม้ว่าภาวะผู้นำเป็นสิ่งที่ทำได้ยากยิ่ง แต่ก็จำเป็นจะต้องมีกระบวนการ ฝึกฝนอบรมขัดเกลาเพื่อสร้างพระสงฆ์ให้ตระหนักถึงภาวะผู้นำของตนเอง อันจะนำความสุขไปสู่ ประชาชนที่ให้การอุปถัมภ์ดูแลพระพุทธศาสนา และทำให้พระพุทธศาสนาสถิตมั่นคงชั่วนิรันดร์ เพราะพระพุทธศาสนาได้กำเนิดขึ้นจากการตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าของเจ้าชายสิทธัตถะ เมื่อ ๒,๕๐๐ กว่าปีล่วงมาแล้ว ในปัจจุบันคำสอนของพระพุทธองค์ได้ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้นำคำสอนของพระพุทธองค์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกมาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์หาแนวคิดในเรื่อง ของ “ภาวะผู้นำ” ดังนี้

๒.๑. กำเนิดแนวคิดเกี่ยวกับผู้นำในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

ในอัครคัมภีร์สูตตร^๑ ได้กล่าวถึง การกำเนิดของโลกและมนุษย์ ซึ่งมีวิวัฒนาการมาเป็น เวลานาน จนกระทั่งได้มีพรหมในชั้นอภิสรรพพรหม ได้จุติลงมาเกิดในโลกนี้ และได้กลายมาเป็นสัตว์ ที่มีกายหยาบที่เรียกว่า มนุษย์ กายที่เกิดขึ้นนี้เนื่องมาจากความโลภ ที่ได้บริโภควงดินเป็นอาหาร จึง ทำให้มีความยินดีพอใจในกามคุณอารมณ์ทำให้รัศมีกายของสัตว์เหล่านั้นหายไปดวงจันทร์และดวง อาทิตย์จึงปรากฏ ตามด้วยดวงดาวนักษัตร กลางคืน กลางวัน เดือน ถู และปี จึงปรากฏ เมื่อสัตว์ เหล่านั้นได้บริโภควงดินติดต่อกันเป็นเวลานาน กายของสัตว์เหล่านั้นจึงเริ่มหยาบขึ้นเรื่อย ๆ ผิวพรรณของสัตว์ทั้งหลายนั้น ได้ปรากฏแตกต่างกันออกไปจึงเกิดการดูหมิ่นไว้วางใจซึ่งกันและกัน^๒

เมื่อดินที่ใช้เป็นอาหารได้หายไป ได้เกิดมีข้าวสาลีขึ้นเองโดยที่ไม่ต้องไถสามารถบริโภคได้ ทันที เมื่อสัตว์ทั้งหลายเหล่านั้นได้บริโภคข้าวสาลีติดต่อกันเป็นเวลานาน สตรีเพศและบุรุษชายเริ่ม

^๑ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๑๑/๘๓.

^๒ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๑๙-๑๒๒/๘๘-๙๐.

ปรากฏ สตรีและบุรุษต่างเพ่งมองซึ่งกันและกันอยู่เสมอ ความกำหนัดเร่าร้อนในกายได้เกิดขึ้น จึงมีการเสพเมณธรรมกัน^๓

เมื่อมีการเสพเมณธรรมมากขึ้น ทำให้ไม่มีเวลาเข้าไปยังหมู่บ้านเป็นเวลา ๑ เดือนบ้าง ๒ เดือนบ้าง ต่อมาจึงพากันสร้างบ้านเรือนขึ้นเพื่อปกปิดอสัทธิธรรม (การเสพเมณธรรม) สัตว์บางพวกเกิดความเกียจคร้าน ไม่อยากออกไปเก็บข้าวสาสึบ่อย ๆ จึงเริ่มเก็บสะสมข้าวสาสึโดยเก็บครั้งเดียว เพื่อเป็นอาหารได้หลาย ๆ วัน เมื่อมีการสั่งสมข้าวสาสึจึงมีรำห่อเมล็ดบ้าง มีกลีบบ้าง ต้นที่ถูกเกี่ยวแล้วไม่งอกกลับขึ้นอีก ความพร่องได้ปรากฏให้เห็นชัด จึงได้มีข้าวสาสึเป็นหย่อม ๆ^๔

เมื่อมีการสั่งสมข้าวสาสึไว้ สัตว์ผู้หนึ่งได้ถือเอาส่วนที่เขาไม่ให้นำบริโภค เมื่อถูกจับได้ถึง ๓ ครั้ง คนทั้งหลายจึงพากันใช้ฝ่ามือบ้าง ก้อนดินบ้าง ท่อนไม้บ้าง ทำร้ายบ้าง ดังนั้น การถือเอาสิ่งที่เป็นเจ้าของไม่ได้ให้ การครหา การพูดเท็จ การถือทณทาวุธ ได้ปรากฏด้วยเหตุเหล่านั้น^๕

สัตว์ทั้งหลายจึงได้ประชุมเพื่อสมมุติ (แต่งตั้ง) สัตว์ผู้หนึ่ง ให้เป็นผู้ที่ควรว่ากล่าวติเตียนผู้ที่ควรถูกติเตียน ขับไล่ผู้ที่ควรขับไล่โดยชอบ โดยจะแบ่งปันข้าวสาสึให้แก่สัตว์ผู้หนึ่งจึงได้เลือกผู้ที่มีรูปงดงามกว่า น่าดูกว่า นาเลื่อมใสกว่า นาเกรงขามกว่า เป็นมหาชนสมมุติเพื่อทำหน้าที่ว่ากล่าว ติเตียนผู้ที่ควรถูกติเตียน ขับไล่ผู้ที่ควรขับไล่โดยชอบ^๖

เพราะเหตุที่สัตว์นั้นอันมหาชนสมมุติ (แต่งตั้ง) ฉะนั้นคำว่า “มหาสมมุติ” จึงเกิดขึ้นเพราะเหตุที่สัตว์นั้นเป็นใหญ่แห่งที่นาทั้งหลาย ฉะนั้น คำว่า “กษัตริย์” จึงเกิดขึ้น เพราะเหตุที่สัตว์นั้นให้ชนเหล่าอื่นยินดีโดยชอบธรรม ฉะนั้น คำว่า “ราชา” จึงเกิดขึ้น ด้วยเหตุที่กล่าวมานี้ จึงได้เกิดหุคณะกษัตริย์นั้นขึ้นแก่สัตว์เหล่านั้นเท่านั้น ไม่มีแก่สัตว์เหล่าอื่นมีแก่สัตว์พวกเดียวกันเท่านั้น ไม่มีแก่สัตว์ที่มีใช้พวกเดียวกัน มีโดยธรรมเท่านั้น ไม่ใช่โดยอธรรม^๗

ในพระสูตรนี้ ได้แสดงวิวัฒนาการของโลก มนุษย์ และการเกิดขึ้นของสังคมและความเสื่อมคือความตกต่ำทางจิตใจ พฤติกรรมต่าง ๆ ที่ดีและไม่ดีของมนุษย์ มนุษย์สมัยแรกของโลกไม่ค่อยมีปัญหา ในยุคหลังเมื่อเกิดปัญหาขึ้น จึงเลือกหรือมอบหมายบุคคลบางคนที่เห็นว่าฉลาดสามารถให้เป็นผู้ “ผู้นำ” มีอำนาจในการควบคุมความเป็นระเบียบเรียบร้อยในสังคมมีอำนาจในการลงโทษผู้กระทำผิด

ฉะนั้น ผู้นำจึงถือกำเนิดขึ้นจากความเสื่อมของจิตใจมนุษย์ โดยการคัดเลือกแต่งตั้ง “มหาสมมุติ” บุคคลที่มีลักษณะรูปงดงาม น่าดูกว่า นาเลื่อมใสกว่า นาเกรงขามกว่า โดยให้ทำหน้าที่ว่ากล่าว ติเตียนผู้ที่ควรถูกติเตียน ขับไล่ผู้ที่ควรขับไล่โดยชอบ เพราะเป็นใหญ่ในที่นาทั้งหลาย จึงเรียกว่า

^๓ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๒๓-๑๒๖/๙๑-๙๒.

^๔ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๒๗/๙๓.

^๕ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๒๘/๙๕.

^๖ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๓๐/๙๖.

^๗ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๓๑/๙๖.

“กษัตริย์” และเป็นผู้ที่ถูกแต่งตั้งโดยชอบธรรมจากหมู่มณะนั้น ๆ จึงเรียกว่า “ราชา” การเกิดขึ้นของ “ผู้นำ” ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา จึงปรากฏมีขึ้นดังนี้

๒.๑.๑. ลักษณะของผู้นำ

เมื่อมีรัฐ ประเทศ องค์กร หรือหมู่มณะ เป็นต้นเกิดขึ้น ย่อมต้องมีผู้นำเกิดขึ้นด้วยการมีผู้นำต้องพิจารณาถึงลักษณะ หน้าที่ และธรรมของผู้นำ ถ้าผู้นำดี มีคุณธรรม ประเทศองค์กร หรือหมู่มณะ ก็ดีตามไปด้วย เพราะมีผู้นำที่ดีเป็นผู้ปกครอง ผู้บริหาร ปกป้องเขตแดนและรักษาประชาชน ผู้ได้บังคับบัญชาหรือหมู่มณะ แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำในพระพุทธศาสนานั้นมีอยู่ ๒ คือ ธรรมราชาและ เทวราชา^๘

๑ ลักษณะของธรรมราชา

ตามหลักของพระพุทธศาสนา ผู้นำที่ได้ชื่อว่า ราชา คือ ผู้นำซึ่งยังชนทั้งหลายให้ยินดีด้วย ทศพิธราชธรรม ดังนั้นผู้นำที่เป็นธรรมราชาจึงหมายถึง ผู้นำทรงไว้ซึ่งความรู้ในธรรมของพระพุทธศาสนาและยังชนทั้งหลายให้ยินดีด้วยธรรมนั้น ซึ่งรวมทั้งทศพิธราชธรรมนั้นด้วยตามทัศนะทางพระพุทธศาสนาเห็นว่ากษัตริย์ (ผู้นำ) มิใช่เป็นเทวราชา แต่เป็นเพียงมนุษย์ที่มีคุณสมบัติพิเศษบางประการ ที่ได้รับมอบอำนาจให้เป็นผู้ปกครองในลักษณะของสัญญาประชาคม การใดมาซึ่งอำนาจของผู้ปกครองมาจากความยินยอมของประชาชนเป็นการมอบให้ชั่วคราว เพื่อทำหน้าที่บางประการแทนประชาชน ดังนั้น ความชอบธรรมในอำนาจการปกครองซึ่งหมายถึง การยอมรับในสิทธิอำนาจ ในการปกครองผู้นำโดยประชาชน จึงเป็นสิ่งที่ผู้นำควรจะต้องคำนึงถึงตลอดเวลา^๙

ลักษณะสำคัญ ที่แสดงถึงความเป็นธรรมราชา ตามแนวพระพุทธศาสนามีความหมายตามศัพท์ประกอบคำอธิบาย ดังนี้^{๑๐}

๑) คำว่า “ธรรม” หมายถึง ความถูกต้อง ดีงาม ยุติธรรม

๒) คำว่า “ราชา” หมายถึง กษัตริย์ที่ปวงชนนิยมชมชอบ เพราะปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายด้วยความยุติธรรม

พุทธพจน์ที่ได้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของผู้นำที่มีต่อสวัสดิภาพ ความอยู่รอดและสันติสุขของครอบครัวชุมชนสังคม องค์กรต่าง ๆ และประเทศชาติ ได้มีปรากฏอยู่ในอัมมิกสูตรว่า^{๑๑}

^๘ สุรศักดิ์ ม่วงทอง, พุทธธรรมกับภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ : ศึกษาเฉพาะกรณีกำนันผู้ใหญ่บ้านจังหวัดนครศรีธรรมราช, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๓). หน้า ก.

^๙ พระมหารุ่งโรจน์ ธมมภูมฺเมธี (ศิริพันธ์), การศึกษาวิเคราะห์ หลักภาวะผู้นำในพระพุทธศาสนาเถรวาท, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐). หน้า ก.

^{๑๐} พระครูสิริจันทน์วิฐ (บุญจันทร์ เขมกาโม), ภาวะผู้นำเชิงพุทธ, (กรุงเทพฯ : นิติธรรมการพิมพ์, ๒๕๔๙), หน้า ๒๖.

^{๑๑} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๗๐/๑๑๕.

“...เมื่อฝูงโคข้ามน้ำไป ถ้าโคจำฝูงไปคดเคี้ยว โคทั้งฝูงก็ไปคดเคี้ยวตามกันในเมื่อโคจำฝูงไปคดเคี้ยว ในหมู่มนุษย์ก็เหมือนกัน ผู้ใดได้รับแต่งตั้งให้เป็นใหญ่ ถ้าผู้นั้นประพฤติไม่เป็นธรรม ประชาชนชาวเมืองนั้นก็ประพฤติไม่เป็นธรรมตามไปด้วย หากพระราชามีตั้งอยู่ในธรรม ชาวเมืองนั้นก็อยู่เป็นทุกข์...”

“...เมื่อฝูงโคข้ามน้ำไป ถ้าโคจำฝูงไปตรง โคทั้งฝูงก็ไปตรงตามกันในเมื่อโคจำฝูงไปตรง ในหมู่มนุษย์ก็เหมือนกัน ผู้ใดได้รับแต่งตั้งให้เป็นใหญ่ ถ้าผู้นั้นประพฤติชอบธรรมประชาชนชาวเมืองนั้นก็ประพฤติชอบธรรมตามไปด้วย หากพระราชามีตั้งอยู่ในธรรมชาวเมืองนั้นก็อยู่เป็นสุข...”

วัชร ทรงประมุข ใดให้ความหมายที่บอกถึงลักษณะของธรรมราชา ดังนี้^{๑๒}

๑) ธรรมราชา หมายถึง พระราชาผู้ทรงชนะโดยธรรม ไม่ใช่ชนะด้วยสงครามดังจะเห็นได้จากกรณีที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสถึงที่มาของคำว่า “กษัตริย์” และ “ราชา” ดังที่ปรากฏในอัครคัมภีร์สูตรตอนหนึ่งว่า^{๑๓}

“...วาเสฏฐะและภารทวาชะ ครั้งนั้น สัตว์ทั้งหลายจึงได้ประชุมกันปรับทุกข์กันว่า ท่านผู้เจริญ บาปกรรมปรากฏในหมู่มนุษย์แล้ว คือ การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้จักปรากฏ การครหาจักปรากฏ การพูดเท็จจักปรากฏ การถือทมิฬทวารุจักปรากฏ ทางที่ดีพวกเราควรสมมติ (แต่งตั้ง) สัตว์ผู้หนึ่ง ซึ่งจะว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าว ตีเตียนผู้ที่ควรตีเตียน ชับไล่ผู้ที่ควรขับไล่โดยชอบ พวกเราจักแบ่งปันข้าวสาลีให้แก่สัตว์ผู้หนึ่ง

ครั้นแล้ว สัตว์เหล่านั้นจึงเข้าไปหาท่านที่มีรูปงดงามกว่า นาดูกว่า นาเลื่อมใสกว่านาเกรงขามกว่า แล้วจึงได้กล่าวดังนี้ว่า มาเถิด ท่านผู้เจริญ ขอท่านจงว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าว จงตีเตียนผู้ที่ควรตีเตียน จงขับไล่ผู้ที่ควรขับไล่ได้โดยชอบเถิด และพวกเราจักแบ่งปันข้าวสาลีให้แก่ท่าน สัตว์ผู้หนึ่งรับคำแล้ว ได้ว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าว ตีเตียนผู้ที่ควรตีเตียน ชับไล่ผู้ที่ควรขับไล่โดยชอบ และสัตว์เหล่านั้นก็ได้แบ่งปันข้าวสาลีให้แก่สัตว์ผู้หนึ่ง

วาเสฏฐะและภารทวาชะ เพราะเหตุที่สัตว์นั้นอันเป็นมหาชนสมมติ (แต่งตั้ง) ฉะนั้น คำแรกว่า มหาสมมติ มหาสมมติ จึงเกิดขึ้น เพราะเหตุที่สัตว์นั้นเป็นใหญ่แห่งที่นาทั้งหลาย ฉะนั้น คำที่ ๒ ว่า กษัตริย์ กษัตริย์ จึงเกิดขึ้น เพราะเหตุที่สัตว์นั้นให้ชนเหล่าอื่นยินดีได้โดยชอบธรรม ฉะนั้น คำที่ ๓ ว่า ราชา ราชา จึงเกิดขึ้น ด้วยเหตุดังกล่าวมานี้ จึงได้เกิดมีแควดวงกษัตริย์นั้นขึ้นแก่สัตว์เหล่านั้นเท่านั้น ไม่มีแก่สัตว์เหล่าอื่น มีแก่สัตว์พวกเดียวกันเท่านั้น ไม่มีแก่สัตว์ที่มีใช้พวกเดียวกัน มีโดยธรรมเท่านั้น

^{๑๒} วัชร ทรงประมุข, *ความคิดทางการเมืองในพระพุทธศาสนา*, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๗), หน้า ๖๓.

^{๑๓} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๓๐-๑๓๑/๙๖.

ไม่ใช่โดยอรรถตามคำโบราณที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีว่าด้วยต้นกำเนิดของโลก ก็ธรรมเท่านั้นประเสริฐที่สุดในหมู่มนุษย์ทั้งโลกนี้และโลกหน้า...”

๒) ธรรมราชา มิใช่ผู้อ่อนแอที่ไม่ยอมทำสงคราม แต่เป็นผู้ที่มีความกล้าหาญเข้มแข็ง มีกำลังอำนาจหรือแสนยานุภาพทรงชนะศึกมาแล้ว ดังปรากฏในมหาปทานสูตรว่า^{๑๔}

“...ขอเดชะ พระราชกุมารนี้ประกอบด้วยมหาปุริสลักษณะ ๓๒ ประการนี้ ที่เป็นเหตุให้มหาบุรุษมีคติ ๒ อย่าง ไม่เป็นอย่างอื่น คือ

(๑) ถ้าอยู่ครองเรือน จะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงธรรม ครองราชย์โดยธรรมทรงเป็นใหญ่ในแผ่นดินมีมหาสมุทรทั้งสี่เป็นขอบเขต ทรงได้รับชัยชนะมีพระราชอาณาจักรมั่นคงสมบูรณ์ด้วยแก้ว ๗ ประการ คือ (๑) จักรแก้ว (๒) ช้างแก้ว (๓) ม้าแก้ว (๔) มณีแก้ว (๕) นางแก้ว (๖) คหบดีแก้ว (๗) ปริณายกแก้ว มีพระราชโอรสมากกว่า ๑,๐๐๐ องค์ ซึ่งล้วนแต่กล้าหาญ มีรูปทรงสมเป็นวีรกษัตริย์ สามารถถ่วงยี่ราชศัตรูได้ พระองค์ทรงชนะโดยธรรมไม่ต้องใช้อาวุธ ไม่ต้องใช้ศาสตราครอบครองแผ่นดินนี้มีสาครเป็นขอบเขต

(๒) ถ้าเสด็จออกจากพระราชวัง ผนวชเป็นบรรพชิต จะได้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ไม่มีกิเลสในโลก...”

๓) ธรรมราชา มีธรรมเป็นที่พึ่ง เป็นที่ยึดเหนี่ยว และเป็นเครื่องชี้้นำในการปกครอง และดำเนินชีวิต ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าธรรมะเป็นตัวบ่งชี้ ไม่ใช่การเป็นราชา เพราะแม้แต่พระพุทธองค์ก็ยังมีหลายครั้งที่กล่าวว่าเป็นธรรมราชา ดังปรากฏในธัมมราชสูตรว่า^{๑๕}

“...ภิกษุทั้งหลาย พระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชา ย่อมไม่ทรงให้จักรที่มีไช่ของพระราชอาณาเขตไป เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ภิกษุรูปหนึ่งได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อะไร เป็นราชาของพระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชา พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “ธรรม” เป็นราชาของพระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชา แล้วตรัสต่อไปว่า พระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชาในโลกนี้ ทรงอาศัยธรรมเท่านั้น สักการะธรรม เคารพธรรม นอบนอมธรรม เชิดชูธรรม ยกย่องธรรม มีธรรมเป็นใหญ่ ทรงจัดการรักษา ป้องกัน และคุ้มครองชนภายในโดยธรรม

อีกประการหนึ่ง พระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชา ฯลฯ มีธรรมเป็นใหญ่ทรงจัดการรักษา ป้องกัน และคุ้มครองพวกกษัตริย์ผู้ตามเสด็จ กำลังพล พราหมณ์ คหบดี ชวานิคม ชวาชนบท สมณพราหมณ์ สัตว์จำพวกเนื้อและนกโดยธรรม พระเจ้าจักรพรรดินั้นแลผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชา ฯลฯ มีธรรมเป็นใหญ่ ครั้นทรงจัดการรักษา ป้องกันและคุ้มครองโดยธรรมแล้ว จึงให้จักรหมุนไปโดยธรรมเท่านั้น จักรนั้นอันใคร ๆ ที่เป็นมนุษย์เป็นข้าศึกและเป็นสัตว์มีชีวิตให้หมุนกลับไม่ได้

^{๑๔} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๖/๒๐.

^{๑๕} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๓๓/๒๑๔.

พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็ฉนั้นเหมือนกัน เป็นผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชา ทรงอาศัยธรรมเท่านั้น สักการะธรรม เคารพธรรม นอบนอมธรรม เชิดชูธรรมยกย่องธรรม มีธรรมเป็นใหญ่ ทรงจัดการรักษา ป้องกัน และคุ้มครองภิกษุทั้งหลายโดยธรรมว่า

- (๑) กายกรรมเช่นนี้ควรประพฤติ กายกรรมเช่นนี้ไม่ควรประพฤติ
- (๒) วชิกรรมเช่นนี้ควรประพฤติ วชิกรรมเช่นนี้ไม่ควรประพฤติ
- (๓) มโนกรรมเช่นนี้ควรประพฤติ มโนกรรมเช่นนี้ไม่ควรประพฤติ
- (๔) อาชีวะเช่นนี้ควรประกอบ อาชีวะเช่นนี้ไม่ควรประกอบ
- (๕) บ้านและนิคมเช่นนี้ควรอยู่อาศัย บ้านและนิคมเช่นนี้ไม่ควรอยู่อาศัย

อีกประการหนึ่ง ตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชา ฯลฯ มีธรรมเป็นใหญ่ ทรงจัดการรักษา ป้องกัน และคุ้มครองภิกษุทั้งหลายโดยธรรม ...อุบาสกทั้งหลาย ...พวกอุบาสกทั้งหลายโดยธรรมว่า กายกรรมเช่นนี้ควรประพฤติ กายกรรมเช่นนี้ไม่ควรประพฤติ บ้านและนิคมเช่นนี้ควรอยู่อาศัย บ้านและนิคมเช่นนี้ไม่ควรอยู่อาศัย

ภิกษุ ตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น เป็นผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชา ฯลฯ มีธรรมเป็นใหญ่ ครั้นทรงจัดการรักษา ป้องกัน และคุ้มครองภิกษุทั้งหลายโดยธรรมภิกษุณีทั้งหลาย อุบาสกทั้งหลาย อุบาสกาทั้งหลายโดยธรรมแล้ว จึงทรงให้ธรรมจักรอันยอดเยี่ยมหมุนไปโดยธรรมเท่านั้น จักรนั้นอันสมณะ พราหมณ์ เทวดา มาร พรหม หรือใคร ๆ ในโลก ให้หมุนกลับไม่ได้ ฉะนั้น กษัตริย์องค์ใดไม่ประพฤติตามทำนองคลองธรรม นำความเดือดร้อนมาสู่ประชาชน กษัตริย์องค์นั้นก็ จะไม่ได้รับการขนานนามว่า ราชา กษัตริย์ต้องมีลักษณะหน้าที่และคุณธรรมของนักปกครองถ้า กษัตริย์ปกครองดีมีคุณธรรม รัฐประเทศย่อมดีตามไปด้วยกษัตริย์ในความหมายเช่นนี้จึงได้ชื่อว่า เป็นธรรมราชา เป็นผู้นำที่มีธรรม ทรงไว้ซึ่งธรรมมีธรรมเป็นที่พึ่งเป็นที่ยึดเหนี่ยว และเป็นเครื่องชี้้นำในการปกครองและการดำเนินชีวิตย่อมนำพารัฐประเทศ องค์กร หรือหมู่คณะไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง

๒ ลักษณะของเทวราชา

ศาสนาพราหมณ์ผนวกความเชื่อเรื่องเทพเจ้าเข้ากับลักษณะของกษัตริย์และโยจวรรณะ กษัตริย์เข้ากับพระผู้เป็นเจ้า จึงเกิดความคิดแบบเทวราชา ส่วนพระพุทธรูปศาสนาไม่ยอมรับความศักดิ์สิทธิ์ของคัมภีร์พระเวท จึงไม่ยอมรับการเกิดวรรณะจากพระผู้เป็นเจ้า แต่ยอมรับความสำคัญของกษัตริย์ในแง่ที่เป็นเทพเจ้าโดยสมมติ ไม่ใช่เทพเจ้าบนสวรรค์ตามความเข้าใจของลัทธิพราหมณ์ พระพุทธรูปศาสนาได้ให้เหตุผลอธิบายการเป็นเทพ ๓ ประการ ดังนี้^{๑๖}

(๑) สมมติเทพ (god by convention) เทวดาโดยสมมติ ได้แก่ พระราชา พระเทวี และพระราชกุมาร

^{๑๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๙๑.

(๒) อุปตติเทพ (god by rebirth) เทวดาโดยกำเนิด ได้แก่ เทวดาในกามาวจรสวรรค์ และพรหมทั้งหลาย

(๓) วิสุทธิเทพ (god by purification) เทวดาเจ้า โดยความบริสุทธิ์ ได้แก่ พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระอรหันต์ทั้งหลาย

ในเทวธรรมชาดก ว่าด้วยธรรมของเทวดา มีปรากฏไว้ว่า “บุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยหิริและโอตตปัปะ ตั้งมั่นอยู่ในสุกกธรรม (กุศลธรรม) เป็นผู้สงบระงับ เป็นคนดีงาม ท่านเรียกว่าผู้มีเทวธรรมในโลก”^{๑๗}

ดังนั้น พระราชาหรือกษัตริย์ ในทางพระพุทธศาสนานั้นถือว่าเป็นสมมติเทพเป็นเทวดา โดยสมมติ ผู้ที่เป็นเทวดา หมายถึง ผู้ที่มีเทวธรรม คือ ผู้ที่มีหิริและโอตตปัปะ เป็นสัพบุรุษผู้สงบระงับ เป็นผู้ที่มีธรรมของเทวดา เป็นเทวราชาที่มีภาวะหรือคุณธรรมที่เป็นเอกลักษณ์สำคัญคือ มีหิริและโอตตปัปะ ฉะนั้นลักษณะของผู้นำในฐานะเทวราชา ต้องเป็นผู้ที่มีหิริและโอตตปัปะคือ ความละเอียดและเกรงกลัวต่อบาป

จะเห็นได้ว่า ความเป็นมาแห่งภาวะผู้นำในพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงภาวะผู้นำในพระไตรปิฎกอยู่มาก แต่ไม่ได้ระบุโดยตรง กระนั้นก็สามารถจับประเด็นภาวะผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนาได้ ว่าผู้นำในพระพุทธศาสนา มี ๒ ประเภท คือ ๑) ธรรมราชา ซึ่งเป็นผู้นำหรือปกครองที่ทรงธรรม มีการใช้หลัก ธรรมาภิบาลเป็นนโยบายในการปกครองประเทศ ทำให้อาณาประชาราษฎร์มีความอยู่ดีกินดีมีความสุข ประเทศมีความสงบร่มเย็น หลักธรรมที่ถูกนำไปใช้ในการปกครอง เช่น ทศพิธราชธรรม อคติ ๔ จักรวัตติธรรม เป็นต้น และ ๒) เทวราชา ซึ่งเป็นการนับถือพระราชาเทียบเทพเจ้าผู้มีศักดิ์ใหญ่ หรือ สมมติให้เป็นเทวดา อันเนื่องมาจากการถูกครอบงำหรือพัฒนาการจากแนวคิดจากพราหมณ์ลักษณะสำคัญของเทวราชา คือ มีอำนาจเบ็ดเสร็จ มีอำนาจยิ่งใหญ่ในการดูแลประเทศ ปราบปรามเหตุการณ์ให้อยู่ในความสงบ ถ้าปกครองโดยธรรม ประเทศย่อมสงบสุข แต่ถ้าหลงระเหิงในอำนาจ ย่อมทำให้ประเทศชาติเดือนร้อน

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำในพระพุทธศาสนา

ปัจจัยที่สำคัญในการบริหารงานต่างๆ ให้บรรลุถึงจุดประสงค์ที่ ตั้งไว้ นั้น ก็คือผู้นำ ถ้าผู้นำมีความสามารถในการเป็นผู้นำ เช่น มีความรู้ มีคุณธรรม มีความสามารถรอบด้าน หรือมีภาวะผู้นำที่เหมาะสมแล้ว ย่อมทำให้งานสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ผู้ที่ทำหน้าที่ผู้นำนั้นจึงจำเป็นต้องศึกษาทักษะต่าง ๆ ในการเป็นผู้นำ การที่จะเป็นผู้นำที่ดีได้นั้น ไม่ใช่เรื่องง่าย และไม่ใช่เรื่อง ยาก หากผู้นำมีคุณธรรม มีความสามารถ มีทักษะ และประสบการณ์

^{๑๗} ขุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๖/๓.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวว่าภาวะผู้นำ ก็คือ คุณสมบัติ เช่น สติปัญญา ความดีงาม ความรู้ความสามารถของบุคคล ที่ชักนำให้คนทั้งหลายมาประสานกันและพากันไปสู่จุดหมายที่ดีงาม^{๑๘}

๒.๒.๑. ความหมายของผู้นำ

เมื่อกล่าวถึงผู้นำ มักได้ยินคำพูดที่ใช้เรียกแทนผู้นำไปในทิศทางที่ต่างกัน และมีขอบเขตที่กว้างขวางตามทัศนะของผู้พบเห็น ดังนั้นเพื่อความเข้าใจความหมายเกี่ยวกับผู้นำให้ชัดเจน ผู้วิจัยจึงได้รวบรวมความหมายของผู้นำจากผู้รู้ทั้งหลายดังต่อไปนี้

ประพันธ์ สุริหาร กล่าวว่า “ผู้นำ คือ^{๑๙} บุคคลที่ได้รับการแต่งตั้ง หรือได้รับการ ยอมรับว่าให้เป็นผู้ นำ ผู้ตัดสินใจ เพราะมีความสามารถในการปกครองบังคับบัญชาหรือกลุ่มเป็นไป ในทางที่ดี หรือในทางที่ชั่วได้ หรืออาจกล่าวได้ว่าบุคคลที่มีอิทธิพลเหนือคนอื่น”

นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์ ได้ให้ความหมายของ^{๒๐} ผู้นำไว้ ๕ ประการ ดังนี้ ๑) ผู้นำ คือ ผู้ที่มีอิทธิพลในทางที่ถูกต้องต่อการกระทำของผู้อื่น ๒) ผู้นำ คือ ผู้ที่มีอิทธิพลในทางที่ถูกต้องต่อการกระทำของผู้อื่นมากกว่าคนอื่น ในกลุ่มที่เขาปฏิบัติงานอยู่ ๓) ผู้นำ คือ ผู้ที่ได้รับการเลือกตั้งจากกลุ่มเพื่อเป็นหัวหน้า ๔) ผู้นำ คือ ผู้ที่ใช้อิทธิพลในการกำหนดเป้าหมายให้บรรลุเป้าหมายของกลุ่ม ๕) ผู้นำ คือ ผู้ซึ่งได้รับตำแหน่งในสำนักงานและมีอิทธิพลในตัวสูง

น้อย สุปิงคลัด กล่าวว่า^{๒๑} “ผู้นำคือบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถ สอดคล้องกับสถานการณ์ที่กลุ่มยอมรับนับถือ และมอบความไว้วางใจให้นำสมาชิกไปสู่ความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ด้วยความราบรื่นเรียบร้อย” กล่าวโดยสรุปผู้นำคือ บุคคลที่ได้รับการเลือกตั้ง การแต่งตั้ง การยกย่องจากกลุ่มชนเพื่อให้ เป็นหัวหน้าเนื่องจากเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ มีอิทธิพลต่าง ๆ ในการนำหรือการจูงใจผู้อื่น ให้ กระทำหรือดำเนินกิจการต่างๆ ของกลุ่มหรือของตนเองให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้

^{๑๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), ภาวะผู้นำ, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท บุ๊คไทม์, ๒๕๔๙), หน้า ๔.

^{๑๙} ประพันธ์ สุริหาร. ทฤษฎีการบริหาร, (ขอนแก่น : ภาควิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๒) หน้า ๑๕.

^{๒๐} นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์, หลักการบริหารการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๓๔) หน้า ๔๒.

^{๒๑} น้อย สุปิงคลัด, ภาวะความเป็นผู้นำในงานพัฒนาชุมชน, (ปทุมธานี : มหาวิทยาลัยปทุมธานี, ๒๕๓๗) หน้า ๓๖.

เสนาะ ตีเยาว์^{๒๒} ได้ให้ความหมายว่า ผู้นำ คือ ผู้ที่สามารถทำให้ผู้อื่นไปสู่จุดหมายปลายทางได้ ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายโดยเสียค่าใช้จ่ายน้อยที่สุด โดยใช้วิธีการจูงใจและอาศัยบุคลิกภาพของตัวเอง ที่ทำงานให้สำเร็จด้วยลักษณะต่างๆ คือ การใช้อำนาจ การกำหนดเป้าหมาย ทศนะต่อองค์กร การทำหน้าที่ผู้นำโดยอาศัยความร่วมมือของผู้อื่น ความสัมพันธ์กับผู้อื่น และการวางตัวที่เหมาะสม

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)^{๒๓} ให้ความหมายว่า ผู้นำ คือผู้ชักพาให้คนอื่นกระทำการในทิศทางที่ผู้นำกำหนดเป้าหมายไว้ หลายคนมีบทบาทเป็นผู้นำกันอยู่แล้วเช่นเป็นผู้นำองค์กร ผู้นำสมาคม ผู้นำวัด และแม้กระทั่งหัวหน้าครอบครัวก็จัดว่าเป็นผู้นำ

ลิปพนนท์ เกตุทัต^{๒๔} ได้ให้ความหมายว่า ผู้นำจะต้องมีวิสัยทัศน์ จะต้องวิเคราะห์ตัดสินใจโดยมองอย่างนก มองภาพรวมทั้งหมด และปฏิบัติตนอย่างอ่อน อ่อนกายใจและสมองเข้า สัมผัสสามารถวางแผนที่ชัดเจน จัดแผนงาน แผนคน และแผนเงินให้เข้ากันกระจายและมอบให้เป็นตลอดจนการควบคุมนโยบายต่างๆ หรือแผนงาน ขององค์กรให้สามารถดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย

จึงกล่าวได้ว่า ผู้นำ หมายถึง ผู้มีกลยุทธ์ มีศิลปะ มีอิทธิพลสามารถชักนำผู้อื่นได้ให้เขาเกิดความวางใจ เชื่อใจ พร้อมทั้งให้ความเคารพนับถือ ให้ความร่วมมือทุกด้าน และให้เขาเกิดความมั่นใจ ในความสามารถในการเป็นผู้นำของตน ซึ่งสามารถสร้างความสำเร็จแก่ตนและผู้ปฏิบัติตาม นำพาองค์กรไปสู่ความสำเร็จได้

๒.๒.๒. ความหมายของภาวะผู้นำ

ความเข้าใจเกี่ยวกับภาวะผู้นำสำหรับบุคคลโดยทั่วไปจะมองเห็นภาพของการกระทำและอำนาจของผู้นำในกระบวนการทางสังคมเช่นผู้นำทางทหารผู้นำทางการเมืองหรือบุคลิกที่พิเศษของบุคคลที่ตนได้พบเห็นแต่ความเป็นจริงแล้วภาวะผู้นำไม่ใช่บุคคลจะมีลักษณะเช่นนี้ เสมอไปดังนั้น เพื่อความเข้าใจอันถูกต้องผู้วิจัยจึงได้รวบรวมความหมายของภาวะผู้นำจากผู้รู้ ทั้งหลายดังนี้

สุวิน สุขสมกิจ (๒๕๒๓: ๗๗) ได้กล่าวถึง^{๒๕} กำเนิดภาวะผู้นำหรือผู้ปกครอง ในทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในอัครคัมภีร์ โดยกล่าวถึงความเป็นอยู่ของสังคมมนุษย์ ที่มาอยู่ร่วมกัน เป็น

^{๒๒} เสนาะ ตีเยาว์, **หลักการบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔), หน้า ๖-๘.

^{๒๓} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พุทธวิธีบริหาร**, (กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๒๖.

^{๒๔} ลิปพนนท์ เกตุทัต, “**วิสัยทัศน์กว้างไกลปฏิบัติได้ผลจริง**,” ใน ผู้นำ, สงวน นิตยารัมภ์พงศ์ และสุทธิลักษณ์ สติตะสิริ บรรณาธิการ, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๕๑) : ๓๒.

^{๒๕} สุวิน สุขสมกิจ, **พุทธปรัชญากับการสร้างเสริมภาวะผู้นำ: กรณีศึกษากำนันผู้ใหญ่บ้าน จังหวัดกาญจนบุรี**. **วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต** มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๓, หน้า ๑๕.

สังคมที่สงบสุขไม่มีการแก่งแย่ง เอารัดเอาเปรียบซึ่งกันและกัน เพราะมีความอุดมสมบูรณ์ แต่ ต่อมา มีการขัดแย้ง เนื่องจากมีการกระทำความชั่วมีการลักขโมยของบุคคลในสังคมในขั้นแรกจะ เป็นการกล่าวตักเตือนกันเอง แต่เมื่อมีการประทุติซ้ำอีก จึงมีการลงโทษแก่ผู้กระทำ แต่ผู้จะ ลงโทษหรือ กล่าวเตือนได้ จะต้องเป็นหัวหน้าหรือผู้นำ

สุรศักดิ์ ม่วงทอง กล่าวว่า^{๒๖} “ภาวะผู้นำ คือ การที่ผู้นำใช้อิทธิพล หรืออำนาจ หน้าที่ใน ความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันในหมู่คณะ เพื่อความสมหวังตามเป้าหมายหรือจุดประสงค์ ร่วมกันที่ทำให้ เกิดความรัก ความสามัคคี ความร่วมมือในกิจกรรมต่างๆ”

สมคิด จาตุศรีพิทักษ์ กล่าวว่า^{๒๗} “ภาวะผู้นำครอบคลุมในมิติที่กว้างขวางและ หลากหลายกว่าเรื่องความกล้าหาญและการตัดสินใจการเป็นผู้นำต้องมีความสามารถในการนำ ผลักดันและสั่งการให้กิจกรรมทุกอย่างดำเนินไปตามเป้าหมาย และครองที่ต่อองการ ซึ่งต้อง ประกอบไปด้วยความกล้าหาญ ความสามารถในการโน้มน้าวใจ และจังหวะเวลาในการ ตัดสินใจ”

รังสรรค์ ประเสริฐศรี^{๒๘} ได้ให้ความหมายภาวะผู้นำ คือ พฤติกรรมส่วนตัวของบุคคลคน หนึ่งที่จะชักนำกิจกรรมของกลุ่มให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน หรือเป็นความสัมพันธ์ที่มีอิทธิพลระหว่าง ผู้นำ (Leaders) และผู้ตาม (Followers) ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายร่วม หรือเป็นความสามารถที่จะสร้างความเชื่อมั่น และให้การสนับสนุนบุคคลเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย องค์การ

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) กล่าวว่า^{๒๙} ภาวะผู้นำคือ คุณสมบัติ เช่น สติ ปัญญา ความดีงาม ความรู้ ความสามารถ ของบุคคล ที่ชักนำให้คนทั้งหลายมาประสานกัน และพากันไปสู่ จุดหมายที่ดีงาม พุทธองค์ตรัสไว้ในโคปาลสูตร โดยการเปรียบเทียบฝูงโค และโคจำฝูง เกี่ยวกับผู้นำ และผู้ตาม ใ้ว่า เหมือนโคหัวหน้าฝูงจะว่ายน้ำไปสู่ฝั่งตรงกันข้าม หากโคหัวหน้าฝูงว่ายน้ำไปตรง ฝูงโค ทั้งหลาย ก็ไปตรงตามกัน และประสบกับความปลอดภัย หากโคหัวหน้าฝูงพาว่ายน้ำไปคด โคทั้งฝูงที่ ติดตาม ย่อมจะดำเนินไปคดและประสบกับความลำบาก ฉะนั้น ในหมู่มนุษย์ ก็ฉนั้นนั้น บุคคลผู้ได้รับการ แต่งตั้งให้เป็นใหญ่ หรือเป็นผู้นำหากมีคุณธรรมในการดำเนินชีวิตหรือในการปกครองแล้วผู้ตาม ย่อมจะเดินตามแบบ ของผู้นำด้วยดี และประสบกับความปลอดภัยหากว่าผู้นำ หรือหัวหน้าไม่ ประกอบด้วยคุณธรรมในการดำเนินชีวิตหรือในการปกครองแล้ว ผู้ตามย่อมจะดำเนินไปตามและ

^{๒๖} สุรศักดิ์ ม่วงทอง, พุทธธรรมกับภาวะผู้นำที่พึงประสงค์, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๓. หน้า ๒๑.

^{๒๗} สมคิด เฟ็งอุดม, การศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการพัฒนาชุมชนตามทัศนะของพระสงฆ์ และเจ้าหน้าที่กระทรวงมหาดไทยระดับตำบลในจังหวัดสมุทรสงคราม. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยศรี นครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๓๕, หน้า ๑๒.

^{๒๘} รังสรรค์ ประเสริฐศรี, ภาวะผู้นำ, (กรุงเทพฯ : ธนัชการพิมพ์, ๒๕๔๔), หน้า ๓๑.

^{๒๙} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). ภาวะผู้นำ. พิมพ์ครั้งที่ ๗. (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๖) หน้า ๓๓.

ประสบกับความลำบาก ฉะนั้น ๙ พุทธพจน์นี้แสดงให้เห็นความสำคัญของภาวะผู้นำ ที่มีต่อความอยู่รอดมีสวัสดิภาพ และ สันติสุขของผู้ตามหรือสังคมและประเทศชาติทั้งหมดโดยเปรียบเทียบเหมือนจำโคและฝูงโค

ธีรยุทธ อุทธา กล่าววา^{๓๐} “ภาวะผู้นำหมายถึง กระบวนการที่ผู้นำ ใช้อิทธิพลเหนืออำนาจหน้าที่ เพื่อให้ผู้อื่นยินยอมปฏิบัติตามเป้าหมายของกลุ่ม โดยการใช้กระบวนการ ติดต่อสื่อสารซึ่งกันและกันเพื่อให้บรรลุตามจุดประสงค์ขององค์กรที่ตั้งไว้”

วาสนา สุขประเสริฐ กล่าววา^{๓๑} “ภาวะผู้นำ หมายถึง มารยาทหรือพฤติกรรม ของ การใช้ อิทธิพลต่อผู้อื่นให้ปฏิบัติงานด้วยความเต็มใจเพื่อดำเนินกิจกรรมให้สำเร็จโดยใช้ กระบวนการ ติดต่อสื่อสารซึ่งกันและกัน” กล่าวโดยสรุป ภาวะผู้นำ หมายถึง การที่ผู้นำนั้นใช้ความรู้ ความสามารถ ใช้สติปัญญา หรืออำนาจอิทธิพลต่าง ๆ ของผู้นำในการจูงใจโน้มน้าวจิตใจผู้อื่นหรือชักนำพาผู้อื่นให้ ร่วม ปฏิบัติงานหรือร่วมทำกิจกรรมของกลุ่มให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ หรือ เป้าหมายที่ตั้งไว้

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต)^{๓๒} ได้ให้ความหมายภาวะผู้นำ คือ คุณสมบัติพิเศษ เช่น สติปัญญา ความดีงาม ความรู้ความสามารถของบุคคลที่ชักนำให้คนทั้งหลายมาประสานกันและพากัน ไปสู่จุดหมายที่ตั้งงาม

จึงกล่าวโดยสรุปได้ว่า ภาวะผู้นำ หมายถึง ความสามารถในการนำ รวมไปถึงการมีความรู้ ความสามารถในการชักนำให้ผู้อื่นหรือผู้ปฏิบัติตามทำงานด้วยความเต็มใจ กระตือรือร้น เพื่อความสำเร็จตามเป้าประสงค์ที่ตั้งไว้ ซึ่งภาวะผู้นำเป็นสิ่งสำคัญยิ่งสำหรับความสำเร็จของผู้นำ

๒.๒.๓. คุณสมบัติสำคัญแห่งภาวะผู้นำ

ผู้นำที่ดีต้องพัฒนาตนเองให้มีคุณสมบัติที่พร้อมจะเป็นผู้ปฏิบัติต่อองค์กรและ ผู้ใต้บังคับบัญชา โดยพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงคุณสมบัติภาวะผู้นำ ๓ ประการ^{๓๓} คือ

(๑) จกขุมา เป็นผู้วิสัยทัศน์ที่กว้างไกล สามารถคาดเดาสภาพการณ์ล่วงหน้าได้ วางแผนรับมือ วางแผนรุกหรือรับได้อย่างเหมาะสม

(๒) วิรุโระ เป็นผู้ชำนาญในงาน รู้จักหน้าที่ ไม่บกพร่องในหน้าที่ที่รับผิดชอบ

^{๓๐} ธีรยุทธ อุทธา, ภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนที่ได้รับการแต่งตั้งการประเมินตำแหน่ง ผู้บริหาร โรงเรียนตามเกณฑ์คุณภาพในจังหวัดอุบลราชธานี, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏ อุบลราชธานี, ๒๕๔๖, หน้า ๔๒.

^{๓๑} วาสนา สุขประเสริฐ, ภาวะผู้นำของผู้บริหารสตรีโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงาน การ ประถมศึกษาจังหวัดยโสธร, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี, ๒๕๔๓, หน้า ๒๓.

^{๓๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), ภาวะผู้นำ, (กรุงเทพฯ : บุ๊คไทม์, ๒๕๔๙) หน้า ๔.

^{๓๓} อจ.เอกก. (ไทย) ๒๐/๒๐/๑๖๔.

(๓) นิสยสมปนโน เป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี และได้รับความวางใจจากผู้อื่น นอกจากนี้ พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตฺโต)ได้เสนอคุณสมบัติอีก ๕ ประการ^{๓๔}คือ

- (๑) ผู้นำจะต้องมีคุณสมบัติภายในตนเอง เป็นจุดเริ่มและเป็นแกนกลางไว้
- (๒) ผู้ตามโยงด้วยคุณสมบัติที่สัมพันธ์กับผู้ตาม
- (๓) จุดหมาย โยงด้วยคุณสมบัติที่สัมพันธ์กับจุดหมาย
- (๔) หลักการและวิธีการ โยงด้วยคุณสมบัติที่สัมพันธ์กับหลักการและวิธีการที่จะทำให้สำเร็จผลบรรลุจุดหมาย
- (๕) สถานการณ์ โดยด้วยคุณสมบัติที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมหรือสิ่งที่จะประสบซึ่งอยู่ภายนอก

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า คุณสมบัติแห่งภาวะผู้นำดังกล่าวมาเป็นองค์ประกอบสำคัญที่เกี่ยวข้องกับผู้นำที่ต้องพัฒนาตนเองให้ถึงพร้อม

๒.๒.๔. บุคลิกแห่งผู้นำ

คัมภีร์แห่งพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึง นักปกครองต้องมีลักษณะที่งดงามทางร่างกาย งามใจ งามใจ น่าเชื่อถือ โดยได้กล่าวไว้ในปริสลักษณ์ ๓๒ ประการว่า ผู้มีลักษณะดังกล่าว เป็นผู้มีบุญญาธิการ มีความรู้ความสามารถในการปกครองให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุขโดยเลือกใช้หลักธรรมาภิบาลในการปกครอง ซึ่งปริสลักษณ์นั้นมี ๓๒ ประการ ได้แก่

๑. มีฝ่าพระบาทราบเสมอกัน
๒. พื้นฝ่าพระบาททั้งสองของมหาบุรุษ มีจักรซึ่งมีกำข้างละ ๑,๐๐๐ ชี่ มีกง มีดุมและมีส่วนประกอบครบทุกอย่าง
๓. มีสันพระบาทยื่นยาวออกไป
๔. มีพระองคุลียาว
๕. มีพระหัตถ์และพระบาทอ่อนนุ่ม
๖. ฝ่าพระหัตถ์และฝ่าพระบาทมีเส้นที่ข้อพระองคุลีจดกันเป็นรูปตาข่าย
๗. มีข้อพระบาทสูง
๘. มีพระสงฆ์เรียวกุจแก่งเนื้อทราย
๙. เมื่อประทับยืน ไม่ต้องน้อมพระองค์ลงก็ทรงลูบลำถึงพระชานูด้วย ฝ่าพระหัตถ์ทั้งสองได้
๑๐. มีพระคชฐานเร้นอยู่ในฝัก
๑๑. มีพระฉวีสีทอง คือคล้ายทองคำ
๑๒. มีพระฉวีละเอียด จนละอองธุลีไม่อาจติดพระวรกายได้

^{๓๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), ภาวะผู้นำ, (กรุงเทพฯ : บัณฑิต, ๒๕๔๙), หน้า ๕.

๑๓. มีพระโลมชาติเดี่ยว คือ ในแต่ละขุมมีเพียงเส้นเดียว
๑๔. มีพระโลมชาติปลายงอนขึ้น คือ พระโลมชาติขอดเป็นวงเวียนขวาดัง กุณฑลศีครามเข้มดังดอกอัญชัน
๑๕. มีพระวรกายตั้งตรงดุจกายพรหม
๑๖. มีพระมังสะในที่ ๗ แห่งเต็มบริบูรณ์
๑๗. มีพระวรกายทุกส่วนบริบูรณ์ดุจลำตัวท่อนหน้าของราชสีห์
๑๘. มีร่องพระปฤษฎางค์เต็มเสมอกัน
๑๙. มีพระวรกายเป็นปริมณฑลดุจปริมณฑลแห่งต้นไทร พระวรกายสูงเท่ากับ ๑ วา ของพระองค์ ๑ วาของพระองค์เท่ากับส่วนสูงพระวรกาย
๒๐. มีลำพระศอกกลมเท่ากันตลอด
๒๑. มีเส้นประสาทรับรสพระกระยาหารได้ดี
๒๒. มีพระหนุดุจคางราชสีห์
๒๓. มีพระทนต์ ๔๐ ซี่
๒๔. มีพระทนต์เรียบเสมอกัน
๒๕. มีพระทนต์ไม่ห่าง
๒๖. มีพระเขี้ยวแก้วขาวงาม
๒๗. มีพระชีวหาใหญ่ยาว
๒๘. มีพระสุรเสียงดุจเสียงพรหม ตรัสดุจเสียงร้องของนกการเวก
๒๙. มีดวงพระเนตรดำสนิท
๓๐. มีดวงพระเนตรแจ่มใสดุจตาลูกโคเพิ่งคลอด
๓๑. มีพระอุณาโลมระหว่างพระโขนงสีขาวอ่อนเหมือนนุ่น
๓๒. มีพระเศียรดุจประดับด้วยกรอบพระพักตร์^{๓๕}

สมบัติแห่งบุริสลักษณะย่อมเกิดแก่ผู้มีบุญญาธิการที่สั่งสมมานาน โดยผู้นำที่มีคุณธรรม ย่อมเป็นผู้สร้างประโยชน์สุขให้เกิดขึ้นแก่อณาประชาราษฎร์ พระราชาหรือผู้ปกครองประพฤติธรรม ไพร่ฟ้าประชาราษฎร์ย่อมประพฤติตามไปด้วย เมื่อเป็นดังนั้น ฝนฟ้าย่อมตกต้องตามฤดูกาล พืชพันธ์ ธัญญาหารก็เจริญงอกงาม หม่อมมนุษย์เก็บเกี่ยวมาบริโภคแล้วย่อมมีสุขภาพพรั่งกายที่แข็งแรงสมบูรณ์^{๓๖}

^{๓๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๐๐/๑๖๐.

^{๓๖} พระศรีปริยัติโมลี(สมชัย กุศลจิตโต), **สงฆ์ผู้นำสังคม**, (กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๖๑.

๒.๒.๕. พระสูตรที่สนับสนุนแนวคิดภาวะผู้นำ

ในพระไตรปิฎกมีบางพระสูตรที่เกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำ ดังตัวอย่าง ดังนี้

๑) **มหาโคपालสูตรและจุฬโคपालสูตร** พระสูตรนี้อยู่ในมัชฌิมนิกาย มูลปนิณาสก์ว่าด้วยอุปมาอุปไมยว่าผู้จะเข้าถึงพระนิพพาน ต้องประกอบคุณลักษณะ ๑๑ ประการ โดยอุปมากับนายโคบาลต้องประกอบด้วยองค์ ๑๑ ประการ เป็นผู้สามารถจะเลี้ยงฝูงโคให้เจริญให้เพิ่มขึ้นได้ กล่าวคือนายโคบาลในโลกนี้ ๑) รูรูโค ๒) ฉลาดในลักษณะโค ๓) กำจัดไขขา ๔) ปกปิดแผล ๕) สุมไฟ ๖) รุทำน้ำ ๗) รูว่าโคดื่มน้ำแล้ว ๘) รุทาง ๙) ฉลาดในที่หากิน ๑๐) รีดนมให้เหลือ ๑๑) บูชาโคผู้ทั้งหลายที่เป็นพ่อโคเป็นจำฝูง ด้วยการบูชาอย่างยิ่ง^{๓๗}

พุทธพจน์ดังกล่าว แม้ว่าพระพุทธองค์ทรงอุปมาธรรมเพื่อให้ภิกษุได้เข้าใจและปฏิบัติตามเพื่อบรรลุธรรม แต่อุปมานี้ก็สามารถนำมาขยายอธิบายความการเป็นผู้นำที่ดีได้ ดังนี้

๑. การรู้จักรูป ผู้นำต้องรู้จักและเข้าใจผู้ร่วมงานหรือผู้ใต้บังคับบัญชาในฐานะของสมาชิกขององค์กร ความรู้นี้นอกจากจะสร้างความสนิทกันแล้ว ยังก่อให้เกิดมิตรไมตรีต่อกัน เข้าใจความต้องการประวัติพื้นเพของมวลสมาชิก

๒. ฉลาดในลักษณะโค เมื่อผู้นำรู้จักตัวบุคคล ก็จะสามารถพิจารณาจัดสรรตำแหน่งงานต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับบุคคล การทำงานภายใต้การแนะนำมอบหมายก็จะสัมฤทธิ์ผล

๓. กำจัดไขขา ผู้นำสามารถแสดงศักยภาพของตนได้จากการแก้ไขปัญหาข้อบกพร่องต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นพื้นฐานต่อความเชื่อถือในอำนาจ

๔. ปกปิดแผล ผู้นำจะต้องมีความระมัดระวังสำรวจตรวจตรามิให้เกิดความเสียหายอันเป็นการทำลายชื่อเสียงของสมาชิกในสังคมป้องกันมิให้ปรากฏออกมาภายนอก

๕. สุมไฟผู้นำจะสามารถชี้แนะผู้อื่นได้อย่างถูกต้องในแง่การนิเทศงานแก่มวลสมาชิกต้องอาศัยประสบการณ์และภาวะผู้นำ

๖. รุทำน้ำ ผู้นำจะต้องรู้จักแสวงหาความรู้จักจัดความคิดในการทำงานมีคณะทำงานที่ดีมีคณะที่ปรึกษาในกิจกรรมต่างๆเพื่อประโยชน์แก่มวลสมาชิก

๗. รูว่าโคดื่มน้ำแล้ว รูว่าโคกินน้ำแล้วหรือยัง ผู้นำต้องรู้จักกระบวนการพัฒนาให้โอกาสแก่ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของสมาชิกด้วยการอบรมเพิ่มพูนความรู้ฝึกฝนทักษะอาชีพ

๘. รุทางผู้นำต้องรูแนวทางในการบริหารจัดการขณะเดียวกันจะต้องรู้จักจุดร่วมของชีวิตมนุษย์โดยนำพาสมาชิกของตนไปสู่จุดหมายของชีวิตร่วมกัน

๙. ฉลาดในที่หากินผู้นำจะต้องสามารถประเมินศักยภาพของกลุ่มด้วยการกำหนดเป้าหมายวางแผนการทำงานและแนวทางปฏิบัติจนกว่าจะบรรลุวัตถุประสงค์

^{๓๗} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๔๘/๓๘๐.

๑๐. รีดนมให้เหลือ ผู้นำจะต้องคำนึงถึงประโยชน์ของมวลสมาชิก รู้จักประสานประโยชน์ ดำเนินกิจกรรมของกลุ่มด้วยความพอเหมาะพอดีรักษาความสมดุลระหว่างการให้กับการรับ

๑๑. บุชาโคผู้ทั้งหลายที่เป็นพ่อโคเป็นจำฝูง ผู้นำจะสามารถเสริมภาวะของตนเองให้เด่นชัด ด้วยการรู้จักให้บำเหน็จรางวัลแก่ผู้ทำงานดี มีคุณธรรม อันเป็นการสร้างเสริมความเชื่อถือผู้นำ และเป็นกำลังใจในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่มและมวลสมาชิก^{๓๘}

๒) จักรวัตติสูตร^{๓๙} พระสูตรว่าด้วยการบำเพ็ญกรณีกิจของพระเจ้าจักรพรรดิ เพื่อความเจริญก้าวหน้าของบ้านเมือง มี ๑๒ ข้อคือ

๑. ให้ยึดถือหลักธรรมเป็นธงชัยในการปกครองประเทศ
๒. ให้ความคุ้มครองรักษาอันเป็นธรรมแก่อันโตชน (คนภายในวัง)
๓. ให้ความคุ้มครองรักษาแก่กำลังพลโดยความเป็นธรรม
๔. ให้ความคุ้มครองแก่กษัตริย์ที่เป็นเมืองขึ้น ตลอดถึงชนชั้นปกครอง นักบริหารชั้นผู้ใหญ่ทั้งหลาย
๕. ให้ความคุ้มครองแก่อนโตชน (ข้าราชการพลเรือน)
๖. ให้ความคุ้มครองแก่ชนเจ้าพิธี (นักวิชาการ พ่อค้า)
๗. ให้ความคุ้มครองแก่ราษฎรทั้งปวง
๘. ให้ความคุ้มครองพระสงฆ์ บรรพชิต และนักบวชทั้งหลาย
๙. ให้ความคุ้มครองแก่สัตว์น้อยใหญ่
๑๐. ปกป้องไม่ให้เกิดสิ่งเลวร้ายในราชอาณาจักร
๑๑. สงเคราะห์ผู้ยากไร กระจายรายได้สู่ชนเบื้องล่าง
๑๒. หมั่นปรึษา ไตร่ถามสมณพราหมณ์ผู้ทรงธรรม นักวิชาการผู้มีความรู้ดี

๓) กุณฑนสูตร^{๔๐} สูตรแสดงถึงบทบาทหน้าที่ในการบริหารกิจการบ้านเมืองของผู้ปกครอง สูตรนี้ได้กล่าวถึง สาเหตุการเกิดอาชญากรรมและแนวทางแก้ไขที่จะทำให้อาชญากรรมหมดไป จะต้องทำให้ประชาชนในรัฐมีความเป็นอยู่ที่ดี หมายความว่า ทุกชนชั้นวรรณะต้องมีอยู่มีกิน ชวนาจะต้องได้สิ่งที่จำเป็นแก่การทำนา พ่อค้าจะต้องได้รับทุน ลูกจ้างผู้ใช้แรงงานมีงานทำ คนเดือดร้อนได้รับยกเว้นภาษี วิธีที่ผู้นำต้องปฏิบัติมีดังต่อไปนี้

^{๓๘} นันทวรรณ อิศรานุวัฒน์ชัย, “ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในยุคโลกาภิวัตน์ : ศึกษาจากหลักพุทธธรรม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๐). หน้า ๔๑.

^{๓๙} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๘๔/๖๒-๖๓.

^{๔๐} ที.สี. (ไทย) ๙/๓๓๘/๑๓๑-๑๓๒.

๑. พลเมืองเหล่าใด ในบ้านเมืองพระองค์ ขมิขมั้นในกสิกรรมและโครั๊กกรรมของพระองค์ จงเพิ่มข้าวปลูกและข้าวกินให้แก่พลเมืองเหล่านั้นในโอกาสอันสมควร

๒. พลเมืองเหล่าใด ในบ้านเมืองพระองค์ ขะมักเขม้นในพาณิชย์กรรมของพระองค์ จงเพิ่มพูนทุนให้แก่พลเมืองเหล่านั้นในโอกาสอันสมควร

๓. ข้าราชการเหล่าใดในบ้านเมืองของพระองค์จงพระราชทานเบี้ยเลี้ยงและเงินเดือนแก่ข้าราชการเหล่านั้นในโอกาสอันสมควร

๔) **อัคคัญญสูตร**^{๔๑} สูตรที่ว่าด้วยกำเนิดโลก ปฐมมนุษย์และผู้นำ โดยในพระสูตรนี้ได้กล่าวถึงวิวัฒนาการของโลกและมนุษย์ว่า มนุษย์มาจากพรหมชั้นอภัสสรที่เดินทางมายังโลกที่กำเนิดขึ้นใหม่ ๆ ยังมีหน้าปกคลุม จักรวาลมืดมน มีเพียงดินง้วนเท่านั้น จึงพากันชิมเกิดติดใจในรส กายหยาบจึงเกิดขึ้นมีกิเลสตัณหา ต่อมาโลกเกิดดวงอาทิตย์ ดวงดาว มีกลางวันกลางคืน ต่อมาดินง้วนหมดไป สะเก็ดดินเกิดขึ้นมาแทน ก็พากันกินสะเก็ดดินแทนผิวพรรณวรรณะยิ่งหยาบขึ้นไปอีก เมื่อสะเก็ดดินหมด ก็พากันกินครีอดิน สัตว์ทั้งหลายพากันเกิดทิวฎี ถือนื้อถือนั่ว ถือนวรรณะที่แตกต่างกัน ต่อมาครีอดินหมด ได้มีข้าวสาละไม่มีเมล็ดขึ้นมาทดแทน สัตว์ทั้งหลายพากันกินและเกิดความโลภพากันกักตุน ทำให้ผิวพรรณหยาบขึ้นไปอีก เกิดแบ่งพรรคแบ่งพวก มีการทะเลาะเบาะแว้งและเกิดเพศชายหญิงขึ้น เมื่อมนุษย์ที่พัฒนาการจากสัตว์ยุคต้นและมีการทะเลาะกันมาก จึงทำให้มีการคัดเลือกผู้ปกครองมาดูแลกลุ่มของตนและพัฒนาการเป็นกษัตริย์ในเวลาต่อมา

๒.๒.๖. หลักธรรมทั่วไปของภาวะผู้นำในพระพุทธศาสนา

ผู้นำที่สามารถนำพาองค์กรให้ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่ใดตั้งไวได้นั้นนอกจากจะมีความสามารถแล้ว ยังต้องมีความดี คือ มีธรรมอีกด้วย ตามแนวพระพุทธศาสนาลักษณะของผู้นำที่ดีนั้น ต้องเป็นผู้นำที่มีธรรมในตนเอง คือ เป็นผู้ที่มีธรรมเป็นเครื่องชี้้นำในการปกครองและการบริหาร รัฐ ประเทศ องค์กร หรือหมู่คณะ ให้เป็นไปด้วยดี ซึ่งหากผู้นำมีแต่ความสามารถ แต่ไม่มีธรรม รัฐ ประเทศ องค์กร หรือหมู่คณะ ย่อมที่จะประสบกับความเดือดร้อนจากการปกครองหรือการบริหารของผู้นำนั้นผู้นำไม่จำเป็นต้องรู้ทุกอย่าง ทำทุกอย่าง เพราะสามารถหาคนอื่น ที่ชำนาญด้านนั้น ๆ มาช่วยงานได้ จากภาวะความเป็นผู้นำดังกล่าว สะท้อนถึงภาพลักษณ์ความเป็นผู้นำทุกระดับนับว่าเป็นเรื่องสำคัญมาก เพราะเป็นเรื่องความอยู่รอดและเสถียรภาพขององค์กรและประเทศชาติโดยรวมด้วย ดังจะเห็นได้จากกระแสพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ว่า

“บ้านเมืองนั้น มีทั้งคนดีและคนไม่ดี ไม่มีใครจะทำให้ทุกคนเป็นคนดีได้ทั้งหมดการทำให้บ้านเมืองมีความปกติสุขเรียบร้อย จึงไม่ใช่ทำให้ทุกคนเป็นคนดี หากแต่อยู่ที่การส่งเสริมคนดี ให้คนดีได้ปกครองบ้านเมือง และควบคุมคนไม่ดีไม่ให้มีอำนาจ ไม่ทำความเดือดร้อนนุ้ยวายได้”^{๔๒}

^{๔๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๑๑-๑๔๐/๘๓-๑๐๒.

^{๔๒} อธิปไตย เกิดแก้ว, พระพุทธศาสนากับปัญหาสังคม, (ปทุมธานี : สำนักพิมพ์สี่ตะวัน, ๒๕๔๗), หน้า ๑๔๐.

จากพระบรมราชาโฆวาทข้างต้น จะเห็นคุณสมบัติของผู้นำในการบริหารประเทศที่สำคัญคือ บุคคลนั้นต้องเป็นคนดี ซึ่งคนดีในที่นี้สามารถศึกษาได้จากคุณสมบัติของผู้นำที่ปรากฏในคัมภีร์ทาง พระพุทธศาสนา ตามทัศนะของพระพุทธศาสนาผู้ที่ทำหน้าที่ผู้นำต้องได้รับการพัฒนาตาม กระบวนการของการพัฒนามนุษย์ จนมีความสามารถ และยอมรับหลักการปฏิบัติตามคุณธรรมของ ผู้นำได้ และจะเน้นในเรื่องการปกครองตนเองเป็นอันดับแรก เนื่องจากการจะเป็นผู้นำได้นั้น ต้อง ปกครองตนเองให้โตเสียก่อน ดังพุทธพจน์ที่ว่า

“...บัณฑิตพึงยังตน ให้ตั้งอยู่ในคุณธรรมที่เหมาะสมก่อนแล้วสอนผู้อื่นในภายหลังจึง จะไม่มัวหมอง...”^{๔๓} ...เมื่อฝูงโคข้ามน้ำไป ถ้าโคจ่าฝูงไปตรง โคทั้งฝูงก็ไปตรงตามกัน ในเมื่อโคจ่าฝูงไป ตรง ในหมู่มนุษย์ก็เหมือนกัน ผู้ใดได้รับแต่งตั้งให้เป็นใหญ่ ถ้าผู้นั้นประพฤติชอบธรรม ประชาชน ชาวเมืองนั้นก็ประพฤติชอบธรรมตามไปด้วย หากพระราชชาติตั้งอยู่ในธรรมชาวเมืองนั้นก็อยู่เป็นสุข ...”^{๔๔}

พระพุทธศาสนาได้เน้นให้เห็นความสำคัญของตัวบุคคล เพื่อให้บุคคลสำรวจฝึกฝน ปรับปรุงตนเอง เพราะต้องการให้รู้จักตนเอง รับผิดชอบตนเอง เคารพเชื่อมั่น และช่วยเหลือตัวเอง^{๔๕} การมีภาวะผู้นำคือการมีศิลปะสูงใจและอำนวยความสะดวกให้ผู้ใต้บังคับบัญชา ปฏิบัติภารกิจตามที่พึง ประสงค์ด้วยการเชื่อฟัง เชื่อมั่น เคารพนับถือและร่วมมืออย่างจงรักภักดี หลักธรรมต่าง ๆ ในทาง พระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ผู้นำสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับยุคปัจจุบันได้ เป็นอย่างดี เพื่อให้การบริหารลุล่วงไปด้วยดีและมีประสิทธิภาพ ๖๙ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนามี มากมาย ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้นำเสนอเฉพาะหลักธรรมที่เสริมสร้างคุณลักษณะของภาวะผู้นำในประเด็น ที่จะศึกษาแต่พอสังเขป ดังนี้

๑ หลักอริปไตย ^{๔๖}

อริปไตย หมายถึง ความเป็นใหญ่ ภาวะที่ถือเอาเป็นใหญ่ มี ๓ ประการ คือ

๑) **อัตตาริปไตย** คือ ความมีตนเป็นใหญ่, ถือตนเป็นใหญ่, กระทำการด้วยปรารถนเป็น ประมาณ

๒) **โลการิปไตย** คือ ความมีโลกเป็นใหญ่, ถือโลกเป็นใหญ่, กระทำการด้วย ปรารถน นิยม ของโลกเป็นประมาณ

^{๔๓} ชุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๕๘/๘๑.

^{๔๔} อจ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๗๐/๑๑๕.

^{๔๕} ทินพันธุ์ นาคะตะ, พระพุทธศาสนากับสังคมไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : หจก.สหายบลิ๊ก และการพิมพ์, ๒๕๔๓), หน้า ๔๕.

^{๔๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๗๔.

๓) **ธัมมาริปไตย** คือความมีธรรมเป็นใหญ่, ถือธรรมเป็นใหญ่, กระทำการด้วยปรารถนาความถูกต้อง เป็นจริง สมควรตามธรรม เป็นประมาณหลักธรรมข้อนี้

พระมหาจุฬาลงกรณ วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี) ได้อธิบายขยายความไว้ว่า^{๔๗} ผู้นำ คือ ผู้ที่มีหน้าที่ใช้อำนาจในการตัดสินใจ ศักยภาพของการเป็นผู้นำวัดกันที่ศักยภาพในการตัดสินใจ ผู้นำที่ดีมีแนวทางการตัดสินใจ ๓ ทางด้วยกัน คือ

แบบที่หนึ่ง ผู้นำแบบอัตตาริปไตย คือ การตัดสินใจโดยเอาตัวเองเป็นศูนย์กลางในลักษณะโลกต้องหมุนตามฉัน ถ้าฉันพูดทุกคนต้องฟัง ถ้าฉันสั่งทุกคนต้องทำ เอาตัวเองเป็นใหญ่ เอาตัวเองเป็นศูนย์กลางหรือเป็นที่ตั้ง แต่ผู้นำแบบนี้มีโอกาสเสี่ยงสูงมากจะกลายเป็นทรราช ถ้าอยู่ในบ้านก็เป็นทรราชในบ้านของตน

แบบที่สอง ผู้นำแบบโลการิปไตย คือ เอาคนอื่นเป็นใหญ่ เอาลูกน้องเป็นใหญ่เอาประชาชน เอาบริษัท เอาบริวาร เป็นใหญ่ เลขาฯขงมาอย่างไรก็เซ็นไปโดยขาดการพิจารณาว่าเรื่องราวเป็นอย่างไร สรุปแล้ว ก็คือ การขาดเหตุผลในการพิจารณาไม่เป็นตัวของตนเป็นจะต้องฟังคนอื่น หากเขาว่าอย่างไร ก็พลอยว่าไปตามเขา จะถูกหรือผิดไม่ได้คิดถึงผล ผลเสียคือ ทำให้ตนและองค์กรขาดเอกภาพที่ดี ขาดกฎเกณฑ์ทางสังคม ขาดระเบียบวินัยในการปกครอง สุดท้ายก็ล้มเหลวเช่นเดียวกันแบบที่หนึ่ง

แบบที่สาม แบบธัมมาริปไตย คือ มีการตัดสินใจแบบใช้เหตุผล ใช้ปัญญา ใช้ความถูกต้อง ใช้ประโยชน์ส่วนรวมเป็นตัวตั้ง การตัดสินใจโดยถือเอาระบบ หลักการ ความถูกต้อง เหตุผล ประโยชน์สุขของคนส่วนใหญ่เป็นมาตรฐาน หากผู้นำถือหลักการนี้ได้เมื่อใดก็จะเป็นผู้นำผู้บริหารที่ตัดสินใจเป็น และถือได้ว่าเป็นผู้นำหรือผู้บริหารมืออาชีพ มีข้อพึงสังเกตว่า ผู้เป็นอัตตาริปไตย พึงใช้สติให้มาก ผู้เป็นโลการิปไตย พึงมีปัญหา ครองตนและรู้พินิจ ผู้เป็นธัมมาริปไตย พึงประพฤติให้ถูกหลักธรรม ผู้เป็นหัวหน้าหมู เป็นนักปกครอง พึงถือธัมมาริปไตย

๒. พรหมวิหาร ^{๔๘}

พรหมวิหาร ได้แก่ ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพรหมหรือผู้ประเสริฐ หมายถึง ผู้มีจิตใจยิ่งใหญ่กว้างขวางประดุจพระพรหม ซึ่งเป็นคุณธรรมที่บุคคลควรปฏิบัติต่อกัน ตลอดจนถึงการปฏิบัติต่อสัตว์และธรรมชาติสิ่งแวดล้อมด้วย และโดยเฉพาะอย่างยิ่งบุคคลผู้อยู่ในฐานะผู้ใหญ่ เช่น ผู้ปกครอง บ้านเมือง ผู้ปกครองในระดับต่างๆ ตลอดจนถึงบิดามารดา ครูอุปัชฌาย์อาจารย์ และญาติผู้ใหญ่ ที่มีหน้าที่ในการดูแล อบรม สั่งสอน ชี้แนะผู้ใต้บังคับบัญชาบุตรหลาน และมีตรบริวาร ซึ่งเป็นผู้น้อย

^{๔๗} ว.วชิรเมธี, **ภาวะผู้นำจากเนลสัน มันเดลา ถึง โอบามา แห่งทำเนียบขาว**, สถาบันวิมุตตยาลัย พิมพ์ถวายเป็นมูทิตาสักการะแก่พระมหาจุฬาลงกรณ วชิรเมธี เนื่องในโอกาสได้รับถวายปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัทยาดใหญ่, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิมุตตยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๒๒-๓๐.

^{๔๘} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๒๓๒.

ปฏิบัติตามอย่างนุ่มนวลมีระเบียบวินัยหรือเป็นการปกครองด้วยหลักพระคุณผสมกับพระเดช แบ่งออกเป็น ๔ ประการ ได้แก่

๑) **เมตตา** ได้แก่ ความรักใคร่ปรารถนาให้มีความสุข ด้วยจิตอันแผ่เมตรีและคิดทำประโยชน์แก่ผู้อื่นและสิ่งอื่น ซึ่งเป็นความรักใคร่ที่ปราศจากราคะความกำหนัด ความรักความหวังดี ความปรารถนาดีนั้น เป็นการแสดงออกซึ่งมิตรภาพไมตรีของมนุษย์ที่มีต่อกันตลอดถึงสัตว์และธรรมชาติสิ่งแวดล้อมด้วย ด้วยต้องการมุ่งหวังแต่ความสุขแก่เขา ไม่หวังผลประโยชน์ตอบแทนสิ่งอื่นใดนอกจากให้เขาเป็นสุข โดยการแสดงออก ๓ ทาง ได้แก่

ก) เมตตากายกรรม เมตตาทางกาย คือ การกระทำ และการแสดงออกทางกายที่ประกอบด้วยเมตตา

ข) เมตตาวาจากรรม เมตตาทางวาจา คือ การพูดเจรจาถ้อยคำที่ประกอบด้วยเมตตา

ค) เมตตามโนกรรม เมตตาทางใจ คือ มีจิตใจที่มุ่งหวังดี มีเจตนาดีต่อผู้อื่นและสิ่งอื่น

๒) **กรุณา** ได้แก่ ความสงสาร คือ เมื่อเห็นเขาตกอยู่ในความทุกข์ยากลำบากเดือดร้อน ก็คิดใฝ่ใจในอันที่จะช่วยปลดเปลื้องให้เขาพ้นจากความทุกข์ยากลำบากเดือดร้อนนั้น อยากช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความเดือดร้อน ปัญหาหรืออุปสรรคทั้งหลาย มีความใฝ่ใจที่จะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนให้ประสบกับความสำเร็จ ความเจริญรุ่งเรืองโดยมีบิดามารดาเป็นตัวอย่างของการแสดงออกให้ปรากฏเป็นพฤติกรรม เพราะบิดามารดาจะรู้สึกเป็นทุกข์เป็นร้อน ห่วงใยบุตร เมื่อเห็นบุตรมีความทุกข์หรือผิดหวัง พร้อมกับหาวิธีเพื่อปลดเปลื้องความทุกข์นั้น ด้วยความเอ็นดูที่บริสุทธิ์ใจโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน

๓) **มุทิตา** ได้แก่ ความรู้สึกยินดีด้วย เมื่อเห็นผู้อื่นหรือสิ่งอื่นอยู่ดีมีความสุข ตัวเองก็มีใจแช่มชื่นเบิกบาน พลอยยินดีปรารถนาล้อมบ้อมยินดีด้วย เมื่อเห็นเขาเหล่านั้นประสบความสำเร็จ มีความเจริญงอกงามในตำแหน่งหน้าที่การงานยิ่งขึ้นไป

๔) **อุเบกขา** ได้แก่ ความมีใจเป็นกลาง คือ มองตามเป็นจริงโดยวางจิตเรียบสม่ำเสมอ มั่นคงเที่ยงตรงดุจตราขึง เมื่อมองเห็นบุคคลที่ได้รับผลของกรรมดีหรือกรรมชั่ว ซึ่งสมควรแก่เหตุที่ตนได้กระทำไว้ พร้อมทั้งจะวินิจฉัย วางตน และปฏิบัติไปตามความเที่ยงธรรมไม่เอนเอียงด้วยอคติ^{๔๔}

ผู้ปกครองควรนำหลักพรหมวิหารธรรมไปใช้ ดังนี้

๑) ตั้งใจให้ความเมตตาและกรุณาต่อผู้ใต้บังคับบัญชาที่ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความสุจริตและชอบธรรม ชอบด้วยกฎระเบียบและกฎหมายของประเทศ

๒) มีความกระตือรือร้น เมื่อบริหารหรือผู้ใต้บังคับบัญชา ทำผลงานแก่องค์กรให้เจริญก้าวหน้าได้ มีผลงานใหม่ มีนวัตกรรมใหม่ออกมาสู่องค์กรและสังคม เช่น ให้การยกย่องชมเชย

^{๔๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๔๘-๑๔๙.

ให้รางวัล ให้เกียรติบัตร เพื่อเงินเดือน เป็นต้น อันเป็นเหตุให้บริหารผู้นั้น มีใจกล้าหาญที่จะทำงานให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้นและทุ่มเทแก่องค์กรเป็นทวีคูณ

๓) รู้จักการปล่อยวางหรือวางเฉยต่อบางเรื่องและบางบุคคลที่ไม่ควรใส่ใจเนื่องจากจะทำให้การบริหารงานขององค์กรหยุดชะงัก เช่น ไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวเรื่องส่วนตัวของบริวาร หากเรื่องที่เขากระทำนั้นไม่ส่งผลกระทบต่อองค์กรของตน เช่น พฤติกรรมการสูบบุหรี่ การเที่ยวกลางคืน เป็นต้น

๓. สังคหัตถุ ๔^{๕๐}

สังคหัตถุ แปลว่า ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวใจบุคคลและประสานหมู่ชนไว้ในความสามัคคี หมายถึง การกระทำการสงเคราะห์ที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจของกันและกัน ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับคนทุกคนและทุกสังคม เช่น ผู้ปกครองหรือผู้บริหารกับผู้ใต้บังคับบัญชา (บริวาร) ศิษย์กับครูอาจารย์ เป็นต้น เพราะเป็นรากฐานแห่งการแบ่งปันผลประโยชน์ทางวัตถุที่ลงตัว และความเจริญก้าวหน้าทั้งส่วนตัวและส่วนรวมมี ๔ ประการ ดังนี้

๑) **ทาน** หมายถึง การให้ปันสิ่งของด้วยความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ ช่วยเหลือ สงเคราะห์ด้วยทุน หรือทรัพย์สิน และวัตถุสิ่งของตลอดจนให้ความรู้ และศิลปวิทยานัยสำคัญ ของ “ทาน” ในสังคหัตถุ นี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อสงเคราะห์ผู้รับ เน้นผู้รับเป็นสำคัญ เช่น ช่วยเหลือ สงเคราะห์ผู้อื่นด้วยปัจจัย ๔ กล่าวคือ เครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค ฉะนั้น การให้ทาน จึงควรให้ด้วยความมีเมตตาเพื่อแสดงน้ำใจไมตรี สร้างเสริมมิตรภาพ ให้ด้วยกรุณา ต้องการช่วยปลดเปลื้องความทุกข์ความเดือดร้อน ให้ด้วยมุทิตาส่งเสริมสนับสนุนให้ทำความดีมีความเจริญก้าวหน้า เพราะฉะนั้น การให้ด้วยวัตถุสิ่งของ จึงมุ่งประโยชน์แก่ผู้รับ ๓ ลักษณะ ได้แก่

ก) ให้โดยหวังจะอนุเคราะห์ การให้ความเกื้อหนุนโอบอ้อมอารีด้วยเมตตา และการให้การอุดหนุนเอื้อเฟื้อช่วยเหลือกันด้วยกรุณา

ข) ให้โดยหวังเพื่อเป็นการสมัคสมานสามัคคี ด้วยการสงเคราะห์เกื้อกูลกันและกันในฐานะผู้อื่นที่เกี่ยวข้องกับตน

ค) ให้เพื่อเป็นการตอบแทนคุณ ประารถนาบูชาคุณแก่ท่านผู้มีคุณ เช่น ปู่ทวด ยายทวด ตา ยาย และบิดา มารดาผู้ที่มีอุปการคุณ^{๕๑}

ทานหรือการให้ นั้น ย่อมเป็นประโยชน์ทั้งแก่ผู้ให้และผู้รับ คือ ทำให้ผู้ให้มีความสุข เบิกบานใจ และอิมใจซึ่งจะเป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อร่างกายและจิตใจ เป็นการสละความเห็นแก่ตัว ผู้รับ

^{๕๐} วจ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๒/๕๐.

^{๕๑} สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมจริ) , มงคลยอดชีวิต ฉบับสมบูรณ์, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๒๘), หน้า ๒๗๕-๒๘๐.

ย่อมได้รับประโยชน์จากสิ่งของที่เขาให้ การให้และการรับจึงเป็นสิ่งสำคัญสำหรับมนุษย์ เป็นการรักษาความเป็นธรรมชาติของมนุษย์ไว้ เป็นการรักษาความเป็นสังคมความเป็นเพื่อนฝูงความเป็นญาติเอื้ออาไว และการให้กับการรับยังเป็นกฎ เป็นกระบวนการของธรรมชาติของบุคคลผู้มีความกตัญญู ถ้าธรรมชาติไม่มีการให้และการรับานนี้ก็จะไม่มีโลก ดวงดาว มนุษย์ พืช สัตว์ และธรรมชาติอย่างแน่นอน พระพุทธองค์ตรัสว่า “การให้ทาน เป็นมงคลอันสูงสุด”^{๕๒} ซึ่งเป็นการส่งเสริมความกตัญญู

๒) ปิยวาจา หรือ เปยยวัชชะ หมายถึง พูดอย่างคนรักกัน คือ กล่าวคำสุภาพไพเราะ นำฟัง ชี้แจงแนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ มีเหตุผลเป็นหลักฐานชักจูงในทางที่ดีงามหรือคำแสดงความเห็นออกเห็นใจ ให้กำลังใจ รู้จักพูดให้เกิดความเข้าใจดี สมานสามัคคี เกิดไมตรีทำให้รักใคร่นับถือและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

๓) อัถถจริยา หมายถึง ทำประโยชน์แก่เขา คือช่วยเหลือด้วยแรงกาย และชวนชวนช่วยเหลือกิจกรรมต่าง ๆ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ รวมทั้งช่วยแก้ไขปัญหาและช่วยปรับปรุงส่งเสริมในด้านจริยธรรม

๔) สมานัตตตา หมายถึง เอาตัวเข้าสมาน^{๕๓} คือ ทำตัวให้เข้ากับเขาได้ วางตนเสมอต้นเสมอปลาย ให้ความเสมอภาค ปฏิบัติสม่ำเสมอต่อผู้อื่น ไม่เอาเปรียบ และร่วมสุข ร่วมทุกข์ ร่วมรับรู้ ร่วมแก้ไขปัญหา เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกัน หลักการสงเคราะห์ด้วยสังคหัตถุนี้ แต่เดิมจัดอยู่ในหลักธรรมสำหรับผู้ปกครองประเทศ ซึ่งเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ราชสังคหัตถุ มีลักษณะที่คล้ายคลึงกันได้แก่

๑) สัสสมณะ คือ ความฉลาดในการบำรุงพืชพันธุ์ธัญญาหารของประชาชน (ในปัจจุบันทางราชการ มอบให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เป็นผู้ดูแลบริหารจัดการเรื่องนี้)

๒) ปุริสมณะ คือ ความฉลาดในการบำรุงข้าราชการ (การให้สวัสดิการและขวัญกำลังใจในการปฏิบัติหน้าที่ของข้าราชการในแต่ละกระทรวง)

๓) สัมมาปาสะ คือ ความรู้จักผูกผสานรวมใจประชาชนด้วยการส่งเสริมอาชีพเช่น ให้สินเชื่อแก่คนจนเพื่อประกอบอาชีพทางการเกษตรและค้าขาย เป็นต้น

๔) วาระเปยยะ (หรือ วาจาเปยยะ) คือ ความมีวาจาอันดูดีมีน้ำใจ น้ำคำควรต็ม หมายถึง ผู้ปกครองที่ฉลาดจะต้องรู้จักพูด รู้จักปราศรัย ไพเราะ สุภาพนุ่มนวล ประกอบด้วยเหตุผล มีประโยชน์เป็นทางของความสามัคคี ทำให้เกิดความเข้าใจอันดีและความนิยมเชื่อถือจากผู้ใต้บังคับบัญชา (บริวาร)^{๕๔}

^{๕๒} พุ.พ. (ไทย) ๒๕/๗/๗.

^{๕๓} อจ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๒/๕๑.

^{๕๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๔๔.

๔. พละ ๕

พละธรรม มีความสำคัญยิ่งในแง่ของการปกครองตนเอง เพื่อฝึกให้ตนเป็นคนมีความเชื่อมั่นในการทำงานที่ถูกต้อง มีความพากเพียรต่อสู้กับปัญหาที่เผชิญหน้าทุกรูปแบบ มีสติกำกับจิตใจ อยู่เสมอไม่ประมาทในการปฏิบัติหน้าที่ และมีไหวพริบหรือปัญญาในการแก้ปัญหาที่ยากและซับซ้อน ในองค์กรของตน เพื่อให้การบริหารงานและการปกครองผู้ใต้บังคับบัญชาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ สูงสุด

คำว่า พละ แปลว่า ธรรมอันเป็นกำลัง ซึ่งพละนี้ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อินทรีย์ ๕ หมายถึง ธรรมที่เป็นใหญ่ในกิจของตน (Controlling faculty) เหตุที่เรียกว่า อินทรีย์ เพราะความหมายว่า เป็นใหญ่ในการกระทำหน้าที่แต่ละอย่างๆ ของตน คือ เป็นเจ้าการ ในการครอบงำเสียซึ่งความไร้ศรัทธา ความเกียจคร้าน ความประมาท ความฟุ้งซ่าน และความหลงตามลำดับ ที่เรียกว่า พละ เพราะความหมายว่า เป็นพลังทำให้เกิดความมั่นคง ซึ่งความไร้ศรัทธาเป็นต้น แต่ละอย่าง จะเข้าครอบงำไม่ได้^{๕๕}

- ๑) สัทธา คือ ความเชื่อ (Confidence)
- ๒) วิริยะ คือ ความเพียร (Energy; effort)
- ๓) สติ คือ ความระลึกได้ (Mindfulness)
- ๔) สมาธิ คือ ความตั้งจิตมั่น (Concentration)
- ๕) ปัญญา คือ ความรู้ทั่วชัด^{๕๖} (Wisdom; understanding)

๒.๒.๗ หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่สนับสนุนภาวะผู้นำ

๑. สาราณียธรรม ๖^{๕๗} ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกันที่เรียกว่า สาราณียธรรม มี ๖ ประการ ได้แก่

๑) **เมตตากรรม** ได้แก่ ทำต่อกันด้วยเมตตา คือแสดงไมตรีและความหวังดีต่อเพื่อนร่วมงาน ร่วมกิจการ ร่วมชุมชน ด้วยการช่วยเหลือกิจธุระต่าง ๆ แสดงอาการกิริยาสุภาพไม่เบียดเบียน ทำร้ายผู้อื่น เคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๒) **เมตตาวจีกรรม** ได้แก่ พูดต่อกันด้วยเมตตา คือ ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอนหรือแนะนำตักเตือนกันด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพอ่อนโยน ไม่กล่าวร้าย ไม่ใช้วาจาหยาบคาย หรือวาจาที่ประกอบด้วยอารมณ์โทสะ แต่ใช้คำพูดที่ประกอบด้วยเมตตา คือ พูดด้วยความหวังดี เจตนาดี ไม่ล่วงละเมิดผู้อื่นด้วยวาจา

^{๕๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๙๘-๑๙๙.

^{๕๖} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๓๒/๓๓๕.

^{๕๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๒๔/๓๒๑.

๓) **เมตตาโมกข์** ได้แก่ คิดต่อกันด้วยเมตตา คือ มีความหวังดี ปราศจากอคติ มีไมตรีจิตที่ติงามต่อกันและกัน คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี ไม่แสดงอาการโกรธเคือง อาฆาตพยาบาท แสดงออกด้วยจิตใจที่ยิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน ไม่บังคับขู่เข็ญจิตใจผู้อื่น

๔) **สธารณโมกข์** ได้แก่ เมื่อได้วัตถุสิ่งของเครื่องใช้ หรือ อาหาร จะต้องรู้จักแบ่งปัน มีน้ำใจกว้างขวาง เสียสละแบ่งปันลาภผลที่ได้มาโดยชอบธรรม แม้เป็นของเล็กน้อยก็แจกจ่ายให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกัน ไม่ตระหนี่ใช้สอยเพียงผู้เดียว

๕) **ศีลสามัญญตา** ประพฤติตนให้ถูกต้องตามกฎเกณฑ์ที่สังคมปฏิบัติกัน คือมีความประพฤติสุจริตดีงาม รักษาระเบียบวินัยของส่วนรวม ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจ หรือเสื่อมเสียแก่หมู่คณะ

๖) **ทัญญูสามัญญตา** ปรับความเห็นเข้ากันได้ คือ เคารพรับฟังความคิดเห็นกัน มีความเห็นชอบร่วมกัน ตกลงกันได้ในหลักการสำคัญ ยึดถืออุดมคติ หลักแห่งความดีงามหรือจุดหมายสูงสุดอันเดียวกัน

๒. ทิศ ๖

ในสังคมไทยตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ขนบธรรมเนียมจารีตประเพณี และวัฒนธรรมที่ถือปฏิบัติกันมานั้น เรื่องการปฏิบัติต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเป็นเรื่องที่เป็นเอกลักษณ์ของคนไทย คือ การปฏิบัติในหน้าที่ของตนเองต่อกัน ระหว่าง บิดามารดากับบุตร ครู-อาจารย์กับศิษย์ สามีกับ ภริยา มิตรกับมิตร นายกับบ่าว และคฤหัสถ์กับพระสงฆ์ หลักธรรมเรื่องทิศหกในพระพุทธศาสนา เป็นหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์ที่มี ชีวิตร่วมกันอยู่ในสังคม มนุษย์มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันในชีวิตประจำวัน มีความสัมพันธ์กันในหน่วยงาน องค์กรต่าง ๆ ทั้งทางภาครัฐ และเอกชน มนุษย์เป็นสัตว์สังคมติดต่อสัมพันธ์ซึ่งกันและกันตั้งแต่สถาบันเล็กสุดของสังคมคือสถาบันครอบครัว จนถึงใหญ่สุดของสังคมคือสถาบันชาติ บุคคลจะอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขนั้นต้องเป็นคนที่มีความสัมพันธ์ที่ดี มีความประพฤติ เรียบร้อยดีงาม มีคุณธรรม ศีลธรรม จริยธรรมประจำใจ มีหลักธรรมยึดถือเป็นหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิตของตนและบุคคลอื่น^{๕๘} ในงานวิจัยนี้ จะกล่าวเฉพาะหน้าที่ของผู้ปกครอง (นาย) และผู้ใต้บังคับบัญชา (บ่าว) ดังนี้

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาได้กำหนดหน้าที่ของนาย,นายจ้าง (ผู้บริหาร, ผู้จัดการ) พึงสงเคราะห์ อนุเคราะห์ กรรมกร คนงาน พนักงาน ลูกจ้าง ผู้เป็นทิศเบื้องล่างโดยหน้าที่ ๕ ประการคือ^{๕๙}

๑. จัดการงานให้ทำตามสมควรแก่กำลัง

^{๕๘} พระสมชาย อนุตตโร(ดาวศรี), “ศึกษาหลักมนุษยสัมพันธ์เชิงพุทธตามแนวทางของหลักธรรมเรื่องทิศหก ในพระพุทธศาสนา”,วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๒๓.

^{๕๙} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๒๗๑/๒๑๕.

๒. ให้อาหารและค่าจ้าง
๓. ดูแลรักษายามเจ็บป่วย
๔. ให้อาหารที่มีรสแปลก
๕. ให้หยุดตามโอกาส

ทาส กรรมกร คนงาน คนรับใช้ พนักงาน ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ที่เปรียบเสมือนเป็นทศ
เบ็องล่าง ให้ปฏิบัติต่อนาย เจ้านาย ผู้ที่ทำหน้าที่สูงกว่าตามสายงาน เช่น รองผู้จัดการ ผู้จัดการ
ผู้บังคับบัญชา ให้ปฏิบัติ ๕ ประการ ดังนี้

๑. ขึ้นทำการงานก่อนนาย
๒. เลิกการงานทีหลังนาย
๓. ถือเอาแต่ของที่นายให้
๔. ทำการงานให้ดีขึ้น
๕. นำคุณของนายไปสรรเสริญ

การนำไปใช้ในการทำงานของผู้ปกครององค์กร (นาย) มีดังนี้

๑. รู้จักควบคุมตนเองในด้านต่างๆ คือ ไม่โมโหจนเสีย ไม่หลงอำนาจ ไม่หลงตัวว่าเก่ง
กว่าคนอื่น ไม่ตัดสินใจเวลาโกรธ ไม่เลือกที่รักมักที่ชัง
๒. รู้จักส่งเสริมกำลังใจ คือ ถ้าเขาเสียใจไม่นานนักเขาอาจจะหาย แต่ถ้าเขาน้อยใจคงต้อง
ใช้เวลานานมากกว่าจะหายได้ พยายามเอาใจเขามาใส่ใจเรา แสดงความ เชื่อมั่นในตัวผู้ใต้บังคับบัญชา
๓. รู้จักการให้รางวัล เช่น ให้รางวัลโดยไม่ทำให้รางวัลนั้นเป็นเครื่องทำให้คนอื่นเกลียดชัง
เขา หลีกเลี่ยงการข่มขู่และขู่เข็ญ ให้รางวัลดีกว่าการทำโทษ ให้รางวัลพอเหมาะ กับผลงานที่ได้ทำ
สำเร็จ ใครทำดีให้รางวัลตอบแทน ให้รางวัลที่เป็นเครื่องแสดงน้ำใจ มากกว่าเป็นเครื่องแสดงสินน้ำใจ
๔. รู้จักวิพากษ์วิจารณ์ เช่น ไม่ตำหนิต่อหน้าผู้อื่น หลีกเลี่ยงการตำหนิอันเกิด จากสาเหตุ
สุดวิสัย ตำหนิว่าอะไรผิดมากกว่าตำหนิว่าใครผิด ก่อนจะตำหนิให้ฟังความ คิดเห็นของเขาก่อน
วิจารณ์หรือตำหนิด้วยอาการสุภาพ ไม่ตำหนิเวลาโกรธ
๕. รู้จักฟัง เช่น พยายามฟังให้มาก พูดเท่าที่จำเป็น แสดงความเอาใจใส่ และตั้งใจเวลาฟัง
ฟังเพื่อหาข้อยุติ มิใช่ฟังเพื่อขัดแย้งหรือจับผิด ฟังให้ตลอด อย่า ขัดจังหวะเมื่อไม่จำเป็น

การนำไปใช้ของผู้ใต้บังคับบัญชา (บ่าว) มีดังนี้

๑. เรียนรู้นิสัยของผู้บังคับบัญชา
๒. ทำงานให้ดีหลีกเลี่ยงการประจบสอพลอ
๓. ทำงานทำให้ความคิดของผู้บังคับบัญชาเกิดผล

๔. ให้ความเคารพยกย่องผู้บังคับบัญชาตามฐานะ
๕. อย่าก่อเรื่องกับเพื่อนร่วมงาน
๖. อย่ารบกวนผู้บังคับบัญชาในเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ
๗. เข้าหา ผู้บังคับบัญชาให้เหมาะสมกับโอกาสอันควร
๘. อย่างินทานายลับหลัง
๙. แสดงความขอบคุณ เมื่อผู้บังคับบัญชาปฏิบัติต่อเรา
๑๐. สรรเสริญคุณความดีของผู้บังคับบัญชาในโอกาสอันควร
๑๒. ลองประเมินตนเองดูบ้าง^{๖๐}

๓. อปริหานิยธรรม ๗^{๖๑} อปริหานิยธรรม หมายถึง ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความไม่เสื่อม ๗ ประการ ผู้ปฏิบัติธรรมนี้จะเข้าไปเพื่อความเจริญทั้งฝ่ายบ้านเมืองและฝ่ายสงฆ์ ดังนี้

ก. ฝ่ายบ้านเมือง

๑) หมั่นประชุมกันเนืองนิจ การอยู่ร่วมกัน การทำงานร่วมกันของคนในสังคมจะต้องมีการพบปะ ประชุมปรึกษาหารือกันสม่ำเสมอ เพื่อแก้ไขปัญหาและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ยอมรับในเหตุผลที่ถูกต้องที่เป็นประโยชน์ เพื่อความเข้าใจที่ดีต่อกันของคนในสังคมซึ่งความเจริญไม่เกิดความเสื่อมในทุกกรณี เช่น ในครอบครัว พ่อ แม่ ลูกมีอะไรพูดกันปรึกษากัน ลูกก็จะอบอุ่น ปัญหาถูกไปติดยาเสพติด ก็จะไม่เกิดขึ้น ในสถานที่ทำงาน หัวหน้ามีการประชุมปรึกษากับผู้ร่วมงาน ทุกครั้ง งานก็จะราบรื่น หากมีข้อผิดพลาด ทุกคนก็จะยอมรับในสิ่งที่เกิดขึ้น

๒) พร้อมเพรียงกันประชุม เลิกประชุมและกระทำการที่ควรทำ เพื่อให้เกิดความยุติธรรม เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของกลุ่มคนที่อยู่ร่วมกัน ไม่กินแหนงแคลงใจกัน จะทำงานอะไรก็สำเร็จได้ เช่น ในครอบครัวมีอะไรปรึกษารือกันก็ต้องอยู่พร้อม ๆ กัน เพื่อทุกคนจะได้ยอมรับในสิ่งที่จะทำลงไป ด้วยความเต็มใจ

๓) ไม่บัญญัติสิ่งที่ยังไม่ได้บัญญัติและไม่เลิกสิ่งที่ยังบัญญัติไว้แล้ว เช่น บ้านเมืองจะสงบสุขได้ ทุกคนจะต้องบัญญัติและไม่ล้มเลิก ระเบียบกฎหมายต่าง ๆ ของคณะและสังคมตามความพอใจของตนหรือของกลุ่มโดยไม่คำนึงถึงความถูกต้อง ตัวอย่าง เช่นนักเรียนจะต้องแต่งเครื่องแบบของโรงเรียนเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย จะแต่งกายตามใจตนเองไม่ได้

๔) เคารพนับถือผู้ใหญ่การเคารพและรับฟังคำสั่งสอนของผู้ใหญ่ถือว่าเป็นสิ่งที่ดีเพราะผู้ใหญ่เกิดก่อน ผ่านประสบการณ์มากกว่า ประกอบกับการอยู่ร่วมกันในสังคมต้องมีผู้นำ ถ้าเราให้

^{๖๐} สุจิตรา พรหมนุชาธิป, มนุษยสัมพันธ์, (กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น , ๒๕๔๙), หน้า ๑๓๒-๑๓๓.

^{๖๑} ที.ม. (ไทย) ๑๑/๓๔/๗๘ - ๘๐.

การเคารพและเชื่อฟังผู้นำ สังคมก็จะไม่วุ่นวาย เช่น ถ้าลูกเชื่อฟัง พ่อ แม่ ก็จะเป็นคนดีได้เพราะไม่มีพ่อแม่คนไหน อยากรู้อากตนเองให้ชั่ว

๕) ไม่ข่มเหงล่วงเกินสตรี สตรีถือว่าเป็นเพศแม่ เป็นเพศที่อ่อนแอ บุรุษควรให้เกียรติให้การยกย่อง ปกป้องไม่ให้ใครละเมิดสิทธิหรือข่มเหงรังแก ถ้าสังคมใด ๆ ผู้หญิงถูกขูดคร่าข่มขืนมาก ๆ ความเสื่อมก็จะเกิดกับสังคมนั้น

๖) สักการะเคารพเจดีย์ หมายถึงการให้ความเคารพและปกป้องรักษาปูชนียสถานที่สำคัญในศาสนา เพื่อจะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของกลุ่มคนในหมู่คณะที่อยู่ร่วมกันและระลึกถึงกัน เช่น การเคารพพระปฐมเจดีย์

๗) ให้การอารักขา คຸ້ມครอง อันชอบธรรมแก่พระอรหันต์ คือการคຸ້ມครองบรรพชิต ซึ่งเป็นผู้สืบทอดพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ตลอดไป เช่น การทำบุญด้วยปัจจัย ๔ เป็นต้น

๔. สัปปริสธรรม ๗^{๖๒} หมายถึง ธรรมของสัตบุรุษ คือ คนดีของสังคม หรือคุณสมบัติของคนดี มี ๗ ประการ ดังต่อไปนี้

๑) **ธัมมัญญตา** เป็นผู้รู้จักเหตุ หมายถึง เป็นผู้รู้จักธรรม รู้หลัก หรือ รู้จักเหตุ คือ รู้หลักความจริง รู้หลักการ รู้หลักเกณฑ์ รู้กฎแห่งธรรมดา รู้กฎเกณฑ์แห่งเหตุผล และรู้หลักการที่จะทำให้เกิดผล เช่น ภิกษุรู้ว่าหลักธรรมข้อนั้นๆ คืออะไร มีอะไรบ้าง พระมหากษัตริย์ทรงทราบว่า หลักการปกครองตามราชประเพณีเป็นอย่างไร มีอะไรบ้าง รู้ว่าจะต้องกระทำเหตุอันนี้ๆ หรือกระทำตามหลักการข้อนี้ๆ จึงจะให้เกิดผลที่ต้องการอันนั้นๆ เป็นต้น

๒) **อัตถัญญตา** เป็นผู้รู้จักผล หมายถึง ความรู้จักอรรถ รู้ความมุ่งหมาย หรือ เป็นผู้รู้จักผล คือ รู้ความหมาย รู้ความมุ่งหมาย รู้ประโยชน์ที่ประสงค์ รู้จักผลที่จะเกิดขึ้นสืบเนื่องจากการกระทำหรือความเป็นไปตามหลัก เช่น รู้ว่าหลักธรรมหรือภาษิตข้อนั้นๆ มีความหมายว่าอย่างไร หลักนั้นๆ มีความมุ่งหมายอย่างไร กำหนดไว้หรือพึงปฏิบัติเพื่อประสงค์ประโยชน์อะไร การที่ตนกระทำอยู่มีความมุ่งหมายอย่างไร เมื่อทำไปแล้วจะบังเกิดผลอะไรบ้างดังนี้ เป็นต้น

๓) **อัตตัญญตา** เป็นผู้รู้จักตน หมายถึง รู้ว่า เรานั้น ว่าโดยฐานะ ภาวะ เพศ กำลังความรู้ความสามารถ ความถนัด และคุณธรรม เป็นต้น บัดนี้ เท่าไร อย่างไร แล้วประพฤติให้เหมาะสม และรู้ที่จะแก้ไขปรับปรุงต่อไป

๔) **มัตตัญญตา** เป็นผู้รู้จักประมาณ หมายถึง ความพอดี เช่น ภิกษุรู้จักประมาณในการรับและบริโภคปัจจัยสี่ คฤหัสถ์รู้จักประมาณในการใช้จ่ายโภคทรัพย์ พระมหากษัตริย์รู้จักประมาณ ในการลงทัณฑ์อาชญาและในการเก็บภาษี เป็นต้น

^{๖๒} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๑/๒๖๔.

๕) **กาลัญญุตตา** เป็นผู้รู้จักกาล หมายถึง รู้กาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่จะต้องใช้ในการประกอบกิจ กระทำหน้าที่การงาน เช่น ให้ตรงเวลา ให้เป็นเวลา ให้ทันเวลาให้พอเวลา ให้เหมาะสมเวลา เป็นต้น

๖) **ปริสัณญุตตา** เป็นผู้รู้จักบริษัท หมายถึง รู้จักชุมชน และรู้จักที่ประชุม รู้กิริยาที่จะประพฤติต่อชุมชนนั้นๆ ว่า ชุมชนนี้เมื่อเข้าไปหา จะต้องทำกิริยาอย่างไร จะต้องพูดอย่างไรชุมชนนี้ควรสงเคราะห์อย่างไร เป็นต้น

๗) **บุคคลัญญุตตา** หรือ **บุคคลปโรปรัญญุตตา** เป็นผู้รู้จักบุคคล หมายถึง ความแตกต่างแห่งบุคคลว่า โดยอัธยาศัย ความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น ใครๆ ยิ่งหรือหย่อนอย่างไร และรู้ที่จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นๆ ด้วยดี ว่าควรจะคบหรือไม่ จะใช้จะตำหนิ ยกย่องและแนะนำสั่งสอนอย่างไร เป็นต้น

๒.๒.๘. หลักธรรมที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาภาวะผู้นำ

หลักธรรมที่ก่อให้เกิดปัญหาหรืออุปสรรคในการพัฒนาภาวะผู้นำ ในทางพระพุทธศาสนา มี ๓ อย่าง คือ อกุศลมูล อตตาทิปไตยและอคติ มีคำอธิบายดังนี้

๑. **อกุศลมูล ๓** อกุศลมูล หมายถึง รากเหง้าของอกุศล, ต้นตอของความไม่ดี มี ๓ ประการ ดังนี้

๑) **โลภะ (greed)** คือ ความอยากได้

๒) **โทสะ (hatred)** คือ ความคิดประทุษร้าย

๓) **โมหะ (delusion)** คือ ความหลง^{๖๓}

มีข้อควรพิจารณา คือ เมื่อมองถึงเหตุผลที่อกุศลมูลทั้ง ๓ นี้ เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาบุคคลซึ่งเป็นผู้นำขององค์กรนั้น เนื่องจากว่า หากผู้นำมีภาวะทางจิตใจที่หลงใหลในวัตถุ ลาภยศ ตำแหน่ง มีความโลภไม่สิ้นสุด โดยขาดความสามารถและศักยภาพในการทำงานและขาดสันโดษในหน้าที่การงานของตน ย่อมแสวงหาตำแหน่งที่สูงกว่าโดยวิธีการที่อาจจะไม่ชอบด้วยศีลธรรม จนกระทั่งทำให้กลายเป็นผู้นำที่เห็นแก่อำิสสินบน หากใครยื่นข้อเสนอที่เป็นผลประโยชน์เงินทองมาให้ ก็ย่อมประพฤติผิดต่อหน้าที่ได้ง่าย เพราะไม่มีความละเอียดใจ

นอกจากนั้น เมื่อตนไม่ได้ตำแหน่งหรืองานที่เข้ามาสู่องค์กร ย่อมจะต้องหาทางขัดขวางไม่ให้คนอื่นได้งานนั้นมาดำเนินการ เพราะมีใจขุนเคืองด้วยโทสะและอาจจะประทุษร้ายต่อผู้อื่นได้ง่าย เช่น การประมูลโครงการต่าง ๆ ที่มีคู่แข่งหลายคน ทำให้ผู้แพ้การประมูลทำร้ายต่อคู่แข่งซึ่งผลก็ทำให้ผู้ชนะย่อมหลงใหลในผลประโยชน์ที่ได้ส่วนผู้แพ้ย่อมผูกใจเจ็บและประทุษร้ายต่อกัน

^{๖๓} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๕๕๙.

๒. อัตตาธิปไตย ผู้นำแบบอัตตาธิปไตย หมายถึง ลักษณะการใช้อำนาจของหัวหน้าการ ประถมศึกษาอำเภอที่ยึดถืออำนาจเป็นใหญ่ มีลักษณะถือตัวและเชื่อมั่นในตนเองมาก ชอบวางท่า ใหญ่โต ไม่ยอมรับฟังความคิดเห็นและไม่ให้เกียรติรับฟังความคิดเห็นผู้อื่น^{๖๔}

ผลเสียของการปกครององค์กรด้วยระบอบอัตตาธิปไตยนี้ เป็นแบบเผด็จการก็เรียก เพราะรวมอำนาจทุกอย่างมาไว้ในการบริหารจัดการของตนเอง ไม่กระจายอำนาจไปสู่บุคคลอื่น หรือ หน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เพราะเชื่อมั่นว่าตนเป็นผู้มีอำนาจและสามารถที่จะแก้ปัญหาขององค์กรได้ ทุกเรื่อง แต่ในความเป็นจริงแล้ว การปกครองด้วยระบอบนี้ ทำให้บุคคลผู้มีความสามารถเฉพาะด้าน ไม่ได้รับการยอมรับจากคนอื่น เนื่องจากถูกปิดกั้นโอกาสที่จะแสดงความสามารถ จึงเป็นผลเสีย มากกว่าผลดีในการปกครององค์กร

ดังนั้น การปกครององค์กร แบบ“อัตตาธิปไตย” มีข้อพึงระมัดระวังเป็นอย่างยิ่ง คือ หาก ถือตนเป็นใหญ่แล้ว เมื่อจะทำสิ่งใด ก็จะมีถึงตนก่อน คำนึงถึงฐานะเกียรติศักดิ์ศรีหรือผลประโยชน์ ของตนเป็นสำคัญ ฟังใช้แต่ในขอบเขตที่เป็นความดี คือ เว้นชั่วทำดีด้วยความเคารพในตนเอง^{๖๕} จึง จะปกครองผู้ใต้บังคับบัญชาให้ทำงานได้อย่างประสิทธิภาพ

๓. **อคติ ๔** ละเว้นอคติ นักปกครองหรือนักบริหารองค์กร เมื่อปฏิบัติหน้าที่ ฟังเว้นความ ลำเอียง หรือ ความประพฤติที่คลาดเคลื่อนจากธรรม ๔ ประการ

- ๑) ฉันทาคติลำเอียงเพราะชอบ
- ๒) โทสาคติลำเอียงเพราะชัง
- ๓) โมหาคติลำเอียงเพราะหลงหรือเขลา
- ๔) ภยากติลำเอียงเพราะขลาดกลัว^{๖๖}

มีข้อที่ควรพิจารณาเรื่องอคติธรรม คือ เป็นอุปสรรคอย่างยิ่งต่อการพัฒนาองค์กร เนื่องจากว่า หากบุคคลผู้เป็นหัวหน้าหรือผู้ปกครององค์กร มีความลำเอียงเพราะความชอบพอกันหรือ ความคุ้นเคยต่อกันมาก่อน ย่อมทำให้รักเฉพาะคนที่เป็นฝ่ายของตนเท่านั้น แม้ว่าผลงานจะออกมาไม่ ดี หรือไม่ประจักษ์ต่อองค์กรก็ตาม ก็ยังคงให้การสนับสนุนให้ทำงานต่อไป ขณะเดียวกัน ก็จะปิด โอกาสผู้ทำงานเก่ง แต่ไม่ได้อยู่ฝ่ายผู้บริหาร ก็จะได้คัดเลือกให้ทำงานที่สำคัญแต่กลับได้งานที่ไม่ เหมาะสม

^{๖๔} สิทธา มูลหงส์, “ศึกษาความต้องการของครูอาจารย์เกี่ยวกับแบบผู้นำของหัวหน้าการประถมศึกษา อำเภอ สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเกาะยาว จังหวัดพังงา”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๔๑), หน้า บทคัดย่อ.

^{๖๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๓๙๙.

^{๖๖} อ.จตุกก.(ไทย) ๒๑/๑๗/๒๕.

ผู้ปกครองที่ลำเอียงด้วยความชิงหรือความโกรธเคืองผู้ใต้บังคับบัญชา ก็จะหาทางกลั่นแกล้งให้ไปทำงานที่ยากและไม่เหมาะสมกับผู้นั้น จนทำให้เสียงานและหาทางขับไล่ออกจากองค์กรหรือหากคนของตนเข้าไปทำงานแทน

ผู้ปกครองที่ลำเอียงด้วยความหลงหรือความโง่เขลา ย่อมไม่รู้จักคัดเลือกบุคคลเข้าไปทำงานในองค์กรให้เหมาะสมในแต่ละแผนก อาจจะทำให้งานที่เขาทำงานเสียหายในภายหลังได้

ผู้ปกครองที่ลำเอียงด้วยความหวาดกลัวหรือเกรงใจผู้ใต้บังคับบัญชา เนื่องจากสาเหตุใดก็ตาม ย่อมไม่อาจจะที่ตัดสินใจอะไรได้ เพราะตนไม่ใช่ผู้บริหารตัวจริง ย่อมจะต้องฟังคำสั่งของผู้นั้น เนื่องจากเกรงกลัวตำแหน่งบ้าง ฐานะทางสังคมบ้าง จนกระทั่งทำให้เสียงานและเสียระบบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ฉะนั้น ผู้ปกครองหรือผู้บริหารองค์กร จะต้องเอาใจใส่ต่อหลักธรรมที่กล่าวมาแล้วทั้งหมดนี้ แม้ว่าจะเห็นว่าเป็นอุปสรรคเล็กน้อย แต่หากขยายตัวมาก ย่อมทำให้การดำเนินงานขององค์กรประสบกับความล้มเหลวในที่สุด

๒.๓. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับภาวะผู้นำตามทฤษฎีสมัยใหม่

ต่อไปจะได้นำเสนอความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับภาวะผู้นำตามทฤษฎีสมัยใหม่ เพื่อให้เปรียบเทียบกับทฤษฎีแนวพุทธหรือเพื่อให้บูรณาการศาสตร์ทั้งสองไปสู่ภาคปฏิบัติ โดยทฤษฎีสมัยใหม่นั้น มีแนวคิดให้ผู้นำทุกองค์กร จำเป็นต้องมีความฉลาดรอบคอบและมีปฏิภาณสติปัญญาในการแก้ปัญหาขององค์กรได้อย่างลงตัว และไม่ส่งผลกระทบต่อส่วนรวมที่กำลังดำเนินการอยู่ ฉะนั้น ผู้วิจัย จะได้นำเสนอข้อมูลขั้นพื้นฐานซึ่งผู้นำทุกท่านควรถือปฏิบัติและวินิจฉัยเหตุการณ์ต่างๆ อย่างเป็นธรรม มีการรับฟังเหตุผลจากทุกภาคส่วนครบถ้วน วางตนเป็นกลางในทุกกรณีตัดสินเรื่องราวด้วยความเป็นธรรม ถูกต้อง เทียบตรงอ้างอิงทฤษฎีความเป็นผู้นำที่ดีแก่คนอื่นได้ ดังจะกล่าวต่อไปนี้

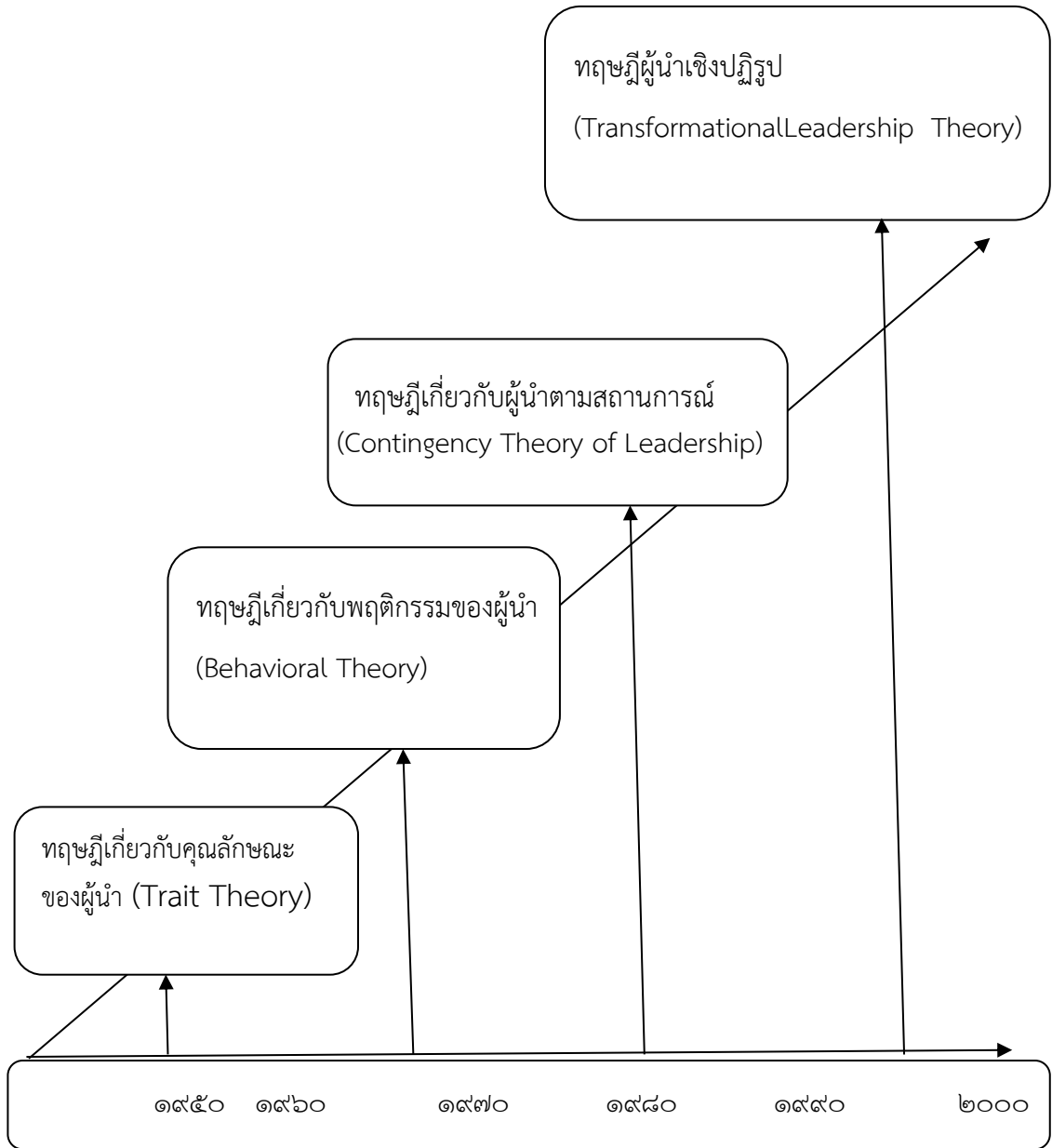
๒.๓.๑. ความหมายและคุณสมบัติของผู้นำตามทฤษฎีสมัยใหม่

ต่อไปจะได้นำเสนอความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับภาวะผู้นำตามทฤษฎีสมัยใหม่ เพื่อให้เปรียบเทียบกับทฤษฎีแนวพุทธหรือเพื่อให้บูรณาการศาสตร์ทั้งสองไปสู่ภาคปฏิบัติ โดยทฤษฎีสมัยใหม่นั้น มีแนวคิดให้ผู้นำทุกองค์กร จำเป็นต้องมีความฉลาดรอบคอบและมีปฏิภาณสติปัญญาในการแก้ปัญหาขององค์กรได้อย่างลงตัว และไม่ส่งผลกระทบต่อส่วนรวมที่กำลังดำเนินการอยู่ ฉะนั้น ผู้วิจัย จะได้นำเสนอข้อมูลขั้นพื้นฐานซึ่งผู้นำทุกท่านควรถือปฏิบัติและวินิจฉัยเหตุการณ์ต่างๆ อย่างเป็นธรรม มีการรับฟังเหตุผลจากทุกภาคส่วนครบถ้วน วางตนเป็นกลางในทุกกรณีตัดสินเรื่องราวด้วยความเป็นธรรม ถูกต้อง เทียบตรงอ้างอิงทฤษฎีความเป็นผู้นำที่ดีแก่คนอื่นได้ ดังจะกล่าวต่อไปนี้

๒.๓.๒. ทฤษฎีผู้นำและหลักการสำคัญของผู้นำ

ด้วยความจำเป็นดังกล่าวแล้ว การขับเคลื่อนองค์กรจะขาดผู้นำมิได้เลย เพราะเป็นผู้กำหนดทิศทางเดินต่างๆ ขององค์กร ทำให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลต่อการบริหารจัดการองค์กร ฉะนั้น สรุปทฤษฎีผู้นำออกเป็น ๔ ยุค ตามวิวัฒนาการทางการศึกษาเกี่ยวกับภาวะผู้นำ เริ่มแต่ คริสตศักราช ๑๙๕๐- ๒๐๐๐ ดังแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภูมิที่ ๑
แสดงวิวัฒนาการของทฤษฎีผู้นำในแต่ละยุคตามลำดับถึงปัจจุบัน^{๖๗}



ตารางที่ ๒.๑ แสดงวิวัฒนาการของทฤษฎีผู้นำในแต่ละยุคตามลำดับถึงปัจจุบัน

^{๖๗} นันทวรรณ อีสรานูวัฒน์ชัย , “ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในยุคโลกาภิวัตน์ : ศึกษาจากหลักพุทธธรรม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ,๒๕๕๐), หน้า ๑๘.

ตารางที่ ๒
สรุปทฤษฎีผู้นำทั้ง ๔ แบบวิเคราะห์^{๖๘}

| ทฤษฎี | แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำ | จุดเด่น | จุดด้อย |
|---|--|---|---|
| ๑. ทฤษฎีเกี่ยวกับคุณลักษณะผู้นำ (Trait Theory) | - ผู้นำมีคุณลักษณะของผู้นำในตัวเอง โดยเฉพาะตน | - เริ่มมีหลักการบริหารเกิดขึ้น (Administrative principle) | - ไม่สามารถระบุคุณลักษณะที่แน่ชัดของผู้นำได้ |
| ๒. ทฤษฎีเกี่ยวกับพฤติ กรรมของผู้นำ (Behavioral Theory of Leadership) | - ผู้นำมีวิธีการบริหารงานอย่างไรให้มีประสิทธิภาพสูงสุด - พฤติกรรมของผู้นำ ที่ทำให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด - เน้นพฤติกรรมระหว่างผู้นำและผู้ ตาม | - เกิดระบบการ บริหาร ตามลำดับชั้น (hierarchy) - ใช้หลักการบริหาร เชิงเหตุผลในการ กำกับ และควบคุม บุคลากร | - การขาดภาพความคิดเชิงวิสัยทัศน์ - มุ่งเน้นประสิทธิภาพมากเกินไป ซึ่งจะทำให้พนักงานไม่ สามารถเสนอแนว ความคิดได้ |
| ๓. ทฤษฎีเกี่ยวกับผู้นำ ตามสถานการณ์ (Contingency or Situational Theory of Leadership) | - ผู้นำต้องรู้จักวิเคราะห์สถานการณ์ เพื่อให้เกิด การทำงานที่บรรลุ เป้าหมาย | - ทฤษฎีนี้ง่ายต่อการปฏิบัติ - ทฤษฎีมีความยืด หยุนตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้น | - การขาดคำอธิบายเชิงเหตุผลที่น่าเชื่อ ถือในการพิสูจน์ระหว่างแบบผู้นำกับ ระดับวุฒิภาวะของ ผู้ตาม |

^{๖๘} สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์, ภาวะผู้นำ : ทฤษฎีและปฏิบัติ, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท วิรัตน์ เอ็ดดิวเคชั่น จำกัด, ๒๕๓๗), หน้า ๑๑.

| ทฤษฎี | แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำ | จุดเด่น | จุดด้อย |
|--|---|---|---|
| ๔. ทฤษฎีผู้นำเชิงปฏิรูป (Transformational Leadership Theory) | <ul style="list-style-type: none"> - ริเริ่มสิ่งใหม่ (สร้างโอกาส, จินตนาการใหม่ ๆ) - มุ่งความสัมพันธ์ส่วนบุคคลกับสมาชิกกลุ่ม (สร้างแรงบันดาลใจแก่ผู้ตาม) - เน้นวิสัยทัศน์ ค่านิยม ความคาดหวัง และบริบทด้านศีลธรรม (dimension) - ส่งเสริมการเรียนรู้ภายในองค์กรและกระตุ้นการใช้ปัญญาตลอดจนการปรับตัวอย่างต่อเนื่อง | <ul style="list-style-type: none"> - เป็นทฤษฎีที่เหมาะสมในปัจจุบันตามลักษณะขององค์กรนั้น ๆ - มีวิสัยทัศน์ร่วม การร่วมของคน การมีสัมพันธภาพ - ผู้ตามได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้ที่มีความสำคัญใน องค์กร - ผู้นำเน้นเรื่อง ค่านิยม และศีลธรรม - การสร้างทีมงานที่เข้มแข็ง (Team Management) - ส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องให้ทันกับสถานการณ์ (กระตุ้นภูมิปัญญา) | <ul style="list-style-type: none"> - การเปลี่ยนแปลง ค่านิยมและวิสัยทัศน์ของบุคคลมีโอกาสนำไปใช้ในทางที่ผิดก็ได้ - บางครั้งเกิดการขาดกรอบความคิดเชิงนวัตกรรมที่ชัดเจน เช่น “ถ้าไม่เป็นอย่างนั้น ก็ต้องเป็นอย่างนี้” |

ตารางที่ ๒.๒ สรุปทฤษฎีผู้นำทั้ง ๔ แบบวิเคราะห์

๒.๓.๓. องค์ประกอบของบทบาทผู้นำ

ในหลักการบทบาทผู้นำของ แฟรงค์ลิน โควีย์ ได้มุ่งเน้นถึงบทบาทสำคัญ ๔ ประการ ที่จะทำให้ผู้นำขององค์กรนั้น ๆ สามารถนำองค์กรไปสู่ความสำเร็จและได้ผลงานที่ตั้งเป้าหมายไว้ ซึ่งบทบาท ๔ ประการนั้น^{๒๙} คือ

๑. การกำหนดทิศทาง (Path finding) หมายถึง การกำหนดวิสัยทัศน์ (Vision) และภารกิจ (Mission) ขององค์กรอย่างชัดเจน เพื่อให้องค์กรสามารถดำเนินไปสู่เป้าหมายแห่งความสำเร็จ

^{๒๙} เนตร์พัฒนา ยาวีราช, ภาวะผู้นำ และผู้นำเชิงกลยุทธ์, หน้า ๑๗-๑๙.

ตามค่านิยม (Value) และวัฒนธรรมขององค์กร ด้วยวิธีการหรือกลยุทธ์ที่ได้กำหนดไว้ (Strategy) โดยสอดคล้องกับความต้องการของลูกค้า พนักงานทุกคน และผู้ถือหุ้นขององค์กรนั้น ๆ

๒. การจัดการระบบการทำงาน (Alignment) หมายถึง การจัดการหรือกำหนดระบบการทำงานในการบริหารงานทุกส่วนขององค์กร เพื่อให้สอดคล้องกับวิสัยทัศน์และเป้าหมายขององค์กรที่ได้กำหนดไว้

๓. การมอบอำนาจ (Empowerment) หมายถึง การมอบอำนาจให้ผู้ใต้บังคับบัญชาในทุกระดับงานขององค์กร รับผิดชอบในการทำงานเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการทำงานขององค์กร และเป็นไปตามเป้าหมายและวิสัยทัศน์ขององค์กรที่ได้กำหนดไว้

๔. แบบอย่างการเป็นผู้นำ (Modeling) หมายถึง การกำหนดคุณสมบัติคุณลักษณะของผู้นำที่เป็นที่ยอมรับและเชื่อถือได้ของพนักงานและลูกค้าขององค์กรนั้น ๆ

สรุปทฤษฎีภาวะผู้นำทั้งหมด ในอีกมิติหนึ่ง ดังต่อไปนี้

๑) ทฤษฎีผู้ยิ่งใหญ่ (Great man Theories) ทฤษฎีนี้เชื่อว่า ผู้นำมีลักษณะพิเศษบางประการที่ผู้ตามไม่มี คือ มีพลังกาย มีพลังสมอง และมีพลังศีลธรรม ที่สืบเนื่องมาจากพันธุกรรม และสภาพแวดล้อมแต่ละยุคแต่ละสมัย เช่น เลนิน เซอร์ชิลล์ ฮิตเลอร์ และมุสโสลินี เป็นต้น

๒) ทฤษฎีสภาพแวดล้อม (Environmental Theories) ทฤษฎีนี้เชื่อว่า ผู้ที่จะก้าวขึ้นสู่ความเป็นผู้นำได้นั้นขึ้นอยู่กับความสามารถในหน้าที่และความชำนาญ (Abilities and Skills) ของเขา ในขณะนั้น ว่ามีความสามารถแก้ไขสถานการณ์ต่างๆ ในยามวิกฤตได้ เช่น สงคราม เป็นต้น ทฤษฎีนี้เชื่อว่า ภาวะผู้นำจะสืบเนื่องมาจากภาวะทางสังคม วัฒนธรรมเศรษฐกิจ และการเมือง ลักษณะผู้นำในกลุ่มทฤษฎีนี้ เช่น มหาตมะคานธี และมาร์ติน ลูเธอร์คิง เป็นต้น

๓) ทฤษฎีบุคคลสถานการณ์ (Personal Situational Theories) ทฤษฎีนี้ได้นำเอาทฤษฎีสองทฤษฎีข้างต้นมารวมกัน คือ ภาวะผู้นำจะสืบเนื่องมาจากลักษณะพิเศษของผู้นำเองและสถานการณ์ที่อยู่รอบตัวของผู้นำ ปัจจัยสำคัญที่นักทฤษฎีกลุ่มนี้ให้ความสนใจเป็นพิเศษคือ สถานภาพ ปฏิกริยา โต้ตอบ การรับรู้ และพฤติกรรมของบุคคลในกลุ่มของผู้นำและผู้ตาม

๔) ทฤษฎีปฏิกริยาโต้ตอบความคาดหวัง (Interaction Expectation Theories) ทฤษฎีนี้เชื่อว่า ภาวะผู้นำเกิดจากปฏิกริยาโต้ตอบและความคาดหวังระหว่างสมาชิกในกลุ่ม ฉะนั้นผู้ที่ก้าวเข้าสู่ตำแหน่งผู้นำได้ต้องมีความคิดริเริ่ม และสามารถดูแลโครงสร้างของปฏิกริยาโต้ตอบของสมาชิกในกลุ่ม เพราะจะต้องสามารถตอบสนองความคาดหวังของสมาชิกในกลุ่มตลอดเวลา

๕) ทฤษฎีมนุษยนิยม (Humanistic Theories) ทฤษฎีนี้มุ่งที่จะพัฒนาสถาบันให้มีประสิทธิภาพและมีความเป็นปึกแผ่น โดยเน้นความสำคัญที่การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์พยายามทำให้บุคคลในสถาบันมีความเป็นอิสระเสรี สามารถสนองความต้องการของตนเองและของสถาบันได้ เป้าหมายของภาวะผู้นำตามทฤษฎีนี้ก็คือ การปฏิบัติการเพื่อที่จะให้ได้มาซึ่งผลงาน และน้ำใจจากผู้ร่วมงานในเวลาเดียวกัน

๖) ทฤษฎีการแลกเปลี่ยน (Exchange Theories) ทฤษฎีนี้เชื่อว่า การที่ผู้ตามยินยอมหรือยอมรับผู้นำก็เพราะทั้งสองฝ่ายมีสัญญาที่จะแลกเปลี่ยนประโยชน์ซึ่งกันและกันกล่าวคือ การมีสมาชิกคนใดคนหนึ่งภายในกลุ่มได้รับการยกย่องหรือแต่งตั้งให้เป็นผู้นำนั้นนอกจากจะทำให้ ผู้นั้นมีความรู้สึกว่าคุณได้รางวัลและผลประโยชน์แล้ว ยังทำให้สมาชิกคนอื่นๆ มีความพึงพอใจยอมรับผู้นำคนนั้นด้วย อย่างไรก็ตาม หากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเสียผลประโยชน์ หรือฝ่ายหนึ่งละเมิดสัญญา ทั้งสองฝ่ายไม่สามารถอดทนต่อไปได้ ภาวะผู้นำก็จะหมดความสำคัญลง^{๗๐}

๒.๓.๔. เป้าหมาย คุณสมบัติ และบทบาทผู้นำที่ดี

หลักการบทบาทผู้นำ ๔ ประการ ได้ชี้ให้เห็นว่า การเป็นผู้นำที่ดีและมี ประสิทธิภาพในโลกยุคปัจจุบันซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ผู้นำควรจะต้องมีหลักการในการดำเนินงานอย่างไร เพื่อจะทำให้องค์กรสามารถดำเนินงานได้อย่างมั่นคงตามเป้าหมายที่วางไว้ โดยการเน้นให้เห็นเป้าหมายสำคัญ ๓ ประการคือ

๑. การพัฒนาศักยภาพความเป็นผู้นำ

๒. การพัฒนาบุคลากรในองค์กร

๓. การพัฒนาองค์กรเพื่อให้สามารถดำเนินงานทุกอย่างไปอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุดเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ (Learning Organization)^{๗๑}

เมื่อพิจารณาเป้าหมายสำคัญทั้ง ๓ ประการข้างต้นแล้ว สามารถจะทำตารางแสดงบทบาทผู้นำ ๔ ประการกับเป้าหมายได้ดังนี้

ตารางที่ ๒.๓ แสดงบทบาทหน้าที่และเป้าหมาย

| บทบาทหน้าที่ | เป้าหมาย |
|--------------------------------------|--|
| ๑. กำหนดทิศทาง (Path finding) | ๑. การพัฒนาศักยภาพความเป็นผู้นำ ๒. การพัฒนาบุคลากรในองค์กร ๓. การพัฒนาองค์กรให้มีประสิทธิภาพสูงสุด |
| ๒. การจัดการระบบการทำงาน (Alignment) | ๑. การพัฒนาศักยภาพความเป็นผู้นำ ๒. การพัฒนาบุคลากรในองค์กร ๓. การพัฒนาองค์กรให้มีประสิทธิภาพสูงสุด |

^{๗๐} Stogdill Ralph M, Handbook of Leadership : A Survey of Theory and Research, (NewYork : McGraw-Hill, ๑๙๗๔), pp. ๒๔-๓๐.

^{๗๑} Franklin Covey, The Four Roles Leadership, pp. ๘๒-๘๙.

| | |
|------------------------------------|---|
| ๓. การมอบอำนาจ (Empowerment) | ๑. การพัฒนาศักยภาพความเป็นผู้นำ ๒. การพัฒนาบุคลากรในองค์กร |
| ๔. แบบอย่างการเป็นผู้นำ (Modeling) | ๑. การพัฒนาศักยภาพความเป็นผู้นำ ๒. การพัฒนาบุคลากรในองค์กร |

นักสังคมวิทยาได้ให้ทรรศนะเกี่ยวกับคุณสมบัติของผู้นำเอาไว้ว่า ลักษณะของผู้นำจะเป็นแบบใดนั้นขึ้นอยู่กับสถานการณ์ของสังคมในแต่ละแห่งเป็นตัวกำหนด เพราะผู้นำ คือ บุคคลธรรมดาที่ได้รับการยอมรับจากมติของมหาชน จึงต้องปรับปรุงตนเองให้เข้ากับสภาพแวดล้อม และสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ

ส่วนนักจิตวิทยาได้ให้ทรรศนะเกี่ยวกับลักษณะของผู้นำเอาไว้ว่า ลักษณะของผู้นำขึ้นอยู่กับโครงสร้างของสังคม ความแตกต่างของลักษณะสังคม จะเป็นเครื่องกำหนดความแตกต่างของลักษณะของผู้นำแต่ละประเภท เมื่อก้าวโดยสรุป ลักษณะของผู้นำที่แตกต่างกัน ก็โดยเกณฑ์ที่แตกต่างกันดังกล่าวเป็นเครื่องกำหนด

คุณสมบัติของผู้นำที่ดีในมุมมองของผู้ปฏิบัติงานสำรวจโดย Franklin Covey Center for Research ได้ทำการสำรวจความคิดเห็นของผู้ปฏิบัติงานที่ประเทศสหรัฐอเมริกาจำนวน ๓๗,๐๐๐ คน ในปี ค.ศ. ๑๙๙๗ - ๑๙๙๘ ผลการศึกษาพบว่าคุณสมบัติของผู้นำที่ดีที่ผู้ปฏิบัติงานต้องการมี ๑๑ ประการเรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่

(๑) เป็นผู้ที่มีความสามารถในการสื่อสาร (Effectively Communicate) รวมถึงมีความสามารถในการรับฟังด้วย

(๒) เป็นผู้ที่มีคุณธรรม (Exhibit Integrity) มีความซื่อสัตย์ (Honesty) และน่าไว้วางใจ

(๓) เป็นผู้ที่มีความสนุกสนานกับการทำงานเป็นทีม (Enjoy Team Work) ผู้ปฏิบัติงานต้องการผู้นำที่เป็นส่วนหนึ่งของพวกเขา และสามารถทำงานร่วมกับพวกเขาได้เป็นอย่างดี

(๔) เป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ (Be Visionary) และบอกกล่าววิสัยทัศน์นั้นต่อผู้ปฏิบัติงาน มีความคิดสร้างสรรค์ และร่วมทำงานกับผู้ปฏิบัติงานเพื่อจะนำทีมงานไปสู่วิสัยทัศน์นั้น

(๕) เป็นผู้ที่กำลังตัดสินใจ (Make Decisions) มีความสามารถในการแก้ปัญหา เป็นนักวางแผน และเป็นผู้มีความสามารถในการจัดระบบการทำงานที่ดี

(๖) เป็นผู้ใส่ใจต่อความรู้สึกของผู้ปฏิบัติงาน (Demonstrate Caring) รวมทั้งมีความห่วงใย เห็นอกเห็นใจ และให้การสนับสนุนผู้ปฏิบัติงานด้วย

(๗) เป็นแบบอย่างที่ดีได้ (Be a Model) ซึ่งมีความสำคัญคือจะส่งผลต่อพฤติกรรมของผู้ปฏิบัติงาน

(๘) เป็นผู้ที่มีอุทิศตนเองให้กับงาน (Be Dedicated) และทำงานหนักเพื่อให้งานบรรลุเป้าหมาย

(๙) เป็นผู้ที่สามารถจูงใจผู้อื่นได้ (Be a Motivator)

(๑๐) เป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญ (Be Expert) มีความรู้ มีความสามารถ และมีความเฉลียวฉลาด

(๑๑) เป็นผู้ที่มีความกล้าหาญ (Be Courageous) และกล้าที่จะยืนหยัดในหลักการที่ถูกต้อง^{๗๒}

๒.๔ สรุป

ผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนา เป็นลักษณะของผู้นำที่ดี เป็นผู้นำที่มีธรรมในตนเองคือเป็นผู้ที่มีธรรมเป็นเครื่องชี้นำในการปกครองและการบริหาร รัฐ ประเทศ องค์กรหรือหมู่คณะให้เป็นอย่างดี และประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่ได้ตั้งไว้ ธรรมจึงเป็นเครื่องเสริมสร้างคุณสมบัติของผู้นำให้มีภาวะผู้นำสูง ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการบริหารจัดการและดำเนินกิจกรรมขององค์กรให้สำเร็จ ล่วงตามเป้าหมายด้วยดีเห็นได้ว่าผู้ที่จะเป็นผู้นำที่ดีได้นั้น ต้องเป็นผู้ที่รู้จักบทบาทและหน้าที่ของตนที่ต้องรับผิดชอบ ในองค์การ ในด้านหน้าที่หลัก และความรับผิดชอบตามตำแหน่งในองค์การตามหลักการบริหาร และยังต้องรู้จักหน้าที่รอง คือ การเป็นบุคคลตัวอย่าง ที่ทำหน้าที่เป็นตัวแทนกลุ่มที่ช่วยเหลือสมาชิกในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับกลุ่ม เพื่อสร้างสัมพันธภาพและประสานงานภายในกลุ่มให้มีความสามัคคี เพื่อให้งานต่าง ๆ สำเร็จบรรลุเป้าหมายได้ ผู้นำจึงควรเป็นผู้ที่มีทั้ง ธรรมและความรู้ เพื่อสร้างศรัทธาที่ดีให้เกิดแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา เป็นสัญลักษณ์แบบอย่างที่ดีขององค์กร ผู้นำจึงควรศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับผู้นำและนำไปประยุกต์ใช้ให้ถูกต้องอย่างเหมาะสมกับองค์กรหรือสังคมที่ตนนำหรือปกครองอยู่ และจะเป็นผู้นำที่ดีที่พึงประสงค์ คือ มีทั้งความรู้ดี ความสามารถดี และความประพฤติดี อันเป็นภาวะผู้นำที่เหมาะสมกับผู้นำในยุคปัจจุบันที่ต้องการผู้นำที่มีธรรม มีวิสัยทัศน์ และรู้จักวิธีการสร้างแรงบันดาลใจให้บุคลากรดำเนิน กิจกรรมขององค์กรหน่วยงานหรือสังคม ตลอดจนถึงประเทศชาติให้บรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายขององค์กรนั้นๆ ไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองได้อย่างมั่นคง

จากการศึกษาภาวะผู้นำในคัมภีร์พระพุทธศาสนา โดยการสังเคราะห์จากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา สามารถสรุปได้ดังนี้

๑. ความหมายของผู้นำ พบว่า ผู้นำจึงถือกำเนิดขึ้นจากความเสื่อมของจิตใจมนุษย์ โดยการคัดเลือกแต่งตั้ง “มหาสมมติ” บุคคลที่มีลักษณะรูปร่างงาม น่าดูกว่า น่าเลื่อมใสกว่า น่าเกรงขามกว่า โดยให้ทำหน้าที่ว่ากล่าว ตีเตือนผู้ที่ควรถูกตีเตือน ชับไล่ผู้ที่ควรขับไล่โดยชอบ เพราะเป็นใหญ่ใน

^{๗๒} Paul R. Timm and Brent D. Peterson, **People at Work : Human Behavior in Organizations**, ๕th ed., (New York : South-Western Publishing, ๒๐๐๐), pp. ๑๔๗-๑๕๐.

ที่นาทั้งหลาย จึงเรียกว่า “กษัตริย์” และเป็นผู้ที่ถูกแต่งตั้งโดยชอบธรรมจากหมู่มณะนั้น ๆ จึงเรียกว่า “ราชา” การเกิดขึ้นของ “ผู้นำ” ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

๒. ลักษณะ /คุณสมบัติผู้นำ พบว่า ลักษณะผู้นำในพระพุทธศาสนานั้นมีอยู่ ๒ คือ ธรรมราชาและเทวราชา ดังนั้น พระราชาหรือกษัตริย์ในทางพระพุทธศาสนานั้นถือว่าเป็นสมมติเทพเป็นเทวดาโดยสมมติผู้ที่เป็นเทวดา หมายถึง ผู้ที่มีเทวธรรม คือ ผู้ที่มีหิริและโอตตปปะเป็นสัพบุรุษผู้สงบระงับ เป็นผู้มั่งมีธรรมของเทวดา เป็นเทวราชาที่มีภาวะหรือคุณธรรมที่เป็นเอกลักษณ์สำคัญคือ มีหิริและโอตตปปะฉะนั้นลักษณะของผู้นำในฐานะเทวราชา ต้องเป็นผู้ที่มีหิริและโอตตปปะคือ ความละเอียดและเกรงกลัวต่อบาป

๓. บทบาทและหน้าที่ของผู้นำ พบว่า ในทางพระพุทธศาสนา พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงตรัสในเรื่องบทบาทและหน้าที่ของกษัตริย์ในการปกครองบ้านเมือง ประชาชนพลเมือง ข้าราชการบริพารและผู้บังคับบัญชาทั้งลูกน้องหรือผู้ใต้บังคับบัญชาไว้

๔. หลักธรรมที่ส่งเสริมภาวะผู้นำ ที่มีปรากฏในพระไตรปิฎกอยู่หลายหลักธรรม/หลายพระสูตร อาทิเช่น สิงคาลกสูตร ทศพิชราชธรรม ๑๐ อคติ ๔ ปาปณิกธรรม ๓ ราชสังคหวัตถุ ๔ ฯลฯ แต่ในที่นี้ผู้วิจัยได้ศึกษาเฉพาะหลักธรรมที่ส่งเสริมภาวะผู้นำที่สอดคล้องกับบริบทของกรณีศึกษา ซึ่งประกอบด้วย ๑) หลักอธิปไตย ๓ ๒) พรหมวิหาร ๔ ๓) สังคหวัตถุ ๔ ๔) พละ ๕ ๕) สาราณียธรรม ๖ ๖) ทิศ ๖ ๗) อปริหานิยธรรม ๗ และ ๘) สัพบุริสธรรม ๗

บทที่ ๓

ภาวะผู้นำของพระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ)

ภาวะผู้นำเป็นคุณลักษณะที่จำเป็นอย่างยิ่งสำหรับผู้นำและผู้บริหารทุกระดับ และการที่จะทำให้ตนเองเป็นผู้นำที่มีความสามารถ ก็จะต้องฝึกฝนภาวะผู้นำให้เกิดขึ้นแก่ตนนอกจากนั้นผู้นำที่ดีทางพระพุทธศาสนา มีอยู่ ๒ ลักษณะ คือ ลักษณะของธรรมราชาและลักษณะของเทวราชา และหลักธรรมในพระไตรปิฎกที่ผู้นำพึงมีและพึงนำไปประยุกต์ใช้กล่าวคือ หลักอริปไตย ๓ หลักพรหมวิหาร ๔ หลักสังคหัตถ์ ๔ หลักพละ ๕ สาราณียธรรม ๖ อปริหานิยธรรม ๗ หลักสัปปริสธรรม ๗ โดยผู้นำพึงประยุกต์ให้เหมาะสมแก่บทบาทและหน้าที่การบริหารงานคณะสงฆ์ ได้แก่ ผู้นำด้านการปกครอง การศึกษา การศึกษาสงเคราะห์การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และสาธารณสงเคราะห์ ดังจะได้นำเสนอต่อไปนี้

๓.๑ หลักธรรมทั่วไปของภาวะผู้นำของพระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ)

ภาวะผู้นำของพระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) ตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่จำเป็นและนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารคณะสงฆ์ ได้แก่ หลักอริปไตย ๓ หลักพรหมวิหาร ๔ หลักสังคหัตถ์ ๔ หลักพละ ๕ ดังผู้วิจัยจะได้นำเสนอไปตามลำดับหัวข้อต่อไปนี้

๓.๑.๑ การใช้หลักอริปไตย ๓ ในด้านการปกครอง

เพื่อให้เป็นที่เข้าใจในการนำเสนอเกี่ยวกับหลักอริปไตยอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ผู้วิจัย จึงได้แยกประเด็นศึกษาออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ เกริ่นนำเรื่องการปกครองคณะสงฆ์และเข้าสู่หัวข้อเรื่องอริปไตยซึ่งพระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) นำไปใช้ด้านการปกครองคณะสงฆ์ว่ามีผลอย่างไร กล่าวคือ

ก. การปกครอง

การปกครองในงานวิจัยนี้ หมายถึง การควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม และยังหมายถึง งานในหน้าที่ของพระสังฆาธิการในการปกครองดูแลพระภิกษุ สามเณรในเขตปกครองของตน ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย และตามพระบัญญัติคณะสงฆ์ ทั้งนี้ คำว่า การปกครองแปลว่า การควบคุมดูแลรักษา ควบคุมให้ท่านอยู่ในที่ท่านควรจะอยู่ด้วยเหตุนี้ พระสังฆาธิการ จึงต้องดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ถูกต้องตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ และพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราชนอกจากนั้นพระสังฆาธิการยังจะต้องทำหน้าที่ระงับอธิกรณ์ วินิจฉัยการลงนิคหกรรมวินิจฉัยลงข้ออุทธรณ์คำสั่ง รวมทั้งตลอดควบคุมบังคับบัญชาพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ภายใต้

เขตปกครองของตน ชี้แจง แนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใช้ในการบังคับบัญชาให้เป็นไปโดยความเรียบร้อยพร้อมทั้งการตรวจการ และประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน^๑

อนึ่ง ในการจัดโครงสร้างองค์กรการปกครองคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน นอกจากจะใช้พระธรรมวินัยเป็นหลักในการปกครองแล้ว ยังใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ มาเป็นเครื่องมือในการปกครองด้วยโดยเนื้อหาสำคัญของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ มีทั้งหมด ๔๖ มาตรา แบ่งเป็น ๘ หมวด มีสาระสำคัญ คือ การมอบอำนาจในการบริหารและการปกครองคณะสงฆ์ไว้กับมหาเถรสมาคมที่เป็นองค์กรสูงสุด ให้เป็นองค์กรที่มีหน้าที่ในการบริหารจัดการคณะสงฆ์ทั้งหมดนอกจากนั้น องค์กรมหาเถรสมาคม ประกอบไปด้วย สมเด็จพระสังฆราชทรงดำรงตำแหน่งประธานกรรมการโดยตำแหน่ง ทรงอำนาจสูงสุดในการบังคับบัญชาการคณะสงฆ์ และมีสมเด็จพระราชาคณะทุกรูปเป็นกรรมการโดยตำแหน่ง มีพระราชาคณะที่สมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งมีจำนวนไม่เกิน ๑๒ รูป เป็นกรรมการ (มาตรา ๑๒) ซึ่งส่วนมากจะทรงแต่งตั้งไว้เต็ม โดยดำรงตำแหน่งคราวละ ๒ ปี และอาจได้รับการแต่งตั้งอีก (มาตรา ๑๔) ก็ได้ ตามสมควร ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเป็นเลขาธิการมหาเถรสมาคมโดยตำแหน่ง และให้กรมการศาสนา (ปัจจุบัน เปลี่ยนเป็นสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ) มีหน้าที่เป็นสำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม^๒ (มาตรา ๑๓)

ส่วนการจัดระเบียบการปกครองตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ มีการแบ่งการปกครองคณะสงฆ์ออกเป็น ๒ ส่วน ได้แก่

๑) การปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางได้แก่ การปกครองคณะสงฆ์ในส่วนรวมทั้งพระราชอาณาจักร กำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคม ที่มีสมเด็จพระสังฆราชทรงเป็นประธาน มีเจ้าคณะใหญ่เป็นผู้รับผิดชอบในการบริหารและขึ้นตรงต่อมหาเถรสมาคมประกอบด้วยเจ้าคณะใหญ่ ๕ คณะ คือ เจ้าคณะใหญ่หนกลาง เจ้าคณะใหญ่หนเหนือเจ้าคณะใหญ่หนใต้ เจ้าคณะใหญ่หนตะวันออก เจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต โดยเจ้าคณะใหญ่หนต่าง ๆ นี้จะบริหารงานโดยสั่งการไปยังเจ้าคณะปกครองในส่วนภูมิภาคอีกทีหนึ่ง

๒) การปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ได้แก่ การปกครองคณะสงฆ์เฉพาะส่วนการกำหนดแบ่งเขตการปกครองออกเป็นภาค จังหวัด อำเภอ ตำบล การปกครองทุกส่วนชั้นจะมีเจ้ามหนานิกาย และเจ้าคณะธรรมยุตปกครองบังคับบัญชาวัดและพระภิกษุสามเณรในนิกายนั้น ๆ และเพื่อความเรียบร้อยในการปกครอง อาจจัดให้มีตำแหน่งรองเจ้าคณะเพื่อช่วยงานเจ้าคณะในแต่ละลำดับได้ตามสมควรส่วนกิจการของพระศาสนาเกี่ยวกับการให้การบรรพชาอุปสมบทกุลบุตร มหาเถรสมาคมได้

^๑ พระธรรมญาณมุนี(กิตติทินมหาเถร), วัตถุประสงค์ช่วยชาวบ้านได้อย่างไร, การแสวงหาเส้นทางการพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย, หน้า ๓๙-๕๒ (อัดสำเนา).

^๒ พระเทพเวที (ประกอบ ธรรมเสฏฐ์), พระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายมหาเถรสมาคม, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๑), หน้า ๑๑๑ - ๑๒๗.

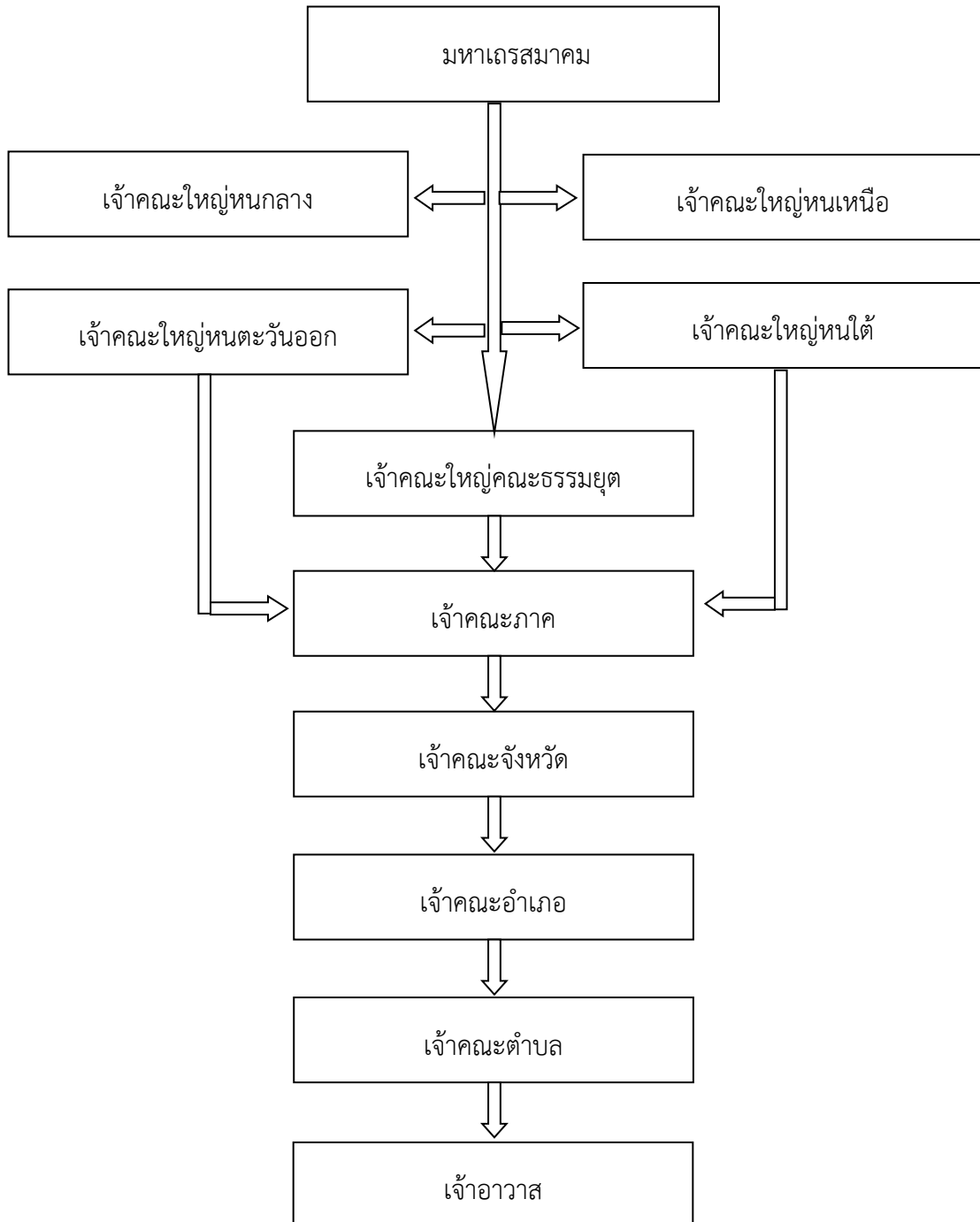
ออกกระเปียบว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระอุปัชฌาย์ เพื่อคัดเลือกผู้มีคุณสมบัติเหมาะสมแล้วแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเป็นพระอุปัชฌาย์ และแบ่งเขตการบรรพชาอุปสมบทตามเขตที่ระบุไว้ในตราตั้งหรือเขตอำนาจการปกครองของพระอุปัชฌาย์นั้น โดยพระอุปัชฌาย์มีหน้าที่หลักในการตรวจสอบคุณสมบัติที่ต้องการจะบรรพชาอุปสมบทเป็นพระภิกษุสามเณรในพระพุทธศาสนา ว่าเป็นผู้มีคุณสมบัติเหมาะสมตามหลักพระธรรมวินัยหรือไม่แล้ว จึงให้การบรรพชาอุปสมบทต่อไป^๓

หลักการปกครองคณะสงฆ์ในเบื้องต้น ภิกษุสามเณรผู้บวชใหม่จะต้องอยู่ ภายใต้การปกครองหรือการดูแลของพระอุปัชฌาย์ เพื่อศึกษาอบรมพระธรรมวินัยอยู่ในสำนัก ของพระอุปัชฌาย์ หรืออาจารย์อย่างน้อย ๕ พรรษา เพื่อให้สามารถเป็นผู้ปกครองตนเองได้ จึงจะแยกไปอยู่ที่อื่น คุณสมบัติของพระอุปัชฌาย์หรืออาจารย์ จึงเป็นส่วนสำคัญต่อความล้มเหลวหรือความสำเร็จในการปกครองของคณะสงฆ์เป็นอย่างมากการปกครองคณะสงฆ์ไทยนับจากอดีตถึงปัจจุบัน เป็นลักษณะของการปกครองที่อนุวัติตามการปกครองของฝ่ายอาณาจักรเสียเป็นส่วนใหญ่ การเปลี่ยนแปลงแต่ละครั้งมักจะเป็นการเปลี่ยนแปลงจากภายนอก ส่งผลให้รูปลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ มีความสัมพันธ์กับการปกครองของฝ่ายอาณาจักรอย่างมีนัยที่สำคัญ เพราะเป็นการปกครองที่เอื้อประโยชน์ต่อกันทั้งสองฝ่าย แต่ในปัจจุบันที่การปกครองของฝ่ายอาณาจักร มีการเปลี่ยนแปลงจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยแบบไทยๆ ทำให้การปกครองคณะสงฆ์ได้รับผลกระทบด้วย^๔ ในการปกครองคณะสงฆ์ดังกล่าวนี้ จัดเป็นแผนภูมิแสดงโครงสร้างการปกครองได้ดังนี้

^๓ พระยสุทธนา รมณียธมโม (แก้วกันหา), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์การจัดองค์กรคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๙๐.

^๔ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธศาสนาในสังคมไทยปัจจุบัน, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ศิวพร, ๒๕๔๓), หน้า ๗.

ตารางที่ ๓.๑ แสดงโครงสร้างการบริหารงานคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน^๕



^๕ พระครูโสภณพิทยาภรณ์, การปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๑๖๘-๑๖๙.

จะเห็นว่าจากแผนภูมิที่ ๑ นี้ แสดงให้เห็นว่า การปกครองคณะสงฆ์ แบบแผนการปกครองคณะสงฆ์ แบ่งเป็น ๒ ส่วนคือ ส่วนหลักกำหนดหน่วยงาน เขตการปกครองผู้ปกครองหรือผู้รับมอบงาน หรือผู้รับมอบหมายงาน ปฏิบัติงานคณะสงฆ์ และส่วนย่อยได้แก่ แบบแผนการกำหนดอำนาจหน้าที่ การควบคุม บังคับบัญชา การประสานงาน การตั้งผู้รักษาการแทน และการวางระเบียบวิธีปฏิบัติอื่นๆ

นอกจากนั้น จะเห็นว่า ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง มีมหาเถรสมาคมเป็นศูนย์กลางรวมอำนาจการปกครองและกิจการคณะสงฆ์ทั้งสิ้นของคณะสงฆ์ไทย เป็นศูนย์รวมเขตการปกครองและเจ้าคณะส่วนกลาง ซึ่งเป็นผู้ปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง โดยกำหนดเขตปกครอง ได้แก่ ส่วนการปกครอง เป็นคณะมหานิกาย เรียกว่า “หน” มี ๔ หน คือ หนกลางหนเหนือ หนตะวันออก และหนใต้ ในส่วนของคณะธรรมยุต เรียกว่า คณะธรรมยุติ จะรวมเขตการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค และวัดธรรมยุตเป็นเขตเดียวกัน^๖

ข. การใช้อธิปไตยด้านการปกครองคณะสงฆ์

พระธรรมมงคลรังษี (คำป๋อ อรุโณ) ในฐานะเจ้าคณะจังหวัดหนองคาย ได้นำหลักของอธิปไตย คือ หลักความเป็นใหญ่หรือภาวะที่ถือเอาเป็นใหญ่^๗ เป็นแนวทางการบริหารงานด้านปกครองดังที่ผู้วิจัย จะได้นำมากล่าวต่อไปนี้

๑) อัตตอธิปไตย

พระเดชพระคุณหลวงพ่อกู้ใช้ประสบการณ์ที่ท่านได้ผ่านงานคณะสงฆ์ที่ผ่านประสบการณ์ด้วยตัวท่านเองมาเป็นหลักในการแก้และปรับปรุงเรื่องต่าง ๆ^๘ มีความเป็นใหญ่ในการปกครองคือรักความสามัคคีในหมู่คณะสงฆ์^๙ หลวงพ่อกู้ปกครองคณะสงฆ์ในเขตปกครองของท่านยึดหลักการปกครองแบบโบราณ คือพ่อกู้กับลูก^{๑๐} หลวงพ่อกู้ปกครองแบบพ่อกู้กับลูก คือแนะนำลูกแต่ในทางที่ดี ๆ ของการบริหารจัดการในทุกเรื่องให้มีความสุข^{๑๑} แนะนำให้คณะสงฆ์รู้จักตนรู้จักโอกาส^{๑๒} รู้จักตนตัว

^๖ พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ), เอกสารประกอบคำบรรยายเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑-๒.

^๗ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๒๓๑.

^๘ สัมภาษณ์ พระราชรัตนาลงกรณ์ เจ้าคณะจังหวัดหนองคาย, ๑๐ เมษายน ๒๕๖๑.

^๙ สัมภาษณ์ พระเทพกิตติมุนี (ประทัย วชิรญาโณ) ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดหนองคาย , ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๐} สัมภาษณ์ พระครูอภัยธรรมรักขิต ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดหนองคาย, ๓ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๑} สัมภาษณ์ พระครูภากรกิตติคุณ รองเจ้าคณะอำเภอศรีเชียงใหม่, ๓ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๒} สัมภาษณ์ พระครูสิริธรรมาภรณ์ เจ้าคณะอำเภอสระใคร, ๓ เมษายน ๒๕๖๑.

เราเขา^{๑๓} หลวงพ่อใช้หลักนำธรรมะเป็นใหญ่ในการปกครอง^{๑๔} ใช้หลักการปกครองบูรณาการ^{๑๕} หลวงพ่อบอกการจะทำอะไรก็ตามให้รู้ความเป็นใหญ่^{๑๖} ปกครองแบบมีใจเป็นกลาง^{๑๗} การปกครอง หลวงพ่อ คือ ความเหมาะสม^{๑๘} หลวงพ่อเป็นพระเถระผู้ใหญ่ที่วางตนได้ดีมาก^{๑๙} หลวงพ่อเหมือนต้นโพธิ์ใหญ่ให้ความร่มเย็นกับพระสงฆ์^{๒๐} เป็นพระเถระผู้ใหญ่ที่ให้ความเมตตาต่อคณะสงฆ์ดีเป็นอย่างมาก^{๒๑} ความเป็นใหญ่ของหลวงพ่อก็คือท่านให้ความสำคัญในการจัดงานต่าง ไม่ว่าจะป็นงานทางด้านวัฒนธรรมประเพณีหลวงพ่อก็คือท่านส่งเสริม^{๒๒} หลวงพ่อเป็นพระเถระผู้ใหญ่ผู้ตั้งอยู่ในความเป็นใหญ่^{๒๓} หลวงพ่อเป็นพระเถระสมกับเป็นผู้นำคือเป็นผู้ให้และเสียสละ^{๒๔} ความเป็นใหญ่ของหลวงพ่อก็คือชอบเสียสละต่อส่วนรวม^{๒๕} พระเดชพระคุณหลวงพ่อ ถึงพร้อมด้วยความขยันหมั่น ในการประกอบกิจการเลี้ยงชีวิต และการทำธุระหน้าที่ของตนได้ดี^{๒๖} เจ้าอาวาสคือ ความเป็นใหญ่ภายในวัด หลวงพ่อก็คือผู้หนึ่งที่ชาวคุ้มนับถือและศรัทธา^{๒๗} หลวงพ่อให้ความดีกับเราทุกคน คือให้รู้จักตนอย่าประมาท^{๒๘} พระเดชพระคุณหลวงพ่อก็คือการปกครองด้วยความเป็นผู้รู้จักฐานะ รู้จักศักยภาพของตน และรู้จักข้อดีข้อเสียของตน^{๒๙} พระเดชพระคุณหลวงพ่อก็คือเป็นผู้ใหญ่ รู้จักสภาวะธรรม คือรู้จักฐานะของตนในการปกครอง^{๓๐} ในการปกครองของพระเดชพระคุณหลวงพ่อก็คือ การกระจายงานการมอบงาน ก็คือ

^{๑๓} สัมภาษณ์ พระครูสิริธรรมปคุณ เจ้าคณะอำเภอกาญจนบุรี, ๒ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๔} สัมภาษณ์ พระครูพิพัฒน์จันทรงษ์ รองเจ้าคณะอำเภอกาญจนบุรี, ๒ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๕} สัมภาษณ์ พระครูอุดมธรรมวิสิฐ รองเจ้าคณะอำเภอรัตนวาปี, ๒ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๖} สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณรัตนสุนทร เจ้าคณะอำเภอรัตนวาปี, ๒ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๗} สัมภาษณ์ พระครูสุภกิจโกศล ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดหนองคาย, ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๘} สัมภาษณ์ พระครูวิจิตรปริยัติคุณ รองเจ้าคณะอำเภอมืองหนองคาย, ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๙} สัมภาษณ์ พระครูภาวนาธรรมโฆสิต รองเจ้าคณะอำเภอมืองหนองคาย, ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๒๐} สัมภาษณ์ พระเมธีปริยัติธาดา เจ้าคณะอำเภอกาญจนบุรี, ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๒๑} สัมภาษณ์ พระครูวรรณสารโกวิท เจ้าคณะอำเภอมืองหนองคาย, ๙ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๒๒} สัมภาษณ์ นายเผด็จ สุขเกษม วัฒนธรรมจังหวัดหนองคาย, ๑๙ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๒๓} สัมภาษณ์ นายรุ่งสุริยา เมืองเหล่า นักวิชาการศาสนาชำนาญการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดหนองคาย, ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๒๔} สัมภาษณ์ นายไพรัตน์ ภาสอน กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตหนองคาย, ๘ เมษายน ๒๕๖๑

^{๒๕} สัมภาษณ์ นายลำดวน สุวรรณพันธ์ กรรมการสภาวิทยาเขตผู้ทรงคุณวุฒิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย, ๒๒ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๒๖} สัมภาษณ์ นายสำราญ ย่อยไธสงค์ ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย, ๑๙ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๒๗} สัมภาษณ์ นางสาวจรัส ธินาววัฒน์ พุทธศาสนิกชน, ๒๑ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๒๘} สัมภาษณ์ นางอรุณศรี ฤทธิเจริญ กรรมการวัดโพธิ์ชัย (พระอารามหลวง), ๒๑ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๒๙} สัมภาษณ์ นายเดชาศักดิ์ พิทักษ์แสงใส นักวิชาการศาสนาชำนาญการ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดอุดรธานี, ๒๑ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๓๐} สัมภาษณ์ นายพิเชษฐ์ โพธิ์สุ ประธานชุมชนกุดแห่, ๑๙ เมษายน ๒๕๖๑.

ว่าหลวงพ่อก็มีในตัวท่าน^{๓๑} พระเดชพระคุณหลวงพ่อบริการเจ้าอาวาสที่ยึดหลักการปกครองแบบบูรณาการ^{๓๒}

๒) โลกาธิปไตย

พระเดชพระคุณเถรธรรมของคณะสงฆ์เป็นใหญ่ที่ประชุมมีมติหรือคณะสงฆ์ส่วนใหญ่มีความต้องการอย่างไร ท่านก็ถือเอาเช่นนั้น^{๓๓} ท่านถือสังคมาในหมู่คณะสงฆ์เป็นใหญ่ในการปกครอง^{๓๔} ท่านยึดการประชุมเป็นศูนย์กลาง^{๓๕} หลวงพ่อใช้หลักการอบรมคณะสงฆ์เหมือนพ่อสั่งสอนลูกเพื่อให้ลูกเป็นคนดีออกสู่สังคมกับเขาได้^{๓๖} ให้รู้จักโลกสังคมาและประโยชน์ดี ๆ^{๓๗} นำความสามัคคีเป็นศูนย์กลาง^{๓๘} และให้รู้จักโลกของมนุษย์ คือให้ความดีเขา^{๓๙} สังคมาก็เป็นเรื่องสำคัญควรให้ธรรมะเป็นหลักปฏิบัติ^{๔๐} อย่าลืมนั่งอยู่ร่วมกันสามัคคีกัน^{๔๑} ปกครองแบบให้ละเว้นความชั่วให้ทำแต่ความดี^{๔๒} หลวงพ่อปกครองแบบยึดคนส่วนมากเป็นใหญ่^{๔๓} หลวงพ่อใช้หลักการปกครองแบบประชาธิปไตย^{๔๔} หลวงพ่อบริการท่านเห็นงานคณะสงฆ์ หน้าที่สำคัญและให้งานบริหารงานเป็นสำคัญ^{๔๕} ความดีความชอบของหลวงพ่อบริการทำให้เราลืมนไม่ได้^{๔๖} ความเป็นประชาธิปไตย ที่มีสุภชาติไทยที่ว่า เข้าเมืองตาหลิว ต้องหลิวตามตา เช่นไม่ทำชั่วนี้ก็เป็นหลักธรรมที่หลวงพ่อบริการ^{๔๗} เป็นพระเถระผู้ใหญ่ผู้ตั้งอยู่ในความดีที่สมควรปฏิบัติตาม^{๔๘} ประชาชนภายในคุ้มวัดโพธิ์ชัยอยู่เป็นสุข ได้เพราะความเมตตาธรรมของหลวง

^{๓๑} สัมภาษณ์ นายเวสารัช โออารีย์ กรรมการวัดโพธิ์ชัย (พระอารามหลวง), ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๓๒} สัมภาษณ์ นางสาวจรรยา มุกกันต์ กรรมการวัดโพธิ์ชัย (พระอารามหลวง), ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๓๓} สัมภาษณ์ พระราชรัตนาลงกรณ์ เจ้าคณะจังหวัดหนองคาย, ๑๐ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๓๔} สัมภาษณ์ พระเทพกิตติมุนี (ประทัย วชิรญาณ) ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดหนองคาย , ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๓๕} สัมภาษณ์ พระครูอภัยธรรมรักขิต ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดหนองคาย, ๓ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๓๖} สัมภาษณ์ พระครูภากรกิตติคุณ รองเจ้าคณะอำเภอศรีเชียงใหม่, ๓ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๓๗} สัมภาษณ์ พระครูสิริธรรมาภรณ์ เจ้าคณะอำเภอสระใคร, ๓ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๓๘} สัมภาษณ์ พระครูสิริธรรมปคุณ เจ้าคณะอำเภอโพนพิสัย, ๒ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๓๙} สัมภาษณ์ พระครูพิพัฒน์จันทรังษี รองเจ้าคณะอำเภอเฝ้าไร่, ๒ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๔๐} สัมภาษณ์ พระครูอุดมธรรมวิสิฐ รองเจ้าคณะอำเภอรัดนาปี, ๒ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๔๑} สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณรัตนสุนทร เจ้าคณะอำเภอรัดนาปี, ๒ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๔๒} สัมภาษณ์ พระครูสุภกิจโกศล ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดหนองคาย, ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๔๓} สัมภาษณ์ พระครูวิจักษ์ปริยัติคุณ รองเจ้าคณะอำเภอเมืองหนองคาย, ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๔๔} สัมภาษณ์ พระครูภาวนาธรรมโฆสิต รองเจ้าคณะอำเภอเมืองหนองคาย, ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๔๕} สัมภาษณ์ พระเมธีปริยัติธาดา เจ้าคณะอำเภอท่าบ่อ , ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๔๖} สัมภาษณ์ พระครูวรรณสารโกวิท เจ้าคณะอำเภอเมืองหนองคาย, ๙ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๔๗} สัมภาษณ์ นายเผด็จ สุขเกษม วัฒนธรรมจังหวัดหนองคาย, ๑๙ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๔๘} สัมภาษณ์ นายรุ่งสุริยา เมืองเหลา นักวิชาการศาสนาชำนาญการ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดหนองคาย , ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

พ่อ^{๕๙} หลวงพ่อชอบช่วยสังคัมคือ ชอบการมอบทุนการศึกษา^{๕๐} พระเดชพระคุณหลวงพ่อ ถึงพร้อมด้วย คบมิตรที่เป็นคนดี ไม่คบคนชั่วเป็นมิตร^{๕๑} สังคมชาวคุ้มและชาวคุ้มอื่น ๆ ย่อมรับในการปฏิบัติดีปฏิบัติชอบของหลวงพ่อ^{๕๒} สังคมย่อมรับในความมีน้ำใจของหลวงพ่อ คือเสียสละ^{๕๓} พระเดชพระคุณหลวงพ่อ ปกครองด้วยฐานะคือรู้จักความสามารถและสภาวะของบุคคลแต่ละบุคคล^{๕๔} พระเดชพระคุณหลวงพ่อ ถือคนส่วนมากเป็นส่วนใหญ่คืออบรมสั่งสอนให้เขาทำความดี ละเว้นความชั่ว^{๕๕} พระเดชพระคุณหลวงพ่อ ยึดหลักการเสียสละเป็นใหญ่เพื่อให้ประชาชนรู้แล้วปฏิบัติตาม^{๕๖} พระเดชพระคุณหลวงพ่อเป็นพระผู้ให้และเป็นพระอุปชฌาย์คณะสงฆ์ได้ดีมาก^{๕๗}

๓) ธัมมาธิปไตย

พระเดชพระคุณอาศัยธรรมะเป็นหลักในการบริหารธรรมบ่อจะเห็นได้จากท่านไม่รับกิจนิมนต์นอกวัดในวันพระและทำวัตรเช้า เย็นไม่ขาด^{๕๘} ท่านปกครองด้วยความเป็นธรรมใช้หลักธรรมเป็นจุดยืน^{๕๙} หลวงพ่อท่านให้ธรรมะอยู่ในวัดของท่านเป็นประจำ^{๖๐} หลวงพ่อจะนำธรรมะที่พระพุทธรูปเจ้าพระองค์สั่งสอนมาเพื่อนำมาให้คณะลูก ๆ^{๖๑} ให้ยึดธรรมะเป็นหลักในการสั่งสอนอบรม^{๖๒} ยึดหลักการเผยแผ่เป็นหลัก^{๖๓} ให้ยึดธรรมะเป็นหลัก^{๖๔} ธรรมะของพระพุทธรูปเจ้าคือแนวทางไปสู่ภูมิที่

^{๕๙} สัมภาษณ์ นายไพรัตน์ ภาสอน กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย, ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๕๐} สัมภาษณ์ นายลำดวน สุวรรณธ์ กรรมการสภาวิทยาเขตผู้ทรงคุณวุฒิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย, ๒๒ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๕๑} สัมภาษณ์ นายสำราญ ย่อยโรสงค์ ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย, ๑๙ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๕๒} สัมภาษณ์ นางจรัส อินาวัดน์ กรรมการวัดโพธิ์ชัย (พระอารามหลวง), ๒๑ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๕๓} สัมภาษณ์ นางอรุณศรี ฤทธิเจริญ กรรมการวัดโพธิ์ชัย (พระอารามหลวง), ๒๑ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๕๔} สัมภาษณ์ นายเดชาศักดิ์ พิทักษ์แสงใส นักวิชาการศาสนาชำนาญการ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดอุดรธานี, ๒๑ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๕๕} สัมภาษณ์ นายพิเชษฐ โพธิ์สุ ประธานชุมชนกุดแห่, ๑๙ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๕๖} สัมภาษณ์ นายเวสารัช โออารีย์ กรรมการวัดโพธิ์ชัย (พระอารามหลวง), ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๕๗} สัมภาษณ์ นางสาวจรพร มุกกันต์ กรรมการวัดโพธิ์ชัย (พระอารามหลวง), ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๕๘} สัมภาษณ์ พระราชรัตนาลงกรณ์ เจ้าคณะจังหวัดหนองคาย, ๑๐ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๕๙} สัมภาษณ์ พระเทพกิตติมุนี (ประทัย วชิรญาณโณ) ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดหนองคาย, ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๖๐} สัมภาษณ์ พระครูอภัยธรรมรักขิต ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดหนองคาย, ๓ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๖๑} สัมภาษณ์ พระครูภากรกิตติคุณ รองเจ้าคณะอำเภอศรีเชียงใหม่, ๓ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๖๒} สัมภาษณ์ พระครูสิริธรรมาภรณ์ เจ้าคณะอำเภอสระใคร, ๓ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๖๓} สัมภาษณ์ พระครูสิริธรรมปคุณ เจ้าคณะอำเภอพนพิสัย, ๒ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๖๔} สัมภาษณ์ พระครูพิพัฒน์จันทรังษี รองเจ้าคณะอำเภอเฝ้าไร่, ๒ เมษายน ๒๕๖๑.

ดี^{๖๕} อย่าลืมนิยามธรรมะเป็นใจกลาง^{๖๖} หลวงพ่อท่านถือความถูกต้องเป็นหลัก^{๖๗} จะทำอะไรก็ตามท่านชอบยึดความถูกต้อง^{๖๘} หลวงพ่อท่านยึดธรรมในความถูกต้องเป็นหลัก^{๖๙} ท่านใช้หลักธรรมในการปกครองทำให้คณะสงฆ์ มีความสามัคคีกันไม่มีแตกแยก คณะสงฆ์เป็นปึกแผ่น^{๗๐} ลำบากปานใดหลวงพ่อก็ยังสู้ออกแสดงธรรมตลอดทั้งปี ไม่ว่าจะเป็้นตำบลที่กั้นด่านอำเภอที่ลำบากก็ไปอบรมธรรมแก่ประชาชน^{๗๑} การรักษารธรรมที่หลวงพ่อก็ยังนำไปบอกต่อเพื่อให้ประชาชนได้รับรู้แล้วปฏิบัติตามถือว่าเป็นวัฒนธรรมอีกอย่างหนึ่ง^{๗๒} การปฏิบัติดีปฏิบัติชอบสิ่งที่หลวงพ่อมืออยู่ในตัวเสมอ^{๗๓} ประชาชนทุกคนที่เข้ามาในวัดโพธิ์ชัยได้รับพระรัตนตรัยก็เพราะการปกครองของหลวงพ่^{๗๔} หลวงพ่ให้ธรรมแก่ประชาชนทุกวันโดยเฉพาะวันพระ^{๗๕} พระเดชพระคุณหลวงพ่ ถึงพร้อมด้วยปัญญา รู้จักบาปบุญคุณโทษ ประโยชน์ และมิใช่ประโยชน์^{๗๖} ธรรมะมีทุกวันพระ เพราะหลวงพ่ชอบแสดงธรรมให้ฟังถ้าหลวงพ่ไม่ลงมาหลวงพ่ก็ให้พระรูปอื่นมาแสดงธรรมแทน^{๗๗} การปกครองหลวงพ่ยึดหลักธรรมในการสั่งสอนประชาชน^{๗๘} พระเดชพระคุณหลวงพ่ ปกครองด้วยการเป็นผู้นำที่ดีคือ อบรมสั่งสอนให้ผู้อื่นได้ดี คือให้บริจาคนาน ให้รักษาศีล ให้หยุดการทำร้ายซึ่งกันและกัน^{๗๙} พระเดช

^{๖๕} สัมภาษณ์ พระครูอุดมธรรมวิสิฐ รองเจ้าคณะอำเภอรัตนวาปี, ๒ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๖๖} สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณรัตนสุนทร เจ้าคณะอำเภอรัตนวาปี, ๒ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๖๗} สัมภาษณ์ พระครูสุภกิจโกศล ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดหนองคาย, ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๖๘} สัมภาษณ์ พระครูวิจักษ์ปริยัติคุณ รองเจ้าคณะอำเภอเมืองหนองคาย, ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๖๙} สัมภาษณ์ พระครูภาวนาธรรมโฆสิต รองเจ้าคณะอำเภอเมืองหนองคาย, ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๗๐} สัมภาษณ์ พระเมธีปริยัติธาดา เจ้าคณะอำเภอท่าบ่อ , ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๗๑} สัมภาษณ์ พระครูวรรณสารโกวิท เจ้าคณะอำเภอเมืองหนองคาย, ๙ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๗๒} สัมภาษณ์ นายเผด็จ สุขเกษม วัฒนธรรมจังหวัดหนองคาย, ๑๙ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๗๓} สัมภาษณ์ นายรุ่งสุริยา เมืองเหลา นักวิชาการศาสนาชำนาญการ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดหนองคาย, ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๗๔} สัมภาษณ์ นายไพรัตน์ ภาสอน กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตหนองคาย, ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๗๕} สัมภาษณ์ นายลำดวน สุวรรณพันธ์ กรรมการสภาวิทยาเขตผู้ทรงคุณวุฒิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย, ๒๒ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๗๖} สัมภาษณ์ นายสำราญ ย่อยโธสงค์ ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย, ๑๙ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๗๗} สัมภาษณ์ นางจรัส อินาวังษ์ กรรมการวัดโพธิ์ชัย (พระอารามหลวง), ๒๑ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๗๘} สัมภาษณ์ นางอรุณศรี ฤทธิเจริญ กรรมการวัดโพธิ์ชัย (พระอารามหลวง), ๒๑ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๗๙} สัมภาษณ์ นายเดชาศักดิ์ พิทักษ์แสงใส นักวิชาการศาสนาชำนาญการ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดอุดรธานี , ๒๑ เมษายน ๒๕๖๑.

พระคุณหลวงพ่อกู้ใช้หลักความถูกต้องเป็นส่วนใหญ่^{๕๐} ที่พระเดชพระคุณหลวงพ่อกู้ใช้สอนประชาชนคือศีล ๕^{๕๑} การรักษาศีล คือหลักธรรมที่พระเดชพระคุณหลวงพ่อกู้มอบให้^{๕๒}

๓.๑.๒ การใช้หลักพรหมวิหาร ๔ ในด้านการปกครอง

เพื่อให้งานวิจัย มีความครบถ้วน ผู้วิจัย จึงได้แยกประเด็นศึกษาออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ กล่าวนำหลักพรหมวิหารในเบื้องต้น และพระธรรมมงคลรังษี (คำป้อ อรุโณ) ได้นำหลักพรหมวิหาร^{๕๓} ไปใช้ในการปกครองว่ามีผลอย่างไร ดังจะได้กล่าวต่อไปนี้

๑) เมตตา ได้แก่ ความรักใคร่ปรารถนาให้มีความสุข ด้วยจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่ผู้อื่นและสิ่งอื่น ซึ่งเป็นความรักใคร่ที่ปราศจากราคะความกำหนัด ความรักความหวังดี ความปรารถนาดีนั้น เป็นการแสดงออกซึ่งมิตรภาพไมตรีของมนุษย์ที่มีต่อกันตลอดถึงสัตว์และธรรมชาติสิ่งแวดล้อมด้วย ด้วยต้องการมุ่งหวังแต่ความสุขแก่เขา ไม่หวังผลประโยชน์ตอบแทนสิ่งอื่นใดนอกจากให้เขาเป็นสุข โดยการแสดงออก ๓ ทาง คือ เมตตากายกรรม เมตตาทางกาย เมตตาวาจกรรม เมตตาทางวาจา และเมตตาตามโนกรรม เมตตาทางใจ

๒) กรุณา ได้แก่ ความสงสาร คือ เมื่อเห็นเขาตกอยู่ในความทุกข์ยากลำบากเดือดร้อน ก็คิดใฝ่ใจในอันที่จะช่วยปลดเปลื้องให้เขาพ้นจากความทุกข์ยากลำบากเดือดร้อนนั้นอยากช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความเดือดร้อน ปัญหาหรืออุปสรรคทั้งหลาย มีความใฝ่ใจที่จะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนให้ประสบกับความสำเร็จ ความเจริญรุ่งเรืองโดยมีบิดามารดาเป็นตัวอย่างของการแสดงออกให้ปรากฏเป็นพฤติกรรม เพราะบิดามารดาจะรู้สึกเป็นทุกข์เป็นร้อน ห่วงใยบุตร เมื่อเห็นบุตรมีความทุกข์หรือผิดหวัง พร้อมกับหาวิธีเพื่อปลดเปลื้องความทุกข์นั้น ด้วยความเอ็นดูที่บริสุทธิ์ใจโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน

๓) มุทิตา ได้แก่ ความรู้สึกยินดีด้วย เมื่อเห็นผู้อื่นหรือสัตว์อื่นอยู่ดีมีความสุข ตัวเองก็มีใจแช่มชื่นเบิกบาน พลอยยินดีปราบปลื้มบันเทิงใจด้วย เมื่อเห็นเขาเหล่านั้นประสบความสำเร็จ มีความเจริญงอกงามในตำแหน่งหน้าที่การงานยิ่งขึ้นไป

๔) อุเบกขา ได้แก่ ความมีใจเป็นกลาง คือ มองตามเป็นจริงโดยวางจิตเรียบสม่ำเสมอ มั่นคง เทียงตรงดุจตราขึง เมื่อมองเห็นบุคคลที่ได้รับผลของกรรมดีหรือกรรมชั่ว ซึ่งสมควรแก่เหตุที่ตนได้กระทำไว้ พร้อมทั้งจะวินิจฉัย วางตน และปฏิบัติไปตามความเที่ยงธรรมไม่เอนเอียงด้วยอคติ

^{๕๐} สัมภาษณ์ นายพิเชษฐ โปธิ์สุ ประธานชุมชนกุดแห่, ๑๙ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๕๑} สัมภาษณ์ นายเวสารัช โอ้อารีย์ กรรมการวัดโพธิ์ชัย (พระอารามหลวง), ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๕๒} สัมภาษณ์ นางสาวจรรยา มุกกันต์ กรรมการวัดโพธิ์ชัย (พระอารามหลวง), ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๕๓} ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๗๕.

ภาวะของผู้นำหรือผู้ปกครองพืงนำหลักพรหมวิหารธรรมไปใช้^{๘๔} ดังนี้

๑) ตั้งใจให้ความเมตตาและกรุณาต่อผู้ใต้บังคับบัญชาที่ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความสุจริตและชอบธรรม ชอบด้วยกฎระเบียบและกฎหมายของประเทศ

๒) มีความกระตือรือร้น เมื่อบริหารหรือผู้ใต้บังคับบัญชา ทำผลงานแก่องค์กรให้เจริญก้าวหน้าได้ มีผลงานใหม่ มีนวัตกรรมใหม่ออกมาสู่องค์กรและสังคม เช่น ให้การยกย่องชมเชย ให้รางวัล ให้เกียรติบัตร เพิ่มเงินเดือน เป็นต้น อันเป็นเหตุให้บริหารผู้นั้น มีใจกล้าหาญที่จะทำงานให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้นและทุ่มเทแก่องค์กรเป็นทวีคูณ

๓) รู้จักการปล่อยวางหรือวางเฉยต่อบางเรื่องและบางบุคคลที่ไม่ควรใส่ใจเนื่องจากจะทำให้การบริหารงานขององค์กรหยุดชะงัก เช่น ไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวเรื่องส่วนตัวของบริหาร หากเรื่องที่เขากระทำนั้นไม่ส่งผลกระทบต่อองค์กรของตน เช่น พฤติกรรมการสูบบุหรี่ การเที่ยวกลางคืน

จากการศึกษาพบว่า พระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) ได้นำหลักพรหมวิหารไปใช้ในด้านการปกครอง คือ ท่านใช้หลักพรหมวิหาร ๔ ในการปกครอง ส่งผลให้คณะสงฆ์มีความรัก สามัคคี และเกิดความปรองดอง ในหมู่นคณะสงฆ์^{๘๕} ท่านมีความเมตตาต่อพระภิกษุและสามเณรเป็นอย่างยิ่ง ได้ใช้หลักธรรมนี้อย่างเหมาะสม จึงทำให้คณะสงฆ์มีการบริหารจัดการได้ดี แม้คณะสงฆ์เองก็ดี ล้วนให้ความเชื่อมั่นตั้งแต่พระสังฆาธิการ ระดับปกครองคณะสงฆ์ไม่ว่าจะเป็นเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล ตลอดจนจนถึงระดับล่างสุด คือ เจ้าอาวาสก็ตาม^{๘๖}

ทั้งนี้ จากการศึกษาพบว่า พระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) ได้บริหารตนเองให้เป็นผู้นำที่ดีตามหลักพรหมวิหาร โดยจะต้องบริหารจัดการให้สมดุลกันทั้งพรหมวิหารธรรม ๔ ประการ นอกจากนั้นแล้ว ในการบริหารคณะสงฆ์ ถ้าหากให้น้ำหนักที่หลักธรรมคือ อุเบกขามากเกินไปแล้ว ก็อาจจะทำให้คณะสงฆ์เสื่อมเสียได้ ท่านเป็นผู้ให้ที่มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ส่งเสริมสนับสนุนพระสงฆ์โดยไม่แบ่งแยก แบ่งพรรค แบ่งพวก ทำตัวเสมอต้นเสมอปลาย ตั้งมั่นในคุณธรรม^{๘๗} พระสังฆาธิการในปกครองก็ล้วนให้ความเคารพนับถือท่านได้ใช้พรหมวิหาร เพราะว่าการเห็นคณะสงฆ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีความรักสามัคคี และเป็นสุขโดยทั่วกัน^{๘๘} อนึ่ง หลักพรหมวิหารนี้ เป็นธรรมสำหรับผู้บริหาร ซึ่งใช้ความเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา เป็นธรรม มีเหตุผล การมีส่วนร่วมของคณะสงฆ์ ท่านได้ใช้หลักธรรมของผู้เป็นใหญ่ที่ประเสริฐ และบริสุทธิ์คือความเมตตา (ปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุข) กรุณา (ปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์) มุทิตา (คือยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี, อุเบกขา (การรู้จักการวางเฉยใน

^{๘๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพฯมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๔๘-๑๔๙.

^{๘๕} สัมภาษณ์ พระครูพิพัฒน์จันทรังษี รองเจ้าคณะอำเภอเฝ้าไร่, ๒ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๘๖} สัมภาษณ์ พระครูสิริธรรมปคุณ เจ้าคณะอำเภอโพธิ์ชัย, ๒ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๘๗} สัมภาษณ์ พระครูสิริธรรมาภรณ์ เจ้าคณะอำเภอสระใคร, ๓ เมษายน ๒๕๖๑

^{๘๘} สัมภาษณ์ พระเมธีปริยัติธาดา เจ้าคณะอำเภอท่าบ่อ , ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

สิ่งที่เหมาะสม)^{๘๙} โดยได้ยึดหลักพรหมวิหารซึ่งมีความเมตตาปรารถนาให้ผู้ได้บังคับบัญชาปฏิบัติงานปกครองคณะสงฆ์อย่างมีความสุข ไม่มีอคติ วางตนเป็นกลางแสดงความยินดี เมื่อผู้ได้บังคับบัญชาได้รับพระราชทานเลื่อนและแต่งตั้งสมณศักดิ์^{๙๐}

๓.๑.๓ การใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในด้านการศึกษาสงเคราะห์, สาธารณสงเคราะห์ และการสาธารณูปการ

เพื่อให้งานวิจัยครั้งนี้ มีความครบถ้วนด้านเนื้อหาสาระ ผู้วิจัย จึงแบ่งประเด็นย่อยในการศึกษาออกเป็นส่วนๆ ในแต่ละด้าน จากการศึกษาพบว่า การใช้หลักสังคหวัตถุของพระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) สรุปได้ดังนี้

ก. การศึกษาสงเคราะห์

การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลหรืออุดหนุนจนเจือหรือการช่วยเหลือเกื้อกูลหรืออุดหนุนจนเจือการศึกษาอื่นนอกการศาสนสถาน หรือสถาบันการศึกษาหรือบุคคลผู้กำลังศึกษาเล่าเรียน เป็นการสงเคราะห์คนหรือประชาชนให้ได้รับการศึกษา โดยอาศัยศาลาหรือเสนาสนะใด ๆ ของวัดเป็นโรงเรียนหรือพระสงฆ์ วัดและคณะสงฆ์ให้การสนับสนุนแก่สังคม^{๙๑} จะอย่างไรก็ตาม การศึกษาสงเคราะห์ จัดเป็นบทบาทที่สืบเนื่องมาจากบทบาทเดิมของวัดและพระสงฆ์ไทยในอดีต นับตั้งแต่พระพุทธศาสนาได้เข้ามาประดิษฐานในประเทศไทย ตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นราชธานีเป็นต้นมาจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ที่รัฐและคณะสงฆ์จัดการศึกษาร่วมกัน เพื่อให้การศึกษาแก่คนในสังคม จนกล่าวได้ว่าในสังคมไทยแบบเดิมวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน โดยเฉพาะในด้านการศึกษา ชุมชนหนึ่งมีลักษณะการปฏิบัติภารกิจที่ครบจบสิ้นในตัว วัดซึ่งเป็นศูนย์กลางของชุมชน และเป็นสมบัติของทุกคนในชุมชน จึงทำหน้าที่ให้การศึกษาตลอดชีวิตแก่สมาชิกทุกคนในชุมชนนั้น^{๙๒}

ในเวลาต่อมา เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นต้นมา การจัดให้ประชาชนได้ศึกษาเล่าเรียนเป็นหน้าที่และความรับผิดชอบโดยตรงของรัฐ พระสงฆ์แม้จะมีบทบาทด้านการศึกษาก็เพียงช่วยสอนในโรงเรียนประชาบาลอยู่บ้าง แต่ต่อบทบาทเหล่านี้ก็ค่อย ๆ ลดน้อยลงตามลำดับ จนถึง พ.ศ. ๒๕๐๐ รัฐบาลผลิตครูได้มากขึ้นก็ได้อาราธนาพระสงฆ์เป็นครูสอนวิชาสามัญในโรงเรียนอีก คงมีแต่การอาราธนาพระสงฆ์ไปสอนศีลธรรมในโรงเรียนบ้าง เป็นผู้อุปการโรงเรียนบ้าง

^{๘๙} สัมภาษณ์ พระครูภาวนาธรรมโฆสิต รองเจ้าคณะอำเภอเมืองหนองคาย, ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๙๐} สัมภาษณ์ พระครูวรรัตนสารโกวิท เจ้าคณะอำเภอเมืองหนองคาย, ๙ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๙๑} พระเทพปริยัติสุธี, **คู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๑๐๑.

^{๙๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยูรย์ ปยุตโต), **สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย**, (กรุงเทพมหานคร : จรูญการพิมพ์, ๒๕๔๙), หน้า ๒.

การศึกษาของรัฐที่พระสงฆ์ วัดและคณะสงฆ์ยังคงมีส่วนช่วยอยู่ก็เป็นในด้านการศึกษาสงเคราะห์ เท่านั้น^{๙๓}

การจัดการศึกษาสงเคราะห์ที่วัดและพระสงฆ์ จัดให้มีการบริการแก่สังคมตามความมุ่งหมายของการศึกษาของรัฐ ที่มีการดำเนินกิจการอยู่ในปัจจุบัน สามารถแยกออกเป็น ๓ ลักษณะ ได้แก่

๑) การจัดการศึกษาเป็นโรงเรียนตามแผนการศึกษาแห่งชาติ ให้นักเรียนและพระภิกษุสามเณรได้ศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม ได้แก่ การจัดโรงเรียนปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา โรงเรียนราษฎร์ การกุศลของวัด โรงเรียนวัดสอนเด็กก่อนเกณฑ์ วิทยาลัยและมหาวิทยาลัยสงฆ์

๒) การสงเคราะห์ให้เด็กและประชาชนได้รับการศึกษา ในสถาบันศึกษาของรัฐหรือเอกชน ตามแผนการศึกษาแห่งชาติ เช่น การเป็นผู้นำในการตั้งโรงเรียนในชนบทที่ตั้งวัดการให้สร้างสถานศึกษาในบริเวณวัด การให้ใช้หรือให้เช่าที่วัดหรือที่ธรณีสงฆ์ในการสร้างสถานศึกษาของรัฐหรือท้องถิ่น การเป็นผู้อุปการะโรงเรียนต่างๆ การให้การอุปถัมภ์แก่เด็กวัด

๓) การสอนศีลธรรมแก่นักเรียน นักศึกษา ในระบบโรงเรียน ตามแผนการศึกษาแห่งชาติ เช่น การสอนธรรมศึกษา การสอนศีลธรรม การจัดหน่วยอบรม การใช้หน่วยงานพระธรรมทูตและหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียน และสถานศึกษาต่างๆ ในปัจจุบัน ระบบการศึกษาในโรงเรียนของประเทศเปลี่ยนไป มีการขยายฐานการศึกษาจนถึงมัธยมศึกษาปีที่ ๓ และการศึกษาก็ก็นับประสบการณ์ตรงเป็นส่วนมากเด็กและเยาวชนจะต้องใช้เวลาส่วนใหญ่ เพื่อศึกษาหาความรู้ด้วยตนเอง ในระยะเวลาที่เปลี่ยนระบบการเรียนนี้ จึงทำให้ระบบโรงเรียนที่พระสงฆ์ วัด และคณะสงฆ์จึงต้องประสบปัญหาในด้านการบริหารการจัดการ เช่น โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์หลายโรงเรียนต้องประสบปัญหานักเรียนขาดเรียน เนื่องจากใช้เวลาในระบบโรงเรียนสามัญเป็นส่วนใหญ่ จึงไม่อาจทนระบบการเรียนการสอนในห้องเรียนในวันอาทิตย์ได้ หรือการที่โรงเรียนต้องขาดนักเรียน

การศึกษาสงเคราะห์ ที่พระสงฆ์ดำเนินการในลักษณะนี้ เป็นการจัดการศึกษา ซึ่งแบ่งเป็น ๔ ประเภท ได้แก่

๑) โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา และโรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ มีความมุ่งหมายให้วัดและพระภิกษุในพระศาสนาได้จัดการตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อสงเคราะห์เด็กและเยาวชนของชาติและพระภิกษุสามเณรส่วนหนึ่ง เป็นเหตุให้เด็กและเยาวชนได้เข้าใกล้วัด

^{๙๓} พระมหาสมทรง สิรินุจโรและคณะ, บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยในอนาคต, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทเคล็ดไทย จำกัด, ๒๕๒๕), หน้า ๔๒-๔๓.

๒) ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มีความมุ่งหมายให้วัด และพระสงฆ์ให้การศึกษาด้านศิลปกรรม วัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามแก่เด็กและเยาวชน เป็นโอกาสให้พระสงฆ์ได้ใช้วิชาการศาสนศึกษา เพื่อพัฒนาทรัพยากรบุคคลของชาติ ด้วยหลักธรรมของพระพุทธศาสนา

๓) ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด มีความมุ่งหมายให้วัดได้ช่วยอบรมบ่มนิสัยเด็กก่อนวัยเรียนเพื่อปลูกฝังคุณธรรมและศีลธรรมแต่ยังเด็ก ทั้งเป็นการให้โอกาสวัดและพระสงฆ์ได้ร่วมพัฒนาทรัพยากรบุคคลของชาติในวัยเด็ก

๔) โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จัดตั้งขึ้นเพื่อให้พระภิกษุสามเณรศึกษาเล่าเรียนตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ แผนกสามัญศึกษา และมีการศึกษาพระปริยัติธรรมหมวดธรรมบาลี หมวดพระธรรมวินัย และศาสนปฏิบัติอีกส่วนหนึ่ง โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา มีการจัดตั้งขึ้นตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา พ.ศ. ๒๕๓๗ และอยู่ในสังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ขณะนี้มีวัดต่างๆ จำนวนมาก จัดตั้งแต่โดยโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา แต่ยังมีได้จัดเป็นการศาสนศึกษา หรือการศึกษาสงเคราะห์ โดยรูปการนั้น จึงจัดเป็น “การศึกษาสงเคราะห์” มากกว่า เพราะเป็นการศึกษาเพื่อสงเคราะห์พระภิกษุสามเณรให้มีการศึกษาเล่าเรียนวิชาสามัญศึกษา ทั้งผู้เรียนและผู้สอนก็เน้นหนักทางวิชาสามัญศึกษา^{๙๔}

ข. สาธารณสงเคราะห์

การสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การดำเนินกิจการเพื่อให้เป็นสาธารณะประโยชน์ ของหน่วยงานหรือของบุคคลหรือคณะบุคคล เว้นแต่การนั้นอยู่ในขอบข่ายแห่งการศึกษาสงเคราะห์ หรือการช่วยเหลือเกื้อกูลหรืออุดหนุนจุนเจือกิจการของรัฐ หรือของเอกชนที่ดำเนินการเพื่อสาธารณประโยชน์ หรือการช่วยเหลือเกื้อกูลหรือการอุดหนุนจุนเจือสถานที่ซึ่งเป็นสาธารณสมบัติหรือประชาชนทั่วไปการให้การสงเคราะห์ทางพระพุทธศาสนาระหว่างบรรพชิตกับคฤหัสถ์ เกิดจากความสัมพันธ์ที่มีต่อกันทางสังคม โดยถือเป็นเรื่องที่อย่างหนึ่งที่จะพึงปฏิบัติต่อกันด้วยความเกื้อกูลเป็นการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน^{๙๕}

นอกจากนั้นแล้ว ในการบริหารจัดการด้านการสงเคราะห์ของพระสงฆ์ จึงเกิดจากหน้าที่และความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีองค์ประกอบ ๓ ประการ คือ การดำรงชีวิตของพระสงฆ์ ที่ต้องอาศัยปัจจัยสี่ของชาวบ้าน ถวาย และว่าโดยสภาวะและเหตุการณ์ในสังคมย่อมมีผลเกี่ยวข้องกับการบำเพ็ญสมณะธรรมและโดยคุณธรรม คือ เมตตา กรุณา จะต้องช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากทุกข์ โดยมีจุดเน้นที่การให้การสงเคราะห์ทางด้านหลักธรรม หรือทางด้านจิตใจเป็นหลัก ดังปรากฏในสังคาลสูตรที่พระ

^{๙๔} มาณพ พลไพรินทร์, คู่มือการบริหารกิจการคณะสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร : หจก.ชุดิมาการพิมพ์, ๒๕๔๑), หน้า ๒๓๖.

^{๙๕} มาณพ พลไพรินทร์, คู่มือการบริหารกิจการคณะสงฆ์, หน้า ๒๓๗.

พุทธองค์ทรงตรัสถึงหน้าที่ของสมณพราหมณ์ ที่จะต้องให้การอนุเคราะห์แก่กุลบุตรผู้มีอุปการคุณแก่ตน ด้วยหน้าที่ ๖ ประการ (๑) ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว (๒) ให้ตั้งอยู่ในความดี (๓) อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันดีงาม (๔) ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยได้ฟัง (๕) อธิบายสิ่งที่เคยฟังแล้วให้เข้าใจแจ่มแจ้ง (๖) บอกรทางสวรรค์ให้^{๙๖}

ทั้งนี้ ยังพบว่าบทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยที่ได้กล่าวมานี้ เป็นที่รับทราบกันมาโดยตลอด จนเมื่อความเจริญในรูปแบบที่เป็นอารยะธรรมของตะวันตก ได้แพร่หลายเข้ามาในประเทศไทยในรอบ ๑๐๐ ปมานี้ จึงทำให้บทบาทของวัดและพระสงฆ์สูญหายไป โดยเริ่มเปลี่ยนแปลงจากสังคมเมืองหลวงก่อนและค่อยขยายไปสู่ต่างจังหวัด ทำให้พระสงฆ์ต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบในการสงเคราะห์แก่ประชาชนในรูปแบบที่แตกต่างออกไป

ปัจจุบันการสาธารณสุขสงเคราะห์นี้ เป็นกิจการอย่างหนึ่งของคณะสงฆ์ที่กำหนดเป็นระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พ.ศ. ๒๕๑๘ โดยมหาเถรสมาคม มีอำนาจหน้าที่ในการควบคุมและส่งเสริมการสาธารณสุขสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยดี และเพื่อการนั้น มหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่ในการออกข้อบังคับวางระเบียบ ออกคำสั่ง มีมติหรือออกประกาศ โดยไม่ขัดแย้งกับกฎหมายและพระธรรมวินัยใช้บังคับได้ (มาตรา ๑๕ ตรี) สำหรับผู้ทำหน้าที่ในการจัดสาธารณสุขสงเคราะห์โดยส่วนมากคือ วัดและเจ้าอาวาส เพราะมีบทบาทปฏิบัติเกี่ยวกับหน้าที่ของเจ้าอาวาส (มาตรา ๓๗) iva เจ้าอาวาสมีหน้าที่ จัดกิจการของวัดให้เป็นไปด้วยดี (๑) และเป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ (๒) พร้อมทั้งให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล (๓) ซึ่งงานลักษณะนี้เป็นงานด้านการสาธารณสุขนั่นเอง^{๙๗}

ลักษณะการจัดสาธารณสุขสงเคราะห์ ในปัจจุบันมี ๔ ประการ ดังนี้

๑) การดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล ได้แก่ การที่วัดหรือคณะสงฆ์ดำเนินการเองซึ่งกิจการอย่างใดอย่างหนึ่งที่มีวัตถุประสงค์ให้เป็นสาธารณประโยชน์ เช่น กิจการหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล กิจการห้องสมุดเพื่อประชาชน หรือการตั้งมูลนิธิมุ่งเอากิจการที่ทำเองหรือโครงการที่กำหนดเอง ทั้งที่เป็นกิจการประจำหรือชั่วคราว

๒) การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นซึ่งเป็นไปเพื่อการสาธารณประโยชน์ได้แก่การช่วยเหลือสนับสนุนส่งเสริมกิจการของรัฐหรือเอกชนหรือผู้ใดผู้หนึ่งดำเนินการและการนั้นเป็นไปเพื่อสาธารณประโยชน์มุ่งเอาเฉพาะส่งเสริมงานของผู้อื่น มิได้มุ่งถึงกิจการที่ดำเนินการเอง

๓) การช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ ได้แก่ การช่วยเหลือสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ เช่น สร้างถนนหนทาง ขุดลอกคูคลอง มุ่งเอาเฉพาะการช่วยเหลือสถานที่อันเป็นของสาธารณประโยชน์

^{๙๖} ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๒๗๒/๒๑๖.

^{๙๗} พระเทพปริยัติสุธี, คู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา, หน้า ๑๒๓.

๔) การช่วยเหลือแก้อุปสรรคประชาชนทั่วไป ได้แก่ การช่วยเหลือประชาชนในกาลที่ควรช่วยเหลือ เช่น กาลประสบอุทกภัย กาลประสบภัย มุ่งเอาเฉพาะการช่วยเหลือบุคคลทั้งเป็นการประจำและชั่วคราว

ค. การสาธารณูปการ

สาธารณูปการ หมายถึง การก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนสถานของสงฆ์เช่น โบสถ์ วิหาร^{๙๘} ส่วน คำว่า สาธารณูปการ ที่นำมาใช้ในการบริหารกิจการของสงฆ์ เริ่มนำมาใช้ครั้งแรก ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ ในมาตรา ๓๓ ที่จัดให้ระเบียบการบริหารคณะสงฆ์ส่วนกลางเป็นองค์การต่างๆ คือ องค์การการปกครอง องค์การการศึกษาองค์การการเผยแผ่ องค์การสาธารณูปการ และนอกจากนี้จะกำหนดให้มีองค์การอื่นๆ เพิ่มขึ้นอีกก็ได้ เมื่อประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ จึงปรากฏมีงานด้านสาธารณูปการในมาตราที่ ๓๗ โดยบัญญัติไว้ในหน้าที่เจ้าอาวาส “(๑) บำรุงรักษาวัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี”^{๙๙}

จากการศึกษาพบว่า พระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) ได้นำหลักสังคหวัตถุ^{๑๐๐} ซึ่งหมายถึง ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวใจบุคคลและประสานหมู่ชนไว้ในความสามัคคี หมายถึง การกระทำการสงเคราะห์ที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจของกันและกัน เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับคนทุกคน และทุกสังคม เช่น ผู้ปกครองหรือผู้บริหารกับผู้ใต้บังคับบัญชา (บริวาร) ศิษย์กับครูอาจารย์ เป็นต้น เพราะเป็นรากฐานแห่งการแบ่งปันผลประโยชน์ทางวัตถุที่ลงตัว และความเจริญก้าวหน้าทั้งส่วนตัวและส่วนรวม เพื่อไปใช้ในการปกครองคณะสงฆ์ จังหวัดหนองคาย สรูปการค้นพบได้ดังนี้

ก.การศึกษาสงเคราะห์

พระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) ได้จัดตั้งกองทุน จัดหาทุน ดำเนินการก่อสร้าง สนับสนุน ส่งเสริมสถานศึกษาเพื่อรองรับการศึกษาสงฆ์ ช่วยเหลือแก้อุปสรรค ลูกศิษย์ให้ความรุดรอบคอบ

^{๙๘} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร :บริษัท อักษรเจริญทัศน์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑๗๕.

^{๙๙} ข้าเลื่อง วุฒิจันทร์, การพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนาเพื่อความมั่นคงแห่งชาติ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๖), หน้า ๑๗๓.

^{๑๐๐} ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๑๔๐/๑๖๗. สังคหวัตถุ ๔ ได้แก่ (๑) ทาน คือ การใช้ การช่วยเหลือการสงเคราะห์ (๒) ปิยวาจา คือ การพูดการเจรจาที่พึงประสงค์ของคนอื่น หรือพูดไพเราะมีเหตุผลน่าฟัง (๓) อัตถจริยา หมายถึง ทำประโยชน์แก่เขา (๔) สมานนัตตตา หมายถึง เอาตัวเข้าสมาน คือ ทำตัวให้เข้ากับเขาได้ วางตนเสมอต้นเสมอปลาย ให้ความเสมอภาค

ในทุกๆ ด้าน^{๑๐๑} ทัวถึงทุกๆ ด้านๆ ทุกๆ พื้นที่ การสงเคราะห์ในด้านการส่งเสริมการศึกษาแก่พระภิกษุ สามเณรให้มีความรู้ในการศึกษาทั้งหลักธรรม และความรู้ความเหมาะสมทั่วไป^{๑๐๒}

ข. สาธารณสงเคราะห์

พระธรรมมงคลรังษี (คำป่อ อรุโณ) ได้ให้การสังเคราะห์หน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐ เอกชน หน่วยงาน องค์กรการกุศลต่างๆ สนับสนุนในการบูรณะก่อสร้าง ศาสนสถานในวัด บริหารจัดการได้อย่างมีทิศทาง^{๑๐๓} โดยกำหนดเป็นวิสัยทัศน์ชัดเจน มีแผนงานหลักเกณฑ์รองรับ มีผู้รับผิดชอบ มีงบประมาณ และการชักถามประเมินผลและรายงานผลให้ผู้เกี่ยวข้องทราบ^{๑๐๔} แต่ปัจจุบันการบริหารยังเป็นการใช้ทิศทางและทดแทน ให้ความเห็นชอบส่งเสริม ให้ความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ช่วยเหลือบรรเทาความเดือดร้อน ทั้งฆราวาสและพระสงฆ์^{๑๐๕} ส่งเสริมให้วัดมีการยึดอาชีพกับชุมชน ผูกไมตรี เกื้อกูล เสียสละเพื่อส่วนรวม^{๑๐๖} ท่านได้ใช้หลักการบริหาร ในการจัดการหลักในการปกครอง คณะสงฆ์อย่างเสมอภาค การเอื้อเพื่อแบ่งปันสิ่งต่างๆ เพื่อประโยชน์แก่บุคคลอื่นว่าให้ไม่เห็นแก่ตัว ได้สงเคราะห์พระภิกษุสามเณรและประชาชนทั่วไปที่เจ็บป่วย ชราภาพ ทุพพลภาพ ช่วยตนเองไม่ได้^{๑๐๗}

ค. ด้านสาธารณูปการ

พระธรรมมงคลรังษี (คำป่อ อรุโณ) ได้บูรณปฏิสังขรณ์ อาคารเสนาสนะในวัดต่างๆ ให้มีความรื่นรมย์ และชักจูงให้พุทธศาสนิกชนเข้าวัด ในงานก่อสร้างเอื้อเพื่อพ่อแม่ จัดหา ช่วยเหลือทั้งฝ่ายสงฆ์ และฝ่ายฆราวาส สม่าเสมอ^{๑๐๘} จัดหา มอบหมาย ขอความร่วมมือจากหน่วยงานอื่นๆ และคณะสงฆ์ให้ดำเนินการด้านเสนาสนะให้มีความพร้อมสะอาดร่มรื่นรมย์ มีแหล่งเรียนรู้มากมาย ช่วยเหลือเกื้อกูลสังคม^{๑๐๙} ให้การสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ ในการปกครอง การเอื้อเพื่อแบ่งปันประโยชน์

^{๑๐๑} สัมภาษณ์ นางสาวขจรพร มุทุกันต์ กรรมการวัดโพธิ์ชัย (พระอารามหลวง), ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๐๒} สัมภาษณ์ นายไพรัตน์ ภาสอน กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย, ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๐๓} สัมภาษณ์ นายรุ่งสุริยา เมืองเหลา นักวิชาการศาสนาชำนาญการสำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดหนองคาย , ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๐๔} สัมภาษณ์ นายสำราญ ย่อยไธสงค์ ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนอง, ๑๙ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๐๕} สัมภาษณ์ นายเผด็จ สุขเกษม วัฒนธรรมจังหวัดหนองคาย, ๑๙ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๐๖} สัมภาษณ์ นายพิเชษฐ โพธิ์สุ ประธานชุมชนกุดแห่, ๑๙ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๐๗} สัมภาษณ์ นางสาวจรัส อินาวัดน์ พุทธศาสนิกชน, ๒๑ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๐๘} สัมภาษณ์ นายเดชาศักดิ์ พิทักษ์แสงใส นักวิชาการศาสนาชำนาญการ สำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดอุดรธานี , ๒๑ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๐๙} สัมภาษณ์ นางอรุณศรี ฤทธิเจริญ กรรมการวัดโพธิ์ชัย (พระอารามหลวง), ๒๑ เมษายน ๒๕๖๑.

แก่บุคคลอื่น^{๑๑๐} เพื่อกระทำการอุปการะท่านบริจาครูปปั้นในการก่อสร้าง ซ่อมแซมเสนาสนะภายในวัดบูรพาภิบาล และวัดต่างๆ ที่ขอความอนุเคราะห์^{๑๑๑}

๓.๑.๔ การใช้หลักพละ ๕ ในด้านการศึกษาและการเผยแผ่

เพื่อให้มองเห็นภาวะของผู้นำที่ชัดเจนว่าจำเป็นอย่างไรที่จะต้องนำหลักพละ ๕ ไปประยุกต์ในด้านการศึกษาและการเผยแผ่อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้วิจัย จึงได้เสนอข้อมูลเบื้องต้นเพื่อเป็นการบูรณาการคำสอนต่างๆ ดังต่อไปนี้

ก. การศึกษา

การศาสนศึกษา หมายถึง การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาของบรรพชิตและคฤหัสถ์ เป็นกิจการของคณะสงฆ์ประการหนึ่งที่สำคัญยิ่งในอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคมมีความตอนหนึ่งว่า “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา” ของคณะสงฆ์ (ม.๑๕ ตรี) และในระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง มหาเถรสมาคมได้กำหนดวิธีดำเนินการควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา ว่า “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาให้ดำเนินไปด้วยดี” การจัดการศาสนศึกษาดังกล่าว คณะสงฆ์ยังมีกำหนดวัตถุประสงค์ไว้โดยชัดเจน แต่โดยหลักสูตรและเนื้อวิชาแล้ว คงอนุมานได้ว่า มีวัตถุประสงค์ ๙ ประการ คือ (๑) เพื่อพระสงฆ์รักษาตนและหมู่คณะ (๒) เพื่อใช้อบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ (๓) เพื่อใช้พัฒนาชาติบ้านเมืองด้วยคุณธรรมของพระพุทธศาสนา (๔) เพื่อใช้ในกิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนา (๕) เพื่อรักษาหลักธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา (๖) เพื่อสร้างศาสนทายาทสืบอายุพระพุทธศาสนา (๗) เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา (๘) เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัตถธรรม (๙) เพื่อความมั่นคงของประเทศชาติอันเป็นส่วนรวม^{๑๑๒}

ส่วนพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ได้กำหนดอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสไว้ในมาตรา ๓๗ ว่าเป็นฐานะในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ จึงเห็นได้ว่าเจ้าอาวาสเป็นผู้จัดการศาสนศึกษาและวัดเป็นสถานศึกษา คำสั่งมหาเถรสมาคม เรื่องให้ภิกษุสามเณรเรียนพระธรรมวินัย พ.ศ. ๒๕๒๘ ได้กำหนดให้เป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสโดยตรง และให้เจ้าคณะเจ้าสังฆการีร่วมจัดด้วย^{๑๑๓} ดังนี้

^{๑๑๐} สัมภาษณ์ นายลำตวน สุวรรณพันธ์ กรรมการสภาวิทยาเขตผู้ทรงคุณวุฒิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนอง, ๒๒ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๑๑} สัมภาษณ์ พระเทพกิตติมุนี (ประทัย วชิรญาโณ) ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดหนองคาย , ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๑๒} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์) , วัดช่วยชาวบ้านได้อย่างไร, การแสวงหาเส้นทางพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๔๑.

^{๑๑๓} พระมหาสมทรง สิรินธโร และคณะ, บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยในอนาคต, หน้า ๔๒ - ๔๓.

- ๑) เจ้าอาวาสเป็นผู้จัดการศาสนศึกษา ในฐานะเจ้าสำนักเรียนหรือเจ้าสำนักศาสนศึกษา
- ๒) เจ้าคณะจังหวัดเป็นผู้จัดการในฐานะเจ้าสำนักเรียน คณะจังหวัด
- ๓) ในบางกรณีให้เจ้าคณะเจ้าสังกัดร่วมจัดด้วย

จากบทบาทหน้าที่ของเจ้าอาวาสในการเป็นธุระเรื่องการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิด ที่กล่าวว่า บทบาทที่วัดและพระสงฆ์จะทำได้คือ การศึกษา การเผยแผ่และการสงเคราะห์ ซึ่งในส่วนของศึกษานั้น เป็นการให้บริการด้านการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนของพระสงฆ์ คือ การมีโรงเรียนพระพุทธรศาสนาวันอาทิตย์ นับเป็นทางหนึ่งในการสร้างเด็กและเยาวชน ให้ได้พุทธรศาสนิกชนที่มีคุณภาพ และเป็นกำลังสำคัญของศาสนาอีกประการหนึ่ง ก็คือ การไปสอนวิชาศีลธรรมตามโรงเรียนต่างๆ เป็นการอนุเคราะห์สังคมด้วยธรรมทาน การที่ให้พระสงฆ์ได้เข้าไปมีบทบาทในการศึกษาของชาติ ดังกล่าวนี จะทำให้เยาวชน และคนในสังคมเห็นความสำคัญของวัดและพระสงฆ์ ทั้งนี้ องค์ประกอบในการจัดการศาสนศึกษาดังกล่าวจะประสบผลหรือไม่ประการใด ขึ้นกับเจ้าสำนักเรียนและหรือเจ้าสำนักศาสนศึกษา และครูอาจารย์ ผู้บริหารการศาสนศึกษา ที่ได้ช่วยแบกภาระการศาสนศึกษาอย่างเต็มกำลัง อันเป็นการแสดงความกตัญญูต่อพระศาสนาและคณะสงฆ์การจัดการศาสนศึกษานั้น ด้านที่ประสบปัญหามาก คือ การจัดการศึกษาแผนกบาลี เพราะขาดแคลนทั้งครูและนักเรียนและอุปสรรคอื่นๆ ซึ่งคณะสงฆ์จะต้องช่วยจัดการศึกษาแผนกบาลีอันเป็นการศึกษาพระพุทธรศาสนาโดยตรง เพื่อให้พระสงฆ์เจริญด้วยวิชาความรู้และการศาสนศึกษาให้เจริญก้าวหน้า การศึกษาพระปริยัติธรรมทั้งแผนกบาลีและแผนกธรรมเป็นการศึกษาหลักและสำคัญยิ่งของพระสงฆ์

ในการจัดการศาสนศึกษาของสงฆ์เป็นอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาส ซึ่งมีตำแหน่งเรียกว่าเจ้าสำนักเรียน การจัดการเรียนการสอนและการบริหารสำนักเรียน วัดและท้องถิ่นดำเนินการเองโดยคณะกรรมการการศึกษาคณะสงฆ์ไม่ได้เข้าไปดูแล และไม่มีกฎระเบียบว่าด้วยการบริหารสำนักเรียน การจัดการศึกษาจึงเป็นเรื่องของแต่ละวัดที่ดำเนินการเอง วัดใดที่มีเจ้าอาวาสเอาใจใส่เป็นกิจธุระด้านการเรียนการสอนของวัดนั้นก็จะเป็นไปด้วยดี ส่วนวัดที่เจ้าอาวาสไม่ให้ความสนใจก็ปล่อยให้ไปตามยถากรรม ทำให้ในท้องถิ่นห่างไกลจากตัวเมืองหรือชนบท บางพื้นที่ไม่มีการเรียนการสอน การศึกษาของพระสงฆ์ส่วนใหญ่ปรากฏเฉพาะในเมืองใหญ่ๆ หรือเมืองหลวงเท่านั้น ทุกวันนี้ กล่าวได้ว่าพระภิกษุสามเณรส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาตามยถากรรม กล่าวคือ ต้องชวนขวยศึกษาเอง ขณะที่หลักสูตรการศึกษาก็ล่าหลังขาดการพัฒนาทั้งเนื้อหา วิธีการเรียน การสอน และอุปกรณ์^{๑๑๔}

ข. การเผยแผ่

การเผยแผ่พระพุทธรศาสนา หมายถึง การทำให้หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธรเจ้าแพร่หลายออกไป ขยายวงกว้างออกไป ทำให้มีผู้เคารพเลื่อมใสในพระรัตนตรัยน้อมนำเอาหลักธรรม

^{๑๑๔} พระไพศาล วิสาโล, พระธรรมปิฎก ก้อนาคตของพุทธรศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : กองทุนวุดฒิธรรม, ๒๕๔๒), หน้า ๑๑๑.

คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไปปฏิบัติ เพื่อก่อให้เกิดการศึกษาและการพัฒนาตนเองไปในทางที่ถูกต้องและเหมาะสม เป็นหน้าที่ของพุทธบริษัททุกฝ่ายที่จะต้องดำเนินการร่วมกันให้งานสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี^{๑๑๕} โดยเฉพาะพระภิกษุสงฆ์ที่มีหน้าที่ในการศึกษาและปฏิบัติตามหลักธรรมคำสั่งสอนจะต้องตระหนักในภาระหน้าที่เหล่านี้อย่างแท้จริงการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นกิจการอย่างหนึ่งที่มีการปฏิบัติตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน ในประเทศไทยกิจการเผยแผ่พระศาสนาของวัดและพระสงฆ์ที่มีการดำเนินการอยู่ในปัจจุบันมีลักษณะการดำเนินการ ดังต่อไปนี้

๑) การเผยแผ่ตามประเพณีคณะสงฆ์และประเพณีไทย ได้แก่การเทศนาอบรมสั่งสอนประชาชนที่วัด ที่บ้านผู้อาราธนาและที่อื่น ๆ ในโอกาสต่าง ๆ ทั้งแบบเทศน์ธรรมดา คือเทศน์รูปเดียวหรือเทศน์ปูลง วิชา ๒ รูปขึ้นไป และได้มีการปรับปรุงมีการเทศน์ทางวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ หรือบันทึกเสียงหรือแถบบันทึกเสียงนำไปเผยแผ่ในสถานที่และโอกาสต่าง ๆ

๒) การเผยแผ่แบบปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน ได้แก่การบรรยายธรรม การสนทนาธรรม การปาฐกถาธรรม ในที่ประชุมที่วัดหรือที่อื่น ๆ ในโอกาสต่าง ๆ หรือโดยทางวิทยุกระจายเสียง โทรทัศน์ บันทึกเสียงหรือแถบเสียงไปเผยแผ่ที่อื่นในโอกาสต่าง ๆ รวมถึงตลอดถึงการพิมพ์หนังสือเทศน์ หนังสือธรรมะออกเผยแผ่หรือลงในหนังสือพิมพ์เผยแผ่^{๑๑๖}

๓) การเผยแผ่แบบจัดเป็นคณะหรือหน่วยงานเผยแผ่ หรือเป็นสถานศึกษาเป็นการประจำหรือครั้งคราว หรือจัดเป็นกิจกรรมพิเศษในวัดหรือในหมู่บ้านใกล้เคียง เช่น งานพระธรรมทูต งานพระธรรมจาริก งานอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) หน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์ โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์^{๑๑๗}

การดำเนินงานเหล่านี้มีการจัดตั้งกลุ่มเพื่อดำเนินการ กระจายอยู่ทั่วไปในประเทศ โดยผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องนั้นสามารถแบ่งออกได้เป็น ๓ ฝ่าย คือ ฝ่ายพระสงฆ์ฝ่ายรัฐบาลและประชาชนทั่วไป ในส่วนของพระสงฆ์นั้นมีมหาเถรสมาคมเป็นผู้รับผิดชอบคอยควบคุมและให้การส่งเสริม ส่วนผู้ทำหน้าที่ คือ พระภิกษุที่เป็นเจ้าอาวาสหรือผู้รักษาการเจ้าอาวาส ที่จะต้องรับผิดชอบงานด้านการเผยแผ่พระศาสนา ตามบทบัญญัติมาตรา ๓๗ (๓) สามารถแยกออกเป็น ๒ ประการ คือ เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์

พระธรรมมงคลรังษี (คำป้อ อรุโณ) ได้นำหลักของพระมาใช้ในการศึกษาและการเผยแผ่ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการบริหารงานคณะสงฆ์

^{๑๑๕} พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ), คนไทยกับงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ขวณพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๔๓.

^{๑๑๖} สัมภาษณ์ พระราชรัตนาลงกรณ์ เจ้าคณะจังหวัดหนองคาย, ๑๐ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๑๗} สัมภาษณ์ พระเทพกิตติมุนี (ประทัย วชิรญาโณ) ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดหนองคาย, ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

คำว่า พละ^{๑๑๘} นี้ แปลว่า ธรรมอันเป็นกำลัง ซึ่งพละนี้ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อินทรีย์ ๕ หมายถึง ธรรมที่เป็นใหญ่ในกิจของตนเหตุที่เรียกว่า อินทรีย์ เพราะความหมายว่า เป็นใหญ่ในการกระทำหน้าที่แต่ละอย่างๆ ของตน^{๑๑๙} คือ เป็นเจ้าการ ในการครอบงำเสียซึ่งความไร้ศรัทธา ความเกียจคร้าน ความประมาท ความฟุ้งซ่าน และความหลงตามลำดับ ที่เรียกว่า พละเพราะความหมายว่าเป็นพลังทำให้เกิดความมั่นคง ซึ่งความไร้ศรัทธาเป็นต้น แต่ละอย่าง จะเข้าครอบงำไม่ได้^{๑๒๐} สรุปการค้นพบกิจด้านการศึกษาและการเผยแผ่ ดังนี้

ก. ด้านการศึกษา

พระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) ได้ให้ความรู้ ได้ศึกษาไฝหาความรู้ และมีความขยันหมั่นเพียรในการศึกษา สนับสนุนทุนการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณร แม้กระทั่งบุคคลทั่วไปหรือญาติโยมด้วยดีมาตลอด^{๑๒๑} ตั้งใจในการจัดให้มีการศึกษาทั้งระดับการปกครองคณะสงฆ์ระดับอุดมศึกษา อย่างต่อเนื่อง มีแผนงาน /โครงการ และกระบวนการบริหารที่เป็นธรรม ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณร และบุคลากรในวัดได้ศึกษาต่อในระดับสูงขึ้นตลอดทั้งอุปถัมภ์วัดอื่นๆ ตามที่เห็นสมควร มีการโอนอ่อนผ่อนตามเหตุการณ์^{๑๒๒} นอกจากนั้น ท่านยังได้ให้ความสำคัญ ในการจัดการศึกษา ตลอดทั้งการเผยแผ่หลักธรรมส่งเสริมการเรียนรู้ และสถานที่แหล่งเรียนในชุมชนวัดการใช้หลักธรรมที่เป็นปัญญา ความรู้ทั่ววัด^{๑๒๓} ในการส่งเสริมจัดการด้านศึกษาตามที่ท่านสามารถทำได้ในภาวะของผู้นำ ท่านสนับสนุนให้พระภิกษุสามเณรศึกษานักธรรม บาลีพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย^{๑๒๔}

ข. ด้านการเผยแผ่

พระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) ได้ออกแสดงธรรมโดยนำหลักธรรมคำสอนไปถ่ายทอดให้พุทธศาสนิกชนได้ประพฤติปฏิบัติ ท่านเป็นหลักเผยแผ่ที่ดียิ่งต่อสาธารณะจัดกองงานพระธรรมทูตประจำจังหวัด ออกเผยแผ่อย่างเป็นรูปธรรมทั้งจังหวัด^{๑๒๕} มอบภารกิจให้คณะสงฆ์ออกเผยแผ่ให้ครบในพื้นที่ เน้นการให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา จัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา วันสำคัญตาม

^{๑๑๘} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๓/๑๑. พละ ๕ ได้แก่ (๑) ศัทธา คือ ความเชื่อ (๒) วิริยะ คือ ความเพียร (๓) สติ คือ ความระลึกได้ (๔) สมาธิ คือ ความตั้งจิตมั่น (๕) ปัญญา คือ ความรู้ทั่วชัด

^{๑๑๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๙๘-๑๙๙.

^{๑๒๐} มหามกุฏราชวิทยาลัย, วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๓ ตอน ๒ ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๒๒๓.

^{๑๒๑} สัมภาษณ์ พระครูอภัยธรรมรักขิต ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดหนองคาย, ๓ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๒๒} สัมภาษณ์ พระครูปลาทรรกิตติคุณ รองเจ้าคณะอำเภอศรีเชียงใหม่, ๓ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๒๓} สัมภาษณ์ พระครูสิริธรรมภรณ์ เจ้าคณะอำเภอสระใคร, ๓ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๒๔} สัมภาษณ์ พระครูสิริธรรมปคุณ เจ้าคณะอำเภอโพธิ์สัย, ๒ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๒๕} สัมภาษณ์ พระครูพิพัฒน์จันทรังษี รองเจ้าคณะอำเภอเฝ้าไร่, ๒ เมษายน ๒๕๖๑.

ประเพณี ไม่ทอดทิ้งหรือลดความเพียรพยายามในการเผยแผ่พระธรรม เผยแผ่หลักธรรมในสถานศึกษา จัดเอกสารเพื่อพิมพ์เผยแผ่ จัดรายการวิทยุชุมชน จัดข้อมูลลงไประบบสารสนเทศทางอินเทอร์เน็ต^{๑๒๖} เป็นผู้ที่มีจิตศรัทธา (ความเชื่อ) มีความวิริยะ (ความเพียร) เพื่อขจัดความเกียจคร้านและความประมาทในการเผยแผ่หลักธรรมนอกจากนั้น ท่านยังได้ให้การสนับสนุนการปฏิบัติงานของพระธรรมทูต พระนักเผยแผ่เป็นอย่างดีมาตลอด^{๑๒๗}

๓.๒ หลักธรรมที่สนับสนุนภาวะผู้นำของพระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ)

หลักธรรมที่สนับสนุนภาวะผู้นำของพระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) ประกอบด้วยหลักสาราณียธรรม ๖ ในด้านการปกครอง หลักทศ ๖ ในด้านการปกครองการศึกษาและการเผยแผ่หลักอภิธานียธรรม ๗ ในด้านการปกครอง และหลักสัปปุริสธรรม ๗ ในด้านการปกครอง การศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ จากการศึกษา สรุปประเด็นที่คนพบ มีดังนี้

๓.๒.๑ การใช้หลักสาราณียธรรม ๖ ในด้านการปกครอง

พระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) ได้ใช้หลักสาราณียธรรม ๖ ในด้านการปกครอง คือ ท่านสอนให้คณะสงฆ์รู้จักการฝึกในการศึกษาวิเคราะห์ความเป็นไปได้ โดยใช้หลักสาราณียธรรม ๖ ท่านยึดหลักธรรมสามัคคีในการปกครองคณะสงฆ์เป็นอย่างดี ไม่ทำคณะสงฆ์แตกกัน^{๑๒๘} สร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้น ในหมู่คณะสงฆ์ทั้งจังหวัด ลดปัญหาความขัดแย้งให้มากที่สุดให้โอกาส พระเถรอย่างเท่าเทียมกัน ส่งเสริมการศึกษาของพระภิกษุสามเณรอย่างต่อเนื่อง^{๑๒๙} มีคณะทำงานทั้งบรรพชิต และฆราวาส ส่วนหลักธรรมให้มีผลด้านปฏิบัติให้ได้ โดยใช้แผน / งบประมาณให้โปร่งใส มีการดำเนินงานเป็นหมู่คณะประกอบด้วยฝ่ายบรรพชิต และฆราวาส มีแผนงาน / โครงการใช้จ่ายงบประมาณด้วยความโปร่งใสตรวจสอบได้ ระลึกถึง ผู้เหนือกว่า ผู้เสมอกัน และผู้ก่อสร้างเสมอ ให้ความเสมอภาคและหลักความเป็นธรรมต่อคณะสงฆ์ การใช้น้ำใจเมตตาต่อผู้อื่น ทั้ง ๖ ประการ คือ เมตตาทายกรรม (ทางกาย) เมตตาวจีกรรม (ทางวาจา) เมตตา मनกรรม (ทางจิต) สาธารณโภคี (การแบ่งปันวัตถุสิ่งของและสมณศักดิ์ที่เหมาะสมแก่พระสงฆ์ฆราวาสแต่ละตำแหน่ง) ศีลสามัคคสุตา (การประพฤติที่สุจริต ด้งาม) ทิฏฐิสามัญญสุตา (การรับฟังความคิดเห็นกัน) ท่านใช้หลักสาราณียธรรม ๖ ในการปกครองคณะสงฆ์ มีเมตตาธรรม ทางกายกรรมวจีกรรมและมนกรรมอยู่ร่วมกันโดยสันติ มีความระลึกรู้ถึงการอยู่เสมอปรารถนาดีต่อกันและกัน^{๑๓๐}

^{๑๒๖} สัมภาษณ์ พระครูอุดมธรรมวิสิฐ รองเจ้าคณะอำเภอรัตนวาปี, ๒ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๒๗} สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณรัตนสุนทร เจ้าคณะอำเภอรัตนวาปี, ๒ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๒๘} สัมภาษณ์ พระครูสุภกิจโกศล ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดหนองคาย, ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๒๙} สัมภาษณ์ พระครูวิจิตรปริยัติคุณ รองเจ้าคณะอำเภอเมืองหนองคาย, ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๓๐} สัมภาษณ์ พระครูภาวนาธรรมโชสิต รองเจ้าคณะอำเภอเมืองหนองคาย, ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

๓.๒.๒ การใช้หลักทศ ๖ ในด้านการปกครอง การศึกษาและการเผยแผ่

พระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) ใช้หลักทศ ๖ ในการปกครอง ว่าด้วยหน้าที่ของพระสงฆ์ในฐานะผู้บังคับบัญชาพึงปฏิบัติต่อพระสงฆ์ผู้อยู่ใต้อาณัติ กล่าวคือ ท่านได้ปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาได้กำหนดหน้าที่ที่พึงสงเคราะห์ อนุเคราะห์แก่ผู้ใต้บังคับบัญชา ผู้เป็นทศเบื้องล่างโดย หน้าที่ ๕ ประการ^{๑๓๑} คือ

- ๑) จัดการงานให้ทำตามสมควรแก่กำลัง
- ๒) ให้อาหารและค่าจ้าง
- ๓) ดูแลรักษายามเจ็บป่วย
- ๔) ให้อาหารที่มีรสแปลก
- ๕) ให้อยู่ตามโอกาส

พระสงฆ์ที่อยู่ใต้บังคับบัญชา ที่เปรียบเสมือนเป็นทศเบื้องล่าง ให้ปฏิบัติต่อผู้บังคับบัญชา หรือผู้ที่ทำหน้าที่สูงกว่าตามสายงาน เช่น เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอเจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาส เป็นต้น โดยถือปฏิบัติตามคุณธรรม ๕ ประการ ดังนี้ (๑) ขึ้นทำการงานก่อน (๒) เลิกการงานทีหลัง (๓) ถือเอาแต่ของที่ท่านให้ (๔) ทำการงานให้ดีขึ้น (๕) นำคุณของท่านไปสรรเสริญ ท่านปกครองแบบเมตตาธรรมเพื่อให้พระเณรในอารามอยู่เป็นสุข^{๑๓๒} ท่านมีความเคารพต่อหมู่คณะสงฆ์ให้เกียรติซึ่งกันและกัน จะเห็นได้ว่าพระสงฆ์สามเณรภายในวัดโพธิ์ชัยท่านจะแนะนำให้อธิวาไปต้องลามาต้องไหว้^{๑๓๓} หลวงพ่อท่านใช้หลักปกครองแบบโบราณคือพ่อปกครองลูกอยู่ด้วยกันเคารพซึ่งกันและกัน^{๑๓๔} อบรมให้ลูก ๆ รู้จักความกตัญญูกตเวทิตา^{๑๓๕} การอบรมให้คณะสงฆ์รู้จักความกตัญญูคือแนวทางของหลวงพ่อ^{๑๓๖} แนะนำให้ฝึกกตัญญู^{๑๓๗} ความเคารพกันและกันเรื่องใหญ่สำคัญมาก^{๑๓๘} หลวงพ่อบอกว่าให้รู้จักกตัญญูต่อพ่อแม่ให้มาก ๆ^{๑๓๙} หลวงพ่อบอกว่าความเคารพคือ

^{๑๓๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๗๑/๒๑๕.

^{๑๓๒} สัมภาษณ์ พระราชรัตนาลงกรณ์ เจ้าคณะจังหวัดหนองคาย, ๑๐ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๓๓} สัมภาษณ์ พระเทพกิตติมุนี (ประทัย วชิรญาโณ) ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดหนองคาย , ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๓๔} สัมภาษณ์ พระครูภักดิ์ธรรมรักขิต ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดหนองคาย, ๓ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๓๕} สัมภาษณ์ พระครูปกาศกรกิตติคุณ รองเจ้าคณะอำเภอศรีเชียงใหม่, ๓ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๓๖} สัมภาษณ์ พระครูสิริธรรมภรณ์ เจ้าคณะอำเภอสระใคร, ๓ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๓๗} สัมภาษณ์ พระครูสิริธรรมปคุณ เจ้าคณะอำเภอโพนพิสัย, ๒ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๓๘} สัมภาษณ์ พระครูพิพัฒน์จันทรงษ์ รองเจ้าคณะอำเภอเฝ้าไร่, ๒ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๓๙} สัมภาษณ์ พระครูอุดมธรรมวิสิฐ รองเจ้าคณะอำเภอรันทนาปี, ๒ เมษายน ๒๕๖๑.

ยอดกตัญญู^{๑๔๐} หลวงพ่อท่านจะมีคามกตัญญูต่อศิษย์ทุกรูป/คน^{๑๔๑} หลวงพ่อให้ความเคารพต่อเพื่อนภิกษุด้วยกันดีมาก ^{๑๔๒} ความเคารพกัน หลวงพ่อท่านจะเน้น^{๑๔๓} การเคารพต่อคณะสงฆ์ให้โอกาสซึ่งกันและกันนี่คือหัวข้อที่หลวงพ่อบอกท่านแนะนำ^{๑๔๔} หลวงพ่อท่านมีความเคารพต่อพระเถระผู้ใหญ่ดีมาก^{๑๔๕} ความเคารพพระผู้ใหญ่หลวงพ่อก็เป็นสิ่งจำเป็น^{๑๔๖} ให้ความเคารพ หลวงพ่อก็เป็นแบบอย่างให้^{๑๔๗} อบรมสั่งสอนให้คณะสงฆ์อยู่ในความเคารพต่อกันและกัน^{๑๔๘} หลวงพ่อบรมสั่งสอนให้รู้จักเมตตาต่อกันและกัน^{๑๔๙} พระเดชพระคุณหลวงพ่อบอกถึงพร้อมด้วยความเคารพ ในพ่อแม่พระเถระผู้ใหญ่ และพระผู้น้อย^{๑๕๐} หลวงพ่อชอบให้ความเคารพพระผู้ใหญ่ดีมาก^{๑๕๑} หลวงพ่อบรมสั่งสอนให้ลูกศิษย์และประชาชนได้รู้จักให้ความเคารพพ่อแม่ครูบาอาจารย์อยู่เสมอ^{๑๕๒} พระเดชพระคุณหลวงพ่อบรมสั่งสอนอยู่เสมอว่า พระในบ้านที่น่าเคารพที่สุดคือ พ่อแม่ แม้แต่พระพุทธเจ้าก็ยังเคารพบิดามารดาของพระองค์^{๑๕๓} การเคารพต่อกันและกัน พระเดชพระคุณหลวงพ่อบอกเอามากๆ^{๑๕๔} หลวงพ่อบรมสั่งสอนหลักธรรมที่ว่าทิศทั้ง ๖ มาสั่งสอนลูกศิษย์อยู่เสมอ^{๑๕๕} หลวงพ่อบรมสั่งสอนอยู่ประจำว่า ให้กตัญญูต่อพ่อแม่^{๑๕๖}

^{๑๔๐} สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณรัตนสุนทร เจ้าคณะอำเภอรัตนวาปี, ๒ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๔๑} สัมภาษณ์ พระครูสุภกิจโกศล ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดหนองคาย, ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๔๒} สัมภาษณ์ พระครูวิจิตรปริยัติคุณ รองเจ้าคณะอำเภอเมืองหนองคาย, ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๔๓} สัมภาษณ์ พระครูภาวนาธรรมโฆสิต รองเจ้าคณะอำเภอเมืองหนองคาย, ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๔๔} สัมภาษณ์ พระเมธีปริยัติธาดา เจ้าคณะอำเภอท่าบ่อ, ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๔๕} สัมภาษณ์ พระครูวรรณสารโกวิท เจ้าคณะอำเภอเมืองหนองคาย, ๙ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๔๖} สัมภาษณ์ นายเผด็จ สุขเกษม วัฒนธรรมจังหวัดหนองคาย, ๑๙ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๔๗} สัมภาษณ์ นายรุ่งสุริยา เมืองเหลา นักวิชาการศาสนาชำนาญการ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดหนองคาย, ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๔๘} สัมภาษณ์ นายไพรัตน์ ภาสอน กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตหนองคาย, ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๔๙} สัมภาษณ์ นายลำดวน สุวรรณ กรรมการสภาวิทยาเขตผู้ทรงคุณวุฒิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย, ๒๒ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๕๐} สัมภาษณ์ นายสำราญ ย่อยไธสงค์ ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย, ๑๙ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๕๑} สัมภาษณ์ นางจรัส ธินาวัฒน์ กรรมการวัดโพธิ์ชัย (พระอารามหลวง), ๒๑ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๕๒} สัมภาษณ์ นางอรุณศรี ฤทธิเจริญ กรรมการวัดโพธิ์ชัย (พระอารามหลวง), ๒๑ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๕๓} สัมภาษณ์ นายเดชาศักดิ์ พิทักษ์แสงใส นักวิชาการศาสนาชำนาญการ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดอุดรธานี, ๒๑ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๕๔} สัมภาษณ์ นายพิเชษฐ โพธิ์สุ ประธานชุมชนกุดแห่, ๑๙ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๕๕} สัมภาษณ์ นายเวสารัช โออารีย์ กรรมการวัดโพธิ์ชัย (พระอารามหลวง), ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๕๖} สัมภาษณ์ นางสาวจรรยา มุกกันต์ กรรมการวัดโพธิ์ชัย (พระอารามหลวง), ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

ก. การปกครอง

จากการศึกษา พบว่า พระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) เป็นผู้ที่มีแบบอย่างที่ดีแก่พระสังฆาธิการทุกระดับและสามารถที่จะอบรมให้คำแนะนำปัญหาต่างๆ ให้แก่คณะสงฆ์ได้ ศึกษาหาความรู้ ในทุกๆด้าน ไม่เจาะจงด้านใดด้านหนึ่ง การให้ความเคารพตามกฎระเบียบ ในฐานะผู้บังคับบัญชาสูงสุดในจังหวัดได้เป็นอย่างดี กล่าวคือ

ข้อที่ ๑ จัดการงานให้ทำตามสมควรแก่กำลังแนวทางปฏิบัติ ท่านได้ตั้งคณะกรรมการที่ปรึกษาหารือในปัญหาในการปกครองและแบ่งภาระหน้าที่งานปกครองแก่พระสังฆาธิการผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาของท่าน โดยมีการมอบหมายงานที่ปฏิบัติเป็นกรณีๆ ไป เช่น ฝ่ายสอบสวนอธิกรณ์สำหรับแก้ไขปัญหาพระภิกษุสามเณรประพฤติผิดพระธรรมวินัยและผิดต่อกฎหมาย โดยคณะทำงานนี้จะต้องประสานกับพระสังฆาธิการหลายฝ่าย เพื่อขอข้อมูลมาประกอบการพิจารณารูปคดีให้เป็นไปอย่างยุติธรรมและดำเนินการให้เสร็จภายใน ๗ วัน เสร็จแล้ว รีบส่งรายงานผลการประชุมสอบสวนมายังที่ประชุมใหญ่ให้ทราบว่าได้ดำเนินการอย่างไร และมีผลสรุปอย่างไร^{๑๕๗}

ข้อที่ ๒ ให้อาหารและค่าจ้าง ข้อที่ ๓ ดูแลรักษายามเจ็บป่วย และข้อที่ ๔ ให้อาหารที่มีรสแปลก

แนวทางปฏิบัติ ท่านได้ให้รางวัลแก่ผู้ทำงานที่ตั้งใจอุทิศตนแก่พระพุทธศาสนาโดยไม่เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อย เช่น ถวายปัจจัย ถวายผ้าไตรจีวร ถวายภัตตาหาร ยกย่องพระสังฆาธิการที่มีผลงานดีด้านการปกครองให้ปรากฏในที่ประชุมสงฆ์ประจำจังหวัดหนองคายนอกจากนั้น หากพระสงฆ์รูปใดเจ็บป่วยเกิดอาพาธ ก็จะไปช่วยเหลือดูแลด้านสุขภาพและรักษาอย่างทันทั่วทั้งที่เพราะส่วนใหญ่พระสังฆาธิการมีโทรศัพท์ที่สามารถติดต่อกันได้อย่างสะดวกในปัจจุบัน และเมื่อไปเยี่ยม ท่านก็จะให้การช่วยเหลือด้านปัจจัยและสอบถามอาการป่วยอย่างเป็นกังวล เหมือนกับว่าพระสงฆ์รูปนั้นเป็นดังญาติของตนเอง^{๑๕๘}

ข้อที่ ๕ ให้หยุดตามโอกาส

เมื่อมีเทศกาลสำคัญต่างๆ เช่น วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา เป็นต้น การประชุมคณะสงฆ์ด้านการปกครอง ก็จะต้องหยุดทำงานไปด้วยหนึ่งวัน เพื่อให้พระสังฆาธิการในปกครองจังหวัดหนองคายมีโอกาสทำงานในวัดของตนเองได้อย่างเต็มศักยภาพ^{๑๕๙}

ด้วยเหตุนี้ ผู้ใต้บังคับบัญชา จึงกล่าวว่า ท่านเป็นผู้มองกาลไกล มีวิสัยทัศน์ที่ชาญฉลาด มีการตัดสินใจใช้หลักเหตุผลเป็นตัวตั้ง วิเคราะห์ผลดีและผลเสีย สร้างเครือข่ายมีน้ำใจไม่ตรี ต่อพระสงฆ์สามเณรและฆราวาส การบริหารการปกครอง ให้ครอบคลุมและยุติธรรมกับทุกฝ่าย เป็นไป

^{๑๕๗} สัมภาษณ์ พระเมธีปริยัติธาดา เจ้าคณะอำเภอท่าบ่อ , ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๕๘} สัมภาษณ์ พระครูวรรณสารโกวิท เจ้าคณะอำเภอเมืองหนองคาย, ๙ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๕๙} สัมภาษณ์ นายเผด็จ สุขเกษม วัฒนธรรมจังหวัดหนองคาย, ๑๙ เมษายน ๒๕๖๑.

ตามแบบแผน มีความเป็นธรรม คือ รู้จักการปฏิบัติกับบุคคลรอบข้าง ความกตัญญูทวนเวทิต่อผู้มีพระคุณ^{๑๖๐}

ข. การศึกษา

พระธรรมมงคลรังษี (คำป้อ อรุโณ) ใช้หลักหลักทศ ๖ ในการศึกษา คือ ได้ท่านได้สอนให้ คณะสงฆ์ศึกษาความรู้ ความสามารถ และความถนัดของตนเองให้การศึกษาแก่คณะสงฆ์ด้วยดีตลอด แสวงหาความรู้อย่างต่อเนื่อง ทั้งนอกและในสถาบันการศึกษา โดยเข้าศึกษากับสถาบันการศึกษาทั้ง ทางโลกและทางศาสนา มีการวางเป้าหมายไว้ชัดเจนส่งเสริมสนับสนุนให้พระภิกษุ สามเณรทั้งใน ปกครอง และฆราวาสได้พัฒนาให้มีความรู้ความสามารถ พัฒนาให้ทันกับยุคโลกาภิวัตน์ มีน้ำใจไมตรี ที่ดีต่อการศึกษา การปฏิสัมพันธ์กับการศึกษา ให้การศึกษาในทุกด้าน ทั้งถึงทุกๆ ภาคส่วน คือ จัด การศึกษาให้กับผู้เป็นลูกศิษย์ หรือพระสงฆ์ โดยการส่งเสริมสนับสนุน^{๑๖๑}

ค. การเผยแผ่

พระธรรมมงคลรังษี (คำป้อ อรุโณ) ใช้หลักหลักทศ ๖ ในการเผยแผ่ คือ ท่านเป็น แบบอย่างในการเผยแผ่คำสอนทางพระพุทธศาสนา ไปสู่ประชาชน โดยขอความร่วมมือไปยังคณะสงฆ์ ให้ถือปฏิบัติตนตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าไปสอน โดยไม่เลือกบุคคล สถานที่ โอกาส แม้ ท่านเองก็ถือว่าเป็นนักเผยแผ่ตัวอย่างที่ดี เป็นนักประชาสัมพันธ์เผยแผ่ เป็นนักเทศน์ นักเผยแผ่ ชำนาญ ของจังหวัดหนองคาย^{๑๖๒} รู้จักนำหลักธรรมต่างๆ ไปประยุกต์เทศนาสั่งสอนชาวพุทธ มีการให้พระสงฆ์ ได้เผยแผ่พระพุทธศาสนาทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดหนองคาย F.M. ๘๗.๗๕ MHz วัดโพธิ์ชัย (พระอารามหลวง โดยพระนักเทศน์หรือนักเผยแผ่จะต้องนำหลักธรรมคำสั่ง สอนของพระพุทธเจ้ามาแสดงให้ประชาชนหรือผู้ที่สนใจให้เกิดความเข้าใจอย่างต่อเนื่อง จัดการอบรม สั่งสอน พระภิกษุสามเณร พุทธศาสนิกชนทั่วไป ได้ประพฤติปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนา^{๑๖๓} นอกจากนั้น จะต้องรู้จักการสร้างเครือข่าย ในการเผยแผ่ ให้การเผยแผ่ทั้งหลักการศึกษาศาสตร์และเผยแผ่ ธรรมะ ครอบคลุมทุกๆ พื้นที่ วิทยุชุมชน ทางอีเมล เว็บไซต์ สื่อพิมพ์ท้องถิ่น คือ รู้จักการประพฤติ ปฏิบัติเป็นแบบอย่างและเผยแผ่ความรู้แก่บุคคลทั่วไป^{๑๖๔}

^{๑๖๐} สัมภาษณ์ นายรุ่งสุริยา เมืองเหลา นักวิชาการศาสนาชำนาญการ สำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดหนองคาย , ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๖๑} สัมภาษณ์ นายไพรัตน์ ภาสอน กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย, ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๖๒} สัมภาษณ์ นายลำดวน สุวรรณพันธ์ กรรมการสภาวิทยาเขตผู้ทรงคุณวุฒิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย, ๒๒ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๖๓} สัมภาษณ์ นายสำราญ ย่อยไธสงค์ ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย, ๑๙ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๖๔} สัมภาษณ์ นางจรัล อินาวัฒน์ กรรมการวัดโพธิ์ชัย (พระอารามหลวง), ๒๑ เมษายน ๒๕๖๑.

๓.๒.๓ การใช้หลักอปริหานิยธรรม ๗ ในด้านการปกครอง

เมื่อผู้บังคับบัญชา ประสงค์จะให้การปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยมีความเสมอภาคต่อผู้ใต้บังคับบัญชาและเป็นธรรมแก่ผู้มีผลงานและความสามารถถึงพึงปฏิบัติตนอยู่ในหลักธรรมที่สำคัญที่เรียกว่า “อปริหานิยธรรม” ซึ่งเป็นธรรมที่ตั้งแห่งความไม่เสื่อม ๗ ประการดังต่อไปนี้

๑) หมั่นประชุมกันเนื่องนิത്യ ในกิจของสงฆ์ที่ต้องทำร่วมกันไม่ว่าเรื่องเล็กหรือใหญ่ เช่น การทำอุโบสถสังฆกรรม

๒) พร้อมเพรียงกันประชุม เลิกประชุมและทำกิจที่สงฆ์ต้องทำการประชุมถือว่าเป็นกิจที่สงฆ์ต้องทำร่วมกัน แต่การที่จะให้สงฆ์ทุกรูปยอมรับซึ่งกันและกัน เพื่อความสามัคคีก็จะต้องอาศัยความพร้อมเพรียงกันทุกๆ ครั้ง

๓) ไม่บัญญัติในสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงบัญญัติ ไม่ล้มเลิกสิ่งที่พระองค์บัญญัติไว้ ถือว่าสิกขาบทที่พระพุทธเจ้าบัญญัติไว้

๔) เคารพนับถือและรับฟังถ้อยคำของภิกษุผู้ใหญ่ ในการปกครองของพระสงฆ์จะให้อำนาจแก่ผู้ที่มีความสามารถตามบรรดาศักดิ์ เช่น ภิกษุผู้ใหญ่สังฆมนตรี สังฆปริณายกภิกษุทุกรูปจะต้องปฏิบัติตามลำดับชั้นเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย

๕) ไม่ลุอำนาจแก่ความอยากที่เกิดขึ้น เพราะพระสงฆ์ตัดแล้วซึ่งกิเลสต้นหาความอยากมีอยากได้จะต้องไม่เกิดขึ้น จึงจะเป็นที่ยกย่องของคนทั่วไป

๖) ยินดีในเสนาสนะอันควร คือ พระสงฆ์ต้องมีชีวิตเรียบง่าย มุ่งแสวงหาธรรมเพื่อเผยแพร่ให้กับผู้อื่น

๗) ตั้งใจอยู่ว่า เพื่อนภิกษุสามเณร เป็นผู้มืศีล ซึ่งยังไม่มาสู่อาวาสขอให้มา ที่มาแล้วขอให้ อยู่เป็นสุข คือ พระสงฆ์ต้องใจกว้างยินดีต้อนรับสมาชิกใหม่และมีความปรารถนาดีต่อสมาชิกเก่า เพื่อสังคมสงฆ์จะได้ไม่เกิดความเสื่อม^{๑๖๕}

จากการศึกษา พบว่า พระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) ใช้หลักอปริยธรรม ๗ ในด้านการปกครอง คือ ท่านได้ให้คณะสงฆ์รู้จักการปฏิบัติตนในบทบาทของบรรพชิตสมควรกับบทบาทและฐานะของตนเอง ใช้หลักอปริหานิยธรรม ๗ ปกครองคณะสงฆ์ด้วยดีเสมอ ใช้หลักธรรมอปริหานิยธรรม ๗ ได้ครบ โดยให้ทำหน้าที่ เท่าเทียมกัน^{๑๖๖}

ในด้านการปกครองเป็นที่ประจักษ์ในหมู่คณะสงฆ์ทั้งจังหวัดหนองคาย เป็นผู้น้อมน้อม ถ่อมตนเองสม่ำเสมอ จัดให้มีการประชุมพระสังฆาธิการในปกครอง เป็นประจำทุกเดือน แลกเปลี่ยน

^{๑๖๕} ที.ม. (บาลี) ๑๐/๗๐/๙๐.

^{๑๖๖} สัมภาษณ์ นางอรุณศรี ฤทธิเจริญ กรรมการวัดโพธิ์ชัย (พระอารามหลวง), ๒๑ เมษายน ๒๕๖๑.

ความคิดความเห็น ข้อเสนอแนะ แก้ไขปัญหาเป็นระบบ ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี เคารพนับถือ และรับฟังถ้อยคำพระภิกษุผู้ใหญ่ในการปกครองของพระสงฆ์ปฏิบัติตนในทางที่ตรง เป็นแบบอย่างที่ดี แก่ผู้ใต้บังคับบัญชา มีภาวะผู้นำที่ดี และแบบอย่างที่ดี มีความรู้ มีประสบการณ์^{๑๖๗} นอกจากนี้ ในการปกครองคณะสงฆ์ คือ หมั่นประชุมคณะสงฆ์อยู่เป็นประจำเพื่อพบปะปรึกษาหารือแลกเปลี่ยน สร้างความเข้าใจที่ดีต่อกัน และไม่ลู่อำนาจแก่ความอยากที่เกิดขึ้นมีความปรารถนาดีต่อกัน^{๑๖๘}

๓.๒.๔ การใช้หลักสัปปุริสธรรม ๗ ในด้านการปกครอง การศึกษา การศึกษา สงเคราะห์ การเผยแผ่และการสาธารณูปการ

หลักสัปปุริสธรรม คือ ธรรมของสัตว์บุรุษ คือ คนดีของสังคม หรือคุณสมบัติของคนดี มี ๗ ประการ ดังต่อไปนี้

๑) ธัมมัญญูตา เป็นผู้รู้จักเหตุ หมายถึง เป็นผู้รู้จักธรรม รู้หลัก หรือ รู้จักเหตุ คือ รู้หลัก ความจริง รู้หลักการ รู้หลักเกณฑ์ รู้กฎแห่งธรรมตา รู้กฎเกณฑ์แห่งเหตุผล และรู้หลักการทำให้เกิดผล

๒) อุตถัญญูตา เป็นผู้รู้จักผล หมายถึง ความรู้จักอรรถ รู้ความมุ่งหมาย หรือ เป็นผู้รู้จักผล คือ รู้ความหมาย รู้ความมุ่งหมาย รู้ประโยชน์ที่ประสงค์ รู้จักผลที่จะเกิดขึ้นสืบเนื่องจากการกระทำ หรือความเป็นไปตามหลัก

๓) อุตตัญญูตา เป็นผู้รู้จักตน หมายถึง รู้ว่า เรานั้น ว่าโดยฐานะ ภาวะ เพศ กำลังความรู้ ความสามารถ ความถนัด และคุณธรรม

๔) มัตตัญญูตา เป็นผู้รู้จักประมาณ หมายถึง ความพอดี

๕) กาลัญญูตา เป็นผู้รู้จักกาล หมายถึง รู้กาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่จะต้องใช้ในการประกอบกิจ กระทำหน้าที่การงาน

๖) ปริสัญญูตา เป็นผู้รู้จักบริษัท หมายถึง รู้จักชุมชน และรู้จักที่ประชุม รู้กิจที่ จะประพฤติต่อชุมชนนั้นๆ

๗) บุคคลัญญูตา หรือ บุคคลปโรปรัญญูตา เป็นผู้รู้จักบุคคล หมายถึง ความแตกต่างแห่ง บุคคลว่า โดยอริยาศัย ความสามารถ และคุณธรรม^{๑๖๙}

^{๑๖๗} สัมภาษณ์ นายเดชาศักดิ์ พิทักษ์แสงใส นักวิชาการศาสนาชำนาญการ สำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดอุดรธานี , ๒๑ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๖๘} สัมภาษณ์ นายพิเชษฐ์ โพธิ์สุ ประธานชุมชนกุดแห่, ๑๙ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๖๙} อ.ส.ตตท.(ไทย) ๒๓/๖๕/๑๒๔.

ก. ด้านการปกครอง

พระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) ใช้หลักสัปปุริสธรรม ๗ ในด้านการปกครอง คือ ท่านให้ความรักเสมอภาคกับพระสงฆ์ทุกรูป มีความเป็นผู้นำที่มีความรับผิดชอบสูงอีกท่านหนึ่ง ถือหลักเหตุผลเป็นหลักในการปกครอง เพื่อให้คณะสงฆ์มีความรักความสามัคคีกัน^{๑๗๐} นอกจากนี้ เป็นผู้ที่ไม่ยกตนข่มท่าน พิจารณาจากข้อมูลที่เที่ยงตรง มีคุณภาพ ในด้านการศึกษาและเผยแผ่ มีแผนงานโครงการที่เป็นระเบียบ เป็นผู้รู้จักธรรม รุหลัก หรือรู้จักเหตุ คือ รุหลักความจริง รุหลักการหลักเกณฑ์ รุกฎแห่งธรรมดา^{๑๗๑} มีเหตุมีผลมีคุณธรรม สามารถเป็นตัวอย่างให้ผู้อื่นได้บังคับบัญชา มีโครงสร้างการปกครอง มีนโยบายการพัฒนาพระสงฆ์ มีการสนับสนุน ติดตามประเมินผล คือ รู้จักวิเคราะห์สาเหตุของสถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในการปกครองและรู้จักการวางตนในฐานะผู้ปกครองรู้จักการชุมชนและสังคมและประพฤติตนให้เหมาะสม^{๑๗๒}

สรุปได้ว่า พระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) ได้บูรณาการหลักสัปปุริสธรรมเพื่อนำมาปกครองคณะสงฆ์ในมิต้องค์รวม อาจกล่าวได้ว่าท่านได้ปกครองครบวงจร คือการบริหารตน ที่เรียกว่า ัมมัญญุตตา เป็นผู้รู้จักเหตุ, ัตถัญญุตตา เป็นผู้รู้จักผลและัตถัญญุตตา คือ รู้ว่าตนปกครองใคร และจะปกครองอย่างไรให้ดำเนินไปได้ด้วยดีไม่ติดขัดปัญหา^{๑๗๓}

การบริหารคน ที่เรียกว่า ปริสัจญุตตา เป็นผู้รู้จักบริษัท และปุกคัลญุตตา เป็นผู้รู้จักบุคคล คือ ท่านรู้จักเลือกใช้คนให้เหมาะสมแก่งาน ดังจะเห็นได้จากการแต่งตั้งพระสังฆาธิการผู้ทรงคุณวุฒิ แต่ละท่านในการปกครองคณะสงฆ์ในเขตปกครอง โดยพิจารณาจากความรู้ความสามารถและผู้มีอาวุโส เป็นหลักสำคัญในการบริหารจัดการด้านคนหรือมวลชน

การบริหารงาน ที่เรียกว่า กาลัญญุตตา เป็นผู้รู้จักกาล หมายถึง รุกาลเวลาอันเหมาะสม

การบริหารเงินหรืองบประมาณ ที่เรียกว่า มัตตัญญุตตา เป็นผู้รู้จักประมาณในการใช้จ่าย ด้านงบประมาณว่าแต่ละวัดแต่ละท้องที่มีความจำเป็นที่จะต้องใช้จ่ายจริงอย่างไรและให้ผลดีต่อการปกครองคณะสงฆ์อย่างไร^{๑๗๔}

ข. การศึกษาและการศึกษาสงเคราะห์

พระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) ใช้หลักสัปปุริสธรรม ๗ ในการการศึกษาและการศึกษาสงเคราะห์ คือ ให้การศึกษาและความอนุเคราะห์กับพระภิกษุสามเณร และฆราวาสที่

^{๑๗๐} สัมภาษณ์ นายเวสารัช ไร่อารีย์ กรรมการวัดโพธิ์ชัย (พระอารามหลวง), ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๗๑} สัมภาษณ์ นางสาวขจรพร มุฑุกันต์ กรรมการวัดโพธิ์ชัย(พระอารามหลวง), ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๗๒} สัมภาษณ์ พระราชรัตนาลงกรณ์ เจ้าคณะจังหวัดหนองคาย, ๑๐ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๗๓} สัมภาษณ์ พระเทพกิตติมุนี (ประทัย วชิรญาณโณ), ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดหนองคาย , ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๗๔} สัมภาษณ์ พระครูอภัยธรรมรักขิต ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดหนองคาย, ๓ เมษายน ๒๕๖๑.

ยากจน มีความสำคัญต่องานการศึกษาอย่างเปี่ยมล้น จัดการศึกษาให้กับคณะสงฆ์หลากหลายรูปแบบ ส่งเสริมสนับสนุนให้ทุนการศึกษาอย่างต่อเนื่องทั้งทางโลก และทางธรรมเป็นผู้ใฝ่รู้ ศึกษาอยู่ตลอดเวลา^{๑๗๕} ให้การส่งเสริมผู้ด้อยโอกาส และผู้มีความพยายามขวนขวายหาความรู้^{๑๗๖} เป็นพระมหาเถระซึ่งเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้ศึกษาครูอาจารย์ ให้การสนับสนุนงบประมาณช่วยเหลือ โดยการรู้จักปฏิบัติให้เหมาะสมในการจัดกิจกรรมทางการศึกษาสงเคราะห์ต่างๆ และส่งเสริมให้เหมาะสมกับกิจกรรม^{๑๗๗}

ค. การเผยแผ่

พระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) ใช้หลักสี่ปฐกธรรม ๗ ในการเผยแผ่คือ มีการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนทั้งทางโลก และทางธรรม แก่คณะสงฆ์และพุทธศาสนิกชนเต็มศักยภาพของท่านในฐานะพระสงฆ์รูปหนึ่งที่ประกาศศาสนธรรมไปยังประชาชนอย่างเสมอต้น เสมอปลายด้วยดีตลอดมา^{๑๗๘} รู้จักจัดแบ่งเวลาในการออกเผยแผ่ให้หลักธรรมให้เหมาะสมแก่กาลสมัย รู้จักใช้บุคลากรอย่างเหมาะสม มีการจัดกิจกรรมต่างๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย กฎหมายบ้านเมือง^{๑๗๙} ปฏิบัติตามมติมหาเถรสมาคม เป็นหลักในการเผยแผ่ มีหลักการ มีข้อมูล บรรยายตามความเหมาะสม ผ่านสื่อต่างๆ เช่น วิทยุชุมชน สถานีวิทยุ FM วัดโพธิ์ชัย พระอารามหลวง^{๑๘๐} การรู้จักเลือกใช้บุคคลให้เหมาะสมกับกิจการที่จะปฏิบัติเช่น รู้จักใช้ความสามารถของพระสงฆ์ที่มีความรู้ในการเผยแผ่^{๑๘๑}

ง. การสาธารณูปการ

พระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) ใช้หลักสี่ปฐกธรรม ๗ ในการสาธารณูปการ คือ ได้ทำนุบำรุงสาธารณูปการ ทุกสถานที่ให้มีความมั่นคงเป็นประโยชน์ต่อผู้ใช้ ท่านมีความเป็นผู้ใช้ในการก่อสร้าง ตลอดมา จัดหาวัสดุ อุปกรณ์ ให้ทันสมัย มีสถานีวิทยุในการเผยแผ่ ให้ครบพื้นที่ และขยายผลอย่างต่อเนื่อง^{๑๘๒} ตรวจการเรียไร้ทั้งทางตรง /ทางอ้อม มีการปรับปรุง บูรณะและสร้างเสนาสนะตามควรแก่พระสงฆ์ เป็นผู้ส่งเสริมสังคมสนับสนุนงบประมาณ ประสานช่วยเหลือ หาแหล่งงบประมาณ สนับสนุนเพิ่มเติม^{๑๘๓} การรู้จักจัดการในด้านการสาธารณูปการให้อยู่ในสถานที่ที่เหมาะสมให้พอเหมาะพอควรหรือรู้จักการประมาณการให้เหมาะสม^{๑๘๔}

^{๑๗๕} สัมภาษณ์ พระครููปการกิตติคุณ รองเจ้าคณะอำเภอศรีเชียงใหม่, ๓ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๗๖} สัมภาษณ์ พระครูสิริธรรมาภรณ์ เจ้าคณะอำเภอสระใคร, ๓ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๗๗} สัมภาษณ์ พระครูสิริธรรมปคุณ เจ้าคณะอำเภอโพธิ์ชัย, ๒ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๗๘} สัมภาษณ์ พระครูพิพัฒน์จันทรังษี, รองเจ้าคณะอำเภอเฝ้าไร่, ๒ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๗๙} สัมภาษณ์ พระครูอุดมธรรมวิสิฐ, รองเจ้าคณะอำเภอรัตนวาปี, ๒ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๘๐} สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณรัตนสุนทร, เจ้าคณะอำเภอรัตนวาปี, ๒ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๘๑} สัมภาษณ์ พระครูสุภกิจโกศล, ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดหนองคาย, ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๘๒} สัมภาษณ์ พระครูวิจิตรปริยัติคุณ, รองเจ้าคณะอำเภอเมืองหนองคาย, ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๘๓} สัมภาษณ์ พระครูภาวนาธรรมโฆสิต, รองเจ้าคณะอำเภอเมืองหนองคาย, ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๘๔} สัมภาษณ์ พระเมธีปริยัติธาดา, เจ้าคณะอำเภอท่าบ่อ, ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

๓.๓ บทสรุป

จากการศึกษาในบทที่ ๓ นี้ สรุปได้ว่า

ส่วนแรก พระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) ได้ใช้หลักธรรมทั่วไปของภาวะผู้นำที่ดี กล่าวคือ รู้จักการใช้หลักอริปไตย ๓ ในด้านการปกครอง รู้จักการใช้หลักพรหมวิหาร ๔ ในด้านการปกครอง การใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในด้านการศึกษาสงเคราะห์สาธารณสงเคราะห์ และการสาธารณูปการ การใช้หลักพละ ๕ ในด้านการศึกษาและการเผยแผ่

ส่วนที่สอง หลักธรรมที่สนับสนุนภาวะผู้นำของพระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) คือ การใช้หลักสาราณียธรรม ๖ ในด้านการปกครอง (ทำให้เกิดความเสมอภาคและเท่าเทียมกันในการบริหารจัดการ), การใช้หลักทศ ๖ ในด้านการปกครอง การศึกษาและการเผยแผ่ (ทำให้รู้จักความมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อผู้ใต้บังคับบัญชาหรือผู้ปฏิบัติตามคำสั่ง), การใช้หลักอปริหานิยธรรม ๗ ในด้านการปกครอง (ทำให้การบริหารคนและงานมีความสะดวกราบรื่นและมีบรรยากาศที่ดียิ่งขึ้น ช่วยให้การบริหารมีประสิทธิภาพต่อองค์กรได้มากกว่า), การใช้หลักสัพปุริสธรรม ๗ ในด้านการปกครอง การศึกษา การศึกษาสงเคราะห์การเผยแผ่และการสาธารณูปการ (เป็นการบูรณาการความสามารถ ศักยภาพ และความฉลาดในการบริหารอย่างมีอาชีพเพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายขององค์กร)

บทที่ ๔

วิเคราะห์บทบาทภาวะผู้นำในการกิจ ๖ ด้าน ของพระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) ที่มีต่อการพัฒนาสังคมและองค์กรสงฆ์จังหวัดหนองคาย

พระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) ในฐานะที่เป็นที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค ๘ และเจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชัย พระอารามหลวง ท่านยังเคยดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการมาทุกระดับ พระเดชพระคุณหลวงพ่ोजึงเป็นพระสงฆ์ผู้มีบทบาทที่สำคัญในการแสดงออกถึงภาวะผู้นำในการบริหารจัดการงานคณะสงฆ์แต่ละด้าน กล่าวคือ บทบาทในการพัฒนาด้านวัตถุ พบว่าท่านมีบทบาทในการพัฒนาภายในบริเวณวัดเป็นสำคัญ เช่น จัดสร้างห้องน้ำ ห้องสุขา และถังเก็บน้ำ อื่น ๆ เพื่อการจัดการด้านโภชนาการและสุขภาพอนามัยจัดตั้ง โรงเรียนพระปริยัติธรรม เพื่อให้การศึกษาแก่บุคคลทุกระดับทุกระดับ การอนุรักษ์ป่าไม้ รวมทั้งการรักษาสภาพแวดล้อมภายในวัด และสร้างศาลาการเปรียญเพื่อสาธารณูปการ ส่วนนอกวัดได้บริจาคเงินเป็นกองทุนการศึกษาหรือสมทบทุนอาหารกลางวัน และสนับสนุนการก่อสร้างศาลาประชาคมในตำบลและหมู่บ้าน บทบาทในการพัฒนาด้านจิตใจ พบว่าท่านได้อบรมประชาชนในการสวดมนต์ รักษาศีลและการแสดงพระธรรมเทศนาในวันพระ อบรมโดยใช้คำคม อุทาหรณ์และสุภาษิตประกอบตามโอกาสอันควร จากคนส่วนน้อยไปสู่คนกลุ่มใหญ่ และบทบาทในการพัฒนาด้านสังคม พบว่าท่านได้ช่วยกระตุ้นจิตใจประชาชนให้กระทำความดี ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความบริสุทธิ์ ยุติธรรม ร่วมประชุมและให้ข้อเสนอแนะการทำงานแก่คณะกรรมการหมู่บ้าน เพื่อสร้างความสามัคคีและความสงบสุขในชุมชน ผลการศึกษาสรุปได้ดังต่อไปนี้

ในบทนี้ ผู้วิจัยจักได้กล่าวถึงการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ภาวะผู้นำของพระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) ในกิจการคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ เพื่อที่จะแสดงให้เห็นถึงปัญหาและแนวทางการประยุกต์ใช้หลักธรรมตามภาวะผู้นำของพระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) ในกิจการคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน ทั้ง ๖ ด้านเป็นลำดับไป ดังนี้

๔.๑ ด้านการปกครอง

การปกครองคณะสงฆ์ของพระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) ส่งผลให้การปกครองส่งผลดีถึงการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน สรุปได้ดังนี้มีความรู้ความสามารถที่เหมาะสม มีความ

กระตือรือร้น และเอาใจใส่ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีความเชื่อมั่นตนเอง และกล้าตัดสินใจ^๑ มีความซื่อสัตย์และมีคุณธรรมประจำใจ รู้หลักหรือแนวทางของการพัฒนามีแนวทางการปกครองแบบธรรมาธิปไตย มีความเสียสละมีการเอาใจใส่ดูแลทุกข์สุขของผู้ใต้บังคับบัญชา^๒ และเคร่งครัดในวินัยสงฆ์ เคารพต่อกฎหมายบ้านเมือง^๓ อนึ่ง การสร้างความรู้สึกรักและความคิดที่ดีให้แก่ชุมชนโดยไม่สร้างความทุกข์แก่ผู้อื่น ไม่เห็นแก่ตัว ไม่ก่อความเบียดเบียน ไม่ทำร้ายตัวเองและผู้อื่นอาศัยอยู่กับสิ่งต่างๆ^๔ ด้วยสติปัญญา ความเมตตา อบอ้อมอารี อดทน และเอื้ออาทรต่อบุคคลรอบข้าง^๕

จากการศึกษา พบว่า พระธรรมมงคลรังษี (คำป๋อ อรุโณ) มีบทบาทภาวะผู้นำด้านจิตใจต่อพระสงฆ์และประชาชนในเขตพื้นที่ปกครอง สรุปผลศึกษาได้ว่า ท่านได้จัดกิจกรรมพัฒนาต่างๆ ประกอบไปด้วย การเริ่มพัฒนาจากกลุ่มคนส่วนน้อยไปสู่กลุ่มคนส่วนมาก โดยเริ่มต้นที่ตัวเองก่อน จากนั้นจึงเริ่มพัฒนาคนอื่น การพัฒนาโดยการฝึกอบรมโดยใช้คำคม อุทาหรณ์ และสุภาษิตต่างๆ การกระตุ้นชี้แนะตามโอกาสอันควร การอบรมแก่ประชาชน การฝึกสมาธิ และฝึกปฏิบัติธรรม การสวดมนต์ รักษาศีล อบรมให้ประพฤติปฏิบัติชอบ การแสดงพระธรรมเทศนาในวันพระ การบรรยายธรรมะ การแสดงพระธรรมเทศนา การใช้นโยบายและมาตรการให้ลด ละ เลิกอบายมุข ได้แนะนำและชักชวนให้ลดละ เลิกอบายมุขตามโอกาสอันควร การพัฒนาโดยการฝึกอบรมโดยใช้คำคม อุทาหรณ์ และสุภาษิตต่างๆ

การปกครองของพระเดชพระคุณ จะเน้นการใช้เวลา งาน บุคคล และรู่หน้าที่ที่ถูกต้อง การปฏิบัติงานเป็นสำคัญ เพื่อให้การปกครองมีประสิทธิภาพ เหมาะสมกับตัวบุคคลในงานที่ปฏิบัติ ยังรวมถึงปฏิบัติงานได้ตรงตามระยะเวลาที่กำหนด^๖ พระเดชพระคุณ ยังยึดหลักคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในการปกครองของคณะสงฆ์หนองคาย โดยมีการใช้หลักสี่ปฐิสธรรม ในการบริหาร ความแตกต่างแห่งบุคคลให้กับงานที่ทำ ก็คือรู้จักใช้คนให้เข้ากับงาน^๗

นอกจากการปกครองตามหลักสี่ปฐิสธรรมแล้ว พระเดชพระคุณยังถือหลักอภิธานิยธรรม ที่ทำให้การทำงานหรือการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ที่ประกอบด้วย

๑. หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์
๒. พร้อมเพรียงกันประชุม

^๑ สัมภาษณ์ พระราชรัตนาลงกรณ์ เจ้าคณะจังหวัดหนองคาย, ๑๐ เมษายน ๒๕๖๑.

^๒ สัมภาษณ์ พระเทพกิตติมุนี (ประทัย วชิรญาโณ) ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดหนองคาย , ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

^๓ สัมภาษณ์ พระครูอภัยธรรมรักขิต ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดหนองคาย, ๓ เมษายน ๒๕๖๑.

^๔ สัมภาษณ์ พระครูปภากรกิตติคุณ รองเจ้าคณะอำเภอศรีเชียงใหม่, ๓ เมษายน ๒๕๖๑.

^๕ สัมภาษณ์ พระครูสิริธรรมาภรณ์ เจ้าคณะอำเภอสระใคร, ๓ เมษายน ๒๕๖๑.

^๖ สัมภาษณ์ นายเผด็จ สุขเกษม วัฒนธรรมจังหวัดหนองคาย, ๑๙ เมษายน ๒๕๖๑.

^๗ สัมภาษณ์ นายไพรัตน์ ภาสอน กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตหนองคาย, ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

๓. ไม่บัญญัติสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงบัญญัติ ไม่ล้มล้างสิ่งที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้สมาทาน ศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลายตามที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้

๔. ภิกษุเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ เป็นสังฆบิดร เป็นสังฆปริณายก เคารพนับถือภิกษุเหล่านั้นเห็น ถ้อยคำของพระเดชพระคุณว่าเป็นสิ่งอันควรรับฟัง

๕. ไม่ลู่อ่านาจตัณหาคือความอยากที่เกิดขึ้น

๖. ยินดีในเสนาสนะป่า

๗. ตั้งสติระลึกรู้ไว้ในใจว่า เพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายผู้มีศีลงาม ซึ่งยังไม่มา ขอให้มา ที่มา แล้ว ขอให้อยู่ผาสุก^๘

๔.๒ ด้านการศาสนศึกษา

การศาสนศึกษา หมายถึง การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาของ บรรพชิตและคฤหัสถ์ เป็นกิจการของคณะสงฆ์ประการหนึ่งที่สำคัญยิ่งในอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคมมีความตอนหนึ่งว่า “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา” ของคณะสงฆ์ (ม.๑๕ ตรี) และในระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง มหาเถรสมาคมได้กำหนดวิธีดำเนินการควบคุมและส่งเสริม การศาสนศึกษา ว่า “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาให้ดำเนินไปด้วยดี” การจัดการศาสนศึกษา ดังกล่าว คณะสงฆ์ยังมิได้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้โดยชัดเจน แต่โดยหลักสูตรและเนื้อหาวิชาแล้ว คง อนุมานได้ว่า มีวัตถุประสงค์ ๙ ประการ คือ (๑) เพื่อพระสงฆ์รักษาตนและหมู่คณะ (๒) เพื่อใช้อบรม สอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ (๓) เพื่อใช้พัฒนาชาติบ้านเมืองด้วยคุณธรรมของพระ ศาสนา (๔) เพื่อใช้ในกิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนา (๕) เพื่อรักษาหลักธรรมวินัยของ พระพุทธศาสนา (๖) เพื่อสร้างศาสนทายาทสืบทอดอายุพระพุทธศาสนา (๗) เพื่อความมั่นคงแห่ง พระพุทธศาสนา (๘) เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม (๙) เพื่อความมั่นคงของประเทศชาติอันเป็น ส่วนรวม^๙

อำนาจและหน้าที่ของพระสังฆาธิการด้านการศึกษา

ส่วนพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ได้กำหนดอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสไว้ในมาตรา ๓๗ ว่า เป็นฐานะในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ จึงเห็นได้ว่าเจ้าอาวาส เป็นผู้จัดการศาสนศึกษาและวัดเป็นสถานศึกษา คำสั่งมหาเถรสมาคม เรื่องให้ภิกษุสามเณรเรียนพระ ธรรมวินัย พ.ศ. ๒๕๒๘ ได้กำหนดให้เป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสโดยตรง และให้เจ้าคณะเจ้าสังฆการีร่วม

^๘ สัมภาษณ์ พระเมธีปริยัติธาดา เจ้าคณะอำเภอท่าบ่อ , ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

^๙ พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์) , วัดช่วยชาวบ้านได้อย่างไร, การแสวงหาเส้นทาง การพัฒนาชนบท ของพระสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๔๑.

จัดด้วย^{๑๐} คือ (๑) เจ้าอาวาสเป็นผู้จัดการศาสนศึกษา ในฐานะเจ้าสำนักเรียนหรือเจ้าสำนักศาสนศึกษา (๒) เจ้าคณะจังหวัดเป็นผู้จัดการในฐานะเจ้าสำนักเรียน คณะจังหวัด (๓) ในบางกรณีให้เจ้าคณะเจ้าสังกัดร่วมจัดด้วย ดังนั้น จากบทบาทหน้าที่ของเจ้าอาวาสในการเป็นธุระเรื่องการศึกษา ดังกล่าว สอดคล้องกับแนวคิด ที่กล่าวว่า บทบาทที่วัดและพระสงฆ์จะทำได้คือ การศึกษา การเผยแผ่ และการสงเคราะห์ ซึ่งในส่วนของการศึกษานั้น เป็นการให้บริการด้านการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนของพระสงฆ์ คือการมีโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ นับเป็นทางหนึ่งในการสร้างเด็กและเยาวชน ให้ได้พุทธศาสนิกชนที่มีคุณภาพ และเป็นกำลังสำคัญของศาสนาอีกประการหนึ่ง ก็คือ การไปสอนวิชาศีลธรรมตามโรงเรียนต่างๆ เป็นการอนุเคราะห์สังคมด้วยธรรมทาน การที่ให้พระสงฆ์ได้เข้าไปมีบทบาทในการศึกษาของชาติ ดังกล่าวนี้ จะทำให้เยาวชน และคนในสังคมเห็นความสำคัญของวัดและพระสงฆ์ ทั้งนี้ องค์ประกอบในการจัดการศาสนศึกษาดังกล่าวจะประสบผลหรือไม่ประการใด ขึ้นกับเจ้าสำนักเรียนและหรือเจ้าสำนักศาสนศึกษา และครู อาจารย์ ผู้บริหารการศาสนศึกษา ที่ได้ช่วยแบกภาระการศาสนศึกษาอย่างเต็มกำลัง อันเป็นการแสดงความกตัญญูต่อพระศาสนาและคณะสงฆ์การจัดการศาสนศึกษานั้น ด้านที่ประสบปัญหามาก คือ การจัดการศึกษาแผนกบาลี เพราะขาดแคลนทั้งครูและนักเรียนและอุปสรรคอื่นๆ ซึ่งคณะสงฆ์จะต้องช่วยจัดการศึกษาแผนกบาลีอันเป็นการศึกษาพระพุทธศาสนาโดยตรง เพื่อให้พระสงฆ์เจริญด้วยวิชาความรู้และการศาสนศึกษาให้เจริญก้าวหน้า การศึกษาพระปริยัติธรรมทั้งแผนกบาลีและแผนกธรรมเป็นการศึกษาหลักและสำคัญยิ่งของพระสงฆ์

ในการจัดการศาสนศึกษาของสงฆ์เป็นอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาส ซึ่งมีตำแหน่งเรียกว่า เจ้าสำนักเรียน การจัดการเรียนการสอนและการบริหารสำนักเรียน วัดและท้องถิ่นดำเนินการเองโดยคณะกรรมการการศึกษาคณะสงฆ์ไม่ได้เข้าไปดูแล และไม่มีกฎระเบียบว่าด้วยการบริหารสำนักเรียน การจัดการศึกษาจึงเป็นเรื่องของแต่ละวัดที่ดำเนินการเอง วัดใดที่มีเจ้าอาวาสเอาใจใส่เป็นกิจธุระด้านการเรียนการสอนของวัดนั้นก็เป็นที่ไปด้วยดี ส่วนวัดที่เจ้าอาวาสไม่ให้ความสนใจก็ปล่อยให้ไปตามยถากรรม ทำให้ในท้องถิ่นห่างไกลจากตัวเมืองหรือชนบท บางพื้นที่ไม่มีการเรียนการสอน การศึกษาของพระสงฆ์ส่วนใหญ่ปรากฏเฉพาะในเมืองใหญ่ๆ หรือเมืองหลวงเท่านั้น ทุกวันนี้ กล่าวได้ว่า พระภิกษุสามเณรส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาตามยถากรรม กล่าวคือ ต้องชวนขวนขวายศึกษาเอง ขณะที่หลักสูตรการศึกษาก็ล้าหลังขาดการพัฒนาทั้งเนื้อหา วิธีการเรียน การสอน และอุปกรณ์^{๑๑}

^{๑๐} พระมหาสมทรง สิรินธโร และคณะ, บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยในอนาคต, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทเคล็ดไทยจำกัด, ๒๕๒๕), หน้า ๔๒-๔๓.

^{๑๑} พระไพศาล วิสาโล, พระธรรมปิฎก กับอนาคตของพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : กองทุนวุดฒิธรรม, ๒๕๔๒), หน้า ๑๑๑.

๔.๓ ด้านการศึกษาสงเคราะห์

การสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การดำเนินกิจการเพื่อให้เป็นสาธารณะประโยชน์ ของหน่วยงานหรือของบุคคลหรือคณะบุคคล เว้นแต่การนั้นอยู่ในขอบข่ายแห่งการศึกษาสงเคราะห์ หรือ การช่วยเหลือเกื้อกูลหรืออุดหนุนจุนเจือกิจการของรัฐ หรือของเอกชนที่ดำเนินการเพื่อสาธารณประโยชน์ หรือการช่วยเหลือเกื้อกูลหรือการอุดหนุนจุนเจือสถานที่ซึ่งเป็นสาธารณสมบัติหรือประชาชนทั่วไปการให้การสงเคราะห์ทางพระพุทธศาสนาาระหว่างบรรพชิตกับคฤหัสถ์ เกิดจากความสัมพันธ์ที่มีต่อกันทางสังคม โดยถือเป็นหน้าที่อย่างหนึ่งที่จะพึงปฏิบัติต่อกันด้วยความเกื้อกูล เป็นการพึงพาอาศัยซึ่งกันและกัน ดังที่ปรากฏในพหุการสูตร ที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสถึงการพึงพาอาศัยซึ่งกันและกันระหว่างบรรพชิตกับคฤหัสถ์ว่า

ภิกษุทั้งหลาย พรหมณ์และคฤหบดีทั้งหลายผู้บำรุงอุปถัมภ์เธอทั้งหลายด้วยจีวร ภัณฑาหาร เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร ชื่อว่าเป็นผู้มีอุปการะมากแก่เธอทั้งหลายข้อที่เธอทั้งหลายแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง มีความงามในที่สุดพร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ ประกาศพรหมจรรย์บริสุทธิ์ บริบูรณ์ครบถ้วนแก่พรหมณ์และคฤหบดีเหล่านั้น ชื่อว่าเธอทั้งหลายก็มีอุปการะมากแก่พรหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย

ภิกษุทั้งหลาย คฤหัสถ์และบรรพชิตต่างพึงพาอาศัยซึ่งกันและกันอยู่ ประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อต้องการสละโอฆะออกให้ได้ เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบ ด้วยประการดังกล่าวนี้^{๑๒}

นอกจากนั้นแล้ว ในการบริหารจัดการด้านการสงเคราะห์ของพระสงฆ์ จึงเกิดจากหน้าที่และความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีองค์ประกอบ ๓ ประการ คือ การดำรงชีวิตของพระสงฆ์ ที่ต้องอาศัยปัจจัยสี่ของชาวบ้าน ถวาย และว่าโดยสภาวะและเหตุการณ์ในสังคมย่อมมีผลเกี่ยวข้องกับการบำเพ็ญสมณะธรรมและโดยคุณธรรม คือ เมตตา กรุณา จะต้องช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากทุกข์ โดยมีจุดเน้นที่การให้การสงเคราะห์ทางด้านหลักธรรม

ในปัจจุบันการสาธารณสงเคราะห์ เป็นกิจการอย่างหนึ่งของคณะสงฆ์ที่กำหนดเป็นระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พ.ศ. ๒๕๑๘ โดยมีมหาเถรสมาคม มีอำนาจหน้าที่ในการควบคุมและส่งเสริมการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยดี และเพื่อการนี้ มหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่ในการออกข้อบังคับวางระเบียบ ออกคำสั่ง มีมติหรือออกประกาศ โดยไม่ขัดแย้งกับกฎหมายและพระธรรมวินัยใช้บังคับได้ (มาตรา ๑๕ ตรี) สำหรับผู้ทำหน้าที่ในการจัดสาธารณสงเคราะห์โดยส่วนมากคือ วัดและเจ้าอาวาส เพราะมีบทบาทปฏิบัติเกี่ยวกับหน้าที่ของเจ้าอาวาส (มาตรา ๓๗) ไว้ว่า เจ้าอาวาสมีหน้าที่ จัดกิจการของวัดให้เป็นไปด้วยดี (๑) และเป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ (๒) พร้อมกับให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล (๓) ซึ่งงานลักษณะนี้เป็นงานด้านการสงเคราะห์นั่นเอง

อำนาจและหน้าที่ของพระสังฆาธิการด้านสาธารณสงเคราะห์

^{๑๒} ขุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๑๐๗/๔๘๖ - ๔๘๗.

ด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ จังหวัดหนองคาย คือ เป็นการทำงานร่วมกันในรูปของคณะกรรมการ จึงทำให้งานที่ได้รับมอบหมายนั้น เป็นไปค่อยข้างช้าและอาจจะไม่ทันต่อการใช้งานได้ โดยคณะสงฆ์เป็นแต่เพียงผู้คอยสนับสนุนหากมีปัญหาในเรื่องใดๆ เกิดขึ้นมาทั้งนี้ การก่อสร้างเน้นประโยชน์ต่อสาธารณชนมากกว่าวัดหรือคณะสงฆ์จะไปใช้สอย ฉะนั้น การก่อสร้างสิ่งเหล่านี้ จึงมีไม่มากนักเหมือนกับถาวรวัตถุเพราะเป็นเรื่องที่จำเป็นจริงๆ และไม่ขัดต่อระเบียบ กติกา ข้อบังคับต่างๆ ของมหาเถรสมาคม และคณะสงฆ์สามารถที่จะดำเนินการได้^{๑๓}

จากการศึกษา พบว่า พระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) เป็นผู้ที่มีบทบาทภาวะผู้นำด้านสังคมต่อพระสงฆ์และสามเณร ประชาชน ในเขตปกครองตั้งกิจกรรมพัฒนาต่างๆ ที่ท่านให้การสนับสนุนโดยให้มีการตั้งคณะกรรมการหมู่บ้าน/ชุมชน คอยดูแลความสงบความสามัคคีในหมู่บ้าน/ชุมชน ให้ข้อเสนอแนะการทำงานกับคณะกรรมการหมู่บ้าน/ชุมชน ร่วมประชุมปรึกษากับคณะกรรมการหมู่บ้าน/ชุมชน ประสานความร่วมมือเมื่อเกิดกรณีพิพาทระหว่างพระสงฆ์กับชาวบ้าน ช่วยประนีประนอมปัญหาความขัดแย้ง^{๑๔} จัดวัดเป็นศูนย์กลางการประชุมและประสานงาน ปลุกจิตสำนึกสาธารณะแก่ประชาชนและการกระตุ้นเตือนจิตใจพุทธศาสนิกชนให้หว่านหาญทำความดีทุกอย่าง การรู้จักรักษาความดีของตนเองไว้การรักษาเกียรติยศและชื่อเสียง การปฏิบัติหน้าที่ด้วยความบริสุทธิ์ยุติธรรม การตื่นตัวต่อการทำงาน และการช่วยกันทำความดีเมื่อมีกิจการคณะสงฆ์อย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น ก็พร้อมใจกันปฏิบัติ เช่น การลงอุโบสถสามัคคีในเทศกาลเข้าพรรษา การทอดถวายเทียนจำนำพรรษาการประชุมใหญ่ของคณะสงฆ์ประจำปีตั้งแต่ระดับเจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบลและเจ้าคณะอำเภอ ซึ่งเป็นผู้อยู่ใต้บังคับสายงานของเจ้าคณะจังหวัดหนองคาย^{๑๕}

นอกจากนั้น ท่านยังมีภาวะผู้นำทางสังคมในการช่วยสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างชาวบ้านกับส่วนราชการและชาวบ้านกับชาวบ้าน ช่วยจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุ จัดตั้งคณะกรรมการดูแลความสงบเรียบร้อย ให้ความช่วยเหลือชาวบ้านตามที่ร้องขอ ช่วยกันสร้างความสามัคคีในชุมชน ช่วยรักษาความสงบสุขในชุมชน อบรมให้รักษาศีลห้า อบรมให้อยู่ร่วมกันโดยสันติ อบรมให้เป็นคนดีของสังคม ให้ความช่วยเหลือต่อตนเองและผู้อื่น ให้เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม และสอนให้รู้จักประกอบอาชีพสุจริตเว้นการงานมิชอบหรือการทุจริต^{๑๖}

^{๑๓} สัมภาษณ์ พระครูสิริธรรมปคุณ เจ้าคณะอำเภอโพธิ์ชัย, ๒ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๔} สัมภาษณ์ พระครูพิพัฒน์จันทรังษี รองเจ้าคณะอำเภอผาไธ้, ๒ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๕} สัมภาษณ์ พระครูอุดมธรรมวิสิฐ รองเจ้าคณะอำเภอรัตนวาปี, ๒ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๖} สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณรัตนสุนทร เจ้าคณะอำเภอรัตนวาปี, ๒ เมษายน ๒๕๖๑.

๔.๔ ด้านการเผยแผ่

การเผยแผ่พุทธธรรมไปสู่พุทธศาสนิกชนในปัจจุบัน มีความเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตเป็นอย่างมากในทุกๆ ด้าน เพราะหากพระสงฆ์ไม่ปรับกลยุทธ์แล้ว ประชาชนที่มุ่งการทำมาหาเลี้ยงชีพ ก็ จะเห็นห่างจากวัดและทำให้เกิดวิกฤตอย่างหนึ่ง คือ คนไม่เข้าวัด ไม่สนใจต่อกิจกรรมต่างๆ ที่พระสงฆ์ จัดขึ้นในแต่ละเทศกาล ฉะนั้น พระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) จึงได้ปรับกลยุทธ์ต่างๆ เพื่อให้ เหมาะสมแก่การเผยแผ่พระพุทธศาสนาสู่ประชาชนในหลายประการ ต่อไปนี้^{๑๗}

ก. การจัดวัดให้เป็นอุทยานการศึกษา

เพื่อให้การพัฒนาบริเวณสถานที่ และเสนาสนะของวัดให้เป็นอุทยานการศึกษาการพัฒนา วัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน และการเผยแผ่ข่าวสารข้อมูล ให้เกิดเจตคติที่ดีแก่ประชาชน จึงมีแนว ทางการปฏิบัติ ประกอบด้วย^{๑๘}

(๑) ด้านบริเวณและอาคารสถานที่ จัดรูปแบบ คือ วัดที่ตั้งอยู่ในแหล่งชุมชน

(๒) จัดวัดให้มีบริเวณร่มรื่น สวยงาม สะอาด สงบ และมีสภาพเป็นอุทยานหรือสวนป่าที่มี ความร่มรื่น และเป็นธรรมชาติให้มากที่สุด เพื่อเปิดโอกาสให้นักเรียน นิสิตนักศึกษาและประชาชนได้ เข้ามาพักผ่อน พร้อมทั้งศึกษาหาความรู้

(๓) จัดวางผังวัดที่เป็นสัดส่วนโดยแบ่งเขตพุทธาวาส เขตสังฆาวาส และเขตฌาปนกิจ สงเคราะห์ให้เป็นระเบียบ

(๔) จัดให้มีหอกระจายข่าว เพื่อสอดแทรกความรู้และบริการข่าวสารต่างๆ ให้แก่ชุมชน

(๕) จัดทำพิพิธภัณฑ์สถาน พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น เพื่อเป็นแหล่งอนุรักษ์มรดก ทางศิลปกรรม จัดแสดงโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อเป็นการสนับสนุนวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

(๖) จัดทำธรรมสถานหรือสวนธรรม เพื่อเป็นสถานที่ฝึกอบรมศีลธรรมจริยธรรม ให้แก่ ประชาชนและคนในท้องถิ่นนั้น^{๑๙}

ข. ด้านกิจกรรม

เป็นแหล่งให้ความรู้ไม่จำกัดเพศและวัย รวมทั้งให้ความรู้ทั้งทางตรงและทางอ้อม มี ๒ ลักษณะ คือ ทางอ้อมและทางตรง กล่าวคือทางอ้อม ได้แก่ การจัดการเรียนการสอนแบบไม่มี ครูผู้สอน สามารถศึกษาเรียนรู้ได้ ด้วยตนเองจากสิ่งแวดล้อมหรือสื่อต่างๆ ที่สัมผัสได้ มีเนื้อหาสาระที่ อยู่ในความสนใจและเป็นประโยชน์แก่ผู้เรียนอย่างละเอียด เป็นขั้นตอน หมวดย่น สามารถเรียนรู้ได้ อย่างรวดเร็ว เข้าใจง่าย^{๒๐} ตัวอย่างเช่น

^{๑๗} สัมภาษณ์ พระครูสุภกิจโกศล ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดหนองคาย, ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๘} สัมภาษณ์ พระครูวิจักษ์ปริยัติคุณ รองเจ้าคณะอำเภอเมืองหนองคาย, ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๙} สัมภาษณ์ พระครูภาวนาธรรมโฆสิต รองเจ้าคณะอำเภอเมืองหนองคาย, ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๒๐} สัมภาษณ์ พระเมธีปริยัติธาดา เจ้าคณะอำเภอท่าบ่อ, ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

(๑) การจัดนิทรรศการ การจัดต้นไม้พุทได้ โดยเขียนคติธรรม หรือคติพจน์และการจัดสวนสมุนไพร โดยบอกสรรพคุณของต้นไม้ไว้ สถานที่คือ วัดโพธิ์ชัย พระอารามหลวง ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

(๒) การบรรยายภาพเกี่ยวกับจิตรกรรมฝาผนัง โดยอาจจะเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับ วรรณคดี พุทธประวัติ มหาชาติชาดก หรือตำรายาต่างๆ เช่น วัดคูเมือง ตำบลคูเมือง อำเภอเมืองสรวง จังหวัดหนองคาย

(๓) จัดทำพิพิธภัณฑ์สถานเพื่อเก็บรักษาโบราณวัตถุ และของเก่าแก่ต่างๆ ควรเขียนชื่อสิ่งของพร้อมทั้งคำบรรยายประวัติความเป็นมา และคุณประโยชน์ของสิ่งนั้นๆ สถานที่คือ วัดโพธิ์ชัย พระอารามหลวง ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

(๔) จัดทำเอกสารเกี่ยวกับธรรมะ หรือเทพธรรมะ ซีดีรอม วีดีโอเทพธรรมะ และทางเว็บไซต์เพื่อเผยแพร่แก่เด็กนักเรียนและประชาชน เป็นต้น สถานที่คือ วัดโพธิ์ชัย พระอารามหลวง ตำบลในเมืองอำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

(๕) เผยแผ่พระพุทธศาสนาทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดหนองคาย F.M. ๙๗.๗๕ MHz วัดโพธิ์ชัย พระอารามหลวง พร้อมทั้งนิมนต์พระนักเทศน์ในจังหวัดมาเทศนาให้พุทธศาสนิกชนที่รับฟังผ่านทางวิทยุ^{๒๑}

ทางตรง ได้แก่ การจัดการเรียนการสอนให้มีครูหรือวิทยากรบรรยาย^{๒๒} เช่น

(๑) จัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ธรรมศึกษา ภาษาบาลี และพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา สถานที่คือ วัดโพธิ์ชัย พระอารามหลวง ตำบลในเมือง อำเภอเมืองจังหวัดหนองคาย

(๒) จัดตั้งศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ ศูนย์อบรมเด็กด้อยโอกาสในวัด เช่น โรงเรียนเทศบาลวัดโพธิ์ชัย พระอารามหลวง ตำบลในเมืองอำเภอเมืองจังหวัดหนองคาย

(๓) จัดตั้งศูนย์ฝึกอาชีพ ศูนย์ฝึกอบรมทางศิลปกรรมเพื่อเสริมการประกอบอาชีพประจำวัน การฝึกสอนและสาธิตวิชาชีพสาขาต่างๆ จัดอบรมเกี่ยวกับงานพื้นบ้าน การเตรียมอาหารที่ถูกต้อง การทำนาทำสวน การสาธารณสุขมูลฐาน การให้ความรู้ทางกฎหมายพร้อมทั้งตอบปัญหาให้แก่ชาวบ้านเป็นครั้งคราว การจัดสอนและอบรมกรรมฐาน ฝึกการทำสมาธิเพื่ออบรมจิตใจ เช่น วัดคูเมือง ตำบลคูเมือง อำเภอเมืองสรวง จังหวัดหนองคาย

^{๒๑} สัมภาษณ์ พระครูภาวนาธรรมโฆสิต รองเจ้าคณะอำเภอเมืองหนองคาย, ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๒๒} สัมภาษณ์ พระครูวรรณสารโกวิท เจ้าคณะอำเภอเมืองหนองคาย, ๙ เมษายน ๒๕๖๑.

ขั้นตอนการจัดอุทยานการศึกษาเพื่อการเผยแผ่ในวัด

การเตรียมการ / การวางแผน สสำรวจความพร้อมของสถานที่และสิ่งที่มีอยู่สำรวจความพร้อมของชุมชน สร้างความเข้าใจกับชุมชน และวางแผนร่วมกัน สสำรวจแหล่งวิทยาการชุมชน และแหล่งบริการด้านต่างๆ เช่น เนื้อหาวิชา ผู้รู้ ในท้องถิ่น ประสานงานกับ หน่วยงานภาครัฐและเอกชน ให้มีส่วนร่วมในการออกแบบกระบวนการเรียนรู้^{๒๓}

๔.๕ ด้านการสาธารณูปการ

“สาธารณูปการ” หมายถึง “การก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนสถานของสงฆ์ เช่น โบสถ์ วิหาร”^{๒๔} ส่วน “สาธารณูปการ” ที่นำมาใช้ในการบริหารกิจการของสงฆ์ เริ่มนำมาใช้ครั้งแรกในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ ในมาตรา ๓๓ ที่จัดให้ระเบียบการบริหารคณะสงฆ์ ส่วนกลางเป็นองค์การต่าง ๆ คือ องค์การการปกครอง องค์การการศึกษาองค์การการเผยแผ่องค์การสาธารณูปการ และนอกจากนี้ก็จะกำหนดให้มีองค์การอื่น ๆ เพิ่มขึ้นอีกก็ได้ เมื่อประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ จึงปรากฏมีงานด้านสาธารณูปการในมาตราที่ ๓๗ โดยบัญญัติไว้ในหน้าที่เจ้าอาวาส “(๑) บำรุงรักษาวัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี”^{๒๕} มี ๔ ประการ คือ

- ๑) ก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุและศาสนสถาน
- ๒) กิจการอันเกี่ยวกับการวัด คือ การสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย การยุบเลิกการขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา การยกวัดร้างเป็นวัดมีพระภิกษุอยู่จำพรรษา และการยกวัดราษฎร์ขึ้นเป็นพระอารามหลวง
- ๓) กิจการของวัดอื่น ๆ เช่นการจัดงานวัด การเรียไร
- ๔) การศาสนสมบัติของวัด

โดยความหมายทั้ง ๔ ประการ ข้างต้นนี้ ว่ากันโดยเนื้อหาสาระลักษณะงานแล้วเป็นงานเกี่ยวกับการพัฒนาวัด ด้านอาคารสถานที่ หรือการจัดสภาพแวดล้อม เพื่อให้เอื้อประโยชน์ต่อกิจการของวัดในด้านอื่นๆ เช่น การใช้วัดเป็นสถานที่ศึกษาและปฏิบัติธรรมและการเผยแผ่พระศาสนา คือ ที่ใช้วัดเป็นฐานในการรองรับคนเพื่อให้เข้ามาฟังธรรม หรือชักจูงให้คนเข้าวัดเพื่อที่พระเจ้าจะได้เผยแผ่ธรรม

^{๒๓} สัมภาษณ์ นายเผด็จ สุขเกษม วัฒนธรรมจังหวัดหนองคาย, ๑๙ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๒๔} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทอักษรเจริญทัศน์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑๗๕.

^{๒๕} ชำเลียง วุฒิจันทร์, การพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนาเพื่อความมั่นคงแห่งชาติ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๖), หน้า ๑๗๓.

๔.๖ ด้านการสาธารณสงเคราะห์

การสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การดำเนินกิจการเพื่อให้เป็นสาธารณะประโยชน์ ของหน่วยงานหรือของบุคคลหรือคณะบุคคล เว้นแต่การนั้นอยู่ในขอบข่ายแห่งการศึกษาสงเคราะห์ หรือ การช่วยเหลือเกื้อกูลหรืออุดหนุนจุนเจือกิจการของรัฐ หรือของเอกชนที่ดำเนินการเพื่อสาธารณประโยชน์ หรือการช่วยเหลือเกื้อกูลหรือการอุดหนุนจุนเจือสถานที่ซึ่งเป็นสาธารณสมบัติหรือประชาชนทั่วไปการให้การสงเคราะห์ทางพระพุทธศาสนาระหว่างบรรพชิตกับคฤหัสถ์ เกิดจากความสัมพันธ์ที่มีต่อกันทางสังคม โดยถือเป็นหน้าที่อย่างหนึ่งที่จะพึงปฏิบัติต่อกันด้วยความเกื้อกูล เป็นการพึงพาอาศัยซึ่งกันและกัน ดังที่ปรากฏในพหุการสูตร ที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสถึงการพึงพาอาศัยซึ่งกันและกันระหว่างบรรพชิตกับคฤหัสถ์ว่า

ภิกษุทั้งหลาย พรหมณ์และคฤหบดีทั้งหลายผู้บำรุงอุปถัมภ์เธอทั้งหลายด้วยจีวร ปิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร ชื่อว่าเป็นผู้มีอุปการะมากแก่เธอทั้งหลายข้อที่เธอทั้งหลายแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง มีความงามในที่สุดพร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ ประกาศพรหมจรรย์บริสุทธิ์ บริบูรณ์ครบถ้วนแก่พรหมณ์และคฤหบดีเหล่านั้น ชื่อว่าเธอทั้งหลายก็มีอุปการะมากแก่พรหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย

ภิกษุทั้งหลาย คฤหัสถ์และบรรพชิตต่างพึงพาอาศัยซึ่งกันและกันอยู่ ประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อต้องการสละโอฆะออกให้ได้ เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบ ด้วยประการดังกล่าวนี้^{๒๖}

นอกจากนั้นแล้ว ในการบริหารจัดการด้านการสงเคราะห์ของพระสงฆ์ จึงเกิดจากหน้าที่และความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีองค์ประกอบ ๓ ประการ คือ การดำรงชีวิตของพระสงฆ์ ที่ต้องอาศัยปัจจัยสี่ของชาวบ้าน ถวาย และว่าโดยสภาวะและเหตุการณ์ในสังคมย่อมมีผลเกี่ยวข้องกับการบำเพ็ญสมณะธรรมและโดยคุณธรรม คือ เมตตา กรุณา จะต้องช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากทุกข์ โดยมีจุดเน้นที่การให้การสงเคราะห์ทางด้านหลักธรรม หรือทางด้านจิตใจเป็นหลัก ดังปรากฏในสังคาลสูตรที่พระพุทธองค์ทรงตรัสถึงหน้าที่ของสมณพราหมณ์ ที่จะต้องให้การอนุเคราะห์แก่กุลบุตรผู้มีอุปการคุณแก่ตน ด้วยหน้าที่ ๖ ประการ (๑) ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว (๒) ให้ตั้งอยู่ในความดี (๓) อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันดีงาม (๔) ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยได้ฟัง (๕) อธิบายสิ่งที่เคยฟังแล้วให้เข้าใจแจ่มแจ้ง (๖) บอกทางสวรรค์ให้^{๒๗} นอกจากนั้นแล้ว บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยที่ได้กล่าวมานี้ เป็นที่รับทราบกันมาโดยตลอด จนเมื่อความเจริญในรูปแบบที่เป็นอารยะธรรมของตะวันตก ได้แพร่หลายเข้ามาในประเทศไทยในรอบ ๑๐๐ ปีมานี้ จึงทำให้บทบาทของวัดและพระสงฆ์สูญหายไป โดยเริ่มเปลี่ยนแปลงจากสังคมเมืองหลวงก่อนและค่อยขยายไปสู่ต่างจังหวัด ทำให้พระสงฆ์ต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบในการสงเคราะห์แก่ประชาชนในรูปแบบที่แตกต่างออกไป

ในปัจจุบันการสาธารณสงเคราะห์ เป็นกิจการอย่างหนึ่งของคณะสงฆ์ที่กำหนดเป็นระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พ.ศ. ๒๕๑๘ โดยมีมหาเถร

^{๒๖} ชุ.อิตติ. (ไทย) ๒๕/๑๐๗/๔๘๖ - ๔๘๗.

^{๒๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๗๒/๒๑๖.

สมาคม มีอำนาจหน้าที่ในการควบคุมและส่งเสริมการสาธารณสุขสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยดี และเพื่อการนี้ มหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่ในการออกข้อบังคับวางระเบียบ ออกคำสั่ง มีมติหรือออกประกาศ โดยไม่ขัดแย้งกับกฎหมายและพระธรรมวินัยใช้บังคับได้ (มาตรา ๑๕ ตริ) สำหรับผู้ทำหน้าที่ในการจัดสาธารณสุขสงเคราะห์โดยส่วนมากคือ วัดและเจ้าอาวาส เพราะมีบทบาทอยู่เกี่ยวกับหน้าที่ของเจ้าอาวาส (มาตรา ๓๗) ไว้ว่า เจ้าอาวาสมีหน้าที่ จัดกิจการของวัดให้เป็นไปด้วยดี (๑) และเป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ (๒) พร้อมกับให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล (๓) ซึ่งงานลักษณะนี้เป็นงานด้านการสงเคราะห์นั่นเอง

ลักษณะการจัดสาธารณสุขสงเคราะห์ ในปัจจุบันมี ๕ ประการ ดังนี้

(๑) การดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล ได้แก่ การที่วัดหรือคณะสงฆ์ดำเนินการเองซึ่งกิจการอย่างใดอย่างหนึ่งที่มีวัตถุประสงค์ให้เป็นสาธารณประโยชน์ เช่น กิจการหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล กิจการห้องสมุดเพื่อประชาชน หรือการตั้งมูลนิธิมุ่งเอากิจการที่ทำเองหรือโครงการที่กำหนดเอง ทั้งที่เป็นกิจการประจำหรือชั่วคราว

(๒) การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นซึ่งเป็นไปเพื่อการสาธารณประโยชน์ได้แก่การช่วยเหลือสนับสนุนส่งเสริมกิจการของรัฐหรือเอกชนหรือผู้ใดผู้หนึ่งดำเนินการและการนั้นเป็นไปเพื่อสาธารณประโยชน์มุ่งเอาเฉพาะส่งเสริมงานของผู้อื่น มิได้มุ่งถึงกิจการที่ดำเนินการเอง

(๓) การช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ ได้แก่ การช่วยเหลือสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ เช่น สร้างถนนหนทาง ขุดลอกคูคลอง มุ่งเอาเฉพาะการช่วยเหลือสถานที่อันเป็นของสาธารณประโยชน์

(๔) การช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนทั่วไป ได้แก่ การช่วยเหลือประชาชนในกาลที่ควรช่วยเหลือ เช่น กาลประสบอุทกภัย กาลประสบภัย มุ่งเอาเฉพาะการช่วยเหลือบุคคลทั้งเป็นการประจำและชั่วคราว^{๒๘}

(๕) การจัดบริเวณอาคาร สถานที่ของวัด เพื่อส่งเสริมให้มีการจัดตั้งโรงเรียนหรือสถานศึกษา สุขศาลาหรือสถานอนามัย ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ ศาลาพักผ่อนหรือที่อ่านหนังสือพิมพ์ สร้างบ่อน้ำดื่ม น้ำใช้ การจัดตั้งธนาคารข้าว ธนาคารพืชพันธุ์ ธนาคารโค กระบือ กองทุนมูลนิธิ สหกรณ์ ศูนย์บริการสาธารณะ ศูนย์ฝึกอาชีพต่างๆ ฯลฯ ไว้อำนวยความสะดวกแก่พระภิกษุสงฆ์ สามเณร และประชาชนในท้องถิ่น

อย่างไรก็ตาม การพัฒนาด้านวัตถุ หมายถึง การพัฒนาปัจจัยที่จำเป็นสำหรับชีวิตมนุษย์ ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค และสิ่งอำนวยความสะดวกตลอดจนการทำหน้าที่ชำระสร้างสรรคสภาพแวดล้อม

^{๒๘} สัมภาษณ์ นายรุ่งสุริยา เมืองเหลา นักวิชาการศาสนาชำนาญการ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดหนองคาย , ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

จากการศึกษา พบว่า^{๒๙} พระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) มีบทบาทภาวะผู้นำในการพัฒนาด้านวัตถุ สรุปลงได้ดังนี้

ก. บทบาทภาวะผู้นำในการพัฒนาวัตถุภายในวัดโพธิ์ชัย พระอารามหลวงพระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) ได้จัดกิจกรรมพัฒนาในวัดวัดโพธิ์ชัย พระอารามหลวง ตำบลในเมือง อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย ซึ่งประกอบไปด้วย การจัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อเป็นการพัฒนาในด้านวัตถุ ได้แก่ การจัดตั้งกองทุนเพื่อพัฒนาต่างๆ การมอบเงินให้โรงเรียนเป็นทุนอาหารกลางวัน การมอบทุนการศึกษา การจัดการศึกษาแก่บุคคลทุกวัยทุกระดับ^{๓๐} การจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลีและสามัญศึกษา การจัดตั้งศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด การจัดสอนหลักสูตรพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์^{๓๑} การจัด ประกวดสวดมนต์หมู่, สรภัญญะ, บรรยายธรรมะ การจัดอบรมพระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบลและเจ้าอาวาส^{๓๒}

นอกจากนั้น ยังพบว่า ท่านได้ให้ความสำคัญในการจัดการด้านโภชนาการและสุขภาพอนามัยต่อประชาชนในวัดเขตปกครอง การจัดสร้างสวน จัดสร้างถึงเก็บน้ำฝนสาธารณะประโยชน์ การจัดโครงการอาหารเสริม การจัดโรงทาน การสร้างศาลาการเปรียญสร้างหอระฆัง สร้างกุฏิ สร้างโบสถ์ สร้างรั้ววัด สร้างถนนรอบวัด ขุดสระน้ำ สร้างหอพระไตรปิฎก สร้างเมรุ การดูแลและสร้างสรรค์สภาพแวดล้อม การสร้างสภาพแวดล้อมการปลูกต้นไม้เฉลิมพระเกียรติในหลวงในวาระต่างๆ เช่น วันพ่อแห่งชาติ วันแม่แห่งชาติ วันวิสาขบูชา เป็นต้น เพื่อเป็นการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้อยู่ชั่วลูกหลานชาว จังหวัดหนองคาย^{๓๓}

ข. บทบาทภาวะผู้นำในการพัฒนาวัตถุให้แก่สังคมในเขตเทศบาล

พระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) ได้จัดกิจกรรมพัฒนาให้แก่หมู่บ้านชุมชน ประชาคมกลุ่มบุคคล สถานศึกษาต่างๆ หน่วยงานภาครัฐและเอกชน กล่าวโดยสรุปได้แก่ การจัดตั้งกองทุนเพื่อพัฒนาต่างๆ มอบเงินให้โรงเรียนเป็นทุนอาหารกลางวัน/ทุนการศึกษา จัดตั้งธนาคารข้าว การจัดตั้งสหกรณ์ต่างๆ จัดตั้งสหกรณ์ร้านค้า การจัดการศึกษาแก่บุคคลทุกวัยทุกระดับ^{๓๔} การจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม-บาลีและสามัญศึกษา จัดตั้งศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด การจัดสอน

^{๒๙} สัมภาษณ์ นายไพรัตน์ ภาสอน กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย, ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๓๐} สัมภาษณ์ นายลำดวน สุวรรณพันธ์ กรรมการสภาวิทยาเขตผู้ทรงคุณวุฒิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย, ๒๒ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๓๑} สัมภาษณ์ นายสำราญ ย่อยโธสงค์ ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย, ๑๙ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๓๒} สัมภาษณ์ นางจรัส อินาวังษ์ กรรมการวัดโพธิ์ชัย (พระอารามหลวง), ๒๑ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๓๓} สัมภาษณ์ นางอรุณศรี ฤทธิเจริญ กรรมการวัดโพธิ์ชัย (พระอารามหลวง), ๒๑ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๓๔} สัมภาษณ์ นายเดชาศักดิ์ พิทักษ์แสงใส นักวิชาการศาสนาชำนาญการ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดอุดรธานี, ๒๑ เมษายน ๒๕๖๑.

หลักสูตรพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมศึกษา เป็นหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล จัดอบรมคอมพิวเตอร์สำหรับเยาวชน/ประชาชน^{๓๕} อบรมวาดศิลป์ นำหลักพุทธธรรมไปสู่ประชาชนในพื้นที่ต่างๆ การจัดบรรพชาภาคฤดูร้อน จัดโครงการพบปะผู้ปกครอง จัดอบรมสาธารณสุขมูลฐาน การจัดการด้านโภชนาการและสุขภาพอนามัย จัดสร้างห้องส้วมจัดสร้างถังเก็บน้ำ ฝน^{๓๖} จัดโครงการอาหารเสริมการสร้างสาธารณสุขประโยชน์และสาธารณสุขูปการต่างๆ สร้างศาลาการเปรียญ สร้างหอระฆัง สร้างกุฏิ สร้างรั้ววัด สร้างโบสถ์สร้างถนน ขุดสระน้ำ สร้างสถานที่ประชุมระดับจังหวัดขึ้นมาเพื่อรับรองการประชุมใหญ่ของคณะสงฆ์^{๓๗} สร้างห้องสมุดในโรงเรียน สร้างห้องสมุดประชาชน เป็นประธานสงฆ์ในการสร้างห้องประชุมองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) สร้างที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน สร้างศาลาประชาคม การพัฒนาการเกษตรกรรม ส่งเสริมการปลูกหวาย ส่งเสริมการเพาะเห็ดฟาง ส่งเสริมการปลูกพืชสวนครัว ส่งเสริมการขยายพันธุ์พืช การธำรงสร้างสรรคสภาพแวดล้อม รักษาสภาพแวดล้อมและปลูกต้นไม้^{๓๘}

ค. บทบาทภาวะผู้นำในการพัฒนาวัตถุให้แก่สังคมในเขตชนบท

พระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) ได้จัดกิจกรรมพัฒนาต่างๆ สรุปได้คือการจัดตั้งกองทุนเพื่อพัฒนาต่างๆ บริจาคเงินเป็นกองทุนการศึกษา/ อาหารกลางวัน จัดตั้งธนาคารยา^{๓๙} จัดตั้งธนาคารโคกระบือ จัดตั้งธนาคารข้าว จัดตั้งมูลนิธิคณะสงฆ์ประจำอำเภอการจัดตั้งสหกรณ์ต่างๆ การจัดการศึกษาแก่บุคคลทุกวัยทุกระดับ จัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม-บาลีและสามัญศึกษา จัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมศึกษาและอุทยานการศึกษา จัดอบรมวิชาชีพพระยะสั้นสำหรับแม่บ้าน เป็นหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล จัดตั้งศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด ส่งพระไปช่วยสอนศีลธรรมธรรมในโรงเรียน การจัดการด้านโภชนาการและสุขภาพอนามัย^{๔๐} จัดสร้างห้องน้ำและสุขา จัดสร้างถังเก็บน้ำฝน จัดโครงการอาหารเสริม ช่วยรักษาผู้ติดยาเสพติดโดยใช้สมุนไพร การพัฒนาการเกษตรกรรม สร้างฝายน้ำล้น/ อ่างเก็บน้ำขนาดเล็ก ส่งเสริมให้ทำการเกษตรแบบผสมผสาน ส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกพืชสมุนไพรที่หาได้ง่าย จัดอบรมการขยายพันธุ์พืช จัดแปลงพืชสวนครัวสาธิต การธำรงสร้างสรรคสภาพแวดล้อม การอนุรักษ์ป่าไม้และรักษาสภาพแวดล้อม ปลูกต้นไม้^{๔๑} จัดตั้งวัดเป็นพุทธอุทยาน สร้างห้องสมุดประชาชน สร้างศาลาประชาคม ขุดสระน้ำ สร้างถนน สร้างกุฏิ สร้างโบสถ์ สร้างหอพระไตรปิฎก^{๔๒} สร้างสะพาน ต่อไฟฟ้าเข้าหมู่บ้าน/ ชุมชน สร้างหอ

^{๓๕} สัมภาษณ์ นายพิเชษฐ์ โพธิ์สุ ประธานชุมชนกุดแห่, ๑๙ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๓๖} สัมภาษณ์ นายเวสารัช โออารีย์ กรรมการวัดโพธิ์ชัย (พระอารามหลวง), ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๓๗} สัมภาษณ์ นางสาวจรรยา มุกกันต์ กรรมการวัดโพธิ์ชัย (พระอารามหลวง), ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๓๘} สัมภาษณ์ พระราชรัตนาลงกรณ์ เจ้าคณะจังหวัดหนองคาย, ๑๐ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๓๙} สัมภาษณ์ พระเทพกิตติมุนี (ประทัย วชิรญาณโณ) ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดหนองคาย , ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๔๐} สัมภาษณ์ พระครูอภัยธรรมรักขิต ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดหนองคาย, ๓ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๔๑} สัมภาษณ์ พระครูภากรกิตติคุณ รองเจ้าคณะอำเภอศรีเชียงใหม่, ๓ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๔๒} สัมภาษณ์ พระครูสิริธรรมาภรณ์ เจ้าคณะอำเภอสระใคร, ๓ เมษายน ๒๕๖๑.

ระฆัง ขุดบ่อน้ำ สร้างที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน สร้างศาลาการเปรียญ สร้างสนามเด็กเล่น สร้างที่พักในวัด ปรับปรุงสถานที่ภายในวัดให้เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม สร้างเจดีย์และสร้างพระธาตุ สร้างที่ทำการสาธารณสุขมูลฐาน บริจาคเงินซื้อที่ดินขยายเขตที่วัด สร้างศาลาพักผ่อน ต่อระบบน้ำประปาให้ชุมชน ต่อเติมอาคารและจัดซื้อโต๊ะเก้าอี้ สร้างรั้ววัด บริจาคเงินสร้างที่ทำการสภาตำบล สร้างห้องสมุดและซื้อหนังสือเข้าห้องสมุดโรงเรียน สนับสนุนการตั้งศูนย์เพาะชำกล้วยไม้ มอบโต๊ะหมู่บูชาพร้อมอุปกรณ์ให้โรงเรียน สร้างอาคารอเนกประสงค์ และสร้างเมรุ^{๔๓} อิ่มใจในขณะเดียวกัน และขจัดความเห็นแก่ตัวลงไปได้เพราะรู้จักบริหารตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้อื่นในความเป็นผู้นำที่ควรยกย่องสรรเสริญ ส่วนมูลค่าราคาที่ท่านสงเคราะห์แก่สังคมต่างๆ นั้น เป็นจำนวนมาก ซึ่งเทียบกับการทุ่มเทให้แรงงานไม่ได้เลย^{๔๔}

๔.๗ บทสรุป

จากการศึกษาพบว่า พระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) เป็นผู้มืบทบาทภาวะผู้นำคณะสงฆ์และพุทธศาสนิกชนจังหวัดหนองคาย ใน ๓ ด้านหลักๆ ด้วยกัน คือ ด้านวัตถุ ด้านจิตใจและด้านสังคม

๑) ในด้านวัตถุ พบว่า พระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) เป็นผู้มืบทบาทภาวะผู้นำด้านวัตถุ โดยท่านได้ช่วยเหลือสงเคราะห์แก่วัดต่างๆ ในเขตปกครอง ตลอดจนพระภิกษุ สามเณรและประชาชนที่ได้รับความเดือดร้อนในด้านปัจจัย ๔ กล่าวคือ ท่านได้ช่วยเหลือด้านอาหาร เสื้อผ้า/จีวร ที่อยู่อาศัยเสนาสนะ และยารักษาโรคเท่าที่กำลังของพระสงฆ์รูปหนึ่งพึงปฏิบัติต่อพุทธบริษัทด้วยกัน โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญ คือ บรรเทาความทุกข์ทรมานทางกาย เช่น ร้อน หนาว ทิว กระจาย เป็นต้น แก่ผู้ไปขอความช่วยเหลือท่าน แต่ทั้งนี้การช่วยเหลือด้วยอามิสหรือวัตถุต่างๆ ไม่อาจจะสงเคราะห์ได้ทั่วถึงไม่ เนื่องจาก วัดและประชาชนมีจำนวนมาก ฉะนั้น ท่านจึงสงเคราะห์เพิ่มกำลังความสามารถและเป็นแบบอย่างในฐานะผู้นำที่ดีต่อบุคคลอื่น

๒) ในด้านจิตใจ พบว่า พระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) เป็นผู้มืบทบาทภาวะผู้นำ ด้านจิตใจหรือจิตวิญญาณ เพื่อปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมอันดีงามไปสู่พุทธศาสนิกชนที่เข้าไปฟังธรรม หรือแสวงหาทางพ้นทุกข์ในวัด โดยท่านได้จัดอบรม แสดงธรรม บรรยายธรรม แจกเอกสาร แจกแผ่นบันทึกเสียงเทศน์ เป็นต้น ไปสู่วัดต่างๆ เพื่อนำไปแสดงแก่ประชาชนและให้ประชาชนเข้าถึงหลักพุทธธรรมคำสอนให้มากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ก็ยังได้จัดกิจกรรมในวันสำคัญต่างๆ อันเป็นแนวทางให้พุทธศาสนิกชนมีกิจกรรมร่วมกันและรู้จักคุณค่าในการดำเนินชีวิตประจำวันอย่างมีความสุขปราศจากการเบียดเบียนหรือประทุษร้ายต่อคนอื่น รู้จักเข้าวัดฟังธรรม จำศีล

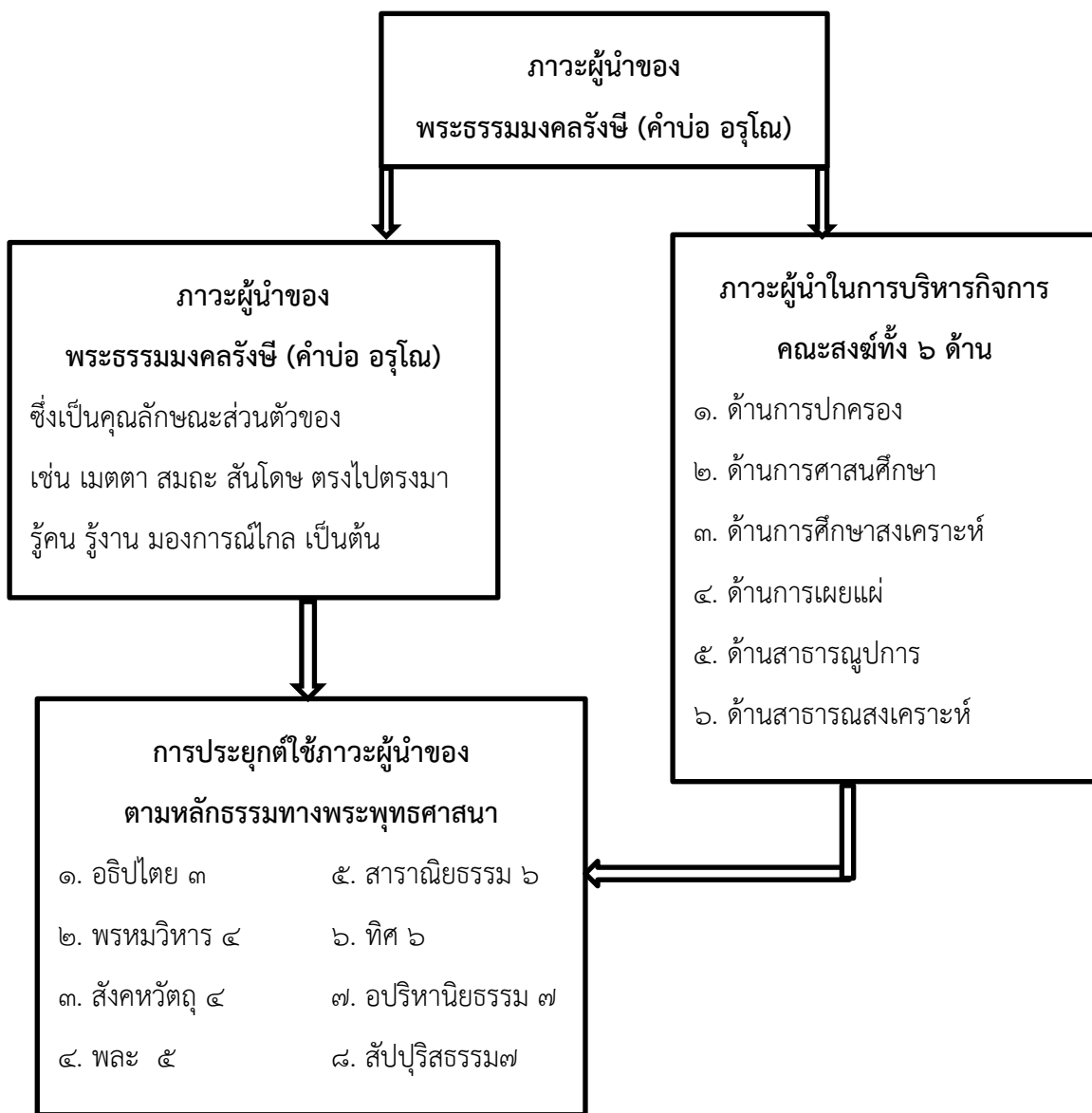
๓) ในด้านสังคม พบว่า พระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) เป็นผู้มืบทบาทภาวะผู้นำด้านสังคม กล่าวคือ (๑) ในฝ่ายคณะสงฆ์ ท่านได้ประชุมปรึกษาหารือกับคณะสงฆ์อยู่เนืองๆ เช่น การลง

^{๔๓} สัมภาษณ์ พระครูสิริธรรมปคุณ เจ้าคณะอำเภอโพนพิสัย, ๒ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๔๔} สัมภาษณ์ พระครูพิพัฒน์จันทรังษี รองเจ้าคณะอำเภอเผ่าไร่, ๒ เมษายน ๒๕๖๑.

อุโบสถสามัคคีร่วมกัน เป็นต้น (๒) ในฝ่ายคฤหัสถ์ ท่านได้ให้คำปรึกษาในฐานะของพระสงฆ์ที่เป็นหมอ รักษาโรคทางใจและประสานความร่วมมือจากทุกภาคแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างองค์กรสงฆ์กับ บุคคลหรือระหว่างบุคคลด้วยกันเองได้ดี เป็นต้น จึงทำให้เรื่องราวหรืออิทธิฤทธิ์ต่างๆ ในพื้นที่สงบลง ด้วยดีและเป็นธรรมแก่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

จากบทสรุปดังกล่าว จึงนำมาดำเนินการเป็นแผนภาพเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้ภาวะผู้นำ ของพระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) ในกิจการคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบันดังนี้



ตารางที่ ๔.๑ การประยุกต์ใช้ภาวะผู้นำ ๖ ของพระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) ในกิจการคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

วิทยานิพนธ์ เรื่องนี้ “ศึกษาภาวะผู้นำของพระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) ที่มีต่อการพัฒนาสังคม และองค์กรสงฆ์จังหวัดหนองคาย” โดยผู้วิจัยแบ่งวัตถุประสงค์ในการศึกษาออกเป็น ๓ ประเด็น ได้แก่ (๑) ทำให้ได้องค์ความรู้และทราบถึงภาวะผู้นำในคัมภีร์พระพุทธศาสนา (๒) ทำให้ทราบถึงบทบาทภาวะผู้นำในแต่ละด้านของพระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) ที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค ๘ (๓) ทำให้ทราบผลการวิเคราะห์บทบาทภาวะผู้นำของพระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) ที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค ๘ ที่มีต่อการพัฒนาสังคมและองค์กรสงฆ์จังหวัดหนองคาย สรุปผลการศึกษา มีดังต่อไปนี้

๕.๑.๑ ภาวะผู้นำในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

สรุปได้ว่า ทฤษฎีที่บ่งบอกถึงความเป็นผู้นำ แบ่งออกเป็น ๔ ยุค จากอดีตจนถึงปัจจุบัน และเรียกทฤษฎีต่างๆ เหล่านี้ คือ ทฤษฎีเกี่ยวกับคุณลักษณะ ทฤษฎีเกี่ยวกับพฤติกรรมของผู้นำ ทฤษฎีเกี่ยวกับผู้นำตามสถานการณ์ และทฤษฎีผู้นำเชิงปฏิรูป โดยในทฤษฎีทั้งหมดนี้ ทฤษฎีท้ายสุดมีลักษณะที่โดดเด่นที่สุด เพราะเป็นการบูรณาการทฤษฎีต่างๆ เข้าด้วยกันเช่น ทำให้ผู้นำมีลักษณะที่ส่งเสริมองค์กรได้มากกว่า และทำงานร่วมกับบุคคลอื่นในหลากหลายมิติ แต่สรุปว่า ไม่มีทฤษฎีใดที่ไม่มีจุดด้อยเพราะเป็นการบริหารงานบุคคลต่อองค์กรและบุคคล จึงมีทั้งจุดเด่นและจุดด้อยนั่นเอง ดังนั้น ผู้นำองค์กรที่ดี จะต้องรู้จักกำหนดทิศทางที่ควรจะเป็นขององค์กร การจัดระบบการทำงานขององค์กรให้ชัดเจน และการมอบหมายอำนาจหน้าที่ในการทำงานให้ครบถ้วนตามลำดับ

ส่วนหลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่ทำให้ประสบความสำเร็จในการเป็นผู้นำที่ดีขององค์กรนั้น ประกอบด้วย หลักอธิปไตย ๓ พรหมวิหาร ๔ สังคหวัตถุ ๔ และการใช้หลัก พละ ๕ คือรู้ระบอบการบริหารงานที่เหมาะสมแก่องค์กรและชุมชน รู้จักใช้พระเดชและพระคุณ รู้จักหลักการผูกมิตรไมตรีต่อคนอื่นได้ดี รู้จักบริหารตนเองอย่างชาญฉลาด มีความมั่นคงทางสติปัญญาและอารมณ์

หลักธรรมที่มาสสนับสนุนความเป็นผู้นำอีกหลายหมวด กล่าวคือ หลักสาราณียธรรม ๖ ทิศ ๖ อปริหานิยธรรม ๗ และหลักสัพปุริสธรรม ๗ คือ รู้หลักการบริหารตนและบริหารงานไปพร้อมๆ กัน รู้บทบาทและหน้าที่ทางสังคม บริหารงานอย่างมีประสิทธิภาพโดยอิงผลประโยชน์องค์กรเป็นสำคัญ รู้หลักบริหารตนและองค์กรอย่างรู้เท่าทันและเป็นการป้องกันความเสียหายอันจะเกิดขึ้นแก่องค์กรในอนาคต นอกจากนั้น ผู้นำพึงระมัดระวังข้อบกพร่องอันเกิดจากการบริหารตนเอง ได้แก่ พึงเว้นจากหลักธรรมที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาภาวะผู้นำ คือ อกุศลมูล ๓ (แนวคิดในใจที่ต่อต้านความ

ดีทุกอย่าง)อัคราธิปไตย (การใช้เผด็จการในการบริหารจัดการองค์กร) และอคติ ๔ (การวางตนไม่เหมาะสมแก่ภาวะผู้นำที่ดีเพราะจิตใจมีอคติอย่างใดอย่างหนึ่ง)

๕.๑.๒ บทบาทภาวะผู้นำของพระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ)

พระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) ได้ใช้หลักธรรมทั่วไปของภาวะผู้นำที่ดีกล่าวคือ รู้จักการใช้หลักอธิปไตย ๓ ในด้านการปกครอง รู้จักการใช้หลักพรหมวิหาร ๔ ในด้านการปกครอง การใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในด้านการศึกษาสงเคราะห์ สาธารณสงเคราะห์และการสาธารณูปการ การใช้หลักพละ ๕ ในด้านการศึกษาและการเผยแผ่

พระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) ได้ใช้หลักธรรมที่สนับสนุนภาวะผู้นำประกอบด้วย การใช้หลักทศ ๖ สาราณียธรรม ๖ อปริหานิยธรรม ๗ และหลักสัปปุริสธรรม ๗ ในด้านการปกครอง ส่งผลให้เกิดความเสมอภาคและเท่าเทียมกันในการบริหารจัดการ ให้รู้จักความมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อผู้ใต้บังคับบัญชาหรือผู้ปฏิบัติตามคำสั่ง ให้การบริหารคนและงานมีความสะดวกราบรื่นและมีบรรยากาศที่ดียิ่งขึ้น ช่วยให้การบริหารมีประสิทธิภาพต่อองค์กรได้มากขึ้น และเป็นการบูรณาการความสามารถ ศักยภาพ และความฉลาดในการบริหารอย่างมีอาชีพเพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายขององค์กร

๕.๑.๓ วิเคราะห์บทบาทภาวะผู้นำในภารกิจ ๖ ด้านของพระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ)

ที่มีต่อการพัฒนาสังคมและองค์กรสงฆ์จังหวัดหนองคาย พระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) เป็นผู้มืบทบาทภาวะผู้นำในภารกิจ ๖ ด้านต่อคณะสงฆ์และพุทธศาสนิกชนจังหวัดหนองคาย ซึ่งสรุปภารกิจลงได้ ๓ ด้าน คือ ด้านวัตถุ ด้านจิตใจและด้านสังคม ผลสรุปได้ดังนี้

(๑) ในด้านวัตถุ พบว่า พระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) เป็นผู้มืบทบาทภาวะผู้นำด้านวัตถุ โดยท่านได้ช่วยเหลือสงเคราะห์แก่วัดต่างๆ ในเขตปกครอง ตลอดจนพระภิกษุ สามเณรและประชาชนที่ได้รับความเดือดร้อน เท่าที่กำลังของพระสงฆ์รูปหนึ่งพึงปฏิบัติต่อพุทธบริษัทด้วยกัน โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญ คือ บรรเทาความทุกข์ทางกาย แก่ผู้ไปขอความช่วยเหลือท่าน แต่ทั้งนี้ การช่วยเหลือด้วยอามิสหรือวัตถุต่างๆ ไม่อาจจะสงเคราะห์ได้ทั่วถึงไม่ เนื่องจาก วัดและประชาชนมีจำนวนมาก ฉะนั้น ท่านจึงสงเคราะห์เต็มกำลังความสามารถและเป็นแบบอย่างในฐานะผู้นำที่ดีต่อบุคคลอื่น ตัวอย่างที่ท่านสงเคราะห์ เช่น การสร้างอาคารเสนาสนะต่าง ๆ

(๒) ในด้านจิตใจ พบว่า พระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) เป็นผู้มืบทบาทภาวะผู้นำด้านจิตใจ เพื่อปลูกฝังศีลธรรมและจริยธรรมสู่พุทธศาสนิกชนที่เข้าไปแสวงหาทางพ้นทุกข์โดยท่านได้จัดอบรม แสดงธรรม บรรยายธรรม แจกเอกสาร แจกแผ่นบันทึกเสียงเทศน์ เป็นต้น ไปสู่วัดต่างๆ เพื่อนำไปแสดงแก่ประชาชนและให้ประชาชนเข้าถึงหลักพุทธธรรมคำสอนให้มากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังได้แสดงธรรมผ่านสถานีกระจายเสียงวิทยุ F.M. ๙๗.๗๕ MHz วัดโพธิ์ชัย พระอารามหลวง และสถานี

วิหิตต่าง ๆ ที่สนใจ แล้วก็ยังได้จัดกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น วันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา โดยการปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติ การนั่งสมาธิ เจริญจิตเมตตา เป็นต้น อันเป็นแนวทางให้พุทธศาสนิกชนมีกิจกรรมร่วมกัน และรู้จักคุณค่าในการดำเนินชีวิตประจำวันอย่างมีความสุข ปราศจากการเบียดเบียนหรือประทุษร้ายต่อคนอื่นรู้จักเข้าวัดฟังธรรมจำศีล กินทาน ผลาญกิเลสในใจ

(๓) ในด้านสังคม พบว่า พระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) เป็นผู้มีบทบาทภาวะผู้นำด้านสังคม กล่าวคือ (ก) ในฝ่ายคณะสงฆ์ ท่านได้ประชุมปรึกษาหารือกับคณะสงฆ์อยู่เนืองๆ เช่น การลงอุโบสถสามัคคีร่วมกัน เป็นต้น (ข) ในฝ่ายคฤหัสถ์ ท่านได้ให้คำปรึกษาในฐานะของพระสงฆ์ที่เป็นหมอรักษาโรคทางใจและประสานความร่วมมือจากทุกภาคส่วน การแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างองค์กรสงฆ์กับบุคคล หรือระหว่างบุคคลด้วยกันเอง เป็นต้น ซึ่งผู้ใกล้ชิดในกรณีพิพาทเหล่านี้ จะต้องได้รับการยอมรับจากทุกฝ่าย การเจรจาจึงจะประสบผลสำเร็จ และท่านก็ทำให้ดีในหลายกรณีด้วยกัน จึงทำให้เรื่องราวหรืออิทธิฤทธิ์ต่างๆ ในพื้นที่สงบลงด้วยดีและเป็นธรรมแก่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

ผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนา เป็นลักษณะของผู้นำที่ดี เป็นผู้นำที่มีธรรมในตนเองคือเป็นผู้ที่มีธรรมเป็นเครื่องชี้้นำในการปกครองและการบริหาร รัฐ ประเทศ องค์กรหรือหมู่คณะให้เป็นไปด้วยดี และประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่ได้ตั้งไว้ ธรรมจึงเป็นเครื่องเสริมสร้างคุณสมบัติของผู้นำให้มีภาวะผู้นำสูง ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการบริหารจัดการและดำเนินกิจกรรมขององค์กรให้สำเร็จ ล่วงตามเป้าหมายด้วยดีเห็นได้ว่าผู้ที่จะเป็นผู้นำที่ดีได้นั้น ต้องเป็นผู้ที่รู้จักบทบาทและหน้าที่ของตนที่ต้องรับผิดชอบ ในองค์การ ในด้านหน้าที่หลัก และความรับผิดชอบตามตำแหน่งในองค์การตามหลักการบริหาร และยังต้องรู้จักหน้าที่รอง คือ การเป็นบุคคลตัวอย่าง ที่ทำหน้าที่เป็นตัวแทนกลุ่มที่ช่วยเหลือสมาชิกในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับกลุ่ม เพื่อสร้างสัมพันธภาพและประสานงานภายในกลุ่มให้มีความสามัคคี เพื่อให้งานต่าง ๆ สำเร็จบรรลุเป้าหมายได้ ผู้นำจึงควรเป็นผู้ที่มีทั้ง ธรรมและความรู้ เพื่อสร้างศรัทธาที่ดีให้เกิดแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา เป็นสัญลักษณ์แบบอย่างที่ดีขององค์กร ผู้นำจึงควรศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับผู้นำและนำไปประยุกต์ใช้ให้ถูกต้องเหมาะสมกับองค์กรหรือสังคมที่ตนนำหรือปกครองอยู่ และจะเป็นผู้นำที่ดีที่พึงประสงค์ คือ มีทั้งความรู้ดี ความสามารถดี และความประพฤติดี อันเป็นภาวะผู้นำที่เหมาะสมกับผู้นำในยุคปัจจุบันที่ต้องการผู้นำที่มีธรรม มีวิสัยทัศน์ และรู้จักวิธีการสร้างแรงบันดาลใจให้บุคลากรดำเนิน กิจกรรมขององค์กรหน่วยงานหรือสังคม ตลอดจนถึงประเทศชาติให้บรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายขององค์กรนั้นๆ ไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองได้อย่างมั่นคง

จากการศึกษาภาวะผู้นำในคัมภีร์พระพุทธศาสนา โดยการสังเคราะห์จากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา สามารถสรุปได้ดังนี้

๑. ความหมายของผู้นำ พบว่า ผู้นำจึงถือกำเนิดขึ้นจากความเสื่อมของจิตใจมนุษย์ โดยการคัดเลือกแต่งตั้ง “มหาสมมติ” บุคคลที่มีลักษณะรูปงาม น่าดูกว่า น่าเลื่อมใสกว่า น่าเกรงขามกว่า โดยให้ทำหน้าที่ว่ากล่าว ตีเตือนผู้ที่ควรถูกตีสอน ชับไล่ผู้ที่ควรขับไล่โดยชอบ เพราะเป็นใหญ่ใน

ที่นาทั้งหลาย จึงเรียกว่า “กษัตริย์” และเป็นผู้ที่ถูกแต่งตั้งโดยชอบธรรมจากหมู่มณะนั้น ๆ จึงเรียกว่า “ราชา” การเกิดขึ้นของ “ผู้นำ” ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

๒. ลักษณะ /คุณสมบัติผู้นำ พบว่า ลักษณะผู้นำในพระพุทธศาสนานั้นมีอยู่ ๒ คือ ธรรมราชาและเทวราชา ดังนั้น พระราชาหรือกษัตริย์ในทางพระพุทธศาสนานั้นถือว่าเป็นสมมติเทพเป็นเทวดาโดยสมมติผู้ที่เป็นเทวดา หมายถึง ผู้ที่มีเทวธรรม คือ ผู้ที่มีหิริและโอตตปปะเป็นสัปปุรุษผู้สงบระงับ เป็นผู้มั่งคั่งของเทวดา เป็นเทวราชาที่มีภาวะหรือคุณธรรมที่เป็นเอกลักษณ์สำคัญคือ มีหิริและโอตตปปะฉะนั้นลักษณะของผู้นำในฐานะเทวราชา ต้องเป็นผู้ที่มีหิริและโอตตปปะคือ ความละเอียดและเกรงกลัวต่อบาป

๓. บทบาทและหน้าที่ของผู้นำ พบว่า ในทางพระพุทธศาสนา พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงตรัสในเรื่องบทบาทและหน้าที่ของกษัตริย์ในการปกครองบ้านเมือง ประชาชนพลเมือง ข้าราชการบริวารและผู้บังคับบัญชาทั้งลูกน้องหรือผู้ใต้บังคับบัญชาไว้

๔. หลักธรรมที่ส่งเสริมภาวะผู้นำ ที่มีปรากฏในพระไตรปิฎกอยู่หลายหลักธรรม/หลายพระสูตร อาทิเช่น สิงคาลกสูตร ทศพิชราชธรรม ๑๐ อคติ ๔ ปาปนิกกรรม ๓ ราชสังคหวัตถุ ๔ ฯลฯ แต่ในที่นี้ผู้วิจัยได้ศึกษาเฉพาะหลักธรรมที่ส่งเสริมภาวะผู้นำที่สอดคล้องกับบริบทของกรณีศึกษา ซึ่งประกอบด้วย ๑) หลักอธิปไตย ๓ ๒) พรหมวิหาร ๔ ๓) สังคหวัตถุ ๔ ๔) พละ ๕ ๕) สาราณียธรรม ๖ ๖) ทิศ ๖ ๗) อปริหานิยธรรม ๗ และ ๘) สัปปุริสธรรม ๗

จากการศึกษาพบว่า พระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) เป็นผู้มั่งคั่งบทบาทภาวะผู้นำคณะสงฆ์และพุทธศาสนิกชนจังหวัดหนองคาย ใน ๓ ด้านหลักๆ ด้วยกัน คือ ด้านวัตถุ ด้านจิตใจและด้านสังคม

๑) ในด้านวัตถุ พบว่า พระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) เป็นผู้มั่งคั่งบทบาทภาวะผู้นำด้านวัตถุ โดยท่านได้ช่วยเหลือสงเคราะห์แก่วัดต่างๆ ในเขตปกครอง ตลอดจนพระภิกษุ สามเณรและประชาชนที่ได้รับความเดือดร้อนในด้านปัจจัย ๔ กล่าวคือ ท่านได้ช่วยเหลือด้านอาหาร เสื้อผ้า/จีวรที่อยู่อาศัยเสนาสนะ และยารักษาโรคเท่าที่กำลังของพระสงฆ์รูปหนึ่งพึงปฏิบัติต่อพุทธบริษัทด้วยกัน โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญ คือ บรรเทาความทุกข์ทางกาย เช่น ร้อน หนาว หิว กระจาย เป็นต้น แก่ผู้ไปขอความช่วยเหลือท่าน แต่ทั้งนี้การช่วยเหลือด้วยอาภรณ์หรือวัตถุต่างๆ ไม่อาจจะสงเคราะห์ได้ทั่วถึงไม่ เนื่องจาก วัดและประชาชนมีจำนวนมาก ฉะนั้น ท่านจึงสงเคราะห์เต็มกำลังความสามารถและเป็นแบบอย่างในฐานะผู้นำที่ดีต่อบุคคลอื่น

๒) ในด้านจิตใจ พบว่า พระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) เป็นผู้มั่งคั่งบทบาทภาวะผู้นำ ด้านจิตใจหรือจิตวิญญาณ เพื่อปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมอันดีงามไปสู่พุทธศาสนิกชนที่เข้าไปฟังธรรมหรือแสวงหาทางพ้นทุกข์ในวัด โดยท่านได้จัดอบรม แสดงธรรม บรรยายธรรม แจกเอกสาร แจกแผ่นบันทึกเสียงเทศน์ เป็นต้น ไปสู่วัดต่างๆ เพื่อนำไปแสดงแก่ประชาชนและให้ประชาชนเข้าถึงหลักพุทธธรรมคำสอนให้มากยิ่งขึ้น นอกจากนั้นก็ยังได้จัดกิจกรรมในวันสำคัญต่างๆ อันเป็นแนวทางให้พุทธศาสนิกชนมีกิจกรรมร่วมกันและรู้จักคุณค่าในการดำเนินชีวิตประจำวันอย่างมีความสุขปราศจากการเบียดเบียนหรือประทุษร้ายต่อคนอื่น รู้จักเข้าวัดฟังธรรม จำศีล

๓) ในด้านสังคม พบว่า พระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) เป็นผู้มีบทบาทภาวะผู้นำด้านสังคม กล่าวคือ (๑) ในฝ่ายคณะสงฆ์ ท่านได้ประชุมปรึกษาหารือกับคณะสงฆ์อยู่เนืองๆ เช่น การลงอุโบสถสามัคคีร่วมกัน เป็นต้น (๒) ในฝ่ายคฤหัสถ์ ท่านได้ให้คำปรึกษาในฐานะของพระสงฆ์ที่เป็นหมอรักษาโรคทางใจและประสานความร่วมมือจากทุกภาคแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างองค์กรสงฆ์กับบุคคลหรือระหว่างบุคคลด้วยกันเองได้ดี เป็นต้น จึงทำให้เรื่องราวหรืออิทธิกรณต่างๆ ในพื้นที่สงบลงด้วยดีและเป็นธรรมแก่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะผู้วิจัย แบ่งออกเป็น ๒ แนวทาง ดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะสำหรับผู้นำไป

จากการศึกษาพบว่า ผู้นำองค์กรที่ดีและเป็นแบบอย่างต่อองค์กรและบุคคลอื่นควรถือแนวทางธรรมาธิปไตย คือ ให้เหตุผล ข้อเท็จจริง มาพิจารณาตัดสินเรื่องราวต่างๆ และจะต้องหลีกเลี่ยงการนำหลักอรรถาธิปไตยมาใช้บริหารงาน เพราะเป็นแนวทางที่เสี่ยงต่อการล้มเหลวขององค์กรและงาน นอกจากนั้น ยังต้องเว้นจากการใช้เสียงข้างมากโดยไม่ชอบธรรมหรือที่เรียกว่า โลกาธิปไตยผู้นำที่ดี พึงศึกษาและสำเหนียกในหลักธรรมต่างๆ ให้ชำนาญ เช่น พรหมวิหารธรรม โดยเฉพาะข้อ เมตตา และ อุเบกขา ว่าควรใช้ในเวลาใด ต่อบุคคลใด เพราะหากใช้เมตตาเพียงอย่างเดียว ก็ทำให้ผู้ที่ได้รับเมตตาเจริญรุ่งเรืองในหน้าที่การงาน แต่หากพิจารณาผลงานที่เหมาะสมแก่คนด้วย ก็จะทำให้เมตตา มีลักษณะบูรณาการโดยอัตโนมัติ ส่วนผู้ที่ไม่ได้ใส่ใจในหน้าที่การงานอย่างเต็มศักยภาพ ก็ควรใช้อุเบกขา คือ การไม่เลื่อนขั้นหรือตำแหน่งที่สูงให้ เป็นต้น

ผู้นำที่ดี พึงศึกษาภาวะผู้นำทั้งในทางคติโลกและคติธรรมแล้วนำมาประยุกต์ใช้ในความ เป็นผู้นำที่ทันสมัยและรู้ทันโลกอยู่เสมอ

ผู้นำที่ดี พึงรู้จักบุคคล กลุ่มคน บริษัท องค์กร เพื่อกำหนดสถานการณ์ต่างๆ ให้เป็นไปเพื่อประโยชน์ขององค์กรที่ตนบริหารจัดการ และหลีกเลี่ยงความเสี่ยงในการใช้คนอันไม่เหมาะสมแก่งาน โดยจะเห็นได้จาก นิทานเรื่อง ชาวสวนใช้ลิงรดน้ำต้นไม้ เป็นต้น แทนที่ต้นไม้จะเจริญ แต่กลับเหี่ยวเฉาตาย เพราะความโง่งของลิงและความไม่ฉลาดของผู้นำคือชาวสวนนั่นเอง แม้เรื่องเล็กน้อย ผู้นำพึงตระหนักเช่นเดียวกัน จะต้องตัดไฟแต่ต้นลม

ผู้นำที่ดี พึงเรียนรู้จรรยา ๖ ประการ ตามหลักพระพุทธศาสนาให้ชัดเจน แล้วเลือกใช้บุคคลแต่ละจริตให้เหมาะสม เช่น คนโทสจริต มักโกรธ ควรแก้ด้วยคำพูดไพเราะ ชมเมื่อเขาทำงานได้ดี คนโมหะจริต มักเชื่อคนง่าย ขาดเหตุผล ควรแก้ด้วยการสาธิตงานหรือมีผู้ช่วยทำงานและทำงานเป็นกลุ่ม (Team Works) เพื่อลดปัญหาความไม่เข้าใจในการทำงาน

ผู้นำที่ดี พึงเรียนรู้ศาสตร์สมัยใหม่ให้รู้เท่าทันเครื่องมือสื่อสารต่างๆ ในโลกปัจจุบัน เช่น การใช้คอมพิวเตอร์ (Computer) การใช้จดหมายอิเล็กทรอนิกส์ (E-mail) ในการรับและส่งข้อมูล

ต่างๆ ไปยังผู้ได้บังคับบัญชาเพราะจะทำให้เวลาในการสื่อสารเร็วยิ่งขึ้น การใช้เว็บไซต์ทางอินเทอร์เน็ต (Web site / Internet) ในการแสวงหาความรู้ใหม่มาปรับปรุงองค์กร การใช้ภาพและเสียงทางไกลผ่านระบบออนไลน์หรือ Social Media ซึ่งสามารถรับฟังและสนทนากันต่อหน้าทางไกลข้ามประเทศโดยผ่านระบบอินเทอร์เน็ตหรือโทรศัพท์มือถือเป็นต้น สิ่งเหล่านี้ ผู้นำที่แสวงหาความรู้สมัยใหม่ ควรตระหนักและเข้าใจในการใช้งาน

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

สำหรับในการทำวิจัยครั้งต่อไป ผู้วิจัย มีข้อเสนอแนะดังนี้

๑. ศึกษาเปรียบเทียบภาวะผู้นำในองค์กรสงฆ์กับภาวะผู้นำในองค์กรทั่วไประดับท้องถิ่นในการพัฒนาชุมชน

๒. ศึกษาบทบาทภาวะผู้นำขององค์กรอื่นๆ ในระดับท้องถิ่น ที่มีส่วนร่วมต่อการพัฒนาพระพุทธศาสนา

๓. ศึกษาเปรียบเทียบภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษากับโรงเรียนสามัญทั่วไป

๔. ศึกษาบทบาทพระสังฆาธิการกับการมีบทบาท และสนับสนุนชุมชนตามศาสตร์พระราชา

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๐.**

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____ . **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด ๙๑ เล่ม.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

ชำเลื่อง วุฒิจันทร์. **การพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน.** การแสวงหาเส้นทางพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย, ๒๕๒๖.

ทินพันธ์ นาคะตะ. **พระพุทธศาสนากับสังคมไทย.** กรุงเทพมหานคร : สหายบล็อกและการพิมพ์, ๒๕๔๓.

ธีรโชติ เกิดแก้ว, **พระพุทธศาสนากับปัญหาสังคม,** ปทุมธานี : สำนักพิมพ์สื่อตะวัน, ๒๕๔๗

นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์. **หลักการบริหารการศึกษา.** กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๓๔.

น้อย สุปิงคลัด. **ภาวะความเป็นผู้นำในงานพัฒนาชุมชน.** ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยปทุมธานี.

เนตร์พัฒนา ยาวีราช, **ภาวะผู้นำ และผู้นำเชิงกลยุทธ์,** ๒๕๓๗.

ประพันธ์ สุริหาร. **ทฤษฎีการบริหาร.** ขอนแก่น: ภาควิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ๒๕๓๒.

ประเวศ วะสี. **บทบาทวัดและพระสงฆ์ในอนาคต.** กรุงเทพมหานคร : กรมศาสนา, ๒๕๒๕.

พระครูสิริจันทนิวิฐ (บุญจันทร์ เขมกาโม). **ภาวะผู้นำเชิงพุทธ.** กรุงเทพฯ : นิติธรรมการพิมพ์, ๒๕๔๙.

พระครูโสภณพิทยาภรณ์. **การปกครองคณะสงฆ์ไทย.** กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

พระเทพเวที (ประกอบ ธมฺมเสฏฺฐ). **พระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายอาญา.**

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๐.

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ). **คู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐.

- พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์). **วัดช่วยชาวบ้านได้อย่างไร, การแสวงหาเส้นทาง การพัฒนาชนบทของ พระสงฆ์ไทย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **พุทธวิธีบริหาร**. (กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙).
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **พุทธวิธีในการสอน**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๗.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.
- พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). **ภาวะผู้นำ**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ. ๒๕๔๖.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **พุทธศาสนาในสังคมไทยปัจจุบัน**. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ศิวพร, ๒๕๔๓.
- พระธรรมญาณมุนี (กิตติทินนมหาเถร). **วัดจะช่วยชาวบ้านได้อย่างไร**. การแสวงหาเส้นทาง การพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย, (อัดสำเนา).
- พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ). **คนไทยกับงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ชวนพิมพ์, ๒๕๔๖.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **ภาวะผู้นำ**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท บุ๊คไทม์, ๒๕๔๙.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). **สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร : จรูญการพิมพ์, ๒๕๔๙.
- พระไพศาล วิสาโล. **พระธรรมปิฎก กับอนาคตของพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : กองทุนวัฒนธรรม, ๒๕๔๒.
- พระมหาสมทรง สิริธโร และคณะ. **บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยในอนาคต**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทเกล็ดไทย จำกัด, ๒๕๒๕.
- พระมหาสุรศักดิ์ สุรสกโก. **การบริหารกิจการคณะสงฆ์วัดแคนอก อ.เมือง จ.นนทบุรี**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.
- พระศรีปริยัติโมลี(สมชัย กุสลจิตฺโต). **สงฆ์ผู้นำสังคม**, กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๔๗.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. **วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๓ ตอน ๒ ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.
- มานพ พลไพรินทร์. **คู่มือการบริหารกิจการคณะสงฆ์**. กรุงเทพมหานคร : หจก.ชุตติมาการพิมพ์, ๒๕๔๑.

- เฟรด อี. ฟดเลอร์ มาร์ติน เอ็ม เซเมอร์ส และ ลินดา มาฮาร์. **ค้นหาความเป็นผู้นำ**. แปลโดยชูชัย สมितिไกร. กรุงเทพมหานคร: ซีเอ็ดยูเคชั่น, ๒๕๓๑.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท อักษรเจริญทัศน์ จำกัด, ๒๕๔๖.
- รังสรรค์ ประเสริฐศรี. **ภาวะผู้นำ**. กรุงเทพฯ : ธนรัชการพิมพ์, ๒๕๔๔.
- วัชร ทรวงประทุม. **ความคิดทางการเมืองในพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๗.
- ว.วชิรเมธี. **ภาวะผู้นำจากเนลสัน มันเดลา ถึง โอบามา แห่งทำเนียบขาว**. สถาบันวิมุตตยาลัยพิมพ์ ถวายเป็นมูทิตาสักการะแก่พระมหาจุติชัย วชิรเมธี เนื่องในโอกาสได้รับถวาย ปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาดไทย. กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิมุตตยาลัย, ๒๕๕๒.
- สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมธโร). **มงคลยอดชีวิต ฉบับสมบูรณ์**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๒๘.
- เสนาะ ตีเยาว์. **หลักการบริหาร**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔.
- สิปปนนท์ เกตุทัต. “**วิสัยทัศน์กว้างไกลปฏิบัติได้ผลจริง**”. ใน ผู้นำ. สงวน นิตยารัมภ์พงศ์ และสุทธิลักษณ์ สติตะสิริ บรรณาธิการ. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร :สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๑.
- สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์. **ภาวะผู้นำ : ทฤษฎีและปฏิบัติ**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท วิรัตน์ เอ็ดดูเคชั่น จำกัด, ๒๕๓๗.
- สุจิตรา พรหมนุชาธิป. **มนุษยสัมพันธ์**. กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น , ๒๕๔๙.
- สนิท ศรีสำแดง. **พระพุทธศาสนา : กระบวนทัศน์ใหม่**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

(๒) วิทยานิพนธ์ :

- นันทวรรณ อีสรานวัฒน์ชัย. “**ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในยุคโลกาภิวัตน์ : ศึกษาจากหลักพุทธธรรม**”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.
- พระบัณฑิต ญาณธีโร (สุธีระตฤชณา). “**ภาวะผู้นำของพระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์**”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- พระครูสังฆรักษ์ณรงค์ฤทธิ์ ฐานวโร(ตะนะวัน). “**ศึกษาภาวะผู้นำของพระราชธรรมโสภณ (จำปี จนฺทมฺโม) เจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด**”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

- พระปลัดสามารถ ธรรมธำโร (ชีวะพุกฤษ) . “บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ พระอุบาลีคุณูป
 มาจารย์ (ปัญญา อินทปญโญ)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิต
 วิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.
- พระมหาณรงค์ศักดิ์ โสภณสิทธิ (โสภ) . “ศึกษาบทบาทการเผยแผ่พุทธธรรมของพระธรรมปริยัติเวที
 (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย :
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.
- พระมหาบุญเลิศ ธรรมทสสี. “ศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชวิทยาคม
 (คุณ ปริสุทฺโธ)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย :
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.
- พระมหารุ่งโรจน์ ธรรมภักดิ์ (ศิริพันธ์). การศึกษาวิเคราะห์ หลักภาวะผู้นำในพระพุทธศาสนาเถรวาท,
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
 กรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.
- พระมหาสุริยันต์ จันทนาโม (จันทะนาม). “ศึกษาบทบาทและผลงานในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
 ของพระอาจารย์สมภพ โชติปญโญ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิต
 วิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.
- พระมหาศรีบุญ บุญธำโร. “การศึกษาหลักการและวิธีการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสุ
 ธรรมยานเถระ(ครูบาอินทจักรรักษา)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**.
 บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.
- พระยุพธนา รมณียธมฺโม (แก้วกันหา). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์การจัดองค์กรคณะสงฆ์ในสมัย
 พุทธกาล”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย
 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.
- พระวิเชียร สีหาบุตร. “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม : ศึกษากรณีพระธรรมมหาวิธานวัตร
 วัดไร่ขิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**.
 บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๗.
- พระวุฒิกิรณ วุฑฒิกิรณ. “ศึกษาเทคนิคและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระราชาวรมณี (ประยูร ธรรม
 จิตโต)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหา
 จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.
- พระสมชัย อนุตตโร (ดาวศรี). “ศึกษาหลักมนุษยสัมพันธ์เชิงพุทธตามแนวทางของหลักธรรมเรื่องทิศ
 หก ในพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย :
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.
- พระมหาสุระพงษ์ สุรวีส (สีหมอก). “ภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในการบริหารการพัฒนาชุมชน :
 กรณีศึกษาพระครูโพธิวิรุณ วัดโพธิการาม ตำบลโพนสูง อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัด
 ร้อยเอ็ด”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต** (การบริหารการพัฒนาสังคม).
 บัณฑิตวิทยาลัย : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๕.

- ธิตินัดดา จินาจันทร์. “กลวิธีการใช้ภาษาในการสร้างเรื่องชาดก : กรณีศึกษาจากสุวัณณสังขราชกุมารชาดก”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๓.
- ธีรยุทธ อุทธา. ภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนที่ได้รับการแต่งตั้งการประเมินตำแหน่ง ผู้บริหารโรงเรียนตามเกณฑ์คุณภาพในจังหวัดอุบลราชธานี. **วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต**. มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี. ๒๕๔๖.
- มนตรี ธีรธรรมพิพัฒน์. “จริยธรรมกับภาวะผู้นำ : ศึกษาทัศนะของนักวิชาการรัฐศาสตร์ใน มหาวิทยาลัยแห่งประเทศไทยที่มีต่อผู้นำทางการเมือง.” **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๐.
- วาสนา สุขประเสริฐ. ภาวะผู้นำของผู้บริหารสตรีโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการ ประถมศึกษาจังหวัดยโสธร. **วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต**. สถาบันราชภัฏ อุบลราชธานี. ๒๕๔๗.
- สมคิด เพ็งอุดม. การศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการพัฒนาชุมชนตามทัศนะของพระสงฆ์ และ เจ้าหน้าที่กระทรวงมหาดไทยระดับตำบลในจังหวัดสมุทรสงคราม. **วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต**. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. ๒๕๓๕.
- สุวิน สุขสมกิจ. พุทธปรัชญากับการสร้างเสริมภาวะผู้นำ: กรณีศึกษากำนันผู้ใหญ่บ้าน จังหวัด กาญจนบุรี. **วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต**. มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย. ๒๕๒๓.
- สิทธา มูลหงส์. “ศึกษาความต้องการของครูอาจารย์เกี่ยวกับแบบผู้นำของหัวหน้าการประถมศึกษา อำเภอ สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเกาะยาว จังหวัดพังงา”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยทักษิณ. ๒๕๔๑.
- สุรศักดิ์ ม่วงทอง. พุทธธรรมกับภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ : ศึกษาเฉพาะกรณีกำนันผู้ใหญ่บ้านจังหวัด นครศรีธรรมราช. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๓.
- สุชาติ โจมเสนาะ. “การศึกษาภาวะผู้นำที่ประกอบด้วยจริยธรรม : กรณีศึกษาชีวิตและผลงานของ ศาสตราจารย์ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๕.
- สุรพงษ์ จันลัม. “ศึกษาวิเคราะห์คุณธรรมจากชาดก ตามที่ปรากฏในสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ระดับชั้นมัธยมศึกษาพุทธศักราช ๒๕๔๔”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง กรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.
- เริงฤทธิ์ พลนามอินทร์. “บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาตามแนวพุทธศาสนาในจังหวัดอุดรธานี”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๐.

๒.ภาษาอังกฤษ :

- Burdy J. Raymond. **Fundamental of Leadership Readings**. Massachusetts Addison : Wesley Publishing Co., ๑๙๗๒.
- F.E. Fiedler. **A Theory of Leadership Effectiveness**. New York : McGraw Hill Book, ๑๙๖๗.
- Franklin Covey. **The Four Roles Leadership**. USA : Franklin Covey Co., Ltd., ๑๙๙๙.
- Normand L. Frigon, Sr. & Harry K. Jackson, Jr. **The Leader : Developing the Skills & Personal Qualities You Need to Lead Effectively**. New York : American Management Association, ๑๙๙๖.
- Paul R. Timm and Brent D. Peterson. **People at Work : Human Behavior in Organizations**, ๕th ed. New York : South-Western Publishing, ๒๐๐๐.
- Stogdill Ralph M. **Handbook of Leadership : A Survey of Theory and Research**. New York : McGraw-Hill, ๑๙๗๔. pp. ๒๔-๓๐.

๓. บทสัมภาษณ์ :

ก. กลุ่มพระสงฆ์

- สัมภาษณ์ พระเทพกิตติคุณ (ประทัย วชิรญาโณ, ป.ธ.๕, Ph.D.) ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดหนองคาย , ๘ เมษายน ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ พระราชรัตนาลงกรณ์ (พิศิษฐ์ สุวีโร ป.ธ.๔ , ผศ.ดร.) เจ้าคณะจังหวัดหนองคาย, ๑๐ เมษายน ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ พระครูอภัยธรรมรักขิต ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดหนองคาย, ๓ เมษายน ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ พระครูปภากรกิตติคุณ รองเจ้าคณะอำเภอศรีเชียงใหม่, ๓ เมษายน ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ พระครูสิริธรรมาภรณ์ เจ้าคณะอำเภอสระใคร, ๓ เมษายน ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ พระครูสิริธรรมปคุณ เจ้าคณะอำเภอโพธิ์สัณฑ์, ๒ เมษายน ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ พระครูพิพัฒน์จันทรังษี รองเจ้าคณะอำเภอเฝ้าไร่, ๒ เมษายน ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ พระครูอุดมธรรมวิสิฐ รองเจ้าคณะอำเภอรัตนวาปี, ๒ เมษายน ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณรัตนสุนทร เจ้าคณะอำเภอรัตนวาปี, ๒ เมษายน ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ พระครูสุภกิจโกศล ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดหนองคาย, ๘ เมษายน ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ พระครูวิจักษ์ปริยัติคุณ (ทองสินธุ์ ป.ธ.๔, พธ.บ) รองเจ้าคณะอำเภอเมืองหนองคาย, ๘ เมษายน ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ พระครูภาวนาธรรมโฆสิต (เดชศักดิ์ ป.ธ.๔, ดร.) รองเจ้าคณะอำเภอเมืองหนองคาย, ๘ เมษายน ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ พระเมธีปริยัติธาดา (บุญพรม จารุบุญโญ, ป.ธ.๗ ,ดร.) เจ้าคณะอำเภอท่าบ่อ , ๘ เมษายน ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ พระครูวรรณสารโกวิท เจ้าคณะอำเภอเมืองหนองคาย, ๙ เมษายน ๒๕๖๑.

ข. กลุ่มคฤหัสถ์

สัมภาษณ์ นายเผด็จ สุขเกษม วัฒนธรรมจังหวัดหนองคาย, ๑๙ เมษายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายรุ่งสุริยา เมืองเหล่า นักวิชาการศาสนาชำนาญการ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด
หนองคาย , ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายไพรัตน์ ภาสอน กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตหนองคาย, ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายลำดวน สุวรรณพันธ์ กรรมการสภาวิทยาเขตผู้ทรงคุณวุฒิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย, ๒๒ เมษายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายสำราญ ย่อยไธสงค์ ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย, ๑๙ เมษายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นางจรัส ธินวัฒน์ กรรมการวัดโพธิ์ชัย (พระอารามหลวง), ๒๑ เมษายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นางอรุณศรี ฤทธิเจริญ กรรมการวัดโพธิ์ชัย (พระอารามหลวง), ๒๑ เมษายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายเดชาศักดิ์ พิทักษ์แสงใส นักวิชาการศาสนาชำนาญการ สำนักงานพระพุทธศาสนา
จังหวัดอุดรธานี , ๒๑ เมษายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายพิเชษฐ์ โพธิ์สุ ประธานชุมชนกุดแห่, ๑๙ เมษายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายเวสารัช โออารีย์ กรรมการวัดโพธิ์ชัย (พระอารามหลวง), ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นางสาวจรรยา มุกกันต์ กรรมการวัดโพธิ์ชัย (พระอารามหลวง), ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
ประวัติโดยสังเขป
ของ พระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ)

ประวัติโดยสังเขป
ของ พระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ)
เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชัย พระอารามหลวง และที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค ๘

.....

๑.๑สถานะเดิม

พระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) เดิมชื่อ คำบ่อ นามสกุล พัสพงษ์ เกิดวันที่ ๑๓ เดือน พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๖๖ ปี กุน บิดาชื่อ นายมูม พัสพงษ์ มารดาชื่อ นางบุญจันทร์ พัสพงษ์ บ้านไชยา หมู่ที่ ๔ ตำบลสระใคร กิ่งอำเภอสระใคร จังหวัดหนองคาย

๑.๒ การบรรพชาอุปสมบท

วันที่ ๒๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๒ ได้บรรพชาที่ วัดศรีคุณเมือง ตำบลในเมือง เขต ๒ อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย โดยมี พระครูวินัยธรลุน วัดศรีสะเกษ อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย เป็นพระอุปัชฌาย์ ต่อมาเมื่อ วันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๘๖ ได้อุปสมบทที่ วัดศรีบัวบาน ตำบลค้ายบกวาน อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย โดยมี พระครูวรเขตคุณากร วัดพระประดิษฐ์ เป็นพระอุปัชฌาย์ พระปุ่น ฉายา ปญญาวิโร วัดพระประดิษฐ์ เป็นพระกรรมวาจาจารย์ และพระโสม ฉายา กิตติวัฒนโณ วัดพระประดิษฐ์ เป็นพระอนุสาวนาจารย์

๑.๓ วิทยฐานะ

- พ.ศ. ๒๔๗๘ สำเร็จการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓ จากโรงเรียนสระใครนุเคราะห์ อำเภอสระใคร จังหวัดหนองคาย
- พ.ศ. ๒๔๙๓ สอบไล่ได้นักธรรมชั้นเอก จากสำนักศาสนศึกษาวัดศรีเมือง อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย
- พ.ศ. ๒๕๓๗ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์ กรุงเทพมหานคร พิจารณาให้เป็นผู้ได้รับปริญญาคุณวุฒิบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาครุศาสตร์ บัณฑิต

๑.๔ หน้าที่การงาน

- ๑. พ.ศ. ๒๔๙๑ เป็นเจ้าอาวาสวัดศรีชมชื่น
- ๒. พ.ศ. ๒๔๙๒ เป็นเจ้าคณะตำบลมีชัย
- ๓. พ.ศ. ๒๔๙๖ เป็นผู้ช่วยเลขานุการคณะกรรมการสงฆ์จังหวัดหนองคาย
- ๔. พ.ศ. ๒๕๙๗ เป็นเลขานุการคณะกรรมการสงฆ์จังหวัดหนองคาย
- ๕. พ.ศ. ๒๕๐๓ เป็นเผยแผ่จังหวัดหนองคาย
- ๖. พ.ศ. ๒๕๐๕ เป็นพระอุปัชฌาย์
- ๗. พ.ศ. ๒๕๑๐ เป็นรองเจ้าคณะอำเภอเมืองหนองคาย
- ๘. พ.ศ. ๒๕๑๕ เป็นเจ้าคณะอำเภอเมืองหนองคาย
- ๙. พ.ศ. ๒๕๑๘ เป็นรองเจ้าคณะจังหวัดหนองคาย

| | |
|--------------|---|
| ๑๐.พ.ศ. ๒๕๓๓ | เป็นเจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชัย (พระอารามหลวง) |
| ๑๑.พ.ศ. ๒๕๓๓ | เป็นเจ้าคณะจังหวัดหนองคาย |
| ๑๒.พ.ศ. ๒๕๔๙ | เป็นที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดหนองคาย |
| ๑๓.พ.ศ. ๒๕๕๙ | เป็นที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค ๘ |

๑.๕ สมณศักดิ์

๑. พ.ศ. ๒๕๐๐ เป็นพระครูสัญญาบัตรเลขานุการเจ้าคณะจังหวัดชั้นโท ในราชทินนามที่ “พระครูสุวรรณบรรณกิจ”
๒. พ.ศ. ๒๕๐๓ เป็นพระครูสัญญาบัตรเผยแผ่จังหวัดชั้นเอก ในราชทินนามเดิม
๓. พ.ศ. ๒๕๑๗ เป็นพระครูสัญญาบัตรเจ้าคณะอำเภอชั้นพิเศษ ในราชทินนามเดิม
๔. พ.ศ. ๒๕๒๑ เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ในราชทินนามที่ “พระสุวรรณธีรจารย์”
๕. พ.ศ. ๒๕๓๕ เป็นพระราชาคณะชั้นราช ในราชทินนามที่ “พระราชธีรจารย์”
๖. พ.ศ. ๒๕๔๐ เป็นพระราชาคณะชั้นเทพ ในราชทินนามที่ “พระเทพมงคลรังษี”
๗. พ.ศ. ๒๕๕๒ เป็นพระราชาคณะชั้นธรรม ในราชทินนามที่ “พระธรรมมงคลรังษี”

ภาคผนวก ข.

หนังสือขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์

หนังสือขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์

ที่ ศธ ๒๑๑๘/ว ๑๑

๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตหนองคาย
๒๑๙ หมู่ที่ ๑ ตำบลท่าบ่อทราย
อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย ๗๓๐๐๐
โทรศัพท์ ๐-๕๒๒๑-๖๒๕๐ โทรสาร ๐-๕๒๒๑-๖๒๕๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ยื่นเรื่องเพื่อการวิจัย

เรียน พ.ร. ภาณุภักดีศรีสุณี

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

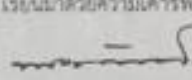
ด้วย นายสนั่น ป่าภูงักกิติ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๒๕๐๕๐๕๕ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "ศึกษากาวะผู้นำของพระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) ที่มีต่อการพัฒนาสังคมและองค์การสงฆ์จังหวัดหนองคาย" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

การศึกษาวิจัยในเรื่องดังกล่าวนี้ นิสิตจึงมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์จากท่าน จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตได้ดำเนินการสัมภาษณ์ เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงจะได้ให้ความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการ ณ โอกาสนี้

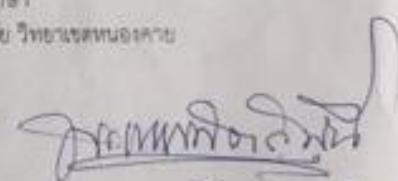
จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความเคารพ



(พระราชมงคลกรณ,ดร.)
รองอธิการบดีวิทยาเขตหนองคาย
ประธานศูนย์บัณฑิตศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

ศูนย์บัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตหนองคาย
จ.นท.ศูนย์ฯ พระธรรมรังษี ชาญภูมิ ๐๗๒๖๕๐๕๕๕๖



(พ.ร. ภาณุภักดีศรีสุณี)
พ.ร. ภาณุภักดีศรีสุณี
ศึกษาวิจัยสังคมและองค์การสงฆ์จังหวัดหนองคาย
ศึกษาวิจัยสังคมและองค์การสงฆ์จังหวัดหนองคาย
๒๑ มี.ย. ๕๙



มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตหนองคาย
๒๒๘ หมู่ที่ ๑ ตำบลหนองหลวง
ตำบลเมืองทอง อำเภอเมืองหนองคาย ๒๒๑๐๐
โทรศัพท์ ๐-๒๒๕๑-๖๒๕๐ โทรสาร ๐-๒๒๕๑-๖๒๕๒

พ.ศ. ๒๕๖๔/ว. ๒๑

๒๒ ธันวาคม ๒๕๖๓

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ในข้อมูลเพื่อการวิจัย

เรียน นาย: ปัทมาภรณ์ มณีศรี

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย นายอนันต์ บำรุงศักดิ์ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๒๔๐๕๐๔๔ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "ศึกษาภาวะผู้นำของพระธรรมมงคลวังสี (คำป้อ อรุโณ) ที่มีต่อการพัฒนาสังคมและองค์กรสงฆ์จังหวัดหนองคาย" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

การศึกษาริธีวิจัยในเรื่องดังกล่าวนี้ นิสิตจึงมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์จากท่าน จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตได้ดำเนินการสัมภาษณ์ เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความเคารพ

(ลายเซ็น)

(พระราชมงคลคุณากร,ดร.)

รองอธิการบดีวิทยาเขตหนองคาย

ประธานศูนย์บัณฑิตศึกษา

มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

ศูนย์บัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตหนองคาย
จ.นศ.ศูนย์ฯ พระสงฆ์จ.นศ. จารุขโม ๐๙๖๒๐๕๒๓

(ลายเซ็น)

(พระ: ปัทมาภรณ์ มณีศรี)

นางสาว ปัทมาภรณ์ มณีศรี
ศึกษานิเทศก์ ๒๒: ๒๒๕๑-๖๒๕๒
๒๒ ธ.ค. ๒๕๖๓



มหาวิทยาลัยมหาดุสิต
วิทยาเขตหนองคาย
๒๑๙ หมู่ที่ ๒ ตำบลหนองบัว
อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย ๕๗๐๐
โทรศัพท์ ๐-๕๒๕๑-๑๕๑๐ โทรสาร ๐-๕๒๕๑-๖๑๕๒

ที่ ศธ ๐๑๐๘/ว-๒๑

๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขออนุญาตทำเป็นผู้ออกข้อสอบ

เรียน พ.ร. ปรากฏการณ์

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย นายสนั่น บำรุงเกิด รับผิดชอบประจำตัวนิติศาสตร์ ๕๕๐๒๕๐๕๐๕๔ นิติศาสตรบัณฑิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสนานิติศาสตร์ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาดุสิตหนองคาย วิทยาเขตหนองคาย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "ศึกษากฎหมายผู้นำของพระธรรมมงคลรังษี (คำป้อ อรุโณ) ที่มีต่อการพัฒนาสังคมและองค์กรของจังหวัดหนองคาย" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
การศึกษาวิจัยในเรื่องดังกล่าวนี้ นิติกรมีความจำเป็นที่จะต้องเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์จากท่าน จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิติกรได้ดำเนินการสัมภาษณ์ เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป
คุณบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาดุสิตหนองคาย วิทยาเขตหนองคาย หากเป็นอย่างไร
ท่านจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เรียนด้วยความเคารพ

(พระราชมารดาคุณกรณิศา)

รองอธิการบดีวิทยาเขตหนองคาย

ประธานศูนย์บัณฑิตศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาดุสิตหนองคาย วิทยาเขตหนองคาย

ศูนย์บัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตหนองคาย
จนท.ศูนย์ฯ พระพรหมรังษี จารุโณ ๐๗๗๖๕๐๕๓๕

พ.ร. ปรากฏการณ์
(พ.ร. ปรากฏการณ์)
นางสาวกัญญาภัค มงคลรังษี
ศึกษานิเทศก์ พ.ร. ปรากฏการณ์
ศธ ๒๑๗.๑๒



มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตหนองคาย

Box ๓๓๓ ถนนมิตรภาพ
สามแยกหนองคาย จังหวัดหนองคาย ๓๓๑๐๐
โทรศัพท์ ๐-๓๖๓๑-๖๕๕๐ โทรสาร ๐-๓๖๓๑-๖๕๕๑

ที่ ศส ๒๐๒๒ ๖ ๒๖

๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นที่ยอมรับเพื่อการวิจัย

เรียน พระเมธีปริณัติวิธาน

ถึงที่สนใจด้วย แบบเสนอภาคต่อใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๓ ฉบับ

ด้วย นายสมัน นามุภักดิ์ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๒๑๐๕๐๕๔ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย ได้ทำการศึกษารวบรวมเรื่อง "ศึกษากาพย์ผู้นำของพระธรรมมงคลวิจิตร (คำป้อ ฮงโง) ที่มีต่อการพัฒนาสังคมและองค์กรสงฆ์จังหวัดหนองคาย" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาดุษฎีบัณฑิต

การศึกษารวบรวมเรื่องดังกล่าวนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องขอข้อมูลเพื่อการสัมภาษณ์จากท่าน จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตได้ดำเนินการสัมภาษณ์ เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย พึงเป็นอย่างไรวาทะจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเมตตาเพื่อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เรียนแสดงความเคารพ

(พระราชวิมลฉัตร,ดร.)

รองอธิการบดีวิทยาเขตหนองคาย

ประธานศูนย์บัณฑิตศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

ศูนย์บัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตหนองคาย
เขตศูนย์ฯ พระสงฆ์ ๓ รูปใน ๐๓๖๓๑๐๕๕๓

ศ. คัมภีร์
ศ. เมธาคุณ ๒๕๕๑

พุทธมณฑล
(พระเมธีปริณัติวิธาน)
เจ้าคณะจังหวัดหนองคาย



มหาวิทยาลัยมหจุลalongกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตหนองคาย

๒๑๔ หมู่ที่ ๓ ตำบลชัยภูวน
อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย ๑๖๑๐๐
โทรศัพท์ ๐-๔๒๖๒-๖๕๖ โทรสาร ๐-๔๒๖๒-๖๕๖

ที่ ศบ ๒๑๔/ว. ๒๑

๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เรียน พระครูวิจิตรวิจิตรพัฒนกิจสงฆ์

สิ่งที่ส่งมาด้วย: แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๓ ฉบับ

ด้วย นายสนั่น บำรุงภักดิ์ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๒๕๐๕๐๕๔ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหจุลalongกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "ศึกษาวาระผู้นำของพระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) ที่มีต่อการพัฒนาสังคมและองค์กรสงฆ์จังหวัดหนองคาย" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

การศึกษาวิจัยในเรื่องดังกล่าวนี้ นิสิตจึงมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์จากท่าน จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตได้ดำเนินการสัมภาษณ์ เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหจุลalongกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความเคารพ

(พระราชาคณะรองธรรม,ดร.)

รองอธิการบดีวิทยาเขตหนองคาย

ประธานศูนย์บัณฑิตศึกษา

มหาวิทยาลัยมหจุลalongกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

ศูนย์บัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตหนองคาย
จนท.ศูนย์ฯ พระสงฆ์ธรรม ๐๖๖๖๕๐๖๕๖๕๖

สัมภาษณ์
๒ เมษายน ๒๕๕๑
พระครูวิจิตรวิจิตรพัฒนกิจสงฆ์
(พระครูวิจิตรวิจิตรพัฒนกิจสงฆ์)
เจ้าคณะวัดบ้านหาดสำราญ



มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตหนองคาย
๒๑๔ หมู่ที่ ๑ ตำบลท่าบ่อทราย
อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย ๑๖๑๐๐
โทรศัพท์ ๐-๔๒๖๑-๖๘๕๐ โทรสาร ๐-๔๒๖๑-๖๘๕๑

ที่ ศร ๐๒๑๘/ว. ๑๑

๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์กับข้อมูลเพื่อการวิจัย

เรียน พระครูศรีวิมลวิมลคุณากร

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย นายอนันต์ บำรุงภักดิ์ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๒๑๐๕๐๕๕ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "ศึกษากาวะผู้นำของพระธรรมมงคลวังษี (คำป้อ ฮุโณ) ที่มีต่อการพัฒนาสังคมและองค์การสงฆ์จังหวัดหนองคาย" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาระดับปริญญาโท

การศึกษาวิจัยในเรื่องดังกล่าวนี้ นิสิตจึงมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์จากท่าน ซึ่งขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตได้ดำเนินการสัมภาษณ์ เพื่อให้รวบรวมข้อมูลในการวิจัยซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย หวังเป็นอย่างยิ่งว่า จะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เรียนด้วยความเคารพ

(พระราชาคณะชั้นราช)

รองอธิการบดีวิทยาเขตหนองคาย

ประธานศูนย์บัณฑิตศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

ศูนย์บัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตหนองคาย
เลขที่ศูนย์ พระสงฆ์ท่าน จารุณโม ๐๙๖๒๐๙๕๕๓

สมเด็จพระคุณ
๓ เมฆากุลกิจ ๒๕๖๑
พระครูศรีวิมลวิมลคุณากร

(พระครูศรีวิมลวิมลคุณากร)
เจ้าคณะอำเภอหนองคาย



มหาวิทยาลัยมหาดุสิต กรุงเทพมหานคร
วิทยาเขตหนองคาย

๒๐๙ หมู่ที่ ๑ ตำบลหนองทราย
อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย ๒๖๑๐๐
โทรศัพท์ ๐ ๔๒๖๖-๒๕๕๐ โทรสาร ๐ ๔๒๖๖-๒๕๕๐

ที่ ศร ๒๑๑๘/ว ๒๒

๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นสื่อมวลชนเพื่อข่าววิจัย
เรียน นายสุวิทย์ ธรรมานะ

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย นายอนันต์ ป่ารุ่งเกิดสีห์ ที่เลขประจำตัวมีเลข ๕๕๐๒๔๐๕๐๕๕ มีสิทธิปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "ศึกษากาเวระบู๋น่าของพระธรรมมงคลวังษี (คำบ่อ ฮู่โง) ที่มีต่อการพัฒนาสังคมและองค์กรสงฆ์จังหวัดหนองคาย" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

การศึกษาวิจัยในเรื่องดังกล่าวนี้ มีสิทธิมีความจำเป็นที่จะต้องเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์จากท่าน จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้มิติดำเนินการสัมภาษณ์ เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย หรือเป็นอย่างไรว่าคงจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการ ณ โอกาสนี้

จึงเรียนขอเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความเคารพ

(พระราชนัดดาภรณ์,ดร.)

รองอธิการบดีวิทยาเขตหนองคาย

ประธานศูนย์บัณฑิตศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

ศูนย์บัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตหนองคาย

เลขศูนย์ฯ พระสงฆ์ธรรมะ จ.ร.น.น. ๐๐๒๖๕๐๕๕๕

ศาสตราจารย์
ดร. ธรรมานะ
[Signature]
(รศ. สุวิทย์ ธรรมานะ)
รองอธิการบดีวิทยาเขตหนองคาย



มหาวิทยาลัยมหาดุสิตา มหาวิทยาลัย
วิทยาเขตหนองคาย

๒๐๙ หมู่ที่ ๑ ตำบลหนองคาย
อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย ๒๗๐๐๐
โทรศัพท์ ๐-๔๓๗๒-๖๓๕๖ โทรสาร ๐-๔๓๗๒-๖๓๕๖

ที่ ศธ ๒๒๓๘๘/ว. ๓๖๑

๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เรียน พระครูวิมลกิจวิเทศคุณ

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่จะใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๓-๕ฉบับ

ด้วย นายอนันต์ บำรุงภักดิ์ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๒๐๕๐๕๕ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาดุสิตา มหาวิทยาลัยวิทยาเขตหนองคาย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "ศึกษาวาระผู้นำของพระธรรมมงคลวิงษ์ (คำป๋อ ฮูปโผ) ที่มีต่อการพัฒนาสังคมและองค์กรองค์กรจังหวัดหนองคาย" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาภาคสนามหลักสูตร

การศึกษาวิจัยในเรื่องดังกล่าวนี้ นิสิตจึงมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์จากท่าน จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตได้ดำเนินการสัมภาษณ์ เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยที่จะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาดุสิตา มหาวิทยาลัยวิทยาเขตหนองคาย ขอเป็นอย่างยิ่งว่าจะขอได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเมตตาเพื่อหาวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงขอรบกวนขอโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความเคารพ

(พระวราวุฒิกมลการณฺ์,ดร.)
รองอธิการบดีวิทยาเขตหนองคาย
ประธานศูนย์บัณฑิตศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาดุสิตา มหาวิทยาลัยวิทยาเขตหนองคาย

ศูนย์บัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตหนองคาย
เลขที่ศูนย์ฯ พระมงคลานนคฺ์ จารุโณปถ ๐๐๑๒๐๕๐๕๕๕๕

ศ.ม.ภ.ดร.วิงษ์
ศ. เมธวาทิต ๒๕๕๗
พระครูวิมลกิจวิเทศคุณ
(พระครูวิมลกิจวิเทศคุณ)
ถึงเจ้าอาวาสวัดป่าเมธวาทิตหนองคาย



มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตหนองคาย
Box หมู่ที่ ๓ ตำบลชัยพลา
อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย ๑๖๐๐๐
โทรศัพท์ ๐-๔๒๖๖-๖๕๖๐ โทรสาร ๐-๔๒๖๖-๖๕๖๑

ที่ ทธ ๒๖๔๘/ว. ๒๖

๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เรียน พระครูวิภาคารัตติกสิริคุณ

ถึงที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๓ ฉบับ

ด้วย นายสนั่น บำรุงภักดิ์ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๒๔๐๕๐๔๙ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "ศึกษานวกรรมผู้นำของพระธรรมมงคลวิจิตร (คำบ่อ อรุโณ) ที่มีต่อการพัฒนาสังคมและองค์การสงฆ์จังหวัดหนองคาย" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

การศึกษาระดับปริญญาโท นิสิตจึงมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์จากท่าน จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตได้ดำเนินการสัมภาษณ์ เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย หากเป็นอย่างยิ่งว่าคงจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการ ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความเคารพ

(พระราชรัตนาลงกรณ์ครู)

รองอธิการบดีวิทยาเขตหนองคาย

ประธานศูนย์บัณฑิตศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

ศูนย์บัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตหนองคาย
ถนนสุนทรฯ พระธาตุบังพวน จ.บึงกาฬ ๑๗๖๖-๕๐๖๕๕๓

ศิริภรณ์
๓ เมษายน ๒๕๖๐
พระครูวิภาคารัตติกสิริคุณ
(พร: ศุภวิภาคารัตติกสิริคุณ)
อึ้งเจ้าคุณสุนทรวิภาคารัตติกสิริคุณ
ณ วัดหนองคาย

ที่ ศบ ๖๖๘๘/ว. ๒9



มหาวิทยาลัยมหาลงกรณ์ราชวิทยาลัย
วิทยาเขตหนองคาย
๒๖๘ หมู่ที่ ๓ ตำบลคำชะอี
อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย ๕๖๐๐๐
โทรศัพท์ ๐-๕๖๒๖-๖๕๕๐ โทรสาร ๐-๕๖๒๖-๖๕๕๑

๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขออนุญาตระงับใบข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน พระพรหมญาณมหาเถร

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๓ ฉบับ

ด้วย นายสนั่น บำรุงภักดี รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๒๕๐๕๐๕๙ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาลงกรณ์ราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "ศึกษากาวะผู้นำของพระธรรมมงคลวิฑูริ (คำป๋อง อรุโณ) ที่มีต่อการพัฒนาสังคมและองค์กรสงฆ์จังหวัดหนองคาย" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาคณะอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาลงกรณ์ราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย การศึกษาวิจัยในเรื่องดังกล่าวนี้ นิสิตจึงมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์จากท่าน จึงขออนุญาตระงับจากท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตได้ดำเนินการสัมภาษณ์ เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาลงกรณ์ราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย พร้อมเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการ ณ โอกาสนี้

เรียนด้วยความเคารพ

(พระพรหมญาณมหาเถร)

รองอธิการบดีวิทยาเขตหนองคาย

ประธานศูนย์บัณฑิตศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาลงกรณ์ราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

ศูนย์บัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตหนองคาย
จนท.ศูนย์ฯ พระธรรมรักษ์ จารุณโม ๐๙๖๖๕๐๙๕๕๖

ศิมภักดิ์
๒ เมษายน ๒๕๖๑
(พระครูไพฑูริย์สมณกิจสารีรักษ์)
ธวัช ธีระคุณเมธี เจ้าอาวาสวัดป่าไร่



มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตหนองคาย
เลข หมายที่ ๓ ตำบลคำอ้อหนอง
อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย ๕๖๐๐๐
โทรศัพท์ ๐-๔๖๖๒-๖๕๕๐ โทรสาร ๐-๔๖๖๒-๖๕๕๑

ที่ ศธ ๒๓๑๘/ว. ๒๖

๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๔

เรื่อง ขออนุญาตเผยแพร่ใบข้อมูลเพื่อการวิจัย

เรียน พระครูอุดมทรัพย์วิจิตร

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๓ ฉบับ

ด้วย นายสมัน บำรุงภักดิ์ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๒๕๐๕๐๔๔ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "ศึกษาการปฏิบัติของพระธรรมมงคลวิจิตร (คำป้อ อรุโณ) ที่มีต่อการพัฒนาสังคมและองค์การสงฆ์จังหวัดหนองคาย" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาคณะหลักสูตร

การศึกษาระดับปริญญาโท นิสิตจึงมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์จากท่าน จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตได้ดำเนินการสัมภาษณ์ เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการ ณ โอกาสนี้

จึงเรียนขอเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เรียนด้วยความเคารพ

(พระราชมงคลธรรมาจารย์,ดร.)

รองอธิการบดีวิทยาเขตหนองคาย

ประธานศูนย์บัณฑิตศึกษา

มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

ศูนย์บัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตหนองคาย
จน.ศูนย์ฯ พระเทพวราภรณ์ ธาตุพนม ๐๙๖๖๐๖๕๓

ก.ส.ภ.๑๓๑
๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๔

(พระครูอุดมทรัพย์วิจิตร)
สง. เจ้าคณะจังหวัดหนองคาย



มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตหนองคาย
๒๕๔ หมู่ที่ ๑ ตำบลท่าบ่อทราย
อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย ๕๓๐๐๐
โทรศัพท์ ๐-๕๒๙๕-๖๕๕๐ โทรสาร ๐-๕๒๙๕-๖๕๕๑

ที่ ศส ๒๖๖๘๘/ว. ๒๑

๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เจริญพร คุณรุ่งโรจน์ ไม้ยัง พยา

ถึงที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๓ ฉบับ

ด้วย นายสนั่น บำรุงภักดี รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๒๕๐๕๐๔๔ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "ศึกษากวาระผู้นำของพระธรรมมงคลวิจิตร (คำป้อ อรุโณ) ที่มีต่อการพัฒนาสังคมและองค์กรสงฆ์จังหวัดหนองคาย" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาหาหน้หลักสูตร

การศึกษาริวิจัยในเรื่องดังกล่าวนี้ นิสิตจึงมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์จากท่าน จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตได้ดำเนินการสัมภาษณ์ เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เจริญพร

(พระราชวิเทศภรณ์,ดร.)

รองอธิการบดีวิทยาเขตหนองคาย

ประธานศูนย์บัณฑิตศึกษา

มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

ศูนย์บัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตหนองคาย
ถนนสุนทรฯ พระแสงภรณ์ จ.ารุณโม ๐๖๖๒๕๐๕๕๓๓

ดีวิเทศภรณ์
๐๕ เมษายน ๒๕๕๗

(นายรุ่งโรจน์ ไม้ยัง พยา)

นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย



มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตหนองคาย
๒๑ หมู่ที่ ๓ ตำบลโพนทราย
อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย ๗๓๑๐๐
โทรศัพท์ ๐-๗๖๔๗-๖๓๕๐ โทรสาร ๐-๗๖๔๗-๖๔๕๖

ที่ ศร ๒๑๑๘/ว. ๒๑

๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เจริญพร นายแพทย์ ศุภเกษม

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๓ ฉบับ

ด้วย นายสมัน บำรุงภักดิ์ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๒๔๐๕๐๔๔ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "ศึกษากาเวสุ่น้ำของพระธรรมมงคลวิจิ (คำบ่อ ฮุโณ) ที่มีต่อการพัฒนาสังคมและองค์การสงฆ์จังหวัดหนองคาย" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
การศึกษาริธีในเรื่องดังกล่าวนี้ นิสิตจึงมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์จากท่าน จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตได้ดำเนินการสัมภาษณ์ เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยซึ่งเป็นประโยชน์ทางการต่อไป
ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเมตตาเพื่อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เจริญพร

(พระราชรัตนวงวรณี,ดร.)
รองอธิการบดีวิทยาเขตหนองคาย
ประธานศูนย์บัณฑิตศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

ศูนย์บัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตหนองคาย
เลขที่ศูนย์ พระสุพรรณิการ์ ถนนเมืง ๐๗๖๔๗๕๐๗๕๕๖

ผู้มอบหมายงาน
๑๓ ธันวาคม ๒๕๕๗

(นายแพทย์ ศุภเกษม)
ผู้อำนวยการศูนย์บัณฑิตศึกษา

ที่
น

ที่ ศส ๐๑๑๑๗/ ๒๑



มหาวิทยาลัยมหจุลalongkornราชวิทยาลัย
วิทยาเขตหนองคาย

๒๔๔ หมู่ ๑ ตำบลคำชะอี
อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย ๗๖๐๐๐
โทรศัพท์ ๐-๔๖๔๓-๖๔๕๐ โทรสาร ๐-๔๖๔๓-๖๔๕๑

๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๔

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เจริญพร คุณศิริวรรณ สุวิรัตน์

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๓ ฉบับ

ด้วย นายสนั่น บำรุงศักดิ์ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๖๒๕๐๕๐๕๕ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรบริหาร
ศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหจุลalongkornราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "ศึกษาการรณงค์นำของพระธรรมมงคลวิจิตร (คำป๋อ ฤๅน) ที่มีต่อการพัฒนาสังคม
และองค์กรของจังหวัดหนองคาย" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

การศึกษารวชิรในเรื่องดังกล่าวนี้ นิสิตจึงมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์จาก
ท่าน จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตได้ดำเนินการสัมภาษณ์ เพื่อเก็บรวบรวม
ข้อมูลในการวิจัยซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหจุลalongkornราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย หรือเป็นอย่างอื่น
ว่าควรจะได้ความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความร่วมมือเพื่อหาวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรเพื่อโปรดพิจารณาโปรดความอนุเคราะห์

เจริญพร

(Signature)

(พระราชมงคลบัณฑิต,
รองอธิการบดีวิทยาเขตหนองคาย
ประธานศูนย์บัณฑิตศึกษา

มหาวิทยาลัยมหจุลalongkornราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

ศูนย์บัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตหนองคาย
ขณะศูนย์ฯ พระสงฆ์ธรรม ๑๖๒๖๕๐๖๕๕๓

(Signature)
๑๖

(คุณศิริวรรณ สุวิรัตน์)
นางสาวจก.สุวิรัตน์ ศส
พศ.๒๕๕๔) ๑๖๒๖๕๐๖๕๕๓

ที่ ศธ ๖๑๑๘ว ๒๑



มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตหนองคาย
๒๑๔ หมู่ที่ ๑ ตำบลคำชมภูนาน
อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย ๕๘๑๐๐
โทรศัพท์ ๐-๔๖๕๒-๖๕๕๐ โทรสาร ๐-๔๖๕๒-๖๕๕๑

๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการศึกษาวิจัย
เจริญพร นายตำรวจ บ่อโยธินสิงห์

ถึงที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย นายสนั่น บำรุงภักดิ์ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๒๔๐๕๐๔๔ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "ศึกษาวาระผู้นำของพระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) ที่มีต่อการพัฒนาสังคมและองค์กรสงฆ์จังหวัดหนองคาย" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
การศึกษาวิจัยในเรื่องดังกล่าวนี้ นิสิตจึงมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์จากท่าน จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตได้ดำเนินการสัมภาษณ์ เพื่อบรรวบรวมข้อมูลในการวิจัยซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป
ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เจริญพร

(พระราชรัตนอนุกรม,ดร.)
รองอธิการบดีวิทยาเขตหนองคาย
ประธานศูนย์บัณฑิตศึกษา
มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

ศูนย์บัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตหนองคาย
นาย ศูนย์ฯ พระสงฆ์ท่านที่ ๑๖๗๖๕๐๗๕๕๖

วิมลธรรม

(นายตำรวจ บ่อโยธินสิงห์)
ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป
19/12/61

ภาคผนวก ค

แบบสัมภาษณ์การวิจัย

แบบสัมภาษณ์การวิจัย

 กลุ่มเป้าหมาย ประกอบด้วย

ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัด/เจ้าคณะจังหวัด/เจ้าคณะอำเภอ/รองเจ้าคณะอำเภอ

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไป

๑. ชื่อผู้รับการสัมภาษณ์.....
๒. วันเดือนปีที่สัมภาษณ์.....
๓. สถานที่ที่สัมภาษณ์.....
๔. อายุ.....ปี พรรษา.....
๕. ประสบการณ์การบริหารในตำแหน่ง.....ปี

๖. วุฒิการศึกษา

๑. ศาสนศึกษา (นักธรรม-บาลี).....
๒. สามัญศึกษา/ปริญญา.....

ตอนที่ ๒ หัวข้อสัมภาษณ์ “หลักธรรมทั่วไปของภาวะความเป็นผู้นำของ
 พระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ)

๑. การใช้หลักอริปไตย ๓ ในด้านการปกครอง
 -ท่านคิดว่า ท่านพระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) ใช้หลักอริปไตย ๓ ในการปกครองคณะ
 สงฆ์อย่างไร และมีผลอย่างไรต่อการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดหนองคาย ในด้านต่างๆ ต่อไปนี้
 -อัตตาริปไตย (ถือตนเองเป็นศูนย์กลางในการปกครอง)

.....

.....
 -โลกาธิปไตย (ถือคนส่วนใหญ่เป็นศูนย์กลางในการปกครอง)

.....
 -ธัมมาธิปไตย

.....

๒. การใช้หลักพรหมวิหาร ๔ ในด้านการปกครอง

-ท่านคิดว่า ท่านพระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) ใช้หลักพรหมวิหาร ๔ ในการปกครอง คณะสงฆ์อย่างไร และมีผลอย่างไรต่อการปกครองคณะสงฆ์หนองคาย

.....

.....

๓. การใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในด้านการศึกษาสงเคราะห์ สาธารณสงเคราะห์ และการสาธารณูปการ

-ท่านคิดว่า ท่านพระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ อย่างไร ต่อการบริหารจัดการในด้านต่างๆ ดังต่อไปนี้

๓.๑ ด้านการศึกษาสงเคราะห์

.....

.....

๓.๒ ด้านสาธารณสงเคราะห์

.....

.....

๓.๓ ด้านการสาธารณูปการ

.....

.....

-ท่านคิดว่า ท่านพระธรรมมงคลรังษี (คำบ่อ อรุโณ) ใช้หลักพละ ๕ อย่างไร ต่อการบริหารจัดการในด้านต่างๆ ดังต่อไปนี้

๔.๑ ด้านการศึกษา

.....

.....

๔.๒ ด้านการเผยแผ่

.....

.....

ตอนที่ ๓ หัวข้อสัมภาษณ์ “หลักธรรมที่สนับสนุนภาวะความเป็นผู้นำของ
พระธรรมมงคลรังษี (คำป๋อ อรุโณ)”

๑. การใช้หลักสาราณียธรรม ๖ ในด้านการปกครอง

-ท่านคิดว่า ท่านพระธรรมมงคลรังษี (คำป๋อ อรุโณ) ใช้หลักของสาราณียธรรม ๖ อย่างไรใน
การปกครอง

๒. การใช้หลักทศ ๖ ในด้านการปกครอง การศึกษาและการเผยแผ่

-ท่านคิดว่า ท่านพระธรรมมงคลรังษี (คำป๋อ อรุโณ) ใช้หลักทศ ๖ อย่างไร

-การศึกษา

-การเผยแผ่

๓. การใช้หลักอภิธานียธรรม ๗ ในด้านการปกครอง

-ท่านคิดว่า ท่านพระธรรมมงคลรังษี (คำป๋อ อรุโณ) ใช้หลักอภิธานียธรรม ๗ ในด้านการ
ปกครอง อย่างไร

๔. การใช้หลักสัปปุริสธรรม ๗ ในด้านการปกครอง การศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผย
แผ่และการสาธารณูปการ

-ท่านคิดว่า ท่านพระธรรมมงคลรังษี (คำป๋อ อรุโณ) ใช้หลักสัปปุริสธรรม ๗ อย่างไร ใน
ด้านต่างๆ ดังนี้

-ด้านการปกครอง

-การศึกษาและการศึกษาสงเคราะห์

-การเผยแผ่

-การสาธารณูปการ

ภาคผนวก ง

ภาพประกอบการสัมภาษณ์งานวิจัย

ภาพประกอบการสัมภาษณ์งานวิจัย

สัมภาษณ์ พระเทพกิตติมุนี (ประทัย วชิรญาโณ)
ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดหนองคาย ๘ เมษายน ๒๕๖๑.



สัมภาษณ์ พระราชรัตนาลงกรณ์
เจ้าคณะจังหวัดหนองคาย ๑๐ เมษายน ๒๕๖๑.



สัมภาษณ์ พระครูอภัยธรรมรักขิต
ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดหนองคาย ๓ เมษายน ๒๕๖๑.



สัมภาษณ์ พระครูสุภกิจโกศล
ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดหนองคาย ๘ เมษายน ๒๕๖๑.



สัมภาษณ์ พระครูสิริธรรมาภรณ์
เจ้าคณะอำเภอสระใคร ๓ เมษายน ๒๕๖๑.



สัมภาษณ์ พระครูสิริธรรมปคุณ
เจ้าคณะอำเภอพนพิสัย ๒ เมษายน ๒๕๖๑.



สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณรัตนสุนทร
เจ้าคณะอำเภอรัตนวาปี ๒ เมษายน ๒๕๖๑.



สัมภาษณ์ พระเมธีปริยัติธาดา
เจ้าคณะอำเภอท่าบ่อ ๘ เมษายน ๒๕๖๑.



สัมภาษณ์ พระครูวรรณสารโกวิท
เจ้าคณะอำเภอเมืองหนองคาย ๙ เมษายน ๒๕๖๑.



สัมภาษณ์ พระครูวิจักษ์ปรีดีคุณ
รองเจ้าคณะอำเภอเมืองหนองคาย ๘ เมษายน ๒๕๖๑.



สัมภาษณ์ พระครูภาวนาธรรมโฆสิต
รองเจ้าคณะอำเภอเมืองหนองคาย ๘ เมษายน ๒๕๖๑.



สัมภาษณ์ พระครููปภากรกิตติคุณ
รองเจ้าคณะอำเภอศรีเชียงใหม่ ๓ เมษายน ๒๕๖๑.



สัมภาษณ์ พระครูพิพัฒน์จันทรังษี
รองเจ้าคณะอำเภอเฝ้าไร่ ๒ เมษายน ๒๕๖๑.



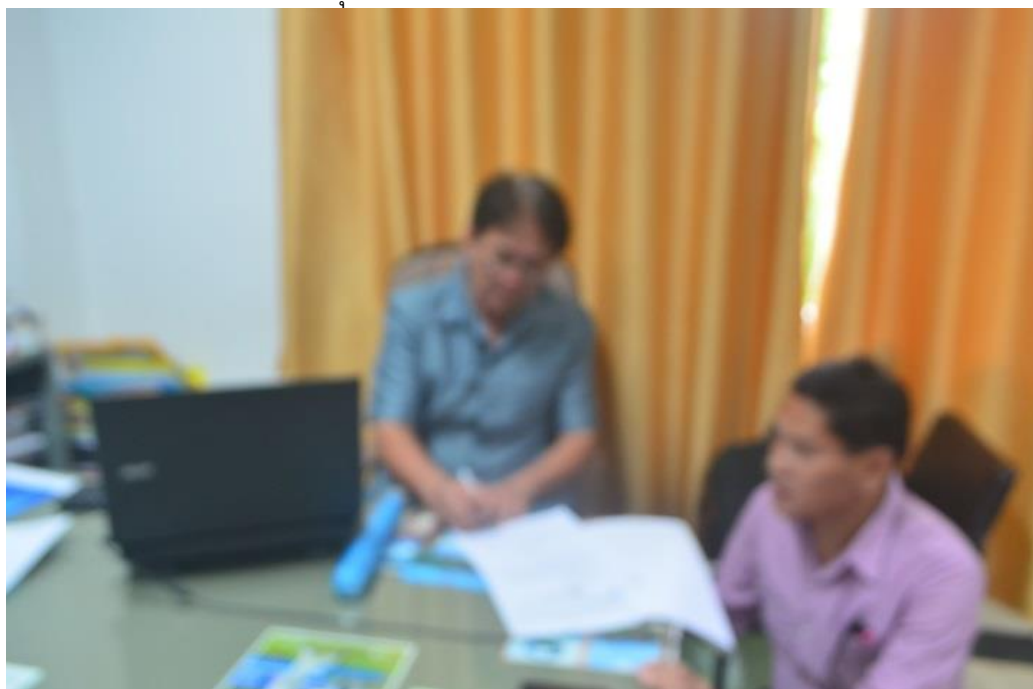
สัมภาษณ์ พระครูอุดมธรรมวิสิฐ
รองเจ้าคณะอำเภอรัตนวาปี ๒ เมษายน ๒๕๖๑.



สัมภาษณ์ นายเผด็จ สุขเกษม
วัฒนธรรมจังหวัดหนองคาย ๑๙ เมษายน ๒๕๖๑.



สัมภาษณ์ นายรุ่งสุริยา เมืองเหล่า นักวิชาการศาสนาชำนาญการ
สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดหนองคาย ๘ เมษายน ๒๕๖๑.



สัมภาษณ์ นายเดชาศักดิ์ พิทักษ์แสงใส นักวิชาการศาสนาชำนาญการ
สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดอุดรธานี ๒๑ เมษายน ๒๕๖๑.



สัมภาษณ์ นายไพรัตน์ ภาสอน กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย ๘ เมษายน ๒๕๖๑.



สัมภาษณ์ นายลำดวน สุวรรณธ์ กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย ๒๒ เมษายน ๒๕๖๑.



สัมภาษณ์ นายสำราญ ย่อยไรสงค์ ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย ๑๙ เมษายน ๒๕๖๑.



สัมภาษณ์ นางจรัส อินาว์ฒน์
กรรมการวัดโพธิ์ชัย(พระอารามหลวง) ๒๑ เมษายน ๒๕๖๑.



สัมภาษณ์ นางอรุณศรี ฤทธิเจริญ
กรรมการวัดโพธิ์ชัย(พระอารามหลวง) ๒๑ เมษายน ๒๕๖๑.



สัมภาษณ์ นายเวสารัช โอ้อารีย์
กรรมการวัดโพธิ์ชัย(พระอารามหลวง) ๘ เมษายน ๒๕๖๑.



สัมภาษณ์ นางสาวจรรยา มุฑุกันต์
กรรมการวัดโพธิ์ชัย(พระอารามหลวง) ๘ เมษายน ๒๕๖๑.



สัมภาษณ์ นายพิเชษฐ์ โพธิ์สุ
ประธานชุมชนกุดแห่ ๑๙ เมษายน ๒๕๖๑.



ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ : นายสนั่น บำรุงภักดี
- เกิด : ๒๕ กันยายน ๒๕๑๓
- สถานที่เกิด : ๕๐ หมู่ที่ ๔ บ้านโนนศรีทอง ตำบลโป่งเปือย
อำเภอเมืองบึงกาฬ จังหวัดบึงกาฬ
- วุฒิทางธรรม : พ.ศ. ๒๕๔๒ สอบได้เปรียญธรรม ๔ ประโยค
คณะจังหวัดหนองคาย
- วุฒิสามัญ : พ.ศ. ๒๕๔๖ ปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.)
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตหนองคาย
- ปีที่เข้าศึกษา : ปีการศึกษา ๒๕๕๙
- ปีที่สำเร็จการศึกษา : ปีการศึกษา ๒๕๖๑
- ที่อยู่ปัจจุบัน : ๕๐ หมู่ที่ ๔ บ้านโนนศรีทอง ตำบลโป่งเปือย
อำเภอเมืองบึงกาฬ จังหวัดบึงกาฬ